fondată în 1895
bpt
serie nouă

george eliot

middlemarch

Ilustrația copertei : *Adrian Ionescu*

george eliot

middlemarch

ROMAN

★

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
EUGEN B. MARIAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1977
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

MIDDLEMARCH

A

STUDY OF PROVINCIAL LIFE

by

GEORGE ELIOT

NEW EDITION-COMPLETE IN ONE VOLUME
WILLIAM BLACKWOOD AND SONS
EDINBURGH AND LONDON
MDCCCLXXXIII

PREFAȚĂ

Viața lui Mary Ann Evans, a cărei personalitate a fost încredințată posterității sub pseudonimul George Eliot, ar putea alcătui conținutul unui roman scris chiar de George Eliot. Un roman care s-ar putea intitula: *În căutarea adevărului.* Adevărul moral și social, descoperirea și definirea lui, promovarea crezurilor menite să-l slujească au rămas steaua polară a unei existențe în care luciditatea și pasiunea, ardoarea și cerebralismul își găsesc o originală armonizare.

Prima pagină a biografiei se deschide cu o gravură în culori discrete, coborîtă parcă din mijlocul secolului al XVIII-lea, din „*Good Old England*" („Anglia patriarhală"). Arbury Farm, lîngă Coventry, în Warwickshire, unde s-a născut scriitoarea, oferă priveliștea calmă, aproape convențional de britanică, a unor întinderi domoale, cu pajiști oglindite în undele unor pîraie muzicale sau în luciul canalelor rar străbătute de mici ambarcațiuni. În 1819, anul cînd își face „debutul" în lume Mary Ann, revoluția industrială nu tălăzuise încă peste întreaga Anglie și mai rămîneau numeroase oaze unde progresul mașinismului, cu cortegiul de răsturnări și masele de neadaptați produse de el, se profila doar ca o amenințare nelămurită. Agricultura și creșterea vitelor erau mai departe profesii care asigurau un anumit blazon de respectabilitate, iar tatăl autoarei, Robert — model al unor personaje dotate cu o mare căldură umană, evoluînd cu simplitate înțeleaptă în paginile mai multor romane scrise de

George Eliot — își cîștigase o solidă și meritată reputație prin activitatea desfășurată ca administrator împuternicit al multor proprietari funciari. Priceperea sa de agricultor energic, cunoștințele în materie de minerit, de creștere a vitelor, de organizare economică și finanțe, îi aduceau angajamente care-i permiteau să ofere familiei un trai îndestulat. Casa părintească se populase de copii : Mary Ann, a treia odraslă, mezina din cea de-a doua căsnicie a lui Robert Evans, se bucura de calda dragoste a fratelui mai mare, Isac, al cărui chip s-a strecurat și el în galeria personajelor aureolate de tandrețe și înțelegere din opera romancierei (chiar Fred Vincy, din *Middlemarch*, împrumută cîteva din cele mai simpatice trăsături ale sale de la acest model real).

Pe fundalul acestor ani magici ai copilăriei, Mary Ann avea să picure notele multor variațiuni tematice. Atît prin frecvența motivului, cît și prin subtila pătrundere cu care este redată atmosfera particulară a „vîrstei de aur", apare în mod cert influența benefică, exercitată de această perioadă asupra formației autoarei de mai tîrziu. Și nu numai pe plan psihologic — după cum mărturisește unul din primele poeme — anii aceștia reprezintă „*seed to all my good*" („sămînța a tot ce este bun în mine").

Lectura își exercită de timpuriu fascinația asupra micuței Mary Ann, o ajută să exploreze treptat vastele teritorii ale imaginației, să trăiască fervoarea unor existențe reconstituite doar prin forța spiritului. Ea își făurește pe rînd indestructibile prietenii cu „marile umbre" Shakespeare, Milton, Bunyan, De Foe, Rousseau, precum și cu cîțiva din contemporanii iluștri : Walter Scott, Coleridge.

Iar odată ce se află în posesia unui prim fir narativ, predilecția pentru marile personalități literare și lectura lor o stimulează să străbată labirintul necunoscutului. Un episod este semnificativ în această privință : la opt ani, fiind întreruptă din lectura romanului *Waverley*, restituit de sora sa prietenilor care-i împrumutaseră cartea, nu găsește prea dificilă încercarea de a concepe și scrie un deznodămînt propriu al peripețiilor citite... Într-o scrisoare trimisă unei prietene, la douăzeci de ani,

își amintește cu nostalgie de avînturile și exaltările generate de lecturile sale infantile: „Trăiam necontenit într-o lume creată de mine și eram încîntată să nu am nici un tovarăș, să fiu lăsată acolo în voia reveriilor mele și să imaginez scene a căror eroină eram".

În parte acestor împărtășiri din lumea ficțiunii, în parte climatului familial, le datorează Mary Ann manifestările unui preaplin sufletesc, tradus în necesitatea de a-și face simțită prezența în mijlocul semenilor; de la cincisprezece ani se dedică unei activități ce depășește cadrul caritabil stereotip, și deloc bigotă: educarea orfanilor.

Lecturile își extind aria, netezesc drumul spre maturizare, explorările în cîmpul cunoașterii se diversifică. Perseverentă, serioasă și concentrată, tînăra Evans devorează tomuri și tratate de istorie, istoria religiilor, fizică, fiziologie, filologie, gramatică latină, culminînd cu filozofia. Trăiește revelația pozitivismului lui Auguste Comte, a cărui gîndire avea să-i marcheze pentru multă vreme ideile și întreaga orientare.

Ținînd seama că experiența ei de viață se rezuma la un cerc social foarte restrîns, la o zonă spirituală rarefiată, inserarea ei puternică în epocă poate fi atribuită în mare măsură lecturilor, comparațiilor și implicațiilor sugerate și impuse de navigarea pe fluviul cugetării altora. E posibil ca cercetarea orfelinatelor sau cunoașterea cîtorva date mai ciudate din albumul familiei să fi jucat și ele un rol concret în educația nesentimentală a inimoasei mezine. Cert este că judecata ei capătă acuitate. Mary Ann devine conștientă că nu trăiește în cea mai bună dintre lumi și că începutul domniei reginei Victoria nu deschide poarta spre fericire nimănui, cu atît mai puțin femeilor. Începe să simtă apăsarea condiției de jignitoare inferioritate la care e supus sexul slab, silit printr-o fină rețea de prejudecăți și arbitrarii să rămînă într-adevăr „slab", iar această situație îi smulge un grăitor protest: „Poți încerca, dar nu-ți poți închipui, ce înseamnă să ai toată forța geniului unui bărbat, și totuși să înduri sclavia de a fi femeie".

Aceeași nevoie de adevăruri esențiale, de certitudini, la care pare să fi ajuns pe căi proprii, îi conferă tăria morală de a respinge tabelul de valori „prefabricate", o împiedică să preia mecanic o moștenire spirituală susceptibilă mai curînd de a aduce autoliniștire decît elevație. Și, cu spontaneitate, naivitate, și detașare senină, caută mereu, trece de la confesiunea anglicană la evanghelism, apoi la baptism, pentru a poposi în fine la limanul celor puțini și îndrăzneți : liber cugetătorii.

Pentru tatăl ei, care prefera religia ca pe o busolă comodă în vîltoarea complexităților vieții, la fel cum în activitățile lui practice alegea uneltele încercate — renunțarea fiicei înseamnă o lovitură. Pînă la urmă Mary Ann își verifică bunul-simț, acceptînd un compromis : după ce se arătase dispusă la orice sacrificii, gata să-și ducă o existență independentă dînd lecții, rămîne în casa părintească.

Compromisul nu izbutește însă să atenueze cu nimic realitatea iremediabilă a pierderii credinței. O pierdere pe care doar exegeți de un fals spiritualism o ridică la rangul de sursă aproape primară a scepticismului, a melancoliei, care colorează în tonuri pale o bună parte din cele mai realizate pagini ale lui George Eliot.

Evenimentul care provoacă totuși o falie între perioada anterioară și anii primei tinereți este moartea lui Robert Evans. Între timp, fratele și mentorul, Isac, se cufundase și el în vîltorile vieții, și sensibila Mary Ann întrevedea înainte o îndelungată solitudine. Sînt anii uceniciei în arta subtilă de a încerca mereu să-ți depășești limitele, cunoscîndu-le precis și realizînd pînă la urmă o împăcare cu tine însuți. Sînt anii cînd se face acut simțită nevoia prieteniilor generoase, a unei intense vieți intelectuale, și se acumulează lent seva ce avea să circule în multe trunchiuri din pădurea stufoasă a prozei engleze din veacul trecut.

Prima prietenie o leagă cu Charles Bray, din Coventry, autorul volumului : *Filozofia necesității*. Acesta era cumnatul lui Charles Hennel, a cărui pretențioasă lucrare cu titlul *Inquiry Concerning the Origin of Christianity (Cercetare asupra originu*

creștinismului) nu este deloc străină de ambiția sterilă a unuia dintre personajele centrale ale romanului *Middlemarch*, și anume Casaubon.

În casa familiei Bray, Mary Ann își precizează vocația și-l întîlnește pe John Champ, care îi oferă primul prilej de a lua contact cu lumea literară, comandîndu-i o serie de recenzii ale cărților de curînd apărute — recenzii publicate în *Westminster Review*. Această activitate o deprinde cu obiectivizarea reacțiilor, calitate ce-avea să se dovedească atît de prețioasă și eficientă în construcțiile ei romanești ; se obișnuiește cu disciplina strictă a unei munci metodice și susținute, angajîndu-se — pentru același Bray — la traducerea unei lucrări voluminoase și dificile : *Viața lui Isus* de David Strauss.

Ulterior va mai traduce *Esența creștinismului*, de Feuerbach, apoi *Etica* lui Spinoza, lucrare netipărită. Sînt doi ani de muncă fără răgaz, foarte utili pentru cîntărirea exactă a umbrelor și luminilor unui cuvînt, a mariajului „de rațiune", nu lipsit de căldură umană, dintre idee și expresie. Din această perioadă de combustie la rece, de convicțuire, pe înălțimile spiritului, cu întrebările cele mai dramatice suscitate de condiția umană, își face apariția prima dată, în viziunea viitoarei romanciere, motivul surprins ca esențial în opera sa : legea morală internă, mai puternică decît toate cele scrise.

Pentru căutarea aceasta ardentă, sinceră, a adevărurilor durabile, a adevărului moral dezbrăcat de contingențe, orizontul din Coventry devine curînd prea îngust. Scriitoarea pleacă la Londra, a cărei frenezie adesea sterilă, al cărei haos, îi trezesc repulsie. „E un Babel...", definește ea metropola. Se ține departe de universul de efemere sclipiri al teatrului, de speculațiile clicilor și bisericuțelor literare, și printre prietenii săi apar figuri importante. Dickens, savantul Huxley, economistul și filozoful John Stuart Mill, filozoful Herbert Spencer coboară de pe piedestal și ajung pentru ea *prezențe vii*, apropiate. Darwinismul, evoluționismul, liberalismul economic își lasă fiecare amprenta asupra concepțiilor sale, integrate însă într-o versi-

une absolut personală a lumii, văzută în permanentă mișcare, în perspectiva jocului interdependențelor. Sensibilitatea receptivă, cultura vastă, profunzimea ideilor tinerei intelectuale, găsesc o deosebită prețuire din partea lui Spencer. A vedea în aceste relații o dragoste neîmpărtășită ar constitui, probabil, un simptom de romantism întîrziat, iar argumentele aduse de Margaret Crompton în cartea sa *George Eliot as Woman (George Eliot — femeia)*, nu au mai multă valoare de convingere decît o palinodie... După cum nu o „consolare pentru un prim refuz" marchează întîlnirea și dragostea realizată ce i-a urmat, dintre Mary Ann și George Lewes, incontestabilă răscruce și început de capitol în romanul ei personal. Personajul se înfățișa proteic, vital, cu un amestec de elanuri și eșecuri care-l apropia mult de eroii lui Dickens (în a cărui trupă de amatori a și figurat, interpretînd cu succes rolul lui Shylock). Surprinzătoarea lui erudiție, verva nesecată, talentul de povestitor făceau din Lewes un răsfățat al saloanelor literare ale vremii. „Surîzătorul Georgie" suporta însă toate consecințele unei căsnicii zdrobite, o soție veșnic bolnavă de nervi, cu un amant aproape oficializat și doi copii lăsați în voia soartei. Formula ce pare desuetă „suflet geaman", își găsea în această întîlnire una din rarisimele ei justificări. Pentru Mary Ann se impune o alegere plină de răspundere (ceea ce nu vor izbuti cîțiva dintre eroii ei cei mai interesanți) care se vor prăbuși cu aripile retezate.

Se impune stabilirea concordanței dintre viață și principiile abstracte de conduită. Tînăra crescută în patriarhala Anglie ce se destrăma găsește curajul necesar. Acceptă o „uniune liberă" în plină înflorire a victorianismului — o contopire a destinelor, care avea să reziste nu numai tuturor vicisitudinilor, ci chiar și gloriei, pînă la moartea lui Lewes. A fost un gest niciodată regretat. Nu te poți opri să tresari de admirație, cînd citești, în bogata corespondență a scriitoarei, felul cum apreciază ea acest moment: „Intensa fericire a căsătoriei noastre (cuvîntul nu era folosit din pudica tentativă de a respectaliza legătura, ci în accepția sa profundă, cu dezinvoltă sinceritate) derivă, în mare

măsură, din perfecta libertate cu care fiecare partener urmărește și susține propriile sale impresii"

Sinteza celor două spirite s-a arătat extrem de fecundă pe plan literar. Lewes, care își proferase opiniile înaintate într-un săptămînal condus de el, era și autorul lucrării *Istoria biografică a filozofiei*, precum și al romanelor *Ronthorpe* și *Roz, Alb și Violet*, dar abandonase ambițiile în domeniul ficțiunii. Stimulîndu-l și la o anumită căldură sufletească, în aliaj cu disciplina intelectuală, Mary Ann contribuie cu prezența ei ca, după o călătorie întreprinsă în Germania — pelerinaj la locurile cele mai prețuite de pe harta culturală a acestei țări — George să ducă la capăt o biografie de mult proiectată : viața lui Goethe. Geniul de la Weimar era prezentat ca un imens rezervor de simpatie generală față de oameni. La rîndul ei, Mary Ann începe să-și ordoneze explorările imaginative, acumulările de experiență umană, în tiparul prozei. Colaborarea se desfășoară atît de deschis, osmoza este atît de perfectă și totodată derutantă prin rezultate, încît saprofiții culturali ai vremii continuau să atribuie lucrările documentare exclusiv lui Mary Ann Evans, iar pe cele de ficțiune lui George Lewes.

Indiferent de comentariile de culise, istoria literară înregistrează ca pe o carte de răsunet *Amos Barton* (1857). Este o cronică a provinciei engleze, unde oamenii trăiesc „cu incertitudini" o existență retrasă, pe care ochiul extrem de fidel al autorului o reconstituie cu irezistibila, copleșitoarea precizie de detalii a vieții însăși. O exactitate ce-ți trezește suspiciunea că asiști la „copii conforme" după modele reale. (În Amos Barton, de pildă, critica îl identifică pe pastorul Graythe.) Lewes începe să primească scrisori de mulțumire și felicitare, pentru siguranța dovedită trimițînd un asemenea manuscris, provenit de la un necunoscut, editorului John Blackwood. Este un *coup d'essai*, care capătă, de la primele lecturi, confirmarea unui *coup de maître* și marchează nașterea unui romancier cunoscut sub un pseudonim ce va fi însoțit de un nimb de celebritate : George Eliot.

Izbînda consolidează convingerile estetice ale autoarei. Într-un eseu apărut în cursul aceluiași an, de fericită inspirație, pentru

ca ca și pentru literatura engleză, afirmase : „Cel mai mare bine pe care îl poate înfăptui un autor este acela de a lărgi cîmpul simpatiei și compasiunii noastre umane". Începe astfel să se afirme un efort articulat pe parcursul a patru decenii, fără nici o fisură sau eclipsă, tinzînd spre o edificare răbdătoare a unei autentice solidarități umane. Cu o intuiție surprinzătoare la un scriitor care nu a excelat prin portretele feminine, Dickens singur formulează ipoteza că *Scene din viața clericală* ar fi opera unei femei...

Proza aceasta cu o curgere calmă, veracitatea evocării traiului patriarhal, poartă vina unui episod de coloratură dickensiană : un anodin personaj quasi-clerical de lîngă Warwickshire, *Mister* Liggines, se trezește aureolat de gloria de autor. Protestele lui timide nu fac decît să întărească bănuielile. Admiratorii îl sărbătoresc și, la mărturia „jenată" a autorului fără voie că editorii îl spoliază, fac și o colectă pentru a-l „despăgubi". Abia atunci Mary Ann părăsește anonimatul, punînd capăt scandalului și unei modestii excesive, abordînd cu viziera ridicată cariera literară, și lumea află cine este George Eliot.

Dar amintirile stăruitoare se cereau depersonalizate, pentru a fi cernute și înțelese de cea care le trăise, pentru a servi la definirea propriei ei personalități. Și dacă în *Scene din viața clericală* personajele evoluează într-un timp propriu, în ritmuri moștenite de generații, în *Adam Bede*, care-i urmează la scurt interval (1859), ele trăiesc „în acord cu pămîntul care le hrănește" (Reva Stump, *Mișcare și viziune în romanele lui George Eliot*), și într-un încordat contrast cu epoca.

Succesul este fulgerător, admirația unanimă. În două săptămîni se epuizează cinci mii de exemplare. Faptul real de la care pornea intriga romanului : prăbușirea și destrămarea morală a unei tinere (anticipînd cu cincizeci de ani *Tess d'Urberville*), pe care o inflexibilă și cucernică mătușă metodistă o însoțește pe panta catastrofei, pînă la locul execuției, capătă dimensiuni tragice, puse în relief de fundalul social. Publicul era captivat de tabloul plin de animație al existențelor mijlocii, în care nu se strecurau tușe de naturalism, nici pledoarii, ci doar se făcea simțit meliorismul consecvent susținut de-a lungul creației autoarei.

Un lirism sobru, o compasiune și o adîncă înțelegere umană, iată punctele cardinale între care se desfășura mișcarea sentimentelor și a pasiunilor.

Polivalența stilistică, variația coloritului se înscriu alături de virtuozitatea portretistică, Milly fiind primul caracter remarcabil realizat din galeria personajelor feminine ale prozei engleze. Este dotat cu o deosebită complexitate și conturat cu mînă fermă, ceea ce nu poate să ne mire din partea unei scriitoare pe deplin convinsă de egalitatea naturală completă dintre cele două sexe. O poziție continuată fără rezerve în manifestările sale pe plan civic: nu trebuie să uităm că scriitoarea a sprijinit-o pe feminista Barbara Smith și a fost una dintre puținele semnatare ilustre ale petiției adresate Parlamentului, prin care se revendica dreptul femeilor la independența economică, la administrarea personală a veniturilor obținute din practicarea unei profesii sau din moșteniri.

Această atitudine deschisă, novatoare, tăioasă, avea s-o călăuzească ulterior pe autoare spre îndrăzneli mult mai „riscante" și spre episoade literare situate la antipodul edulcorării și idilismului (dipsomania eroinei din romanul *Căința Janetei*, care bea pentru a scăpa de obsesia brutalității soțului). Nu erau încercări de „provocare" a cenzorilor victorieni, nici teribilisme în construcție, ci ducerea pînă la ultimele consecințe a unor principii enunțate lapidar în convorbirile și în jurnalul scriitoarei: „Dacă etica artei nu permite prezentarea adevărată a unui caracter esențialmente nobil, totuși supus unei mari greșeli, care provoacă neliniște tocmai prin noblețea lui, atunci, după părerea mea, etica artei este prea îngustă".

Decantarea amintirilor, oricînd susceptibile de a luneca în zodia subiectivismului nostalgic, se sfîrșește. Scăpînd treptat de excesul de virtuozitate care o amenința, de sacrificarea verosimilului în favoarea necesităților de *suspens* ale intrigii, George Eliot se ridică la dimensiunile frescei mai multor destine încrucișate pe parcursul unei întregi vieți, și descifrează sensuri ce acoperă însăși problematica fundamentală a condiției umane: raportul veșnic oscilant real-ideal, sarcasmul amar rezultat din

confruntarea eu-ceilalți. Aceste teme și motive revin, se întregesc, se întretaie, în țesătura fină a romanului *Moara de pe Floss* (1860). Lumea rămîne tot cea a provinciei engleze — de care, de altfel, nu se va despărți decît în *Romola* și *Daniel Deronda*. Limbajul capătă culori mai tari, devine mai înțepător și spiritual. Alerta Maggie Tulliver, cu sensibilitatea ei mobilă, ființă dornică de elevație și afecțiune constantă, de orizont mai larg, este imediat identificată cu „portretul autoarei ca tînără". Fundalul pulsînd de vitalitate, traiul împăcat, senin, din sînul familiei, înțelegerea dintre copii, este dominat de ciocniri violente între caractere monolitice.

Chiar dacă ironia cuprinsă în epitaful de pe mormîntul lui Maggie Tuliver și al lui Tom: „în moarte nu au fost despărțiți" — implicînd că viața nu le-a îngăduit împlinirea celui mai profund și firesc sentiment — aruncă un reflex sumbru, romanul are o varietate de registre emotive, un echilibru între gîndire și acțiune (a cărei absență în alte opere ale autoarei o regretă criticul H. Hovelaque), care îndreptățesc permanentizarea lui printre cărțile de căpătîi ale multor generații. Pentru prima dată se împlinește un deziderat major, formulat de conștiința artistică a scriitoarei — așa cum îi scrie încă din 1848 lui John Sitree: „Forța artistică îmi pare că se aseamănă cu forța dramatică — reprezintă o percepere intimă a stărilor variate de care e capabilă mintea umană, îmbinată cu abilitatea de a le reda cu o expresie intensificată".

Urmîndu-și, ca un modern pelerin al lui Bunyan, căutarea adevărului, George Eliot găsește un catalizator al descoperirii valorilor perene în puritatea și autenticitatea spontană a copilăriei. Copilul capătă valențe de simbol al intuiției, sugerează stratul de fund al conștiinței, capabil să aducă modulații în reacțiile prea codificate ale adulților. Pentru țesătorul avar, însetat numai de aur, personajul central din *Silas Marner* (1861), copilul adoptat în final echivalează cu răscumpărarea morală, cu revenirea la viață, la frumusețile realității, ale imediatului, ale contactului uman. Judecată de mulți critici literari drept cartea esențială,

drept inițierea indispensabilă pentru realizarea fuziunii complete cu universul lui George Eliot, opera e ferită de exaltare, de demonstrativ. Se manifestă aici doar atracția către o „religie a umanității", înclinarea pentru analiza și definirea relațiilor sociale pe baze etice. Întîlnim acea morală exigentă despre care îi scrie Harrietei Beecher Stowe (cu care, ca și cu George Sand, a întreținut o corespondență regulată și edificantă) : „Nu gîndiți, ca și mine, că există o vastă biserică, ai cărei membri comunică în dorința de a purifica și înnobila viața umană și în care adepții cei mai buni ai tuturor religiilor mai înguste se pot întîlni, socotindu-se, dincolo de deosebirile dogmelor teologice — frați și surori ?"

Comuniunea spirituală rîvnită poate trece și dincolo de hotarele epocilor. O călătorie întreprinsă cu Lewes în Italia, unde se apleacă pe îndelete asupra trecutului dramaticei peninsule, formează punctul de pornire al unui *enfant prodige* din familia operelor autoarei, părînd generat de această idee. Nu exagerăm, cred, apreciindu-l ca întemeietorul unei subspețe de mari posibilități a romanului istoric, gen care continuă să se bucure de vogă, în acea perioadă și anume „romanul ce oglindește o viziune contemporană, situat însă într-un trecut nealterat de alegorie sau parabolă". Timp de optsprezece ani, proiectul își face drum lent. Mary Ann Evans studiază și comentează cu soțul ei textele lui Savonarola, înainte de a scrie primul cuvînt din *Romola* (apărut în 1862). De astădată tușele pitorești, atmosfera de tablou de gen, pictat de micii maeștri olandezi, dispar cu totul. Tentele sînt violente, pasiunile dezlănțuite, trăim înconjurați de larmă și furie. Dar Florența secolului al XV-lea îi servește autoarei ca un cadru și mai relevant pentru o temă extrem de modernă : injustiția și absurditatea, ascunse în mariaj ca într-o cutie a Pandorei. Soluțiile conflictului, dus cu implacabilă rigoare, sînt curajoase. Romola, fuge din căminul conjugal, după ce soțul ei, Tito, îi execută nașul, pe Bernardo de Nero. Eroina nu ezită să lupte contra stigmatizării bastarzilor, adoptîndu-i, ca o sfidare a opiniei publice, pe fiii nelegitimi ai lui Tito.

Ca la orice mare creator, preocupat de cîteva teme esențiale pe care urmărește să le dezvolte în profunzime, sub toate unghiurile, problema raporturilor, asimilării sau armonizării personalității indivizilor în cadrul căsătoriei, ca și integrarea în curentul social răsună cu forță, orchestrate savant, în partitura romanului *Middlemarch*. O bună bucată de vreme autoarea nu a fost nici ea sigură ce destin și orientare vor avea personajele sale. După ce, în perioada de gestație, s-a manifestat mai acut ca oricînd tranziția bruscă de la nesiguranță la convingerea atingerii țelului, lungi intervale de neguroasă neîncredere fiind urmate de fulgerări de speranță — provocate, ca și la Virginia Woolf, nu de setea de recunoaștere literară, de goana după prestigiu artistic, ci de dorința de acceptare umană a operei — romanul acesta stufos, de un modernism multă vreme abia vag presimțit, s-a înscris pe orbita planetelor cu liniștită și autonomă rotire, în atlasul ceresc al literaturii.

Chiar dacă judecata contemporanilor și a posterității imediate a produs mai curînd erori judiciare decît verdicte fără drept de apel, prin glasul celor care consideră că ultimele sale romane: *Daniel Deronda* și *Felix Holt* sînt repetări și „oboseli" ale unui geniu care dăruise tot ce avea, ea nu putea spune decît că ele nu aduc, oricum, o contribuție remarcabilă la înțelegerea umană și estetică a autoarei. Și, pe planul strict biografic, moartea lui Lewes, survenită în noiembrie 1878, este acordul final al simfoniei.

Căsătoria încheiată la scurt interval cu J. W. Cross nu era decît o prelungire, în același spirit de identificare spirituală totală, a îndelungatei conviețuiri cu dispărutul regretat de amîndoi. Căci Cross, mai tînăr cu douăzeci de ani decît Mary Ann, fiu de negustor londonez, dar dedicat cu pricepere și devotament slujirii talentelor altora, îi oferea cristalizarea unei admirații fidele și posibilitatea unei colaborări permanente fără a avea de luptat cu meschinăriile fabricanților de reputații. Realitatea

aceasta o dovedește binevenita activitate de sistematizare și editare a voluminoasei corespondențe, a jurnalelor și manuscriselor inedite lăsate de George Eliot, întreprinsă de Cross după ce, în toamna anului 1880, scriitoarea moare de congestie pulmonară. O dovedește pînă și eficiența cu care s-a ocupat de bursa „George Lewes", creată de vechea îndrăgostită de știință în beneficiul studenților săraci care, ca și Lydgate din *Middlemarch*, ar voi să se specializeze în fiziologie...

*

Acesta a fost drumul străbătut de George Eliot, în existența ei fizică, în „căutarea adevărului". Dar cum a fost căutat și în ce măsură descoperit, adevărul creației sale? Care au fost idolii și tabu-urile proprii, deoarece de ei nu a scăpat nici cea care se adresa cu fervoare lui George Sand, admirînd-o nu pentru codul ei moral, ci pentru forța de sugerare a pasiunilor umane nude: „Trebuie să doresc prăbușirea ultimă a erorii, fiindcă nici o eroare nu e lipsită de urmări dăunătoare — dar asta se va întîmpla fără ca să fac prozelitism; cea mai bună dovadă a iubirii reale a adevărului o aduce o calmă încredere în puterea lui intrinsecă de a-și asigura înaltul său destin — acela de a stăpîni universul".

Asupra cărei zone din literatura ce i-a urmat și-a aruncat George Eliot lumina și umbrele?

Prima contribuție foarte personală adusă de această studioasă a complexității constă în faptul că literatura ei solicită participarea constantă și stimulează gîndirea cititorului, în primul rînd prin inalterabila ei obiectivitate, prin puterea de înțelegere conținută.

Înlăturarea oricărui oracol, aprecierea stereoscopică a unei situații, a unui raport, sub toate unghiurile lui, acel demers de călător căruia îi șade bine cu drumul, fiindcă vrea să cunoască

imparțial, să absoarbă o realitate prin toți porii și să o înțeleagă din interior, explică ritmul lent al narațiunilor sale, dar rezultatul obținut merita aparentul sacrificiu. Această trăsătură s-a detașat pe măsură ce curgerea timpului permitea și exegeților o perspectivă mai detașată. O remarca totuși și un contemporan, Emile Montegut, într-unul din studiile apărute sub titlul *Ecrivains modernes de l'Angleterre*, sugerînd-o și ca o motivare a poziției izolate deținute de George Eliot: „Imparțialitatea, care este calitatea dominantă a inteligenței sale, e rareori aptă să facă școală".

Detașarea aceasta a ferit-o de personajele monocrome, de situațiile demonstrative și a făcut să dispară repede reprosul că s-ar lăsa ispitită de fabule moralizatoare. Caracterele au respirația sănătoasă a ființelor care umblă pe propriile lor picioare, fără cîrja unor teze abstracte. Nimic prefabricat, rezultat prin accident sau coincidență, nimic parazitar direcțiilor rezultate. Totul se obține, așa cum apreciază John Bennett: „Prin concentrarea asupra descoperirii tuturor sensurilor și implicațiilor situației inventate".

Această viziune realistă, cuprinzătoare, tincturată de poezie, imparțială, îi inspira aversiunea față de efectele senzaționale, față de contrastele prea marcate din cărțile doamnei Gaskell, sau față de literatura „subdezvoltată", clorotică din cauza idilismului.

Aceleași constante ale artei sale poetice o îndeamnă să atace artificialitatea lui Dickens, ivită atunci cînd scriitorul abordează climatul tragicului, sau caută să interiorizeze. Sînt trăsături care au dat o statură demnă întregii sale creații, împiedicînd ca meliorismul ei consecvent să se osifice în dogmă, și convertind-o la gradație, la ideea că pînă și conformismul nu poate fi smuls din rădăcini decît treptat. (Edificator în acest sens este portretul polivalent al lui Bulstrode, din *Middlemarch.*)

George Eliot a rămas întotdeauna credincioasă crezului exprimat în scrisoarea trimisă lui Frederic Harison (1866): „Consider că învățătura estetică este cea mai înaltă dintre toate, deoarece se ocupă de viață, în complexitatea ei supremă. Dar dacă

încetează de a fi pur estetică — dacă în vreun punct preface tabloul în diagramă, devine cea mai vătămătoare dintre învățături."

Din respectul pentru infinitul realității, cu desfășurările ei proteice descinde și cultivarea documentării, cu o scrupulozitate atinsă la vremea aceea doar de Balzac și Flaubert (Dickens fiind, în mare măsură, un rentier fabulos al amintirii, iar ceilalți prozatori englezi valoroși din aceeași generație mulțumindu-se să rămînă tributarii prodigioși ai scînteietoarei și imprevizibilei imaginații).

La George Eliot în schimb, domină grija amănuntului autentic, a preciziei. Dacă pentru primele romane, albumul imaginilor familiare oferea suficientă materie primă pentru a fi decantată și topită într-o semnificație mai vastă, în a doua etapă — diviziune convențională, dar impusă cu timpul, a creației sale — autoarea trece la trăirea la fața locului, adică se integrează temporar într-un mediu, înainte ca imaginea acestuia să fie virată în culorile realismului poetic. Pentru a scrie *Middlemarch*, vizitează luni de-a rîndul spitale și dispensare. Ideea inițială a romanului *Romola* a urmărit-o vreme îndelungată. Un timp în care s-a plimbat mile în șir pe străzile pline de forfotă ale Florenței, a stat de vorbă ca un simplu trecător cu locuitorii umili ai orășelelor italiene. Experiența aceasta vivificatoare îi prilejuiește următoarele rînduri : „Imaginația mea se străduie să obțină, de la date luate pe viu, o viziune la fel de deplină a mediului în care acționează un personaj ca și aceea a caracterului însuși".

Efortul de a plasa pe același plan reconstituirea mediului social cu cea a spiralei unui caracter în devenire este stimulat de viziunea organicistă căreia îi este subordonată, cu măsură și detașare, opera autoarei. Poate că niciodată, pînă la George Eliot, în studiul total al unei societăți, interacțiunea factorilor sociali cu impulsurile individuale, efectul determinant al ambianței colective pentru modelarea și modularea unui personaj nu a căpătat un aspect atît de exhaustiv în literatura engleză.

Modalitățile sînt variate: viziune panoramică în *Romola*, alternare de planuri în *Middlemarch*, reflexe mozaicate, pe care amintirea, alături de acțiunea desăvîrșită „sub ochii noștri", le suprapune — toate resursele sînt utilizate, cu virtuozitate compozițională.

Dar, odată cu această temă centrală, răsună inflexiunile, strecurate uneori abia sesizabil, ale imponderabilului care dă, prin operația lui infinitesimală, de zi cu zi, calitatea specifică și universul particular fiecăreia din miliardele de existențe umane. Aci se ascunde sămînța poeziei, aura difuză de mister din jurul biografiei celei mai anodine și mai direct înfățișate celor din jur. „Interacțiunea mobilurilor și stimulilor mărunți care alcătuiesc procesul vieții, după cum spune Edward Wagenknecht, este metalul impalpabil, introdus cu urmări decisive în aliajul, devenit durabil, al creaturilor care visează, palpită, sublimează sau se înaripează reciproc, din universul eliotian."

Seismograma luptelor din microcosmosul eului e întreprinsă de George Eliot cu perseverență, pe parcursul unor perioade îndelungate din viața eroilor, oferindu-ne secretul anumitor mutații, perceperea dinăuntru a unor metamorfoze. Este un modernism evident, susținut de pasaje în care transpare convingerea că viața spirituală este întreținută de un curent subteran al conștiinței. Un model „in nuce" pentru diferite direcții ale romanului modern, în primul rînd pe planul introspecției. Margaret Crompton făcea descoperirea acestor merite de precursoare, pornind de la analiza romanului *Middlemarch* fără a trage însă concluzii mai generale: „Acest roman este o carte a cărei lectură te răsplătește din plin. A adus ceva nou în studiul psihologic al caracterului și a influențat pe mulți scriitori, incluzîndu-i pe Henry James și Proust." De altminteri, James și-a plătit tributul de recunoștință, în fraze prea precise pentru a fi cît de puțin umbrite de suspiciunea că avem de-a face cu un omagiu convențional: „Prietenia mea — căci nu merg atît de departe pentru a o numi a noastră — m-a ajutat să extrag valori suplimentare din substanța intrinsecă a suculentelor rea-

lizări literare menționate, să cîștig o încărcătură de varietate, demnitate și frumusețe de la care nu am îngăduit niciodată măsurii mele să se abată". Și mai departe : „Vasta desfășurare a unor bogate împliniri cuprinde mai întîi desenul ferm și elaborat al caracterelor, înțelegerea ușoară a unui personaj, privit în ansamblul lui".

Din fericire, alți comentatori au mers mai adînc în depistarea și judecarea modernismului acestei fecunde opere. Lettice Cooper, impresionată de sondajele întreprinse în zona magmatică, fluidă, aflată sub presiunea elementelor obscure, scăpate de sub acțiunea tiparului convențional și a obișnuinței cu propria noastră imagine, reflecta : „Denotă mai multă înțelegere decît oricare romancier englez care a scris înainte de Freud, pentru curentele subterane ale minții și inimii. Fiindcă ființele umane create de ea sînt complicate și mai eterogene decît cele ale romancierilor precedenți, sînt mai apropiate de adevărul naturii umane."

O natură umană prinsă nu numai în lanțul slăbiciunilor de care te contaminează bîlciul social al deșertăciunilor, ci și gata să se lase orbită de un joc de oglinzi. Fără a urmări cu orice preț etichete ilustre, putem prea bine vorbi de pirandelism în plin apogeu al victorianismului... Oprindu-ne asupra unuia dintre cele mai răvășite și contradictorii personaje ale sale — Bulstrode — autoarea lansează ipoteza creatoare : „Cine poate ști în ce măsură viața lui lăuntrică este alcătuită din gîndurile pe care crede că le au despre el ceilalți oameni ?"... Perspectivă insolită și stimulînd meditația, și care l-a frapat și pe Emile Montegut, în lucrarea citată anterior : „Se spune că orientalii au urechea atît de fină încît izbutesc să surprindă în muzică sferturi de ton. Psihologia lui George Eliot e înzestrată cu calități similare și izbutește să surprindă acele stări sufletești fugare, acele deplasări rapide de pasiune și gîndire care se produc și se succed instantaneu în sînul unei pasiuni și al unei idei mai generale."

O „desfășurare de vaste împliniri" în al căror alai intră și nelipsitul bufon, cu reflecții ce răstoarnă tot ce este prea stabil și gata judecat : umorul. Un umor care nu deformează oamenii, o luciditate echilibrat dozată, „cum grano salis", devenind o cale în

plus de cunoaștere, și nu numai explozia ireverențioasă care face dintr-o campanie electorală o pantomimă cu marionete vii („grandoarea și decadența" domnului Brooke).

Preocupările de a da înlănțuirii episoadelor cadența curgerii vieții, de a nu altera întru nimic autenticitatea unui personaj, de a integra masa participărilor subiective într-un edificiu cît mai obiectiv construit, îi impun și o scrupulozitate constantă, un studiu atent al vocabularului. Latențele unui cuvînt sînt extrase ca un minereu prețios, sînt speculate toate valențele sale, atingînd chiar limita propriei sale antiteze. Toate acestea, sub semnul unei pătrunzătoare și infailibile memorii a limbajului dialectal, a întorsăturilor de frază familiare îmbibate de spontaneitate. Nu e surprinzător că George Eliot iese din armura detașării sale, se desparte de sobrietatea confesiunilor, tocmai cînd e atins acest domeniu de predilecție, limbajul : „Aș prefera să mi se smulgă dinții, decît să renunț la dialect în romanele mele".

Iată deci, aruncate în balanța posterității o serie de elemente ce deschid drumul romanului modern.

În lumina celor arătate mai sus, reputația lui George Eliot ar fi trebuit să se înscrie pe o traiectorie ascendentă. Totuși, superficialitatea modelor literare, opacitatea imprimată de nevoia de a considera epocile ca vase necomunicante au vrut altfel. Geniul care a cucerit o popularitate egalată doar de Dickens și a generat o pleiadă de studii, eseuri, analize literare își vede strălucirea ușor umbrită, imediat după moarte. În 1895, George Saintsbury constata : „În ultimii ani, George Eliot, deși poate că mai este citită, a pierdut, mai mult sau mai puțin, aprecierea criticii contemporane".

Dar poate că scurta istorie a romanului *Middlemarch*, de care ne vom ocupa mai îndeaproape, încă din gestație „copil teribil", este cea mai indicată pentru a ilustra oscilațiile gustului generațiilor succesive. Un deceniu și mai bine, pînă la 1900, acest roman plutește mai curînd în zodia eșecurilor onorabile. „În *Middlemarch* decăderea autoarei este mai pronunțată" [1].

[1] W. J. Dawson, *Makers of English Fiction (Creatorii prozei engleze).*

Primul război mondial, curmînd era iluziilor, a judecăților sentimentale, introduce altă rigoare și în areopagul artelor. Se produseseră între timp „cutremurele" Joyce și Proust, apăruseră Aldous Huxley și Dos Passos. În acest context, restabilirea adevărului nu putea întîrzia : Virginia Woolf, în volumul *Common Reader (Cititorul de rînd)*, comenta : „După părerea mea, puterea creatoare a autoarei este la apogeu în *Middlemarch*, carte minunată și, cu toate imperfecțiunile ei, unul din puținele romane englezești scrise într-adevăr pentru adulți".

Progresul cerebralismului ne-ermetic, al spiritului analitic care trasează coordonatele psihicului la toate nivelele lui, duce la descoperirea altor fațete ale acestui poliedru cizelat în materia dură a autenticității umane. Lettice Cooper, entuziasmată mai tardiv de proza lui George Eliot, vede în *Middlemarch :* „O lungă și solidă cronică a vieții banale, lăsînd cititorului convingerea că, pînă la urmă, viețile nu sînt niciodată banale, cînd sînt înfățișate de un autor care simte profund personajele și poate discerne clar cel puțin o parte din destinul lor".

Periplul în critică al romanului culminează sub pana lui Gerald Bullet, unul din studioșii cei mai familiarizați cu opera autoarei, care, în introducerea la una din ultimele ediții de mare tiraj apărute în Anglia, dă acest verdict argumentat : „În această carte s-a întrecut pe sine în redarea exactă a adevărului, aci o găsim nu numai pe autentica George Eliot și viziunea ei, ci ceva care prea adesea (deși nu totdeauna), lipsește din opera sa anterioară : o degajare, o plasare a tușelor lejere, deloc incompatibilă cu profunzimea ; o stăpînire fără efort a materialului epic ; într-un cuvînt, scriitoarea a atins apogeul resurselor sale... Invidiez pe oricare cititor care se apropie pentru prima dată de această carte."

Poate că în această carieră zigzagată găsim reflexul incertitudinii ce a prezidat și nașterea romanului. În orice caz, în el converg și își sporesc reciproc rezonanța temele eliotiene majore, ajunse la maturizare.

Construcție solidă și impunătoare, desfășurată pe patru planuri alternate într-un joc foarte firesc, în cadrul căruia substanța

socială și cea morală au o pondere egală. *Middlemarch* se înfățișează pentru prima dată în conștiința autoarei în 1866, sub chipul „unui roman al complexității lumii moderne". Concentrată în munca de finisare a unui lung poem, *Timoleon* și a altor piese lirice de mai mică întindere, George Eliot pornește și o veritabilă acțiune de prospectare, de „defrișare" a terenului. Nu se mulțumește să cunoască mai multe spitale obișnuite, ci face o serie de vizite, în cursul cărora ia note cu un zel aproape pedant, rectorului lui Lincoln College, din Oxford Paralel, citește *Istoria medicinii* de Renouart. Dorotea apare separat în corespondența și memoriile scriitoarei, și probabil că multă vreme era destinată să urmeze o traiectorie autonomă. Nostalgia meleagurilor natale joacă și ea un rol în fixarea decorului — același ținut Midlands. Comentatori și exegeți, contemporanii îndeosebi, se întrec în a găsi și a stabili asocieri, pentru a trage concluzia că, într-o măsură mai pronunțată decît în alte opere, modele vii au fost premisele acestor personaje ambivalente, contradictorii, reprezentînd piesele unei pasionante partide de șah pe eșichierul dramei existenței. Îndîrjirea „detectivilor" literari se manifestă cu precădere asupra persoanei lui Casaubon, una din cele mai originale creații ale lui George Eliot și care, alături de financiarul bigot Bulstrode, cu vocația misionară înnăbușită, ilustrează cu cea mai mare forță o idee-cheie, cristalizată în paginile eseului *Worldly and Unworldly Things (Lucruri lumești și nelumești)* unde religia în viziunea victoriană, este definită : „Ambiție, plăcere și sete de cîștig, îndreptate către bucuriile vieții viitoare, în locul celor ale vieții prezente".

Margaret Crompton se lasă atrasă cel mai mult de ipoteza că cel pus sub lentila analizei este doctorul Brabant, un studios steril, socrul lui Charles Hennell, un om în vîrstă de șaizeci și doi de ani, înzestrat cu o cronică și candidă hipertrofie a egoismului. O contemporană, Eliza Lyn-Linton, în volumul de confesiuni *My Literary Life (Viața mea literară)* înclină spre părerea că aici întîlnim unul din cazurile rare de viață mai ciudată decît ficțiunea. Iată pasajul-argument : „Doctorul Brabant era un om învățat, care își uza energiile literare mai curînd în intenția și dorința

de a realiza ceva, decît realizînd într-adevăr... Scriind și refăcînd veșnic, corectînd și distrugînd manuscrisul, niciodată n-a mers mai departe de capitolul introductiv al unei cărți care intenționa să devină epocală."

Totuși, psihologia lui Casaubon este prea complicată și simțim un accent prea sincer în afirmația scriitoarei: „l-am găsit în inima mea", ca să ne putem închipui că amintirea a figurat mai mult decît o țesătură de fond. Nici Mark Pattison, alt candidat oferit ca model real al acestui personaj, nu justifică, prin caracterul și biografia lui, ipoteza.

În orice caz, Casaubon, trăind în taină chinul de a fi prezent la marele spectacol al vieții, fără a fi eliberat niciodată din capcana unui mic eu înfometat și tremurător, care consideră tandrețea și intimitatea, comuniunea de gînduri și impresii drept elemente tulburătoare ale echilibrului și care vede în Dorotea — soția mai tînără cu treizeci de ani — doar o discipolă nedisciplinată, iar în căsătorie doar o barieră contra vidului existenței sale, devine una din cele patru variante ale căderii, ale izolării, unul din prizonierii unui univers propriu limitat, alături de Lydgate, Bulstrode, Rosamunda.

Tema se dezvoltă, se conjugă firesc, se integrează organic în ansamblul conceput în prima fază ca o cronică a luptei lui Lydgate cu împrejurările, cu presiunea mediului, care-l împiedică să devină un salvator al omenirii, un reformator al științei. Abia după un an de la terminarea primelor pagini, intră în scenă Dorotea — amănunt surprinzător pentru impresia finală de unitate ce se degajă din lectură. În personajul ei, „dezvoltarea lentă a calităților de mare romancier", de care vorbea J. Bennett, acționează cu eficiență, transgresînd nucleul subiectiv, transmutînd vraja amintirilor în ecuația necunoscutelor sociale și caracterologice; aplecată asupra unui țel absorbant de care e convinsă pe tărîm teoretic, pedantă fără ridicol, Dorotea se deosebește de adolescenta Mary Ann doar prin lipsa ei de umor, prin pretențiile grave ale mediului. Dar am putea ușor să-i atribuim acest pasaj din scrisoarea primită de John Sitree de la autoare: „Natura mea fluidă este stimulată de ideea că măcar o inimă bate ceva mai

repede din cauza mea". Recunoaștem, cu o strîngere de inimă, enunțul problemei vitale, a cărei demonstrație patetică o constituie în bună măsură, duelul Dorotea-Casaubon, purtat în surdină.

Începînd din iulie 1869, în zilele acelea, multe la număr, cînd George Eliot se sihăstrise la Shotlemill, în Hampshire, păstrînd secretul adresei chiar pentru prietenii verificați și bucurîndu-se de o reculegere tulburată doar de incursiunile vîntului de est, probabil că la apariția providențială a acestui personaj, interferat abil în trama romanului, se gîndea atunci cînd își nota: „Lucrez la un subiect care a figurat printre temele mele posibile încă de cînd am început să scriu literatură, dar cred că va căpăta aspecte noi, în cursul dezvoltării".

Într-un carusel savant ordonat, mai toate figurile importante din *Middlemarch* se definesc ori se modifică în funcție de Dorotea. Fără a i se conferi calitatea de personaj exemplar — căci știm în ce măsură autoarea respinge orice umbră de didacticism — Dorotea semnifică, pe rînd, stimulul unui proces de conștiință, punerea față-n față cu idealuri abandonate, o cristalizare întîrziată. Will Ladislaw, fantastul prin excelență, care scapă de bolgiile categorisirilor, împrumutînd un anumit farmec pînă și eșecurilor și conferind fermitate instabilității, veșnic diletant chiar cînd începe să fie luat în serios în înflăcăratele lui activități politice, se maturizează prin iubirea întîmpinată de felurite obstacole, purtată Doroteei și-și temperează scepticismul cu o doză de înțelegere a necesității răspunderii umane.

Lydgate, ale cărui vini personale sînt „developate" în camera obscură a ciocnirilor cu impulsuri nemărturisite: aroganța nativă, iscată poate tocmai din disprețul suveran al avantajelor pe care i le-ar putea oferi specularea înrudirilor lui înalte, un filon de snobism, substituirea realității psihice a Rosamundei cu tipare personale — este înnobilat datorită apropierii de Dorotea. Măcar pentru un moment, pînă și Casaubon, datorită Doroteei, se simte atins de aripa generozității, ajunge în pragul compasiunii dăruite de simpatia umană, de încrederea în „celălalt".

În schimb Rosamunda se dovedește arhitectul răbdător, convins, al satisfacerii tuturor mobilurilor proprii, căutînd mijlocul de a-și transforma egocentrismul în singurul țel just ; ea macină cu suverană inconștiență preocupările și opiniile altora, fără a necesita cinismul lui Raffles, nici arguțiile întortocheate ale lui Bulstrode. Totuși pînă și Rosamunda are o scăpărare de înțelegere a propriilor limite și, totodată, simte primul impuls spre compasiune, atunci cînd, exclusiv în urma întîlnirii cu Dorotea, își dă seama o clipă că acționează ca un mecanism psihic montat de mediu.

Personajul potențează la maximum și încordarea mocnită a acțiunii ; prin intermediul lui se ajunge la veritabile efecte de virtuozitate a artei epice a romancierei. Scena întîlnirii dintre Dorotea și Rosamunda (conform jurnalului, scrisă „dintr-o bucată", fără retușuri, într-o extremă stare de agitație și efervescență spirituală) e împiedicată să lunece în melodramatic prin țesătura fină, desenul gradat, amalgamarea stărilor telescopate una într-alta : mîndrie, indignare, uimire, dispreț, bănuială, finalizate în demnitate personală și stimă pentru nobila vizitatoare a căminului Lydgate. Un efect la fel de natural, de cercuri concentrice — întreaga construcție a romanului dă această impresie de urcare pe planuri superioare prin lentă rotire — îl produce spontana pledoarie a Doroteei pentru înlăturarea injustiției comise de familia Casaubon împotriva ramurii din care descinde Ladislaw. Intervenția duce la redactarea mult comentatului și sinistrului codicil al testamentului lui Casaubon și, printr-un șir de reacții în lanț, creează un nex cauzal ireproșabil, din aproape în aproape, imprevizibil însă în concluzia ultimă : transformarea înțeleptei *Miss* Brooke, a resemnatei doamne Casaubon, într-o curajoasă protagonistă a unei mari iubiri contestate...

Iar episodul final Dorotea-Will, desfășurat pe fundalul furtunii, nu e doar stabilirea unei paralele : dezlănțuirea sentimentelor sugerată prin cea a elementelor naturii, ci conține în el imaginea forțelor obscure ale vieții, cu înfruntările ei neașteptate.

Evoluția lui Bulstrode introduce în peisajul romanului una din notele cele mai accenuate de modernism. Se inaugurează, în

meditațiile lui chinuite, un fel de „*jeu de la proie et de l'ombre*" [1]. Omul este înfățișat ca aplecat cu teamă asupra propriilor abisuri sufletești, neîndrăznind să sondeze tenebrele, dar nemaiputînd nici să se anestezieze cu stupefiantul respectabilității. Abjecția și nevoia de răscumpărare sînt sudate ca două emisfere de Magdeburg.

În fine, tot pe „coordonata Dorotea" este dezvoltată pînă la ultimele consecințe ideea că banul devine un fetiș, acumularea — un scop în sine.

O transmutație machiavelică, o aplicare strict personală a devizei: „scopul scuză mijloacele", face din întreaga biografie a lui Bulstrode o altă variantă a nenumăratelor modalități sub care banul corodează și pune în paranteză autenticele valori morale.

Personajul Bulstrode este un „punct de condensare" și „probă de foc" pentru calitățile și evoluția celorlalți. În episoade definitorii, confruntarea cu Bulstrode călește probitatea și consecvența lui Caleb Garth; reflectă hotărîrea, lipsa de veleitarism social și loialitatea lui Lydgate împotriva adversității, iar în sinuozitatea relațiilor sale cu Raffles, Bulstrode face ca melodramaticul și suspensul să se interfereze cu un umor de exuberantă vitalitate.

Bulstrode este deținătorul unuia dintre secretele redutabile ale spiritului filistin, devenit cu timpul paladinul victorianismului; „să faci ca toate sentimentele — inclusiv cele colective — să îmbrace livreaua intereselor tale, să-ți dresezi conștiința la reflexe condiționate din care ies procente sigure".

De altfel, echilibrul antitetic pe care ni-l sugerează compoziția lui Bulstrode operează cu rezultat fericit și în structura altor personaje, care vin să aducă noi accente, culori complimentare, în această frescă a moravurilor provinciale și a destinelor mijlocii. Slăbiciunea și inconsistența controlabilă a lui Fred Vincy temperează nota sumbră pe care ar fi putut-o avea latența de monstru absorbant a surorii sale Rosamunda; versatilitatea împăciuitoare a Celiei Brooke are o funcție compensatorie, alături

[1] Jocul dintre iluzie și realitate (fr.).

de rigida urmărire a unui ideal înalt pe care o întruchipează Dorotea.

O modalitate integrată total în scriitura romanului, care, situat pe o linie tradițională conștient și creator îmbogățită, cu o robustețe spontană descinsă din Fielding, avînd un minus de picaresc și în plus, am putea spune, distanțare, izbutește să ridice această alternare de egoism confruntat cu generozitatea, de ratări confruntate cu împliniri și de drame ale căsniciei, la rangul de explorare riguroasă a adevărului uman și social. Observația sugerată de analiza construcției caracterelor, aceea de echilibru dezinvolt și armonios, obținut chiar în contraste, își păstrează valabilitatea și pentru registrul emotiv, incluzînd ironia și umorul.

Umorul — de la cel aproape negru, macabru, oferit de competiția între lamentații și evlavie deschisă de așteptarea (și „așteptările") morții și testamentului bătrînului Featherstone, competiție ce se desfășoară între „carnivorele creștine" din spița și împrejurimile lui, pînă la cavalcada grotescă a replicilor și episoadelor în care apare Brooke, „cavalerul inexistent", antieroul reformismului pavat cu bune intenții goale — intră însă și în altă sferă. Umorul ajunge instrument de cunoaștere, mijlocul de a vedea „reversul" decorului pe care ni-l reprezintă exhaustiv.

Tincturat de o poezie uneori melancolică, care-i impunea lui Henry James („Familiarității cu omul îi datorează George Eliot faptul că în cea mai riguroasă proză, este încă — mai mult sau mai puțin — un poet al umanității, și această calitate colorează toate celelalte daruri ale ei"), și o ducea pe Lettice Cooper la ierarhizări categorice („*Middlemarch* este, în general, recunoscut nu numai ca încununarea geniului lui George Eliot, dar și ca unul dintre cele mai frumoase romane apărute în limba engleză"), romanul reprezintă și o sinteză a gîndirii scriitoarei, a unui om cufundat în epoca lui și avînd totodată concret figurate multe din reperele viitorului. El ilustrează parcă, în cariera autoarei, cugetarea din roman: „Fiecare limită reprezintă un început tot atît de bine pe cît este și un sfîrșit". După romanul istoric *Romola*, după palinodia timpului pierdut al Angliei pa-

triarhale, dusă la perfecțiune, ne aflăm aci în fața unui „testament spiritual" al autoarei. „Romanul conține toate ideile ei mai importante și aruncă o lumină penetrantă asupra anilor 1830, cînd Anglia se pregătește să intre în epoca victoriană." [1]

Economie de mijloace, stringență a construcției, orizont nelimitat al viziunii — acestea sînt calitățile sub care romanul, ivit într-o formă nebuloasă cu aproape două decenii înainte de a fi fost scris și urmărind-o ca o fidelă obsesiune pe autoare, s-a impus în rîndul cititorilor încă de la apariția lui, în 1872, cartea atingînd imediat culmile popularității, cu cele zece mii de exemplare, cifră record pentru epocă, mai ales după ce fusese posibilă lectura ei și în presă, ediția epuizîndu-se în primul an.

Am căutat să arătăm — desigur, fără a putea cuprinde o întreagă bibliotecă de studii și exegeze născute în jurul lui — diversitatea unghiurilor de vedere suscitate de *Middlemarch*.

Întrebarea continuă să se pună, ca și în finalul romanului: care este scopul ultim urmărit în *Middlemarch* ? O analiză implacabilă a singurătății în doi care poate fi căsnicia, pusă față în față cu împlinirea personalității, realizată prin intermediul unei reale comuniuni de sentimente și gînduri ? Drama unei conștiințe pur generoase, sortită a-și adapta însușirile rare la presiunea modelatoare și reductivă a unui mediu limitat ? Efectul unor cauze mari, pe plan general, asupra destinelor individuale ?

Toate acestea la un loc, și încă ceva. Acest „ceva" cred că l-am găsit exprimat cu claritate în capitolul XX din volumul I: „Dacă am avea o viziune exactă asupra oricărei vieți omenești obișnuite, ar fi la fel de parcă am auzi cum crește iarba și cum bate inima veveriței, și ne-ar ucide această larmă aflată dincolo de tăcere. Așa cum stau lucrurile, însă, cel mai ager dintre noi pășește prin lume bine căptușit cu opacitate."

E greu de prevăzut dacă, la capătul voiajului imaginar străbătut în compania Doroteei și a lui Will, a lui Lydgate și a Rosamundei, a insesizabilului și volatilului domn Brooke — cu fraza lui mereu frîntă și cugetarea întretăiată — prin filtrul intim al

[1] Sorin Alexandrescu, prefață la *Moara de pe Floss*, E.L.U. 1964.

lecturii, aceste caractere vor căpăta valoarea de tipuri morale, sau ne vor deveni la fel de apropiate ca niște ființe plămădite din carne și sînge, pasiuni și visuri, care întîmplător au trăit cu o sută treizeci de ani înaintea noastră, dar din ale căror reacții și comportări am adoptat mai multe decît ne-am fi închipuit inițial.

Putem împărtăși, însă, fără nici o rezervă convingerea că romanul și-a atins cu strălucire țelul nobil pe care și l-a propus George Eliot, așa cum rezultă dintr-o scrisoare apărută în volumul al doilea al corespondenței sale, editată de J. Cross : „Singurul efect pe care îl doresc cu ardoare este ca fiecare cititor să fie capabil de a imagina și simți durerile și bucuriile celor care se deosebesc întru totul de el însuși, afară de trăsătura comună de a fi făpturi omenești care luptă și greșesc".

EUGEN B. MARIAN

TABEL CRONOLOGIC

1819 22 *noiembrie* Se naşte la Chilvers Cotton, în apropiere de Coventry, în comitatul Warwickshire, Mary Ann (pentru intimi Marian) Evans. Este fiica lui Robert Evans, fiu de dulgher, administratorul moşierului Arbury, şi a Christinei Pearson, familia având o severă tradiţie calvinistă; înainte de naşterea scriitoarei părinţii au mai avut alţi doi copii : Isac (n. 1814) şi Christina (n. 1816).
Trăsăturile morale şi opiniile tatălui au slujit mai tîrziu la conturarea personajului Caleb Garth, din romanul *Middlemarch*.

1819 Se naşte regina Victoria ; în timpul îndelungatei sale domnii, se extinde mult Imperiul Britanic şi se cristalizează o morală şi o mentalitate rigidă, desemnate prin adjectivul „victoriană."

1820 Familia se mută la Griff.

1824 Împreună cu sora ei mai mare, Christina, Mary Ann este trimisă la pensionul din Attleborough, în comitatul natal.

1828 Intră internă în pensionul condus de doamna Wallington, la Nuneaton, mică localitate din apropiere de Coventry.

Se naște Lev Tolstoi (m. 1910).

1830 Sub îndrumarea profesoarei Maria Lewis, viitoarea scriitoare primește o educație cu profunde baze evanghelice. Cultura ei temeinică o familiarizează cu marile figuri ale secolului al XVIII-lea; Samuel Johnson, Alexander Pope

Victor Hugo (1802—1885) publică drama *Hernani*, veritabil manifest al școlii romantice. Reprezentarea piesei a provocat faimoasa „bătălie a lui Hernani", care afirmă ideile romantismului francez.
Stendhal (1783—1843) publică romanul *Roșu și negru*.

1831 Mary Ann se perfecționează în studiul limbii eline.

Insurecția muncitorilor din Lyon.
Răscoale populare în Italia. Germania.
Victor Hugo publică *Notre Dame de Paris*.

1832 Mary Ann intră, pînă în 1835, la școala condusă de fiicele reverendului baptist Francisc Franklin, din Coventry. Începe să studieze filozofia, de la greci pînă la Kant.
Decembrie. Asistă la Nuneaton la o răscoală locală, provocată de alegeri. Episodul a servit apoi ca motiv de inspirație pentru un capitol din romanul *Felix Holt, radicalul*.

1834 Mary Ann începe să-și însemne într-un jurnal personal meditațiile, devenite aforisme ce vor fi întîlnite în lecturile sale.

1835 Părăsește școala, deoarece boala mamei sale se agravează.

1836 Moare mama viitoarei scriitoare.
Se pasionează de proza lui Walter Scott.

Începe publicarea în foileton a romanului lui Dickens (1812—1870) : *The Pickwick Papers (Documentele clubului Pickwick).*

1837 Christina Evans se mărită ; Mary Ann este nevoită să se ocupe de întreaga gospodărie părintească.
Tatăl îi îngăduie să ia lecții de latină și germană.

1838 Mary Ann citește lucrarea lui Grisby : *Portrait of a Churchman (Portretul unui ecleziast).* Este impresionată de afirmarea superiorității categorice a religiei anglicane față de toate celelalte confesiuni.

Apare culegerea de sonete ale poetului lachist William Wordsworth (1770—1850).

1839 Viitoarea scriitoare are primul conflict pe tema bigotismului, provocat de fanatismul manifestat de mătușa ei Elizabeth, în cursul unei vizite.

Thomas de Macaulay (1800—1859) începe să lucreze la *The History of England from the Accession of James II (Istoria Angliei de la Iacob al II-lea)* care apare între 1848—1861.

1840 Lectura lucrării lui Isaac Taylor, *Ancient Christianity and the Oxford Tracts (Vechea doctrină și documentele de la Oxford),* îi zdruncină convingerile religioase.

Anglia anexează Noua Zeelandă.

1841 Fratele scriitoarei, Isac, se stabilește separat, începînd să se ocupe de afaceri ; Marian se mută, îm-

preună cu tatăl ei, în casa din Foleshill Road, la Coventry.

Robert Peel (1788—1850), promotor al liberului schimb și al impozitului pe venit, devine prim-ministru al Angliei.
Este lansată revista umoristică *Punch*. Printre strălucitii ei colaboratori a figurat, și ca desenator, W. M. Thackeray.

1842 Mary Ann intră în cercul manufacturierului Charles Bray, autodidact cu puternică personalitate, liber cugetător, autorul lucrării : *Filozofia necesității*. În casa acestuia îl cunoaște și pe Charles Hennell, care avea să exercite o însemnată înrîurire asupra viziunii autoarei.
Conflict violent cu tatăl ei : Mary Ann refuză să se mai ducă la biserică. Se ajunge la un compromis : în forul ei lăuntric, poate crede ce vrea, numai să „salveze aparențele" și să asiste la slujba duminicală. Doamna Bray pictează un portret al scriitoarei.

Se votează legea privitoare la condițiile de muncă ale femeilor și copiilor.
Alfred Tennyson (1809—1892) publică prima sa culegere importantă de poeme.
1843 Soția lui Charles Hennell începe să traducă lucrarea lui D. F. Strauss : *Das Leben Jesu (Viața lui Isus)*, cu orientare raționalistă, demitizantă. Va apare, anonim, în 1846, în 3 volume.

1844 Invitată la tînăra pereche Hennell, Mary Ann face cunoștință cu socrul lui Charles Hennell, C. H. Brabant, care lucra de ani de zile la un tratat de proporții impunătoare, însă cu o documentare foarte nebuloasă și o haotică organizare a ideilor. Lucrarea urma să elimine pentru totdeauna orice element supranatural din concepțiile religioase, justificînd „științific" o serie de episoade din Biblie.

Friedrich Engels (1820—1895) scrie *Situația clasei muncitoare în Anglia.*

1846 Mary Ann călătorește prin mai multe regiuni ale Angliei.

Foamete în Irlanda.

1848 Începe să dedice o parte din timpul său studiului istoriei — cu precădere perioadei Renașterii.

Apare *Manifestul Comunist*, redactat de Marx și Engels. Revoluții în mai multe țări ale Europei, printre care Moldova, Muntenia și Transilvania.

1849 În luna mai, moare Robert Evans.
Mary Ann face o călătorie în Elveția.
La Geneva, locuiește în casa familiei lui François D'Albert-Duradi. Acesta pictează un portret, de ajuns de expresiv, al tinerei sale invitate.

Marx se stabilește la Londra.
Anglia anexează Punjabul.

1850 Locuiește un timp la familia Bray, la Coventry. Duce o viață foarte modestă, pentru ca să-i ajungă renta de o sută de lire sterline anual, lăsată de tatăl ei.

Începe să apară, în foileton, romanul lui Dickens *David Copperfield.*
Se naște romancierul Robert Louis Stevenson.
Nathaniel Hawthorne (1804—1864) publică *Litera stacojie*, roman de profundă analiză psihologică și subtil studiu al caracterelor, care a marcat o dată în istoria literaturii americane.

1851 Editorul John Chapman îi oferă prilejul de a face o recenzie care apare în publicația *Westminster Review*.

Mary Ann se decide să se dedice integral carierei literare și se stabilește pentru o scurtă perioadă la familia Chapman, pe Strand, la Londra. Apoi revine la Coventry.

În iunie, Chapman cumpără *Westminster Review*; Mary Ann devine redactor-șef adjunct.

Începe una din cele mai rodnice și valoroase perioade din viața revistei *Westminster Review*, care durează pînă în 1855, cît a activat scriitoarea în această calitate.

Prin intermediul familiei Chapman, face cunoștință cu Herbert Spencer (1820—1903), fondatorul filozofiei evoluționiste, căruia Chapman îi publicase lucrarea *Social Statics*.

1852 Spencer, cu care leagă o adîncă prietenie, i-l recomandă pe George Henry Lewes (n. 1817) filozof raționalist, situat pe poziții radicale ferme, fondatorul săptămînalului *Leader*, în ale cărui pagini semna cronica literară și cea dramatică.

Marian și Lewes merg adesea la spectacole de teatru și de operă și își găsesc profunde afinități spirituale ; sînt animați de același curaj moral și spirit de justiție socială.

Moare Ducele de Wellington, învingătorul lui Napoleon în bătălia decisivă de la Waterloo (1815).

Victor Hugo se exilează în insula Jersey.

1853 Mary Ann începe să lucreze la traducerea lucrării lui Feuerbach *Esența creștinismului*. Traducerea apare în 1854 și stîrnește vii polemici.

1854 Se decide la o viață cvasi-maritală cu Lewes, care nu putea divorța de soția sa — acuzată de adulter — din cauză că avea trei copii.
Cei doi pleacă împreună în Franța și Germania.

Începe Războiul Crimeii, între Turcia aliată cu Anglia și Franța, și Rusia.

1855 Publică o serie de eseuri literare și cu conținut de o elevată etică, în *Westminster Review*.
Traduce *Etica* lui Spinoza, rămasă pînă astăzi nepublicată.
Lewes redactează și publică o biografie extrem de documentată și apreciată a lui Goethe, în două volume.

Filozoful Herbert Spencer încredințează tiparului importanta sa operă *Principles of Psychology (Principii de psihologie)*.
Walt Whitman (1819—1892) publică opera sa capitală, volumul de versuri *Fire de iarbă*.

1856 Mary Ann recrutează noi colaboratori pentru revista la care nu mai lucrează.

Se încheie Tratatul de la Paris, care pune capăt Războiului Crimeii.
Gustave Flaubert (1821—1880) publică romanul *Doamna Bovary*.
Se nasc : Oscar Wilde (m. 1904) și George Bernard Shaw (m. 1950).

1857 Încurajată de Lewes, Mary Ann își face debutul ca prozatoare, dînd notorietate pseudonimului George Eliot, pe care-l adoptă, prin publicarea în revista *Blackwood Magazine* a povestirii *The Sad Fortunes of the Reverend Amos Barton (Tristele pătimiri ale reverendului Amos Barton)*.

Acest debut este urmat de alte două povestiri : *Mr. Gilfil's Love Story (Dragostea lui Gilfil)* și *Janet's Repentance (Pocăirea Janetei).*

Charles Baudelaire (1821—1867) publică *Florile răului*, pentru care este dat în judecată. E condamnat, fără a executa pedeapsa.

Se naște romancierul englez de origine poloneză Joseph Conrad (Korzeniowski) (m. 1924).

1858 Cele trei povestiri apar sub titlul : *Scenes of Clerical Life (Scene din viața clericală)*, într-un volum care cîștigă aprecierea lui Dickens și Thackeray.

Imperiul Britanic anexează India.

1859 Apare romanul : *Adam Bede*, în trei volume. Din primul an se epuizează opt ediții.

George Lewes începe să pregătească lucrarea lui intitulată *Studies of Common Life (Studii despre viața de toate zilele)*. Va apare în două volume, în 1864.

George Meredith (1828—1909) publică primul său roman : *The Ordeal of Richard Feverel (Calvarul lui Richard Feverel).*

Victor Hugo — *Legenda secolelor.*

John Stuart Mill, filozof și economist, — eseul *Despre libertate.*

Apare lucrarea capitală a lui Charles Darwin : *The Origin of Species (Originea speciilor).*

Se înfăptuiește Unirea Principatelor Române.

1860 George Eliot publică romanul *The Mill on the Floss (Moara de pe Floss).*

Își împlinește un vis mai vechi, vizitînd Italia și oprindu-se îndelung la Florența.

Lewes îi sugerează să se gîndească la un roman istoric, avînd drept fundal perioada Renașterii.

Abraham Lincoln (1809—1865) este ales președinte al Statelor Unite.

1861 Apare romanul *Silas Marner.*
Întreprinde a doua călătorie la Florența, de astădată cu scopul precis de a se documenta și a strînge material, în vederea scrierii unui roman.
După scurtă vreme revista *Cornhill Magazine* începe să publice în foileton romanul *Romola.*

Începe Războiul de Secesiune american, între statele din nord, abolitioniste și cele din sud, care se pronunță pentru menținerea sclaviei.
Tolstoi vizitează Anglia.
Se încheie publicarea în foileton a romanului lui Dickens: *Great Expectations (Marile speranțe).*

1862 Apare în volum romanul *Romola.*
Atacat de o serie de critici literari, sub motiv că ar avea o desfășurare statică și ar fi prea încărcat de culoare locală, romanul cîștigă prețuirea poetului Robert Browning (1812—1889) și, ulterior, a lui Bernard Berenson, critic de artă american, profund cunoscător al artei Renașterii.
George Lewes publică eseul monografic *Aristotel,* care îi consolidează reputația de filozof erudit.

1863 George Eliot cumpără reședința numită „Priory", în Regent's Park din Londra. Casa avea să devină teatrul unor strălucite serate literare, în cadrul cărora se desfășurau interesante și originale dezbateri estetice.

Moare Thackeray.

1864 Apare *Fratele Iacob.*

1865 Scriitoarea își completează documentarea pentru romanul în curs de elaborare *Felix Holt.*

Lewis Carroll (1832—1898) publică *Alice în țara minunilor.* Se nasc Rudyard Kipling (m. 1936) și poetul și dramaturgul irlandez William Butler Yeats (m. 1939).

În Rusia începe să apară în foileton capodopera lui Tolstoi, romanul *Război și Pace.*

1866 Apare romanul *Felix Holt the Radical (Felix Holt, radicalul),* în trei volume.

Feodor Dostoievski (1821—1881) publică romanul *Crimă și pedeapsă.*

Mizeria în care se zbat fermierii irlandezi îi împinge la ciocniri cu poliția britanică.

1867 George Eliot întreprinde o călătorie în Spania. Vizitează Catalonia, Aragonul, Andaluzia, admiră operele arhitectonice și artistice din Madrid, Salamanca, Santiago de Compostela, Toledo, Sevilla, Granada.

Marx publică *Capitalul.*

Benjamin Disraeli, conte de Beaconsfield (1804—1881) devine prim-ministru al Angliei.

1868 Publică drama în vers alb, *The Spanish Gypsy (Țiganca spaniolă),* inspirată de călătoria făcută în anul precedent.

Gladstone (1809—1898), lider conservator, devine premierul Angliei.

Are loc primul congres al sindicatelor britanice.

1869 Începe să lucreze la romanul *Middlemarch.*

Este inaugurat Canalul de Suez.

1870 Starea sănătății lui George Lewes se înrăutățește.

Franța suferă o dureroasă înfrîngere în războiul cu Prusia. După prăbușirea lui Napoleon al III-lea, răscoala din 1871 a comunarzilor din Paris este înăbușită în sînge de guvernul celei de a III-a Republici.

Moare Dickens. I se fac funeralii naționale și este înmormîntat în Catedrala Westminster.

1871 Începe să apară romanul *Middlemarch,* în opt părți. Publicul este entuziasmat de noua operă a scriitoarei. Critica îi face și ea o primire destul de elogioasă. Cartea este considerată capodopera lui George Eliot și unul dintre cele mai bune romane din literatura engleză.

1873 George Lewes începe ultima și cea mai amplă lucrare din întreaga lui activitate filozofică : *Problems of Life and Mind (Problemele vieții și ale minții).* Concepută în cinci volume, ultimul apare postum, sub îngrijirea lui George Eliot, abia în 1879.

1874 Apare volumul de versuri — unicul din cariera lui George Eliot — *The Legend of Yubal and other Poems (Legenda lui Jubal și alte poeme)*

1875 Este creată bursa *G. H. Lewes,* acordată studenților universității Cambridge.

În revista *Russkii vestnik,* începe publicarea în foileton a romanului *Anna Karenina* de Tolstoi.

1876 Apare romanul *Daniel Deronda*, în două părți.
Scriitoarea primește scrisori de felicitare din partea a numeroși cititori, pentru noblețea ideilor sale, exprimate cu claritate în această carte.
Cumpără o casă și o mică proprietate la Whitby, în comitatul Surrey.

1877 Împreună cu George Lewes, pregătesc o eventuală antologie alcătuită din eseurile lui pe teme etice.

În urma victoriei dobîndite în războiul româno-ruso-turc, România își cucerește independența de stat.

1878 La 30 noiembrie, moare George Lewes.

1879 George Eliot publică *The Impressions of Theophrastus Such (Impresiile lui Theophrastus Such)*.
Se dedică publicării ultimului volum din lucrarea lui Lewes, *Problemele vieții și ale minții*.

1880 În luna mai se căsătorește cu John Walter Cross (1840—1924), bancher cu serioase preocupări intelectuale, vechi prieten al cuplului George Eliot—George Lewes și consilier financiar care se îngrijea de investițiile lui George Eliot.
Călătoria de nuntă în Italia.
La 22 decembrie, George Eliot moare în casa din cartierul Chelsea, din Londra.

1884 Apariția postumă a volumului intitulat : *Essays and Leaves from a Note-book (Eseuri și file dintr-un carnet de însemnări)*. Cartea constituie o culegere de pagini alese din jurnalele scriitoarei.

E. M.

CARTEA ÎNTÎIA

DOMNIȘOARA BROOKE

Cap. I

Căci, de nu pot niciciind împlini-un bine,
Femeie, fiind, eu tind spre ce-i în preajmă-mi.

Beaumont și Fletcher *Tragedia Fecioarei*

Domnișoara Brooke era înzestrată cu acel soi de frumusețe pe care veșmintele austere par să o pună în valoare. Mîna și încheietura ei erau atît de fin modelate, încît putea să poarte mîneci fără stil, la fel ca Binecuvîntata Fecioară în viziunea pictorilor italieni ; iar profilul, ca și statura și portu-i, păreau a dobîndi și mai multă demnitate, datorită veșmintelor simple : prin croiala lor provincială, acestea îi dăruiau caracterul impresionant al unui frumos citat din Biblie sau din opera vreunui poet de odinioară, picat în mijlocul unui paragraf dintr-un ziar de astăzi. De obicei se spunea despre ea că ar vădi o inteligență remarcabilă, dar se adăuga ca soră-sa, Celia, știa să se chibzuiască mai bine. Cu toate acestea, rochiile Celiei nu erau mult mai garnisite și numai cine-i studia pe-ndelete toaleta găsea că se deosebea prin ceva de cea a soră-si și remarca o umbră de cochetărie în amănuntele ce o alcătuiau ; fiindcă domnișoara Brooke se îmbrăca simplu, din motive pe care, de cele mai multe ori, le împărtășea și sora ei. Mîndria lor de doamne nu era străină de aceste motive ; relațiile familiei Brooke, deși nu tocmai aristocratice, treceau, fără discuție, drept „bune" ; dacă cercetai trecutul lor, cu două-trei generații în urmă, nu ai fi găsit vreun strămoș care să măsoare marfa cu cotul sau să lege pachete — niciunul măcar mai prejos de un amiral, sau

un prelat ; ba mai întîlneai chiar și un strămoș care putea fi identificat drept un gentilom puritan : acesta slujise sub comanda lui Cromwell, dar după aceea se plecase în fața autorității bisericii anglicane și izbutise să iasă cu fața curată din toate încurcăturile politice, dat fiind că era proprietar al unei moșii repectabile. Era firesc ca două tinere cu o asemenea obîrșie, care trăiau într-un tihnit conac de țară și se duceau la slujba religioasă într-o bisericuță sătească ceva mai încăpătoare decît un salon, să considere că zorzoanele sînt o ambiție demnă de o fiică de boccengiu. O altă pricină era și cumpătarea, izvorîtă din buna-creștere ; în vremurile acelea ea făcea ca îmbrăcămintea bătătoare la ochi să fie primul articol la care urma să se renunțe, cînd se cerea restrîngerea cheltuielilor menite să sublinieze deosebirea de rang. Aceste temeiuri ar fi fost de ajuns pentru a explica îmbrăcămintea lor modestă, fără să mai fie nevoie să ne referim și la simțămintele lor evlavioase ; dar, în cazul domnișoarei Brooke, religia ar fi putut să fie și singura cauză ; în ce o privește pe Celia, ea încuviința cu blîndețe toate vederile surorii sale, atîta doar că le modela cu acel simț capabil să accepte dogmele fundamentale, fără să le dispute cu prea multă înverșunare. Dorotea știa pe de rost numeroase pasaje din *Pensées* de Pascal și din opera lui Jeremy Taylor [1] ; pentru dînsa, destinul omenirii, privit în lumina ideilor creștine, făcea ca ispitele modei feminine să apară o ocupație vrednică de Bedlam [2]. Nu putea să împace frămîntările unei vieți spirituale, menită să aibe urmări veșnice, cu un interes profund pentru o ghipură și pentru faldurile artificiale ale unei toalete drapate. Firea ei înclina spre o gîndire teoretică și o îndemna să năzuiască

[1] *Jeremy Taylor* (1613—1667), episcop englez ; autorul unui tratat intitulat *Holy Living, Holy Dying (A trăi și a muri ca un sfînt* (n.t.).

[2] Renumit ospiciu londonez ; termenul a devenit echivalent cu „balamuc"

spre o înaltă concepție asupra universului, care să poată include în mod deschis parohia Tipton și rolul fruntaș deținut de ea acolo. Ardoarea și măreția o fascinau și se grăbea să îmbrățișeze tot ceea ce i se părea că îmbracă aceste aspecte ; o atrăgea martiriul, era gata să-și îngăduie unele libertăți pentru care apoi să se lase crucificată, chiar și acolo unde nu urmărise acest țel de la bun început. Desigur, cînd asemenea trăsături se întîlnesc în caracterul unei fete de măritat, ele tind să-i înrîurească ursita și s-o abată de la o alegere întemeiată, cum e obiceiul, pe o înfățișare plăcută, pe orgoliu și pe o dragoste căreia să-i rămînă devotată și fidelă pînă la sfîrșitul vieții. În pofida acestor trăsături, Dorotea, sora mai mare, nu împlinise nici douăzeci de ani ; amîndouă fetele fuseseră educate — încă de la vîrsta de doisprezece ani, de cînd își pierduseră părinții, în spiritul unor principii înguste și totodată neclare, mai întîi într-o familie engleză și după aceea într-o familie elvețiană din Lausanne ; unchiul și tutorele lor burlac se străduise în felul acesta să înlăture neajunsurile pe care le-ar fi putut isca situația lor de orfane.

Nu trecuse nici un an de cînd veniseră să locuiască la Tipton Grange, la unchiul lor, un bărbat de aproape șaizeci de ani, îngăduitor din fire, cu opinii pestrițe și o atitudine politică șovăitoare. În tinerețe călătorise mult, dar acum, în colțul acela de comitat era considerat un om a cărui minte a cam început s-o ia razna.

Concluziile la care ajungea domnul Brooke erau la fel de puțin previzibile ca și vremea ; singurul lucru sigur ce se putea spune despre el era că va acționa sub imboldul unor intenții binevoitoare și că, pentru a le aduce la îndeplinire, va cheltui cît mai puțini bani cu putință. Căci pînă și în cele mai nebuloase minți zac cuibărite cîteva nuclee ale obișnuinței ; și au fost văzuți oameni care-și apără fără convingere toate interesele, însă cînd le e pri-

mejduită tabachera, devin bănuitori, stau cu ochii în patru și o strîng avid între degetele încleștate.

La domnul Brooke, filonul ereditar de energie puritană lipsea cu desăvîrșire, dar la nepoata lui, Dorotea, acest filon strălucea deopotrivă în mijlocul cusururilor, cît și al virtuților, iar uneori o făcea să se simtă nervoasă cînd unchi-su sporovăia la întîmplare sau „lăsa lucrurile așa cum sînt", pe moșie. De aceea aștepta cu și mai multă înfrigurare clipa cînd va fi majoră și va dispune de ceva bani pentru proiectele ei generoase.

Lumea o privea ca pe o persoană ce-avea să moștenească o avere ; căci cele două surori nu numai că beneficiau de o rentă anuală lăsată de părinți, cîte șapte sute de lire anual fiecare, dar dacă Dorotea se mărita și avea un fiu, copilul ar fi moștenit moșia domnului Brooke, al cărei venit anual era evaluat la vreo trei mii de lire. Renta aceea părea o avere în ochii familiilor provinciale, care continuau să discute despre recenta atitudine a lui Mr. Peel [1] în problema catolică, fără să aibă habar de viitoarele terenuri aurifere și de acea măreață plutocrație ce avea să transforme și să exalte sobrele necesități ale vieții rurale.

Ar fi fost cu neputință ca Dorotea, o fată atît de chipeșă și cu un asemenea viitor, să nu se mărite. Nimic nu-i putea sta în cale, decît pasiunea ei pentru situații ieșite din comun și felul cum stăruia să-și rînduiască viața după idei care pe un bărbat l-ar fi făcut să șovăie înainte de a-i cere mîna ; cît despre asemenea idei, ele ar fi putut să o facă, pînă la urmă, să refuze orice propuneri. Închipuiți-vă o tînără de neam destul de ales și cu avere, care îngenunchia netam-nesam pe o podea de cărămidă, alături de un plugar bolnav și se ruga cu ardoare, ca și cum ar fi crezut că trăiește pe timpul apostolilor ; care, mînată

[1] *Robert Peel* (1788—1850), om politic englez, prim-ministru (1841—1846) ; în calitatea sa de lider al *thory*-lor moderați, a fost adept al liberului schimb (n. t.).

de un ciudat capriciu, postea ca o papistașă și veghea pînă noaptea tîrziu, aplecată peste vechi ceasloave teologice. Dacă luai de nevastă o femeie ca ea, te puteai trezi într-o bună dimineață cu un nou proiect pentru folosirea venitului ei, care să se bată cap în cap cu recomandările economiei politice și cu întreținerea cailor de călărie ; era firesc ca un bărbat să se gîndească de două ori înainte de a risca să-și ia o asemenea tovarășă de viață. Din partea femeilor te poți aștepta la păreri neîntemeiate ; dar marea pavăză a societății și a vieții casnice o constituie faptul că părerile lor nu se traduc în fapt. Oamenii sănătoși la cap fac ceea ce fac și vecinii lor, încît dacă există unii lunatici care umblă slobozi, poți să afli la vreme și să te ferești de ei.

Opinia saloanelor rurale despre tinerele de neam, proaspăt apărute în mijlocul lor — și chiar opinia sătenilor — înclina, îndeobște, în favoarea Celiei, care era nespus de binevoitoare și avea un aer foarte nevinovat, în vreme ce ochii mari ai domnișoarei Brooke păreau, ca și cucernicia ei, prea neobișnuiți, iar expresia lor te izbea. Sărmana Dorotea ! În comparație cu ea, candida Celia era multștiutoare și înzestrată cu o înțelepciune lumească ; într-atîta mintea omenească este mai subtilă decît învelișurile exterioare, care s-ar putea asemui cu un blazon sau cu un cadran de orologiu. Totuși, cei care trăiau în preajma Doroteei, deși erau înrîuriți de aceste zvonuri alarmante, descopereau că avea un farmec al ei și că acesta se potrivea în chip inexplicabil cu tot ceea ce se spunea despre ea. Majoritatea bărbaților o socoteau fascinantă, cînd o zăreau călărind. Doroteei îi plăceau aerul curat și priveliștile variate ale ținutului, iar cînd ochii și obrajii îi străluceau de fiorul unor plăceri nedefinite, înfățișarea ei era departe de a fi cucernică. Călăria era o desfătare pe care și-o îngăduia, în pofida scrupulelor de conștiință ; simțea că se bucură într-un fel senzual, pă-

gîn. de plimbările călare și mereu își punea în gînd să renunțe la ele.

Avea o fire deschisă, aprigă, și nu-și admira cîtuși de puțin însușirile ; era într-adevăr frumos să vezi cum închipuirea ei o împodobea pe Celia cu farmece care le întreceau cu mult pe-ale ei ; iar dacă se nimerea ca vreun gentilom să vină pe la conacul Grange, adus de altceva decît de dorința de a-l vizita pe domnul Brooke, Dorotea își spunea că trebuia să fie îndrăgostit de Celia.

De pildă, *Sir* Chettam, pe care-l judeca totdeauna din punctul de vedere al Celiei, cumpănind în sinea ei dacă ar fi sau nu cuminte ca soră-sa să-l accepte ca soț. Ideea că ar fi putut să fie privit ca pețitorul ei i s-ar fi părut ridicolă. Cu toată dorința ei de a cunoaște adevărurile vieții, Dorotea nutrea idei foarte copilărești despre căsnicie. Era încredințată că i-ar fi acordat mîna ei înțeleptului Hooper, dacă s-ar fi născut la vreme pentru a-l izbăvi de nenorocita greșeală pe care o săvîrșise în alegerea tovarășei sale de viață ; sau l-ar fi luat de soț pe John Milton, de îndată ce și-a pierdut lumina ochilor ; sau pe oricare altul dintre oamenii mari ale căror apucături bizare nu pot fi îndurate decît dacă ești înarmat cu o doză de glorioasă cucernicie. Dar cum ar fi putut să se simtă mișcată cînd îi făcea curte un amabil și chipeș baronet, care răspundea „Exact" la tot ce spunea ea, chiar atunci cînd își arăta îndoiala ? O căsnicie cu adevărat încîntătoare trebuia, neapărat, să fie aceea în care soțul îți era un fel de părinte, capabil să te învețe și ebraica, dacă doreai.

Aceste particularități ale caracterului Doroteei îi atrăgeau domnului Brooke și mai multe reproșuri din partea familiilor învecinate ; ele îl țineau de rău fiindcă nu se îngrijea de vreo doamnă între două vîrste, care să le țină companie și să le îndrume în viață pe nepoatele sale. Dar

acel soi de femeie superioară, care ar fi fost în stare să îndeplinească un asemenea rol, îl înspăimînta într-atît, încît se lăsa convins de obiecțiile Doroteei ; de astădată era de-ajuns de curajos pentru a sfida lumea întreagă, adică pe doamna Cadwallader, soția parohului și micul grup de boiernași cu care era în vizită, în acest colț din nord-estul comitatului Loamshire. Așa că domnișoara Brooke ținea în mîinile ei frînele gospodăriei lui, laolaltă cu omagiile ce i se cuveneau, și noua ei autoritate nu-i displăcea deloc.

Sir James Chettam urma să prînzească în ziua aceea la Grange, împreună cu alt *gentleman* pe care fetele nu-l mai văzuseră niciodată, și a cărui cunoștință Dorotea o aștepta cu un simțămînt ce aducea a venerație. Acesta era reverendul Edward Casaubon, vestit în ținut pentru profunda lui erudiție ; se știa despre el că trudea de mulți ani la elaborarea unui mare tratat avînd ca temă istoria religiilor ; de asemenea, trecea drept un om cu o avere destul de mare ca să dea strălucire evlaviei sale, și cu vederi personale ce urmau să fie consfințite, cu mai multă limpezime, atunci cînd avea să-și publice cartea. Însuși numele lui era înconjurat de o aureolă impresionantă, la care nu erau sensibili însă decît cei ce cunoșteau în amănunt istoricul activității sale.

Dorotea se întorsese devreme de la școala pentru copii pe care o înființase în sat ; se așezase pe locul ei obișnuit în salonașul drăguț ce despărțea dormitoarele surorilor și acum dădea zor să termine planul unor clădiri, lucrare ce-i făcea o deosebită plăcere ; Celia, care o urmărise din priviri, șovăind dacă să-i facă sau nu o anumită propunere, i se adresă :

— Dorotea dragă, dacă nu te supări și dacă nu ești prea prinsă, ce-ai zice să ne uităm acum la giuvaericalele mamei și să le împărțim ? Astăzi s-au împlinit exact șase luni de cînd ni le-a dat unchiul, și pînă acum nici măcar nu te-ai uitat la ele.

Celia părea cam bosumflată, ca deobicei : se temea de Dorotea și se temea în general de principii, iar acești doi factori — care împreună puteau pune în mișcare o forță misterioasă, dacă îi atingeai fără să bagi de seamă — o țineau în frîu și o împiedicau să se arate îmbufnată de-a binelea. Spre ușurarea ei, ochii Doroteei scăpărară vesel, cînd își înălță privirea spre ea.

— Celia, tu ești un splendid almanah în miniatură. Șase luni după calendar, sau după rotațiile lunii ?

— Azi e ultima zi din septembrie, iar unchiul ți le-a dat la întîi aprilie. Știi, spunea că pînă atunci uitase de bijuterii. Cred că nici o clipă nu te-ai gîndit la ele, de cînd le-ai încuiat în sipet.

— Ei, draga mea, știi, n-ar trebui să le purtăm niciodată, rosti Dorotea prietenoasă, cu un glas care voia să mîngîie și să explice totodată. Ținea creionul în mînă și făcea schițe mărunte pe marginea hîrtiei.

Celia roși și chipul ei luă un aer foarte grav.

— Draga mea, ar însemna să dovedim lipsă de respect față de amintirea mamei, dacă le-am pune deoparte fără să ne sinchisim de ele.

Și, după ce șovăi puțin, suspină necăjită :

— Colierele sînt acum ceva obișnuit, pînă și *Madame* Poinçon, care în anumite privințe era mai sobră chiar și decît tine, purta adesea podoabe. Și, în general, creștinii nu le resping ; sînt sigură că printre femeile care se află acum în rai se numără unele care au purtat bijuterii.

Celia era conștientă că deținea o anumită forță spirituală cînd își dădea silința să dezbată un subiect.

— Ți-ar face plăcere să le porți ? exclamă Dorotea ; uimirea îi dădea un aer dramatic, împrumutat chiar de la acea *Madame* Poinçon, purtătoarea de podoabe. Atunci, bineînțeles, hai să le scoatem la iveală. De ce nu mi-ai spus mai înainte ? Cheile, unde sînt cheile ?

Își apăsă tîmplele cu mîinile, părînd disperată că nu-și aduce aminte.

— Sînt aici, zise Celia ; în mintea ei frămîntase de mult această explicație și o pusese la cale.

— Te rog să descui sertarul cel mare al scrinului și să scoți sipetul cu bijuterii.

Caseta fu deschisă numaidecît și diferitele nestemate se risipiră sub ochii lor, închipuind pe masă o grădină sclipitoare. Colecția nu era prea mare, dar cîteva dintre pietrele nestemate erau, cu adevărat, de o frumusețe neobișnuită. Cel mai frumos, care-ți lua în primul rînd ochii, era un colier de ametiste purpurii, montat într-o lucrătură aleasă, în aur, și o cruce din perle, cu cinci briliante bătute în ea. Dorotea luă imediat colierul și-l prinse la gîtul surorii ei, pe care stătea aproape la fel de strîns ca o brățară pe mînă ; se potriveau însă cu capul și gîtul Celiei, făcînd-o să semene cu Henrietta-Maria [1], ceea ce putea să vadă și singură în oglinda aflată în fața ei, între ferestre.

— Uite, Celia ! poți să-l porți la rochia ta de muselină indiană. Dar crucea aceasta merge chiar și cu rochiile negre.

Celia încerca să-și stăpînească un zîmbet de plăcere.

— Vai, Dodo, crucea trebuie să o păstrezi pentru tine !

— Nu, dragă, nu, se împotrivi Dorotea, ridicîndu-și mîna cu un gest ce vădea că nici nu vrea să audă de așa ceva.

— Ba da, zău că da, o să-ți șadă bine la rochia neagră. Hai, stărui Celia, ar trebui s-o porți.

— Pentru nimic în lume nu primesc așa ceva. Crucea este ultimul lucru pe care l-aș putea purta ca giuvaer.

Se înfioră ușor.

— Atunci o să mă socotești o păcătoasă, dacă o s-o port eu, zise Celia, nesigură.

[1] *Henrietta Maria* (1609—69), soția regelui Carol I al Angliei și fiica lui Henric al IV-lea al Franței (n. t.).

— Nu, scumpa mea, nu, stărui Dorotea, dezmierdînd obrazul surorii ei. Sufletele au și ele coloritul lor ; ce-i stă bine unuia, nu i se potrivește altuia.

— Dar poate că ți-ar plăcea să o păstrezi, de dragul mamei.

— Nu, am alte lucruri de-ale mamei — cutia ei din lemn de santal, la care țin grozav — și o mulțime de alte lucruri. De fapt, sînt toate ale tale, draga mea. Nu-i nevoie să mai discutăm despre ele. Haide — ia-ți bunurile !

Celia se simți cam jignită. Această toleranță puritană implica un vădit aer de superioritate, care supunea făptura blondă a unei surori lipsite de entuziasm religios la o încercare aproape tot atît de grea ca și o persecuție religioasă.

— Dar cum pot să port podoabe eu, dacă tu, sora mai mare, n-o să porți niciodată ?

— Nu, Celia, îmi ceri prea mult, dacă vrei ca eu să port zorzoane pentru ca tu să fii cu inima împăcată. Dacă aș fi nevoită să pun un asemenea colier, m-aș simți ca și cum aș face piruete. S-ar învîrti lumea cu mine și n-aș ști cum să pășesc.

Celia descheiase colierul și-l scoase de la gît.

— Ar fi cam strîmt pentru tine ; ți-ar sta mai bine ceva care să atîrne, zise ea, cu oarecare satisfacție.

Faptul că șiragul nu-i venea deloc bine Doroteei, o făcea pe Celia să fie mai fericită primindu-l. Deschise niște compartimente pentru inele și unul dintre acestea dezvălui un minunat smaragd, înconjurat cu diamante ; tocmai atunci soarele, care ieșea dintr-un nor, aruncă un licăr scăpărător peste masă.

— O, ce frumoase sînt ! exclamă Dorotea, mînată de un sentiment nou și năvalnic, la fel de brusc ca și licărirea. Ciudat cît de adînc par a se întipări în noi culorile, ca și miresmele. Îmi închipui că din acest motiv nestematele sînt folosite drept simboluri spirituale în *Apoca-*

lipsa Sfîntului Ioan. Arată aidoma unor crîmpeie de cer Cred că smaragdul întrece în frumusețe orice altă piatră prețioasă.

— Și mai e și o brățară asortată cu el, spuse Celia. N-am observat-o de la început.

— Sînt fermecătoare, răspunse Dorotea, lunecîndu-și inelul și brățara peste degetul și încheietura ei frumos cizelată, și întinzîndu-le spre lumină, în dreptul ochilor.

În tot acest timp, încerca să-și justifice încîntarea pricinuită de culori, identificînd-o cu mistica bucurie religioasă.

— Astea o să-ți placă negreșit, Dorotea, bîigui Celia ; în mintea ei își făcea loc un gînd care o uimea : sora ei trăda o anumită slăbiciune ; iar smaragdele s-ar fi potrivit mai bine cu tenul ei decît ametistele purpurii. Trebuie să păstrezi inelul și brățara asta — chiar dacă nu vrei nimic altceva. Dar, ia te uită, agatele astea sînt foarte frumoase și au o strălucire potolită.

— Da ! Am să păstrez inelul și brățara, rosti Dorotea. Apoi, lăsînd să-i cadă mîna pe masă spuse cu voce schimbată : Totuși, cît de nefericiți sînt oamenii care scot la lumină aceste pietre, care trudesc la ele și apoi le vînd !

Făcu din nou o pauză și Celia se gîndi că sora ei avea de gînd totuși să renunțe la podoabe ; chiar așa s-ar fi cuvenit să facă, dacă se dovedea consecventă.

— Da, draga mea, pe astea le păstrez, zise Dorotea cu glas hotărît. Însă toate celelalte, împreună cu sipetul sînt ale tale.

Își luă iar creionul, fără a îndepărta bijuteriile și continuă să le privească. Își propunea să le țină adesea în preajma ei, și să-și încînte ochii cu aceste mici izvoare de culoare pură.

— O să le porți în societate ? întrebă Celia ; se uita la sora ei și era într-adevăr curioasă să afle ce avea de gînd să facă.

Dorotea o privi scurt. În ciuda calităților cu care imaginația ei împodobea făpturile iubite, din cînd în cînd răzbea și cîte o judecată pătrunzătoare, nu lipsită de o nuanță severă. Dacă domnișoara Brooke s-ar fi ridicat vreodată pînă la blîndețea desăvîrșită, asta nu s-ar fi întîmplat din lipsa focului lăuntric.

— Poate, admise ea, cu destulă trufie. Nu-s în stare să prevăd pînă la ce treaptă s-ar putea să cobor.

Celia roși și se simți nefericită : vedea că își ofensase sora și nu îndrăznea să spună nici măcar un cuvînt drăguț despre dăruirea giuvaericalelor, pe care le puse la loc în sipet și le luă cu ea. Dorotea era și ea nefericită, în timp ce continua să-și schițeze planul : punea la îndoială sinceritatea simțirii și a vorbelor pe care le rostise în cursul scenei ce se încheiase cu această mică explozie.

Conștiința Celiei îi spunea că nu greșise cu nimic : întrebarea ei fusese cît se poate de firească și îndreptățită și își repetă în gînd că Dorotea era inconsecventă — trebuia ori să fi luat partea ei întreagă de bijuterii, ori, după cele rostite, să fi renunțat cu totul la ele.

„Sînt sigură — sau cel puțin am convingerea — cugetă Celia, că un colier purtat pe gît nu-mi va înrîuri cu nimic rugăciunile. Și nu văd de ce trebuie să-mi însușesc părerile Doroteei, acum că ieșim în lume ; deși, bineînțeles, ea s-ar cuveni să aibă o purtare pe măsura propriilor ei păreri. Dar Dorotea nu este totdeauna consecventă."

Aplecată în tăcere asupra tapiseriei la care lucra, Celia judeca astfel, pînă cînd o auzi pe soră-sa strigînd :

— Hai, Kitty, vino și te uită la planul meu ; să știi că am să mă cred o mare arhitectă, dacă nu cumva am plasat scări și cămine în locuri unde n-au ce căuta.

Pe cînd Celia se apleca peste hîrtie, Dorotea o dezmierdă lipindu-și obrazul de brațul ei. Sora mai mică înțelese gestul. Dorotea își dădea seama că n-avusese dreptate, și Celia o iertă. De cînd se știa, mintea ei o scruta

lucid pe sora cea mare, dar o privea totodată cu teamă și respect. Mezina purtase totdeauna un jug, dar există oare vreo făptură subjugată care să n-aibă și opinii proprii ?

Cap. II

— Spune-mi, nu-l zărești pe cavalerul de colo, care vine către noi călare pe un armăsar vînăt, rotat, iar pe cap poartă o chivără de aur ?

— Ceea ce-mi văd și chezășuiesc la depărtare ochii — răspunse Sancho — nu e alta decît un om încălecat pe un asin cenușiu precum al meu, care poartă ceva sclipitor pe căpățînă.

— Întocmai, grăi Don Quijote — și aceea este chivăra lui Mambrino.

Cervantes, *Don Quijote de la Mancha.*

— *Sir* Humphrey Davy ? întrebă domnul Brooke, în felul său nepăsător și jovial, în timp ce-și sorbea supa ; cuvintele lui sunau ca un ecou la cele spuse de *Sir* James Chettam, anume că se apucase să studieze *Chimia agricolă* a lui Davy ; adăugă : — Ei, poftim, *Sir* Humphrey Davy — am cinat cu el cu ani și ani în urmă, la Cartwright, și era acolo și Wordsworth, știi, poetul Wordsworth. În treaba asta e ceva ciudat. Mă aflam la Cambridge cînd studia acolo și Wordsworth, și n-am avut niciodată de-a

face cu el și apoi am cinat împreună, după douăzeci de ani, la Cartwright. Uite, vezi, lucrurile se desfășoară uneori cam bizar. Dar și Davy studia acolo — și el făcea poezie. Sau aș putea spune că Wordsworth era poetul numărul unu și Davy poetul numărul doi. Asta era adevărat în toate privințele, știi.

Dorotea se simțea ceva mai stingherită ca de obicei. Se aflau la începutul cinei, încăperea era cufundată în liniște și cercul invitaților restrîns, iar acești mici bulgări din noianul de gînduri ale unui magistrat cădeau cu prea mult zgomot. Se întreba cum de suportă un om ca domnul Casaubon asemenea banalități. După părerea ei, avea o purtare foarte demnă ; cununa de păr cenușiu ca oțelul și ochii lui adînciți în orbite îl făceau să semene cu portretul lui Locke. Silueta lui suplă și obrazul palid, așa cum îi stă bine unui cărturar, îl făceau să se deosebească cum nu se poate mai mult de tipul englezului înfloritor, cu favoriți roșii, reprezentat de *Sir* James Chettam.

— Citesc *Chimia agricolă*, rosti acest meritoriu baronet, fiindcă intenționez să iau în mîinile mele conducerea uneia dintre ferme ca să văd dacă nu se poate face ceva pentru a oferi arendașilor mei exemplul unui bun fermier. Dumneavoastră aprobați această inițiativă, domnișoară Brooke ?

— Mare greșală faci, Chettam, interveni domnul Brooke, dacă te apuci de electrificarea proprietății dumitale și de soiul ăsta de treburi, ca să transformi staulul vacilor în salon. N-o să fie nici o scofală. Cîndva m-am ținut și eu de știință, o bună bucată de vreme, dar am văzut că nu iese mare lucru din asta. Îți cere să te ocupi de toate ; nu poți lăsa nimic deoparte. Nu, nu, ia seama, ca arendașii dumitale să nu vîndă paiele și alte socoteli dintr-astea, și dă-le olane pentru drenat, pricepi. Dar cu agricultura dumitale fantezistă ajungi de rîpă — e cea mai scumpă jucărie pe care o poți cumpăra ; tot acolo ieși dacă ții o haită de dulăi

— Nici vorbă, spuse Dorotea, că este mai cuminte să cheltuieşti bani pentru a descoperi cum pot oamenii să scoată cît mai mult din pămîntul care-i hrăneşte pe toţi, decît să ţii ciini şi cai doar ca să galopezi peste ogoare. Nu-i un păcat să ajungi în sapă de lemn fiindcă ai încercat să faci ceva pentru binele semenilor tăi.

Vorbea cu mai multă energie decît te puteai aştepta din partea unei tinere, dar *Sir* James îi solicitase părerea. Era obişnuit să procedeze aşa şi fata se gîndise adesea că l-ar putea îndemna să împlinească multe fapte bune, atunci cînd avea să devină cumnatul ei.

Domnul Casaubon îşi fixă foarte stăruitor privirea asupra Doroteei, în timp ce vorbea ; părea că abia în clipa aceea îşi dădea seama că e acolo.

— Ştiţi, tinerele domnişoare nu pricep economia politică, zise domnul Brooke, zîmbindu-i domnului Casaubon. Îmi amintesc de vremea cînd îl citeam cu toţii pe Adam Smith. Asta zic şi eu că e o carte grozavă, ce mai ! A cuprins dintr-odată toate ideile noi — perfectibilitate omenească şi cîte altele, ca să nu le înşir pe toate. Dar, cum spun unii, istoria se mişcă în cercuri şi opinia aceasta poate fi argumentată foarte bine ; am susţinut-o chiar eu. Adevărul este că raţiunea umană te poate împinge cam prea departe — chiar în şanţ, la drept vorbind. Pe vremuri, m-a dus şi pe mine o bună bucată de timp ; dar am văzut că nu ies la nici o socoteală. M-am dat de o parte ; m-am retras la vreme. Însă nu cu totul. Totdeauna am fost în favoarea unei mici teorii ; trebuie să facem uz de Gîndire, altminteri am fi azvîrliţi înapoi, în erele întunecate. Dar fiindcă tot vorbim despre cărţi, este una de Southey [1] : *Războiul peninsular*. O citesc numai dimineaţa. Îl cunoşti pe Southey ?

— Nu, spuse domnul Casaubon, care nu ţinea pasul cu raţiunea năvalnică a domnului Brooke, ci era cu gîndul

[1] *Robert Southey* (1774—1843), poet englez (n. t.).

doar la tratatul lui. De la o vreme îmi rămîne prea puţin timp liber pentru astfel de literatură. În ultimul timp mi-am ostenit vederea cu hrisoave vechi : ca să fiu sincer, am nevoie de cineva care să-mi citească seara ; dar nu mă mulţumesc cu orice glas şi nu pot îndura să ascult un lector care lasă de dorit. Într-o măsură, este o nenorocire ; mă adap prea mult din izvoarele lăuntrice, trăiesc prea mult printre morţi. Mintea mea se înfăţişează ca stafia unui străbun, rătăceşte prin lume şi caută să o reconstituie, cerebral, aşa cum era, în pofida părăginirii şi a schimbărilor năucitoare care au avut loc. Găsesc însă că trebuie să am cît mai multă grijă de vederea mea.

Era prima dată cînd domnul Casaubon vorbise ceva mai mult. Îşi rosti frazele cu precizie, de parcă ar fi fost chemat să facă o declaraţie publică ; iar ritmul egal, sacadat, al vorbelor sale, însoţit la răstimpuri de o mişcare a capului, izbea şi mai mult în contrast cu frazele haotice, lipsite de noimă, ale bunului domn Brooke.

Dorotea îşi spuse în sinea sa că domnul Casaubon era cel mai interesant om pe care-l văzuse vreodată, mai interesant chiar decît *Monsieur* Liret, pastorul din Vaud, care ţinuse conferinţe despre istoria cantonului Waldensee. Reconstituirea unei lumi trecute — făcută, fără îndoială, cu scopul de a atinge cele mai nobile ţeluri ale adevărului — ce măreaţă lucrare ! Ce cinste, să poţi fi martor, să contribui la îndeplinirea ei, chiar şi numai ţinînd umil lampa! Acest gînd înălţător o ridică cu mult deasupra necazului pricinuit de înţepătura la adresa ignoranţei sale în materie de economie politică, acea ştiinţă nu prea lămurită cu care erau ţinute sub obroc toate luminile ei.

— Vă place călăria, domnişoară Brooke, găsi numaidecît prilejul s-o întrebe *Sir* James. Aş fi crezut că vă îndeletniciţi puţin şi cu plăcerile vînătoarei. Dacă-mi daţi voie, mi-ar face mare plăcere să vă trimit un cal roib, ca să-l încercaţi. A fost dresat pentru o doamnă. V-am văzut sîmbătă urcînd în galop uşor colina, pe o mîrţoagă care nu e

vrednică de dumneavoastră. Rîndașul meu o să vi-l aducă pe Corydon zilnic, dar să fiți bună să-mi indicați la ce oră doriți să vină.

— Vă mulțumesc, sînteți foarte amabil. Intenționez să renunț la echitație. N-o să mai călăresc niciodată — adăugă Dorotea ; această hotărîre bruscă îi era dictată de o mică enervare : *Sir* James îi solicita atenția tocmai cînd ea dorea să o dedice în întregime domnului Casaubon.

— Nu, asta e o intenție prea severă, replică *Sir* James, cu un ton de reproș care vădea un viu interes. Sora dumneavoastră se simte înclinată să se condamne ea însăși la martiriu, nu-i așa ? continuă el, întorcîndu-se spre Celia, care stătea în dreapta lui.

— Așa cred și eu, răspunse Celia, temîndu-se să nu spună ceva care să-i displacă soră-si, iar fața-i încadrată de colierul pe care îl purta, roși cît se poate de plăcut. Ei îi plac renunțările.

— Dacă ar fi adevărat, Celia, renunțarea mea ar însemna că sînt prea indulgentă cu propria-mi persoană și nu un sacrificiu de sine ; oricine poate avea însă motive bine întemeiate cînd se hotărăște să nu facă ceva ce-i este foarte plăcut, spuse Dorotea.

Domnul Brooke vorbea dar, în același timp, era vădit că domnul Casaubon o cerceta cu privirea pe Dorotea, și ea își dădea seama de acest lucru.

— Exact, zise *Sir* James. Dumneavoastră renunțați îndemnată de motive elevate, generoase.

— Nu, la drept vorbind, nu-i tocmai așa. N-am spus așa ceva despre mine, replică Dorotea, îmbujorîndu-se.

Spre deosebire de Celia, ea roșea rar și numai cînd era încîntată sau mînioasă. În clipa aceea era furioasă pe perversul *Sir* James. De ce nu-i acorda atenție Celiei lăsînd-o pe ea să-l asculte pe domnul Casaubon ? — în cazul cînd acel om învățat ar fi vorbit, în loc de a sta să-l asculte pe domnul Brooke, care tocmai îl informa că Reforma ori înseamnă ceva, ori nu mai înseamnă nimic ; că el personal

era protestant pînă-n măduva oaselor, dar că și catolicismul reprezenta o realitate ; iar în legătură cu refuzul de a acorda un acru de teren pentru a se înălța o capelă romano-catolică, declara că toți oamenii au nevoie de frîna religiei căci, la urma urmei, ea reprezintă spaima în fața vieții de apoi.

— Cîndva am studiat temeinic teologia — afirmă domnul Brooke ca pentru a explica de ce exprimase o judecată atît de pătrunzătoare. Știu cîte ceva din toate școlile religioase. L-am cunoscut pe Wilberforce în zilele lui de glorie. Îl cunoașteți pe Wilberforce ?

Domnul Casaubon spuse că nu.

— Ei, poate că Wilberforce nu era în suficientă măsură un gînditor ; dar dacă aș intra în Parlament, cum am fost rugat, m-aș așeza pe băncile independenților, la fel ca Wilberforce, și m-aș apuca de acțiuni filantropice.

Domnul Casaubon făcu o scurtă plecăciune și remarcă ce cîmp întins de acțiune oferă acest domeniu.

— Da, încuviință domnul Brooke, cu un zîmbet nestingherit — dar eu am acte. Am început, cu mulți ani în urmă, să colecționez documente. Am nevoie să fie rînduite, iar cînd mă nedumerește vreo chestiune, scriu cuiva și capăt un răspuns. Mă bizui pe acte doveditoare. Ei, dar, ia spuneți-mi, dumneavoastră cum vă rînduiți documentele ?

— În parte, în fișiere, răspunse domnul Casaubon, cu un aer destul de surprins, părînd că face un efort.

— A, fișierele nu fac doi bani. Eu am încercat cu clasoare, dar în ele se încurcă totul : niciodată nu știu dacă o hîrtie e pusă la A sau la Z.

— Aș vrea să mă lași pe mine să-ți sortez hîrtiile, unchiule, interveni Dorotea. Le-aș clasa pe toate după litere și pe urmă aș face o listă cu subiectele aflate la fiecare literă.

Domnul Casaubon zîmbi grav, aprobator, și-i spuse amfitrionului :

— Vă dați seama, cred, că aveți la dispoziție o excelentă secretară.

— Nu, nu, replică domnul Brooke, clătinînd din cap, nu le pot lăsa pe tinerele domnișoare să se amestece în documentele mele. Sînt prea fluşturatice.

Dorotea se simți jignită. Domnul Casaubon putea să creadă că unchiul ei avea anumite motive care-l îndreptățeau să arate ce gîndea despre ea ; dar remarca zăcea în mintea lui la fel de ușoară și fără conținut ca și aripioara ruptă a unei gîze, printre toate celelalte frînturi de gînduri învălmășite acolo, și doar un curent întîmplător o făcuse să cadă tocmai asupra nepoatei.

Cînd cele două fete rămaseră singure în sufragerie, Celia comentă :

— Slut mai e și domnul Casaubon !

— Celia ! Este unul dintre bărbații cei mai distinși la înfățișare pe care i-am întîlnit. Aduce în mod remarcabil cu portretul lui John Locke. Are aceiași ochi adînciți în orbite.

— Și Locke avea doi negi cu păr ?

— O, cred că da, dacă anumite persoane s-ar fi uitat la el, replică Dorotea, depărtîndu-se puțin.

— Domnul Casaubon este teribil de gălbejit.

— Cu atît mai bine. Presupun că tu admiri un bărbat cu tenul unui *cochon de lait* [1].

— Dodo, exclamă Celia, privind-o cu mirare. Pînă azi nu am auzit asemenea comparație din gura ta.

— De ce-aș fi făcut-o, înainte de a mi se ivi prilejul ? Este o comparație bună : cei doi termeni se potrivesc perfect.

Era clar că domnișoara Brooke își pierdea stăpînirea de sine, și așa judecă și Celia.

[1] Purcel de lapte (fr.) (n. t.).

— Mă întreb de ce ești atît de pornită, Dorotea ?

— E penibil din partea ta, Celia, că privești ființele omenești ca și cum ar fi niște simple animale, cu o găteală pe ele, și nu vezi niciodată sufletul măreț zugrăvit pe chipul unui om.

— Oare domnul Casaubon are un suflet măreț ? întrebă Celia, nu fără o nuanță de naivă maliției zitate.

— Da, cred că are, rosti Dorotea, cu acel glas răspicat pe care-l dă o hotărîre de neclintit. Tot ce văd la el, corespunde cu broșura lui despre *Cosmologia biblică*.

— E zgîrcit la vorbă, comentă Celia.

— Nu are cu cine să discute.

Celia gîndi în taină : „Dorotea nutrește un dispreț total pentru *Sir* James Chettam ; cred că nu o să-l accepte ca soț". Și fata simți că era păcat. Nu se amăgise niciodată, știa ce urmărește baronetul. Uneori, e drept, gîndise că poate Dodo nu ar face fericit un soț care nu i-ar împărtăși vederile și în adîncul inimii ei zăcea înăbușită impresia că soră-sa vădea prea multă cucernicie, primejdioasă pentru tihna familială. Noțiunile și scrupulele ei erau ca o mînă de ace împrăștiate — te făceau să-ți fie teamă să pășești prin casă, și să te așezi sau chiar să mănînci.

Cînd domnișoara Brooke luă loc la măsuța de ceai, *Sir* James Chettam veni să se așeze lîngă ea, fiindcă modul cum îi răspunsese nu i se păruse de fel jignitor. De ce i s-ar fi părut ? Avea încredere că va cîștiga simpatia domnișoarei Brooke, și gîndea că purtările unui om trebuie să-i reflecte clar simțămintele pentru ca persoanele cu preocupări preconcepute, credule sau neîncrezătoare, să nu le interpreteze după bunul lor plac. Pentru baronet Dorotea era o făptură de un farmec desăvîrșit dar, firește, imaginația avea un rol cam mare în ce privește sentimentele lui pentru ea. Era făcut dintr-o excelentă plămadă omenească și înzestrat cu meritul rar de a ști că talentele

lui, chiar dacă erau lăsate să zburde în voie, n-ar fi scos din albie nici cel mai firav pîriiaș din comitat. De aceea era și atras de perspectiva unei soții pe care să o poată întreba : „Ce să facem ?“ în cutare sau cutare chestiune, o soție care să-și poată ajuta soțul cu argumente raționale și pe care averea personală s-o îndreptățească, totodată, să procedeze așa și nu altfel. Cît despre cucernicia din cale afară de mare atribuită domnișoarei Brooke, tînărul avea o idee foarte neclară despre ce înseamnă în realitate această înclinare și socotea că va pieri odată cu căsătoria. Pe scurt, simțea că se îndrăgostise de persoana potrivită și era gata să se lase serios dominat, jug pe care, la o adică, un bărbat putea să-l scuture cînd poftea. Lui *Sir* James nici prin gînd nu-i trecea că o să simtă vreodată imboldul să scape de jugul acelei chipeșe fete, a cărei deșteptăciune îl fermeca. De ce nu ? Mintea unui bărbat, atîta cîtă are, păstrează totodată avantajul de a fi masculină, la fel cum cel mai scund mesteacăn este mai înalt decît cel mai avîntat palmier ; pînă și ignoranța lui rămîne mai solidă.

Poate că *Sir* James nu ar fi fost în stare de o asemenea judecată, dar un soi de binevoitoare pronie cerească oferă pînă și celor mai molii din fire puțin clei sau scrobeală, ca întăritor, sub forma tradiției.

— Îngăduiți-mi să sper că veți renunța la hotărîrea aceea cu privire la cal, domnișoară Brooke, grăi statornicul ei admirator. Vă asigur eu, călăria este cel mai sănătos exercițiu fizic.

— Sînt conștientă de acest lucru, replică Dorotea, cu răceală. Cred că Celiei i-ar face bine dacă ar căpăta această deprindere.

— Dar sînteți o amazoană atît de desăvîrșită...

— Scuzați-mă, am practicat foarte puțin echitația și aș fi lesne zvîrlită de pe cal.

— Atunci, ăsta este un motiv ca să faceţi şi mai multe exerciţii. Fiecare doamnă ar trebui să fie o amazoană desăvîrşită ca să-şi poată însoţi soţul.

— Vedeţi cît de mult diferă părerile noastre, *Sir* James. Eu m-am împăcat cu ideea că s-ar cuveni să nu fiu o amazoană desăvîrşită aşa că niciodată nu voi corespunde cu idealul dumneavoastră de doamnă.

Dorotea privea drept înaintea ei şi vorbea repezit, fără să se sinchisească, aidoma unui băieţandru chipeş, ceea ce alcătuia un contrast amuzant cu amabilitatea plină de zel a admiratorului ei.

— Mi-ar face plăcere să cunosc motivele pentru care aţi luat această crudă hotărîre. Nu e cu putinţă să socotiţi echitaţia drept un lucru nepotrivit.

— Dar se prea poate să socotesc că nu e potrivită pentru mine.

— Vai, dar de ce ? — exclamă *Sir* James, cu o tandră mustrare în glas.

Domnul Casaubon se apropiase de măsuţă, cu ceaşca de ceai în mînă şi asculta.

— Nu trebuie să cercetăm cu prea multă curiozitate motivele care determină alegerea cuiva, interveni el, în felul lui măsurat. Domnişoara Brooke ştie că ele pot deveni mai puţin puternice, dacă sînt exprimate : aroma pură se amestecă cu aerul mai vulgar. Trebuie să ferim de lumină sămînţa care germinează.

Obrajii Doroteei se colorară de plăcere, şi fata înălţă o privire recunoscătoare către vorbitor. Avea în faţa ei un om capabil să înţeleagă o viaţă lăuntrică mai elevată şi cu care s-ar fi putut stabili o anumită comuniune spirituală ; ba chiar, un om care putea să lumineze un principiu, susţinîndu-l cu cele mai intense cunoştinţe ; un om a cărui erudiţie aproape că avea valoarea unei justificări a tot ce-ar fi crezut el.

Deducțiile Doroteei pot să pară exagerate, dar, să fim sinceri, în nici o perioadă a istoriei viața n-ar fi putut să păşească înainte, fără această liberală îngăduință cu care se trag concluziile şi care înlesnește încheierea căsătoriilor în pofida dificultăților create de civilizație. Oare a verificat cineva vreodată, infimul, fragilul păienjeniș al cunoștinței prematrimoniale ?

— Negreșit, spuse bunul *Sir* James. Nimeni nu va insista ca domnișoara Brooke să dezvăluie motive pe care ar prefera să le treacă sub tăcere. Sînt sigur că motivele îi fac cinste.

Nu era cîtuși de puțin gelos de interesul cu care Dorotea se uita la domnul Casaubon. Nu-i trecuse niciodată prin minte că o fată căreia el intenționa să-i ceară mîna ar putea să se sinchisească de un șoarece de bibliotecă, uscat, ajuns în pragul a cincizeci de ani — decît, firește, dacă l-ar fi privit cu interesul cucernic pe care i-l putea trezi un cleric de oarecare notorietate.

Dar, deoarece domnișoara Brooke era prinsă într-o conversație cu domnul Casaubon asupra clerului din cantonul Vaud, *Sir* James se dedică Celiei şi discută cu aceasta despre sora ei ; aminti de casa lui din Capitală şi întrebă dacă domnișoarei Brooke îi displăcea Londra. Cînd nu se afla în preajma surorii sale, Celia vorbea destul de curgător şi *Sir* James își spuse că, hotărît, cea mai mică dintre domnișoarele Brooke era tot atît de plăcută pe cît era de drăgălașă, cu toate că nu se putea spune despre ea că era așa cum susțineau unii — mai inteligentă şi mai cu cap decît sora ei. Simțea că şi-o dorește pe cea care, din toate privințele, era superioară, căci, în mod firesc, bărbatului îi place să caute a cuceri ce e mai bun. Trebuie să fie cineva burlac pînă-n măduva oaselor ca să pretindă că nu are această ambiție.

Zeiță, ce-a urmat, cînd Rafael,
Arhanghel îndatoritor...

Eva
Povestea-atent urma, și-o stăpînea
Respect adînc în cuget, cînd afla
Stranii și-nalte fapte.

John Milton, *Paradisul pierdut*
(Cartea a VII-a)

Dacă s-ar fi nimerit într-adevăr ca domnul Casaubon să se gîndească la domnișoara Brooke ca la o soție potrivită pentru el, argumentele care ar fi putut-o convinge să-i accepte propunerea erau încă de pe-acum sădite în mintea ei, iar pînă-n seara următoare ele înmuguriseră și înfloriseră. Pentru că cei doi avuseseră în cursul dimineții o lungă convorbire, în vreme ce Celia, căreia nu-i plăcea să vadă în preajma ei obrazul gălbejit și cu negi al domnului Casaubon, fugise la casa parohului să se joace cu copiii pastorului, prost-crescuți, dar voioși.

Între timp, Dorotea privise adînc în apa fără de zăgaz a minții domnului Casaubon, și zărise oglindite acolo, pe întinderi vagi și labirintice, toate calitățile cu care-l dăruia din plin ea însăși. Îi dezvăluise multe din experiența ei personală și înțelesese din vorbele lui dimensiunile măreței opere întreprinse de el, care se înfățișa tot ca un labirint atrăgător prin vastitatea ei.

Căci fusese la fel de instructiv ca și „îndatoritorul" arhanghel al lui Milton : împrumutînd ceva din purtarea acestuia, îi povestise cum își luase pe umeri sarcina de a arăta (ceea ce se mai încercase și de către alții, dar nu atît de temeinic, nu cu acea justețe a comparațiilor și cu

buna orînduire a ideilor spre care năzuia domnul Casaubon), anume că toate sistemele mitice sau ereziile mitice aflate în circulație pe întinsul lumii reprezintă doar forme corupte ale tradiției originare, revelate. Odată ce-și însușise un punct de vedere conform cu adevărul și-și consolidase această poziție, vastul cîmp al construcțiilor mitice devenea inteligibil, ba chiar luminos, sub razele răsfrînte ale corespondențelor. Dar această bogată recoltă de date ce conțineau adevărul nu putea să fie strînsă ușor sau în pripă.

Însemnările lui alcătuiau de pe acum un formidabil șir de volume, dar sarcina cea mai grea urma să fie condensarea acelor rezultate, încă în curs de acumulare, și presarea lor, ca să încapă într-un singur raft, precum cărțile de început ale lui Hipocrat. Explicîndu-i această situație Doroteei, domnul Casaubon se exprima aproape la fel cum ar fi făcut cu un confrate întru studii, fiindcă nu dispunea de două stiluri de conversație. E adevărat că, folosind o frază elină sau latină, o traducea totdeauna în engleză, cu o grijă scrupuloasă, dar probabil că așa ar fi procedat față de oricine. Un învățat cleric de provincie era deprins să gîndească despre relațiile sale că sînt „lorzi, șevalieri și alți gentilomi și valoroși oameni, care au doar limitată conesanță latinească".

Dorotea era pe de-a-ntregul captivată de vastul orizont al acestei concepții. Aici era ceva care depășea superficialitățile literaturii învățate în școlile de fete : în fața ei sta un Bossuet [1] în carne și oase, a cărui lucrare avea să împace cunoașterea completă cu evlavia pioasă ; un modern sfînt Augustin, care îmbina gloria de teolog cu aceea de sfînt.

[1] *Jacques Bénigne Bossuet* (1627—1704), episcop și scriitor francez. Predicile și cuvîntările funebre care alcătuiesc cea mai importantă parte a operei sale sînt exemple de măiestrie oratorică (n. t.).

Pe figura domnului Casaubon sanctitatea părea la fel de clar întipărită ca și erudiția ; Dorotea se simțea uneori îndemnată să-și deschidă inima și să discute lucruri despre care nu putuse vorbi cu nici una dintre persoanele întîlnite pînă atunci la Tipton, mai cu seamă despre importanța secundară a formelor ecleziastice și a punctelor de credință, în comparație cu acea religie spirituală, acea comuniune a eului cu perfecțiunea divină, ce-i părea că este exprimată în cele mai bune cărți creștine din vremurile îndepărtate ; și găsea în domnul Casaubon un ascultător care o înțelegea pe dată ; el putea s-o asigure că este de acord, cu aceste vederi, cînd sînt temperate, după cuviință, de un înțelept conformism, și-i putea oferi exemple istorice încă necunoscute ei.

„Gîndește la fel cu mine — își spunea Dorotea — sau mai degrabă, gîndirea lui concepe o lume întreagă, față de care gîndul meu este doar o biată oglinjoară de doi *penny*. Și simțămintele lui, întreaga lui experiență, ce ocean întins, în comparație cu micul meu eleșteu !"

Pornind de la cuvinte și de la propriile ei stări sufletești, domnișoara Brooke, ca și oricare altă fată de vîrsta ei nu șovăia să tragă concluzii. Semnele sînt lucruri mici ce pot fi măsurate, dar în ce privește interpretarea lor, ea nu cunoaște limite, iar pentru acele fete pe care natura le-a înzestrat cu o fire duioasă și aprinsă, fiecare semn este capabil să stîrnească uimire, speranță, credință, nemărginite precum cerul și colorate de un difuz degetar de materie, sub chipul cunoștinței. Nu se înșeală întotdeauna în chip grosolan, pentru că pînă și Simbad [1] se poate să fi nimerit, datorită întîmplării, peste o descriere care se potrivea cu adevărul, iar raționamentele greșite îi ancorează uneori pe bieții muritori în concluzii juste : pornind

[1] Personaj din *O mie și una de nopți*, eroul mai multor călătorii fabuloase (n. t.).

de la mare depărtare de punctul adevărat, și înaintînd cu tumbe și zig-zaguri, se întîmplă uneori să ajungem cu bine exact acolo unde s-ar cuveni să fim. Din faptul că domnișoara Brooke se pripea să-i acorde încrederea, nu rezultă clar că domnul Casaubon era nevrednic de ea.

Musafirul rămase la ei ceva mai mult decît intenționase, în urma unor ușoare insistențe ale domnului Brooke, care nu-i oferise altă momeală decît documentele lui asupra distrugerii mașinilor și a arderii căpițelor. Domnul Casaubon fu invitat în bibliotecă, să se uite la vraful acela de acte, în vreme ce gazda lui culegea cînd unul, cînd altul, și le citea cu glas tare, pe sărite și în mod întîmplător, însoțindu-și trecerea de la un pasaj neterminat la altul cu exclamația : „Da, asta e, dar ia te uită aici !“ — și, în cele din urmă, le împinse pe toate la o parte ca să deschidă jurnalul călătoriilor întreprinse de el pe continent, în tinerețe.

— Ia te uită — e vorba despre Grecia. Rhamnus — ruinele cetății Rhamnus — ce mai, dumneata ești un mare elenist. Nu știu dacă ai închinat multe ceasuri de studiu topografiei. Am cheltuit nenumărate zile pentru toate astea — poftim, Heliconul. Ascultă aici : „În dimineața următoare am plecat spre Parnas, Parnasul cu două piscuri“. Tot volumul ăsta e despre Grecia, știi — domnul Brooke frunzărea jurnalul frecînd cu degetul mare marginile foilor, în timp ce întindea volumul spre ascultător.

Domnul Casaubon era un auditor demn, dar cam trist; se ferea pe cît putea să se uite la cel mai mic amănunt documentar, dar nu arăta că se gîndește la altceva sau că e nerăbdător să scape, ținînd seama că dialogul acela dezlînat avea ca temă instituțiile țării și că omul care îl tîra după el, silindu-i mintea s-o ia razna, nu era doar un amabil amfitrion, ci totodată un moșier și *custos rotu-*

lorum [1]. Oare nu cumva gîndul că domnul Brooke era unchiul Doroteei îi dădea și el tăria să îndure ?

Fără îndoială, părea tot mai înclinat să-i trezească Doroteei pofta de vorbă, să o tragă de limbă, după cum își spunea Celia, iar cînd se uita la ea, chipul îi era adesea luminat de un zîmbet aidoma unei palide raze de soare într-o zi vîntoasă. În dimineața următoare, înainte de plecare, pe cînd făcea o plăcută plimbare cu domnișoara Brooke de-a lungul terasei așternute cu pietriș, îi aminti că singurătatea nu-i pria, că simțea nevoia acelei voioase tovărășii prin care tinerețea poate ușura sau îndulci truda serioasă a vîrstei mature. Și rosti toate acestea cu grijă pentru înțelesul exact al fiecărui cuvînt, la fel ca un trimis diplomatic, ale cărui vorbe trebuiau să aibă rezultate concrete. Într-adevăr, domnul Casaubon nu era obișnuit să repete ori să-și revizuiască declarațiile care aveau un caracter practic sau personal. Atunci cînd ținea să amintească preferințele pe care și le mărturisise în mod bine gîndit la 2 octombrie, să zicem, considera că e de ajuns să se refere la ele prin simpla menționare a datei respective, pornind de la propria sa memorie, care era un volum unde nota *vide supra* [2] putea înlocui repetările, și nicidecum de la comunul, îndelung întrebuințatul registru-jurnal, care amintește doar scrieri uitate. Dar în cazul acesta, nu era probabil ca vreo confidență de-a domnului Casaubon să fie interpretată greșit, deoarece Dorotea auzea și reținea spusele lui cu interesul arzător al unei firi tinere și proaspete, pentru care fiecare notă nouă în experiența personală reprezintă o epocă.

Se făcuse ora trei, în frumoasa zi de toamnă înviorată de adieri, cînd domnul Casaubon plecă în trăsură spre casa lui parohială din Lowick, la numai cinci mile depărtare de Tipton ; iar Dorotea, care își pusese boneta și

[1] Paznicul manuscriselor (lat.) (n. t.).
[2] Vezi mai sus (lat.) (n.t.).

şalul, păşea grăbită de-a lungul tufişurilor ori de-a curmezişul parcului, ca să poată hoinări prin pădurea învecinată, fără altă tovărăşie decît aceea a lui Monk, marele cîine Saint-Bernard, care le ocrotea totdeauna pe tinerele domnişoare în plimbările lor. Se înălţase dinaintea ei viziunea juvenilă a unui viitor ce-ar fi putut fi al ei, spre care privea înfiorată de speranţă ; şi acum voia să bată nestingherită cărările acelui viitor întruchipat în propria ei imaginaţie. Păşea sprinten în aerul înviorător, culorile îi năvăleau în obraji şi pălăria de pai (la care contemporanele noastre s-ar uita curioase ca la un coş demodat, ieşit din uz) îi căzu puţin pe spate. Poate că portretul tinerei fete ar fi prea sărac dacă am uita să amintim că avea părul castaniu, împletit în cozi plate şi răsucite cu îndrăzneală la spate, ca să lase liber conturul capului, într-o vreme cînd opinia publică cerea ca zgîrcenia naturii să fie *disimulată* de înalte baricade alcătuite din bucle frizate şi din funde neîntîlnite la nici o altă rasă însemnată de pe glob, cu excepţia Fijienilor. Această coafură reprezenta o particularitate a ascetismului domnişoarei Brooke. Dar ochii ei strălucitori nu aveau o expresie ascetică în timp ce stătea cu privirea aţintită în gol, cufundată în intensa ei meditaţie, fără să ia seama la ceea ce vedea, dar pătrunsă fără să vrea de splendoarea solemnă a după-amiezii cu dîre lungi de lumină, ce se prelingeau printre îndepărtatele şiruri de tei, ale căror umbre păreau să se stingă.

Toţi oamenii, tineri sau bătrîni (adică toţi oamenii din acele vremuri premergătoare Reformei), ar fi socotit interesantă priveliştea aceea, dacă ar fi legat licărirea din ochii fetei şi expresia ei însufleţită de banalele imagini ale unei iubiri tinereşti ce abia se trezeşte la viaţă : poeţii au închinat destule versuri viselor ţesute de Chloe[1] în jurul lui Strefon[2] pe care le-au considerat pline de

[1], [2] Personaje din poemele idilice franceze (n. t.).

farmec și duioșie, așa cum se cuvine să fie orice încredere izvorîtă din adîncul inimii.

Domnișoara Pippin, pierdută în adorarea tînărului Pumpkin și visînd la nesfîrșit o tovărășie ce n-ar obosi niciodată alcătuia o mică dramă de care tații și mamele noastre nu se mai săturau și care a fost jucată în costumele cele mai felurite. Era de ajuns ca Pumpkin să aibă o siluetă care să reziste la neajunsurile vestei scurte și ale cozii de rîndunică, și fiecare simțea că nu este numai firesc, dar și necesar pentru perfecțiunea feminității, ca o fată duioasă să fie pe dată convinsă de virtutea și de excepționala lui iscusință și, mai presus de orice, de sinceritatea desăvîrșită a junelui. Dar poate că nici o persoană din cele în viață pe atunci — și, fără îndoială, nici unul dintre vecinii Tipton-ului — nu ar fi arătat înțelegere și nu ar fi suferit alături de o fată ale cărei idei despre căsătorie porneau de la entuziasmul trezit de meditațiile asupra țelurilor vieții. Un entuziasm aprins în primul rînd de propria-i văpaie, pe care nu-l stimulau nici eleganța trusoului, sau modelul serviciului de masă și nici măcar onorurile și dulcile bucurii rezervate unei matroane înfloritoare.

În mintea Dorotei se înfiripase gîndul că domnul Casaubon ar putea dori să o ia de soție ; ideea aceasta o mișca, o umplea de o recunoștință plină de respect. Cîtă bunătate din partea lui ! era aproape ca și cum un sol înaripat ar fi răsărit brusc la marginea potecii bătute de ea și i-ar fi întins mîna ! De multă vreme o apăsa neclaritatea propriilor ei gînduri, ce-i pluteau în minte ca ceața dintr-o zi de vară, împiedicînd-o să vadă cum ar putea face din existența ei ceva cu adevărat măreț. Ce ar fi putut să facă ea, ce s-ar fi cuvenit să facă ? Nu se deosebea mult de orice femeie gata să-nmugurească, deși era dăruită cu o conștiință neobosită și cu o minte ce-și punea

mereu întrebări care n-aveau cum să fie satisfăcute de o instrucțiune bună pentru fetișcane, asemănătoare cu chițăitul și judecata unui șoricel volubil. Dacă ar fi fost înclinată spre nerozie și îngîmfare, ar fi putut gîndi că o tînără *lady* creștină, înstărită, își va găsi idealul vieții în acțiunile filantropice organizate prin sate și în patronarea clerului mai umil ; că se va mulțumi să cunoască pe de rost *Personajele feminine ale Scripturii*, descoperind experiența personală a Sarei din *Vechiul Testament* și a lui Dorcas din *Evanghelie* și să-și îngrijească sufletul, aplecîndu-se asupra broderiei, în budoarul ei, avînd ca fundal perspectiva unei căsătorii cu un bărbat care, chiar dacă ar fi fost mai puțin auster decît ea, deoarece s-ar fi lăsat prins în treburi de neînțeles pentru un spirit cucernic, i-ar fi dat prilejul să se roage și să-l povățuiască la timpul potrivit. Biata Dorotea nu avea parte de asemenea bucurii. Adînca ei aplecare spre cele sufletești și îndatoririle pe care, deloc îngăduitoare cu ea însăși, se forța să le împlinească, alcătuiau una din trăsăturile unei firi în același timp arzătoare, teoretică și fidelă propriilor ei idei.

Cu o asemenea fire, luptînd să scape din chingile unei învățături înguste, îngrădită de o viață socială care nu părea altceva decît un labirint de meschinării, un vălmășag de poteci mărunte, încercuite între ziduri, ducînd spre nicăieri, era fatal ca gesturile și hotărîrile ei să treacă în ochii celor din jur drept exagerate și inconsecvente. Cînd un lucru i se părea bun, ținea să și-l justifice prin cunoștințe amănunțite, temeinice, și nicidecum să trăiască prefăcîndu-se că acceptă reguli gata puse în aplicare. În această arzătoare dorință de-a afla un suflet geamăn se revărsase pînă acum toată pasiunea ei tinerească ; uniunea care o atrăgea era menită să o scape de supunere față de propria-i ignoranță, hărăzită unei fete, și să-i dăruiască

libertatea de a recunoaște de bunăvoie o călăuză ce-avea să o ducă de mînă pe un drum glorios.

„Atunci voi învăța totul", își spunea, în timp ce pășea grăbită pe cărăruia șerpuită, îndreptîndu-se spre pădure. „Va fi de datoria mea să studiez ca să-l pot ajuta cît mai bine la marile lui lucrări. La noi lucrurile de fiecare zi se vor confunda cu acțiunile cele mai mărețe. Va fi ca și cum m-am măritat cu Pascal [1]. Voi învăța să văd adevărul în aceeași lumină în care l-au văzut oamenii mari. Și apoi, voi ști ce să fac cînd voi mai îmbătrîni: îmi voi da seama de ce a fost cu neputință să duci o viață măreață în timpul nostru, aici, în Anglia. Așa cum trăiesc acum nu am nici o certitudine că sînt de folos cuiva; orice-aș face, totul îmi apare ca și cum aș fi plecat într-o misiune la un popor a cărui limbă nu o cunosc — despre care n-aș ști altceva decît că ridică *cottage* [1]-uri bune — în privința aceasta nu încape nici o îndoială. Ah, sper să fiu în stare să-i ajut pe oameni să aibă locuințe bune în Lowick! Voi desena o sumedenie de planuri, în măsura în care o să am timp."

Dorotea se scutură brusc din visarea ei și se mustră pentru că se avîntase prea departe în calcule bazate pe întîmplări nesigure; dar de după o cotitură a șoselei apăru, în galop mărunt, un călăreț și astfel fu scutită să se mai frămînte pentru a-și alunga gîndurile. Calul roib, bine țesălat, ca și cei doi *setter*-i frumoși nu mai lăsau nici o îndoială asupra faptului că *Sir* James Chettam era călărețul. Căci o zări pe Dorotea, sări numaidecît de pe cal și-l lăsă în seama rîndașului, apoi se apropie de ea; pe braț ținea ceva alb, la care *setter*-ii lătrau întărîtați.

---

[1] *Blaise Pascal* (1623—1662), celebru matematician, fizician, scriitor și filozof francez. Gîndirea sa oscilează, între raționalism și scepticism, între știință și religie (n. t.).

[1] Căsuțe (n.t.).

— Ce încîntare să vă întîlnesc, domnișoară Brooke, spuse gentilomul, scoțîndu-și pălăria și descoperindu-și părul blond, ușor ondulat. Întîmplarea mi-a oferit mai grabnic plăcerea la care năzuiam.

Domnișoara Brooke fu sîcîită de întrerupere. Baronetul acesta amabil, care era într-adevăr un soț potrivit pentru Celia, exagera necesitatea de a fi pe placul surorii mai mari. Pînă și un viitor cumnat poate deveni o pacoste, dacă urmărește tot timpul să se înțeleagă prea bine cu tine și te aprobă chiar cînd îl contrazici. Gîndul că săvîrșise greșeala de a-i adresa *ei* omagiile sale nici nu-i trecea prin minte. Cu totul alte calcule îi absorbeau mintea. În clipa aceea tînărul era de prisos și atîta tot, iar mîinile lui cu gropițe îi făceau o impresie cu desăvîrșire neplăcută. Furia pe care i-o stîrnea o făcu să roșească și mai tare, și răspunse cu oarecare trufie la salutul lui.

Sir James interpretă schimbarea la față a fetei în modul cel mai îmbucurător pentru el și se gîndi că niciodată domnișoara Brooke nu fusese mai atrăgătoare.

— Am adus un mic solicitant, zise el, sau, mai curînd, l-am adus să vadă dacă va fi aprobat, înainte de a depune petiție.

Arătă micul obiect alb pe care-l ținea sub braț; un delicat cățel maltez, una din cele mai adorabile jucării ale naturii.

— Mi-e neplăcut să văd aceste făpturi, crescute doar ca să fie obiectele noastre de răsfăț, spuse Dorotea, ale cărei păreri se formau pe loc (așa cum se întîmplă cu toate părerile), sub influența mîniei.

— A, da' de ce ?, întrebă *Sir* James, în timp ce-și continuau plimbarea.

— Cred că tot răsfățul cu care îi deprindem nu-i face fericiți. Sînt prea neajutorați, ființa lor e prea plăpîndă

o nevăstuică sau un șoarece, care-și asigură singuri traiul, sînt mai interesanți. Îmi place să cred că animalele din preajma noastră au suflete, ca și noi, și ori își văd singure de treburi, ori pot să ne țină tovărășie, ca Monk al meu. Făpturile acestea sînt parazitare.

— Mă bucură nespus să aflu că nu vă plac, afirmă binevoitorul *Sir* James. În viața mea n-aș ține animale de răsfăț, dar, de obicei, doamnele îndrăgesc acești ciini maltezi. Hei, John, fii bun și ia ciinele ăsta !

Cățelușul respins, al cărui nas era la fel de negru și expresiv ca și ochii, fu astfel înlăturat, de vreme ce domnișoara Brooke decretase că era mai bine ca nici să nu se fi născut. Dorotea simți însă nevoia unei explicații.

— Nu trebuie să judecați atitudinea Celiei după a mea. Cred că ei îi plac aceste mici bibelouri vii. A avut odată un *terrier* micuț la care ținea mult. Pe mine mă făcea nefericită, fiindcă mă temeam să nu-l calc. Sînt cam mioapă.

— Aveți o părere personală despre orice, domnișoară Brooke, și totdeauna o părere chibzuită.

Ce răspuns se mai putea da la un asemenea compliment stupid ?

— Știți, vă invidiez pentru trăsătura asta, urmă *Sir* James, în timp ce-și continua plimbarea, cu pași cam repezi, fiindcă acesta era ritmul impus de Dorotea.

— Nu înțeleg prea bine ce vreți să spuneți.

— Vă invidiez pentru puterea de a vă forma o părere. Eu pot să am o părere despre anumite persoane. Știu cînd mi-e simpatic cineva. Dar în alte privințe, știți, adeseori îmi vine greu să iau hotărîri. Auzi lucruri cu mult miez care pledează și pro și contra.

— Sau care par cu miez. Poate că nu facem totdeauna deosebirea dintre ceea ce e cuminte și fără minte.

Dorotea simți că se arăta cam dură.

— Exact, spuse *Sir* James. Dar dumneavoastră păreți înzestrată cu această putere de discernămînt.

— Dimpotrivă, mi-e cu neputință să mă hotărăsc. Dar de vină e ignoranța. Calea cea mai bună se află totuși acolo, în fața mea, deși eu nu sînt în stare să o văd.

— Cred că puține persoane ar vedea-o mai iute... Știți, ieri Lovegood îmi spunea că aveți cele mai solide idei din lume în ce privește construirea de case pentru fermieri — socotea planul dumneavoastră absolut minunat, pentru o tînără doamnă. Aveți un adevărat geniu ca să folosesc cuvintele lui. Spunea că doriți ca domnul Brooke să clădească un nou șir de căsuțe, dar, după părerea lui, sînt prea puțini sorți ca unchiul dumneavoastră să cadă de acord. Știți, este tocmai unul dintre lucrurile pe care aș fi dornic să le fac, vreau să spun, pe moșia mea. M-aș simți tare bucuros să duc la îndeplinire acest plan al dumneavoastră, dacă mi-ați da voie să-l văd. Firește, sînt bani aruncați de pomană, de asta lumea se împotrivește. Pentru că niciodată plugarii nu vor putea plăti o chirie pe măsura cheltuielilor ce s-au făcut, astfel încît ideea să poată da rezultate. Dar, la urma-urmei, merită să te apuci de treabă.

— Merită să te apuci de treabă ! Da, într-adevăr ! — exclamă cu energie Dorotea, uitînd de tot ce-o siciise înainte. Cred că meritățm să fim alungați din locuințele noastre frumoase cu un bici împletit din funii, noi ăștia care-i lăsăm pe arendași să trăiască în cocinele din jur. Viața în căsuțe ar putea fi mai fericită decît a noastră, dacă acestea ar fi niște locuințe adevărate, potrivite pentru ființe omenești de la care pretindem îndatoriri și sentimente.

— Vreți să-mi arătați planul ?

— Da, desigur. Vă încredințez că e plin de cusururi. Dar am examinat toate planurile de locuințe din cartea

lui Loudon [1] și le-am ales pe cele care-mi par mai bune. A, ce fericire ar fi să statornicim un model aici, prin împrejurimi! Mă gîndesc că, în loc să avem un soi de Lazăr la porțile noastre, am izgoni cît mai departe de porțile parcului aceste case ce seamănă a cocini.

Dorotea era într-una din clipele ei cele mai bune. Dacă *Sir* James, în calitate de cumnat, ar fi clădit căsuțele model pe moșia lui, după aceea poate că s-ar fi construit unele la Lowick și multe, multe altele în diferite părți care ar fi vrut să le imite; ar fi fost ca și cum spiritul lui Oberlin [2] ar fi plutit pe deasupra parohiilor, spre a aduce frumusețe în viața sărăcimii!

Sir James se uită la toate planurile și luă unul cu el ca să se consulte cu Lovegood. Mai duse cu el și impresia măgulitoare că a crescut mult în ochii domnișoarei Brooke. Cățelușul maltez nu-i fu oferit Celiei; o greșeală la care Dorotea se gîndi mai tîrziu cu surprindere, dar se dojeni pentru asta. Îl nedreptățise pe *Sir* James. La urma urmei, te simțeai mai bine dacă nu riscai să calci pe un cățel.

Celia era de față cînd se cercetară planurile și își dădu seama că *Sir* James își făcea iluzii. „Își închipuie că lui Dodo îi pasă de el, dar ei îi pasă doar de planuri. Totuși, nu sînt sigură că i-ar respinge propunerea, dacă ar lăsa-o să conducă ea totul și să-și înfăptuiască toate ideile. Și ce prost s-ar simți *Sir* James! Eu una nu pot suferi oamenii cu idei."

Mezina simțea o plăcere tainică să se lase în voia acestei antipatii. Nu îndrăznea să o declare fățiș surorii sale, căci ar fi însemnat să înfrunte primejdia unei demonstrații ce i-ar fi dovedit că este, sub o formă sau alta,

[1] *John Claudius Loudon* (1783—1843), botanist englez, autor al unei *Enciclopedii a caselor de țară, fermelor și arhitecturii vilelor* (n. t.).

[2] *Jean Frédéric Oberlin* (1740—1826), ecleziast alsacian, care a adus unele îmbunătățiri în viața enoriașilor din districtul său (n.t.).

ostilă oricărei îmbunătățiri. Cînd se ivea însă prilejul de a-și spune fără riscuri părerea, găsea o formă nimerită pentru a-i arăta Doroteei greșelile ei ; o cobora de pe piscurile unde o înălțase entuziasmul ei de rapsod, și-i amintea că oamenii o priveau, dar nu o ascultău. Celia nu era o fire năvalnică, era în stare să aștepte cînd avea ceva de spus, și replica ieșea întotdeauna de pe buzele ei în același staccato liniștit și egal. Cînd interlocutorii perorau răspicat și accentuau pompos asupra cuvintelor, ea se mărginea să le privească fața și trăsăturile. Nu putea niciodată să priceapă cum de niște persoane binecrescute acceptă să-și deschidă gura în felul acela ridicol cerut de acest exercițiu vocal.

Nu se scurseseră decît cîteva zile, cînd domnul Casaubon făcu iarăși o vizită matinală, în cursul căreia fu din nou invitat să cineze și să înnopteze la conac, în săptămîna următoare. Dorotea avu astfel prilejul să mai discute cu el de trei ori și se convinse că prima ei impresie fusese întemeiată. Era întocmai cum și-l închipuise ea la început ; aproape fiecare cuvînt al lui părea o pepită dintr-o mină de aur, sau o inscripție de pe ușa unui muzeu, care s-ar putea deschide, înfățișînd tezaurele neamurilor trecute ; iar încrederea aceasta în bogăția minții lui o înrîurea cu atît mai mult pe Dorotea, cu cît acum era vădit că vizitatorul venea de dragul ei. Acest om desăvîrșit catadixea să se gîndească la o fată ca ea și își dădea osteneala să-i vorbească, fără complimente absurde, ci apelînd la înțelegerea ei, și corectînd-o uneori într-un mod foarte instructiv. Ce tovărășie încîntătoare ! Domnul Casaubon părea chiar să n-aibă habar că mărunțișurile vieții de zi cu zi există ; și nu se deda niciodată la o flecăreală măruntă, așa cum au obiceiul bărbații greoi la minte, plăcută ca un tort de nuntă stătut, adus pe masă împreună cu

izul din dulap. Vorbea numai despre ceea ce îl interesa, sau de nu, tăcea și făcea o plecăciune, cu întristată bunăcuviință. Pentru Dorotea, atitudinea aceasta arăta că omul este în chip minunat el însuși, că-și înfrînează cucernic dorința de a părea altul, prefăcătorie ce toceşte sufletul prin efortul pe care-l cere. Căci socotea elevația religioasă a domnului Casaubon cu mult superioară și o privea cu același respect plin de reverență cu care judeca intelectul și erudiția lui. De obicei el încuviința expresiile de evlavie ale fetei, rostind cîte un citat potrivit. Își îngăduise să spună că în tinerețea lui fusese frămîntat de anumite conflicte spirituale ; pe scurt, Dorotea își dădea seama că s-ar putea bizui pe înțelegerea, pe simpatia și îndrumarea lui. Era dezamăgită doar într-o privință, care alcătuia una din temele ei favorite. Se părea că domnului Casaubon nici nu-i păsa de construcția locuințelor pentru fermieri și abătea discuția spre confortul din cale-afară de redus al vechilor case egiptene, ca și cum ar fi vrut prin aceasta să pună stavilă celor ce rîvneau la un grad de confort prea ridicat. După ce pleca, Dorotea stăruia, cuprinsă de oarecare neliniște, asupra acestei indiferențe ; mintea ei era foarte obișnuită să dezvolte argumente care arătau cum condițiile climatice variabile modifică necesitățile umane ; iar un alt argument era ticăloșia despoților păgîni, recunoscută de toată lumea. Nu s-ar fi cuvenit să-i înfățișeze aceste argumente domnului Casaubon, cînd urma să mai vină în vizită ?

Dar, cugetînd mai mult, își spunea că se dovedea încrezută dacă-i cerea să dea atenție unui asemenea subiect ; nu avea s-o dezaprobe, cînd se va ocupa de această problemă, în clipele ei de răgaz, așa cum e de așteptat de la alte femei să se preocupe de îmbrăcăminte sau de broderie ; de bună seamă că nu i-ar fi interzis să se dedice acestei îndeletniciri, la momentul potrivit. Dorotea se sim-

ţea cam ruşinată, atunci cînd, surprinsă, îşi dădea seama că alunecă în astfel de speculaţii. Dar unchiul ei fusese invitat să stea două zile la Lowick : era oare rezonabil să presupui că domnul Casaubon se desfăta în tovărăşia domnului Brooke, doar de dragul lui, cu sau fără documente ?

Între timp, această mică dezamăgire o făcea să fie şi mai încîntată de repeziciunea cu care *Sir* James Chettam voia să traducă în fapt înnoirile dorite de ea. Venea mult mai des decît domnul Casaubon, şi Dorotea nu-l mai găsea antipatic, din ziua cînd se arătase sincer preocupat de proiectul ei : fiindcă se şi apucase — cu multă pricepere — să aplice ideile lui Lovegood şi era încîntător de supus. Fata propunea să se clădească două case în care să fie mutate două familii, din vechile lor cocioabe, care puteau fi dărîmate pentru ca noile locuinţe să fie ridicate pe acelaşi loc. *Sir* James rostise „Exact", şi ea ştiuse foarte bine să adopte cuvîntul acela.

Negreşit, oameni de felul acesta, care aveau atît de puţine idei spontane, puteau deveni membri foarte utili ai societăţii, odată ajunşi sub o luminată cîrmuire feminină şi dacă se dovedeau norocoşi în alegerea cumnatelor ! Ar fi fost greu de spus dacă Dorotea se încăpăţîna cu tot dinadinsul să nu vadă că, în ceea ce o privea, s-ar fi putut să fie în joc şi o altfel de alegere. Dar, deocamdată, viaţa îi era plină de speranţă şi de acţiune ; nu numai că se gîndea la planurile ei, dar mai şi scotea din rafturile bibliotecii cărţi erudite şi citea de zor o sumă de lucrări (ca să poată fi ceva mai puţin ignorantă în discuţiile cu domnul Casaubon) ; iar la răstimpuri, simţea cum o chinuiesc şi anumite scrupule, căci se întreba dacă nu cumva înălţa nesăbuit în slăvi aceste sărmane strădanii ale ei şi dacă nu le contempla cu acea mulţumire de sine care este osînda din urmă a ignoranţei şi nesocotinţei.

Primul gentilom :
Din fapte, singuri lanț ne făurim.
Al doilea gentilom :
Prea înțelept grăiești, dar cred că lumea e cea ce-aduce fierul.

— *Sir* James pare hotărît să-ți împlinească toate dorințele, zise Celia, în timp ce se îndreptau spre casă, în trăsură, după ce cercetaseră locul noilor căsuțe.

— E un om bun și mai chibzuit decît ți-ai putea închipui, răspunse Dorotea, fără a-și cîntări vorbele.

— Vrei să spui că pare un nătăfleț.

— Nu, nu, zise Dorotea, adunîndu-și gîndurile și punînd o clipă mîna pe brațul surorii ei ; dar nu discută cu egală pricepere despre orice subiect.

— Cred că nimeni nu izbutește așa ceva, afară de persoanele antipatice, răspunse Celia cu tonul ei obișnuit, ce aducea cu torsul pisicii. Trebuie să fie cumplit să trăiești alături de un asemenea om. Ia gîndește-te o clipă : să-l suporți tot timpul : la gustarea de dimineață, și mereu, mereu.

Dorotea rîse.

— O, Kity, ești o ființă minunată !

O ciupi pe Celia de bărbie ; se simțea veselă și-și îngăduia să o considere pe sora ei o ființă cuceritoare și plină de farmec, menită să devină în viața de apoi un veșnic heruvim, și care nu avea mai multă nevoie de izbăvire decît o veveriță — dacă asemenea afirmație nu ar fi însemnat o greșeală doctrinară.

— Firește că oamenii nu trebuie să rostească totdeauna vorbe cu miez. Numai că atunci cînd încearcă să le spună, ajungi să-ți dai seama de ce le poate mintea.

— Vrei să spui că *Sir* James încearcă și dă greș?

— Vorbesc în general. De ce-mi ții predici despre *Sir* James? Doar nu și-a propus ca țel în viață să-mi fie mic pe plac.

— Ei, haide, Dodo, poți să crezi sincer una ca asta?

— Desigur. Se gîndește la mine ca la viitoarea lui cumnată — atîta tot.

Dorotea nu făcuse pînă atunci o asemenea aluzie; din pricina unei anumite sfieli care domnea între cele două surori, asemenea subiecte nu erau atinse, pînă cînd vreo întîmplare hotărîtoare le aducea în discuție. Celia roși, dar răspunse numaidecît:

— Te rog să nu mai stărui în această greșeală, Dodo. Zilele trecute, în timp ce mă pieptăna, Tantripp mi-a spus că servitorul lui *Sir* James a aflat de la camerista doamnei Cadwallader că *Sir* James urmează să se însoare cu cea mai mare dintre surorile Brooke.

— Cum de-i permiți lui Tantripp să repete asemenea bîrfeli, Celia?, exclamă indignată Dorotea, cu atît mai furioasă cu cît anumite detalii îngropate în memoria ei se trezeau la viață pentru a confirma o descoperire nedorită. Pesemne că tu ai întrebat-o. E degradant.

— Nu văd nici un rău în faptul că Tantripp stă de vorbă cu mine. E mai bine să auzi ce spune lumea. Vezi ce greșeli faci dacă-ți bagi în cap anumite idei. Sînt absolut sigură că *Sir* James intenționează să-ți ceară mîna și crede că nu-l vei respinge, mai cu seamă de cînd ai fost atît de drăguță cu el pe tema planurilor. Și unchiul, de asemenea, știu că și el se așteaptă la asta. Oricine poate să vadă că *Sir* James e îndrăgostit lulea de tine.

Schimbarea iscată de aceste cuvinte în mintea Doroteei era atît de puternică și de dureroasă, încît din ochi îi izvorî un șuvoi de lacrimi. Planurile la care ținuse atît de mult îi stîrneau de astă dată o mare amărăciune; se gîndi cu dezgust cu cîtă înfumurare crezuse *Sir* James că ea îi

recunoaşte dreptul de a se considera pretendentul ei. Mai era jignită şi din pricina Celiei.

— Cum a putut să se aştepte la una ca asta? izbucni ea cu furie. Nu am avut niciodată păreri comune, decît pe tema acelor căsuţe ; mai înainte abia dacă m-am arătat politicoasă cu el.

— Dar de-atunci încolo i-ai arătat multă bunăvoinţă ; a început să se simtă cît se poate de sigur că ţii la el.

— Să ţin la el ? Celia ! Cum de poţi folosi asemenea expresii odioase ? Dorotea se înfierbîntase.

— Vai de mine, Dorotea, presupun că ar fi normal din partea ta să ţii la un bărbat pe care l-ai accepta ca soţ.

— E jignitor pentru mine să afirmi că *Sir* James a putut crede că ţin la el. Pe lîngă aceasta, nu este cuvîntul nimerit pentru simţămîntul ce s-ar cădea să-l nutresc faţă de bărbatul pe care l-aş accepta ca soţ.

— Ei, îmi pare rău de bietul *Sir* James. Am găsit de cuviinţă să-ţi spun fiindcă tu mergi înainte, aşa cum faci totdeauna, fără să-ţi dai seama unde te afli şi calci exact unde nu trebuie. Totdeauna vezi ce nu vede nimeni altul, nimeni nu-ţi poate intra în voie şi totuşi niciodată nu reuşeşti să vezi ceea ce este limpede ca lumina zilei. Aşa eşti tu de felul tău, Dodo.

Fără îndoială, exista ceva care-i insufla Celiei un curaj neobişnuit ; nu-şi cruţa sora, de care uneori se temea. Cine ştie ce critici întemeiate ne poate aduce la un moment dat Pisu, mîţa, nouă, fiinţelor înzestrate cu capacitatea de a face speculaţii mai vaste ?

— E foarte penibil, zise Dorotea, simţindu-se de parcă ar fi fost biciuită. Nu mă mai pot ocupa de căsuţe. Trebuie să fiu grosolană cu el. Trebuie să-i spun că nu mai vreau s-aud de ele. Foarte penibil !

Ochii i se umplură iarăşi de lacrimi.

— Stai puţin. Mai gîndeşte-te la treaba asta. Ştii că pleacă pentru o zi sau două, ca să-şi vadă sora. N-o să fie nimeni acolo, afară de Lovegood, se îmbună Celia. Săr-

mană Dodo, urmă ea, într-un amabil staccato. Îți vine tare greu : doar e mania ta să desenezi planuri.

— Să desenez planuri ! Crezi că-mi pasă de casele semenilor mei doar așa, dintr-o toană de copil ? E posibil să greșesc. Cum poate cineva să înfăptuiască un lucru într-un spirit nobil, creștinesc, cînd trăiește printre oameni care au asemenea gînduri meschine ?

Nu mai rostiră nici un cuvînt ; Dorotea era mult prea zdruncinată că să-și mai redobîndească stăpînirea de sine și să arate prin purtarea ei că-și recunoaște greșeala. Înclina mai degrabă să acuze intolerabila îngustime de vederi și miopia societății din jur ; iar Celia nu mai era veșnicul heruvim, ci un ghimpe în sufletul ei, o *nullifidiana* [1], albă și trandafirie, mai rea decît oricare personaj deprimant din *Călătoria pelerinului* [2].

Auzi, mania de a desena planuri ! Ce mai valora viața, ce credință măreață mai era posibilă, de vreme ce faptele se ofileau, de pe urma lor nu rămînea decît pleavă, o păstaie seacă ? Cînd coborî din trăsură, obrajii îi păliseră și pleoapele îi erau roșii. Era însăși icoana suferinței, și cînd unchiul o întîlni în hol, ar fi avut de ce să fie îngrijorat, dacă Celia nu ar fi stat atît de aproape de ea ; arăta nespus de drăgălașă și de calmă, încît domnul Brooke trase concluzia că lacrimile Doroteei se datorau cucerniciei ei exagerate. Cît fuseseră ele plecate, domnul Brooke se întorsese dintr-o călătorie pe care o făcuse în capitala comitatului, în legătură cu o petiție prin care se cerea grațierea unui criminal.

— Ei, dragele mele, rosti el cu blîndețe, cînd se apropiară să-l sărute, sper că nu s-a întîmplat nimic neplăcut în lipsa mea.

---

[1] Făptură lipsită de credință (lat.) (n. t.).

[2] Poem religios, operă a poetului englez *John Bunyan* (1628—1678) (n. t.).

— Nu, unchiule, răspunse Celia, am fost pînă la Freshitt să ne uităm la căsuțe. Ne-am gîndit că ai să vii acasă la prînz.

— Am luat masa de prînz la Lowick — nu știați că am trecut prin Lowick ? Și am adus cîteva broșuri pentru tine, Dorotea — vezi că sînt pe masa din bibliotecă.

S-ar fi zis că prin trupul Doroteei trecu în acea clipă un curent electric ; fiori de așteptare se treziră în locul disperării care o copleșise. Erau niște broșuri despre primele perioade din istoria Bisericii. Gîndurile apăsătoare provocate de Celia, Tantripp și *Sir* James se spulberară și Dorotea porni glonț spre bibliotecă ; Celia urcă la etaj. Domnul Brooke fu reținut de un bilet pe care-l primise, dar cînd intră iarăși în bibliotecă, o găsi pe Dorotea cufundată în lectura uneia dintre broșuri, ce avea pe margini însemnări făcute de mîna domnului Casaubon ; îi sorbea conținutul cu atîta ardoare, de parcă ar fi sorbit mireasma unui buchet proaspăt, după o plimbare mohorîtă, pe un teren uscat și fierbinte.

Tipton și Freshitt erau departe, ca și trista ei slăbiciune de a fi nimerit exact acolo unde nu trebuia, în drumul către Noul Ierusalim.

Domnul Brooke se așeză în fotoliul lui, cu cîinii de-o parte și de alta, și-și întinse picioarele spre focul din cămin ; flacăra scăzuse, iar jarul alcătuia o fascinantă masă incandescentă ; domnul Brooke își freca tihnit mîinile și căta foarte blajin spre Dorotea, cu un aer nevinovat, ca și cum n-ar fi avut nimic deosebit de spus. De îndată ce-și dădu seama de prezența unchiului, Dorotea închise broșura și se ridică, dînd să plece. De obicei ar fi interesat-o și rezultatul milostivei intervenții făcute de unchiul ei în favoarea criminalului ; dar după tulburarea prin care trecuse nu de mult, gîndul îi era departe.

— M-am întors pe la Lowick, știi, vorbi domnul Brooke, nu ca și cum ar fi avut intenția să o rețină, ci împins de obișnuita lui tendință de a se repeta. Acest prin-

cipiu fundamental al vorbirii omenești se vădea mereu în spusele domnului Brooke. Am prînzit acolo și am văzut biblioteca lui Casaubon, și alte lucruri de soiul ăsta. Cînd mergi cu trăsura, frigul e tăios ca un cuțit. Nu vrei să iei loc, draga mea ? Parcă tremuri.

Dorotea era ispitită să primească invitația. Uneori, cînd se întîmpla ca felul superficial de a lua lucrurile al unchiului ei să n-o scoată din fire, îl găsea mai curînd liniștitor. Își scoase haina și boneta și se așeză pe scaun în fața lui ; se bucura de strălucirea jarului, dar își ferea ochii, înălțîndu-și mîinile frumoase în chip de paravan. Nu erau mîini subțiri sau mici, ci puternice, feminine, materne. Părea că le ține ridicate, invocînd împlinirea dorinței ei arzătoare de a cunoaște și a gîndi, năzuință care, în atmosfera neprietenoasă de la Tipton și Freshitt nu-i adusese altceva decît plînsul și pleoapele înroșite.

Își aminti acum de răufăcătorul osîndit.

— Ce vești ai adus despre hoțul de oi, unchiule ?

— Cine, bietul Bunch ? ei, se pare că nu-l putem scoate din temniță ; urmează să fie spînzurat.

Fruntea Doroteei se înnegură : nu încuviința așa ceva și-i era milă.

— Spînzurat, știi, explică domnul Brooke, clătinînd din cap liniștit. Sărmanul Romilly ! El ne-ar fi ajutat. Îl cunoșteam. Casaubon nu-l cunoștea pe Romilly. Se cam înfundă în cărți, știi, asta face Casaubon.

— Cînd un om stăpînește o mare erudiție și scrie o operă capitală, firește că trebuie să renunțe să se vadă mult cu semenii lui. Cum ar mai putea să-și facă noi relații ?

— Ai dreptate. Dar cu asemenea trai un bărbat lîncezește, știi doar. Și eu am fost toată viața holtei, însă nu-mi stă în fire să lîncezesc vreodată ; așa sînt eu de felul meu : umblu de colo pînă colo și mă apuc de ce-mi vine. Niciodată n-am amorțit, dar văd bine că asta face Ca-

saubon, știi. Are nevoie de tovărășia cuiva — da, de o tovărășie, știi.

— Ar fi o mare cinste pentru oricine să fie tovarășa lui, rosti cu energie Dorotea.

— Ți-e simpatic, ai ?, întrebă domnul Brooke, fără a-și arăta deloc mirarea sau altă emoție. Ei, uite ce e, îl cunosc pe Casaubon de zece ani, chiar din ceasul cînd a venit la Lowick. Dar n-am scos niciodată nimic de la el — nici un fel de idei, știi. Oricum, e un bărbat clasa întîi și poate ajunge episcop — sau ceva de felul ăsta, știi, dacă Peel rămîne la putere. Și are o părere foarte frumoasă despre tine, draga mea.

Dorotea nu era în stare să scoată un cuvînt.

— Fapt este că, într-adevăr, te apreciază foarte mult. El se exprimă neobișnuit de bine, știi, așa vorbește Casaubon. Mi s-a adresat mie, întrucît tu ești nevîrstnică. Pe scurt, i-am făgăduit că am să-ți vorbesc, deși i-am spus că eu nu cred să aibă sorți de izbîndă. Eram obligat să-i afirm asta : „Nepoata mea e foarte tînără", i-am zis, și așa mai departe. Oricum, în două cuvinte, mi-a cerut voie să-ți propună să fii soția lui — soție, știi — zise domnul Brooke, clătinînd din cap în semn de explicație. Am socotit mai nimerit să-ți spun, draga mea.

Nimeni nu ar fi putut să descopere vreo notă de îngrijorare în vocea domnului Brooke, dar dorea sincer să afle cam care erau intențiile nepoatei sale, astfel încît, dacă ar fi avut nevoie de vreun sfat, să i-l poată da la timpul potrivit. Simțămintele pe care le putea încerca el, în calitate de magistrat care văzuse și auzise atîtea, erau cu totul și cu totul blajine. Deoarece Dorotea nu se pronunța imediat, repetă :

— Am socotit mai nimerit să-ți spun, draga mea.

— Îți mulțumesc, unchiule, rosti Dorotea cu glas limpede și nesovăielnic. Îi sînt foarte recunoscătoare domnului Casaubon. Dacă îmi va cere oficial mîna, voi accepta.

Îl admir și îl stimez mai mult decît pe oricare alt bărbat pe care-l cunosc.

Domnul Brooke făcu o mică pauză și apoi rosti cu voce scăzută și tărăgănată.

— Aa ? Binee ! E o partidă bună, în anumite privințe. Dar, ce mai, și Chettam este o partidă bună. Pămînturile noastre se învecinează. Nu o să mă împotrivesc niciodată dorințelor tale, scumpa mea, cînd e vorba de căsătorie și alte asemenea lucruri. Oamenii trebuie să procedeze după cum îi taie capul, dar pînă la un anumit punct, știi. Asta am spus întotdeauna : pînă la un anumit punct. Doresc să faci un mariaj bun, și am motive serioase să cred că Chettam vrea să te ia de nevastă. Îți menționez și amănuntul ăsta.

— Ar fi cu neputință să mă mărit vreodată cu *Sir* James Chettam, rosti Dorotea. Dacă se gîndește să se însoare cu mine, face o mare greșeală.

— Asta este, vezi. Nu poți ști niciodată. Uite, eu unul aș fi crezut că Chettam este tocmai genul de bărbat menit să cîștige simpatia unei femei.

— Te rog să nu-mi pomenești de el în această calitate, unchiule, spuse Dorotea, simțind că începe să-și iasă din nou din fire.

Domnul Brooke se miră și simți că femeile alcătuiesc un nesecat subiect de studiu, de vreme ce nici măcar la vîrsta lui nu putea să prevadă felul cum vor primi un anumit lucru. Poftim, un ins ca Chettam, și să n-aibă nici o șansă !

— Bine, și-acum să vorbim de Casaubon. Nu-i nici o grabă — vreau să spun, din partea ta. E adevărat, fiecare an care se adaugă se va cunoaște pe figura lui. A trecut de patruzeci și cinci de ani, știi. Aș zice că este cu douăzeci și șapte de ani mai bătrîn decît tine. Negreșit — dacă ții la învățătură, la poziție socială, și la soiul ăsta de lucruri... de, omul nu le poate avea pe toate. Și are un venit

bun, are o proprietate frumușică, independentă de Biserică — da, venitul lui e bun. Totuși, nu mai e tînăr și nu trebuie să-ți ascund, scumpa mea, eu cred că n-are chiar o sănătate de fier. Altceva care să fie împotriva lui nu știu.

— Nu aș vrea să am un soț de aceeași vîrstă cu mine — răspunse Dorotea, cu o gravă hotărîre în glas. Îmi doresc un soț care să fie mai presus de mine în privința judecății și a tuturor cunoștințelor posibile.

Domnul Brooke repetă blînda lui exclamație :

— Aaa ! Credeam că ții la părerea ta mai mult decît ține majoritatea fetelor. Credeam că-ți place să ai păreri proprii — îți place, știi.

— Nu-mi pot închipui cum aș putea trăi fără să am păreri proprii, dar aș dori să am argumente temeinice pentru a le susține, și un bărbat înțelept m-ar putea ajuta să-mi dau seama care sînt ideile cele mai întemeiate și să trăiesc după cum cer ele.

— Foarte adevărat. Mi-ai expus situația cît se poate de clar. Mai clar nici că se putea, cu anticipație. Dar lucrurile mai prezintă unele ciudățenii, continuă domnul Brooke, a cărui conștiință se simțea îndemnată să facă tot ce-i sta în puteri pentru nepoata lui, în împrejurarea de față. Viața nu este turnată într-un singur tipar, nici nu este croită după o regulă fixă și cu rigla, și așa mai departe. Eu unul nu m-am însurat vreodată și asta-ți va prii, ție și viitoarei tale familii. Fapt este că niciodată n-am iubit deajuns vreo ființă ca să-mi pun gîtul în laț pentru ea. Căsnicia este un laț, știi tu. Și mai trebuie să ții seama de firea fiecăruia. Fiecare își are pornirile lui. Iar unui bărbat îi place să fie el stăpînul.

— Știu că trebuie să mă aștept la unele încercări, unchiule. Căsătoria este o stare care îți cere să îndeplinești îndatoriri mai înalte. Niciodată nu am privit-o drept o simplă comoditate personală, mărturisi sărmana Dorotea.

— Ei, tu nu ții la lux, la trai pe picior mare, baluri, dineuri și altele asemenea. Îmi dau seama că firea ta se apropie mai mult de cea a lui Casaubon decît de a lui Chettam. Și vei face după pofta inimii tale, scumpa mea. Nu-i voi pune bețe-n roate lui Casaubon, ți-am spus-o de la bun început, pentru că niciodată n-ai de unde să știi cum o să iasă pînă la urmă. Nu ai aceleași gusturi ca toate celelalte tinere fete, iar un ecleziast și un cărturar, care s-ar putea să ajungă episcop, și altele de felul ăsta, ar putea fi mai potrivit pentru tine decît Chettam. Chettam este un băiat bun, un om inimos, știi ; dar nu face mare ispravă pe tărîmul ideilor. Eu mă dădeam în vînt după ele, la vîrsta lui. Dar mai e și vederea lui Casaubon. Cred că și-a cam stricat ochii, de prea mult citit.

— Voi fi cu atît mai fericită, unchiule, cu cît voi avea mai multe prilejuri de a-l ajuta, rosti cu înflăcărare Dorotea.

— Văd că hotărîrea ta e luată. Bine, draga mea, fapt este că am în buzunar o scrisoare pentru tine. Domnul Brooke înmînă Doroteei scrisoarea, dar cînd fata se ridică să plece, adăugă : Nu e nici un zor, scumpa mea. Mai chibzuiește la alegerea asta, știi.

După ce Dorotea ieși, domnul Brooke reflectă că, fără îndoială, vorbise răspicat : îi înfățișase riscurile căsniciei într-un mod impresionant. Asta era datoria lui. Cît privește pretenția de a fi înțelept în locul tinerilor, nici un soi de unchi, oricît de mult ar fi călătorit în tinerețea lui, oricît s-ar fi pătruns el de ideile noi și ar fi cinat cu celebrități azi răposate, nu putea să decidă ce fel de căsnicie avea să fie mai fericită pentru o fată care prefera să se mărite cu Casaubon și nu cu Chettam. Pe scurt, femeia reprezenta o problemă care, întrucît mintea domnului Brooke nu o putea rezolva cu nici un chip, nu putea fi mai puțin complicată decît mișcarea de revoluție a unui corp solid de formă neregulată

Cei dedicați întru totul studiului au îndeobște sănătatea tulburată de gută, cataruri, reumatisme, cașexie, digestie leneșă, vederea slabă, piatră la rinichi și colici, accidente vasculare, amețeli, vînturi, oftică și toate maladiile asemănătoare care se trag din prea mult sedentarism : sînt mai toți sfrijiți, uscățivi, gălbejiți... și asta din pricină că trudesc fără măsură și studiază din cale-afară de mult. Dacă nu credeți în adevărul acestor constatări, uitați-vă la marile lucrări ale lui Tostatus și Toma de Aquino și spuneți-mi dacă oamenii aceștia se străduiau mult sau ba.

Burton, *Anatomia melancolici*
Partea 1-a S.2

Iată scrisoarea domnului Casaubon :

„Scumpa mea domnișoară Brooke,

Tutorele dumneavoastră mi-a permis să vă scriu și să abordez o temă care-mi stă la inimă mai presus de orice altceva. Sînt încredințat că nu greșesc atunci cînd recunosc că există o legătură mai profundă decît cea născută din coincidență în faptul că în viața mea conștiința unei anumite necesități s-a trezit odată cu posibilitatea de a face cunoștință cu dumneavoastră. Pentru că, din primul ceas al întîlnirii noastre, am avut impresia că sînteți strălucit de potrivită și poate singura în măsură să

răspundă acelei necesități (corelată, aș spune, cu o asemenea înflăcărare afectivă, încît pînă și preocupările manifestate de mine pentru o operă prea deosebită ca să fie abandonată nu au putut întotdeauna să o mascheze); de atunci, ori de cîte ori am avut prilejul să vă observ, această impresie s-a adîncit și m-a convins și mai puternic de acea potrivire pe care mintea mea o anticipase, trezindu-mi odată pentru totdeauna sentimentele la care m-am referit. Conversațiile noastre v-au făcut, cred, suficient de clare genul meu de viață și țelurile mele: un gen care nu se potrivește, sînt pe deplin conștient, cu mințile mai de rînd. Dar în persoana dumneavoastră, am aflat o elevație de gîndire și o capacitate de devotament pe care pînă astăzi nu le vedeam întovărășindu-se fie cu floarea tinereții, fie cu acele grații ale sexului frumos ce deopotrivă izbutesc să asigure și să sporească distincția cînd sînt îmbinate, cum se întîmplă îndeosebi în ființa dumneavoastră, cu însușirile spirituale arătate mai înainte. Mărturisesc că speranțele mele de a întîlni această rară îmbinare de elemente, în același timp solide și atrăgătoare, în stare să ofere ajutor în munci mai profunde și să învăluie în farmec ceasurile de răgaz, au fost depășite; dacă întîmplarea n-ar fi făcut să vă cunosc (ceea ce, dați-mi voie din nou să vă spun, sînt încredințat că nu se datorește unei coincidențe superficiale, ci corelației providențiale a unor etape în împlinirea unui plan de existență), probabil că mi-aș fi trăit viața pînă în cel din urmă ceas fără a face vreo încercare de a-mi lumina singurătatea printr-o uniune matrimonială.

Astfel se înfățișează, scumpa mea domnișoară Brooke, starea simțămintelor mele, și mă bizui pe binevoitoarea dumneavoastră indulgență, hazardîndu-mă să vă întreb, în ce măsură simțirile dumneavoastră sînt de natură să confirme fericitele mele presimțăminte.

Aș considera drept un suprem dar providențial să fiu acceptat de dumneavoastră ca soț și străjer pămîntesc al

bunei voastre stări. În schimb, v-aș putea oferi o afecțiune pînă acum neirosită, precum și credincioasa închinare a unei vieți care, deși nu are în față o lungă desfășurare, nu a lăsat în urmă pagini unde, cel ce le-ar răsfoi, ar putea găsi însemnări menite să stîrnească, pe drept cuvînt, amărăciunea sau rușinea. Aștept expresia simțămintelor dumneavoastră cu o neliniște pe care înțelepciunea (dacă ar fi cu putință), ar avea datoria să o abată printr-o muncă și mai sîrguincioasă ca de obicei. Dar în acest domeniu al experienței umane sînt încă tînăr și, anticipînd eventualitatea unui rezultat nefavorabil, nu pot simți decît că resemnarea la singurătate va fi pentru mine și mai grea după vremelnica rază de lumină a speranței.

În orice caz, voi rămîne

al dumneavoastră, cu sinceră devoțiune,

EDWARD CASAUBON"

Dorotea tremură toată cînd citi această scrisoare, apoi căzu în genunchi, își îngropă fața în palme și suspină. Nu avea putere să se roage ; copleșită de șuvoiul acestei grave emoții, în mijlocul căreia gîndurile deveneau inconsistente și imaginile pluteau nesigure, nu putea decît să se agațe, cu o copilăroasă supunere, de o conștiință divină, care să-i ofere reazimul ei. Rămase astfel pînă ce sosi vremea să se îmbrace pentru cină.

Cum i-ar fi putut trece prin cap să cerceteze scrisoarea, să se uite la ea cu un ochi critic, analizînd în ce măsură alcătuia o declarație de dragoste ? Sufletu-i era în întregime stăpînit de gîndul că o viață mai plină se deschidea înaintea ei ; se simțea ca o neofită pe cale să urce o treaptă mai înaltă a inițierii. Urma să capete spațiu deschis pentru energiile ei care se zbăteau neajutorate, înecțoșate și apăsate de propria ei ignoranță, de suficiența meschină a deprinderilor lumești.

Acum avea să fie capabilă să-și închine viața unor îndatoriri cuprinzătoare și totuși clar definite ; acum avea să i se îngăduie a trăi mereu în lumina unui spirit față de care nutrea un adînc respect. În această speranță se amesteca și o licărire de încîntare și orgoliu — o bucuroasă mirare feciorelnică pentru că fusese aleasă de bărbatul pe care și ea, în admirația ei, îl alesese. Toată pasiunea Doroteei era filtrată printr-o minte care se zbătea către o viață ideală ; feminitatea-i transfigurată iradia asupra primului obiect ce se nimerea în raza ei. Entuziasmul cu care înclinația ei se transformă în hotărîre neclintită era sporit și de micile întîmplări ale zilei, ce-i stîrniseră nemulțumirea față de actuala stare.

După cină, pe cînd Celia interpreta o „arie cu variațiuni", un fel de clinchet melodios care simboliza partea artistică din educația rezervată tinerelor domnișoare, Dorotea urcă în odaia ei, ca să răspundă la scrisoarea domnului Casaubon. Ce rost avea să mai amîne răspunsul ? Îl rescrise de trei ori, nu fiindcă ar fi vrut să modifice formulările, ci din pricină că mîna ei era din cale afară de nesigură și nu suferea ca domnul Casaubon să-i considere caligrafia proastă și ilizibilă. Avea ambiția să traseze fiecare literă perfect lizibil pentru a nu lăsa loc unor posibile interpretări, și intenționa să utilizeze din plin această măiestrie, ca să cruțe ochii domnului Casaubon. De trei ori așteru pe hîrtie :

„*Scumpul meu domn Casaubon,*

Vă sînt foarte recunoscătoare fiindcă mă iubiți și mă socotiți vrednică de a vă fi soție. Nu pot să rîvnesc la o fericire mai mare decît aceea care s-ar contopi cu a dumneavoastră. Dacă aș spune mai mult, ar fi doar același lucru expus mai pe larg, fiindcă singurul gînd asupra căruia pot stărui acum este acela de a putea fi, pe viață,

a dumneavoastră, devotată,

DOROTEA BROOKE"

După puțin timp își urmă unchiul în bibliotecă pentru a-i da scrisoarea, ca să o poată expedia dimineața. Domnul Brooke fu surprins, dar mirarea lui nu se manifestă decît prin cîteva clipe de tăcere, timp în care împinse încoace și-ncolo diferite obiecte de pe masa lui de scris ; în cele din urmă se ridică și se așeză cu spatele la sobă și cu ochelarii pe nas, privind la adresa de pe plicul Doroteei.

— Consideri că ai chibzuit îndeajuns la treaba aceasta, scumpa mea ? rosti el, într-un tîrziu.

— Nu aveam nevoie să mă gîndesc mult, unchiule. Nu văd nimic care să mă facă să ezit. Ca să-mi schimb hotărîrea, ar trebui să apară o cauză importantă și cu totul nouă pentru mine.

— Aha, așadar, i-ai acceptat propunerea ? Atunci, Chettam nu are nici o șansă ? Chettam te-a ofensat cumva ? Vreau să spun dacă te-a jignit, știi ? Ce nu-ți place la el ?

— Nu are nimic care să-mi placă, mărturisi Dorotea cam repezită.

Domnul Brooke își dădu capul pe spate și-și trase umerii îndărăt, ca și cum cineva ar fi aruncat în el cu un proiectil ușor. Dorotea simți imediat un fel de mustrare de conștiință și adăugă :

— Nu-mi place ca eventual soț. Cred că este un om foarte amabil — ce-i drept, e foarte bun cînd e vorba de căsuțele fermierilor. E un om bine intenționat.

— Dar trebuie neapărat să ai parte de un cărturar, și toate astea ? Ei, într-adevăr, familia noastră cam trage în direcția asta. Eu însumi am avut acest dar, — dragostea pentru cunoaștere, și dorul de a-mi vîrî nasul în toate — ba chiar puțin prea mult, ceea ce m-a dus cam departe ; deși înclinația asta nu prinde prea des la partea femeiască ; uneori curge pe sub pămînt, ca rîurile din Grecia, știi — și iese la iveală numai în caracterul fiilor. Fii deștepți, mame deștepte. Cîndva, mă apucasem serios de povestea asta. Oricum, scumpa mea, totdeauna am spus că în

treburi dintr-astea oamenii trebuie să procedeze cum îi taie capul, pînă la un anumit punct. N-aș fi putut, în calitate de tutore, să-mi dau consimțămîntul la o partidă proastă. Dar Casaubon se prezintă corespunzător : situația lui e bună. Mi-e teamă, totuși, că Chettam va fi jignit și doamna Cadwallader îmi va lua în nume de rău căsătoria asta.

Bineînțeles, în seara aceea Celia nu află nimic despre cele petrecute. Văzu că Dorotea e pierdută în gînduri și descoperi pe chipul surorii ei urme noi de lacrimi, dar puse totul pe seama furiei provocate de *Sir* James Chettam și de construcțiile lui, așa încît avu grijă să nu o mai supere ; odată ce spusese ce avea de spus, Celia nu era deloc dispusă să stăruie asupra unor subiecte dezagreabile. Încă de copil fusese în firea ei să nu se certe cu nimeni, dar constatase cu uimire că alții se luau la harță cu ea și arătau ca niște curcani înfoiați ; drept care era gata să joace șotron cu ei de-ndată ce-și veneau în fire. Cît despre Dorotea, fusese totdeauna deprinsă să găsească nod în papură în cuvintele mezinei, deși în sinea ei Celia susținea că nu făcuse altceva decît să spună lucrurilor pe nume : niciodată n-ar fi vrut și nu ar fi putut să spună lucruri scornite de mintea ei. Dar trăsătura cea mai bună a lui Dodo era că supărarea nu-i ținea mult. În seara aceasta abia dacă schimbaseră cîteva cuvinte ; Celia lăsă deoparte lucrul, cu gîndul să se ducă la culcare, ritual în care își preceda întotdeauna sora ; atunci Dorotea, care ședea pe un taburet jos, cufundată în propriile ei gînduri fiindcă îi era cu neputință să și le îndrepte într-altă parte, i se adresă totuși cu acea intonație muzicală care, în momente de adîncă dar potolită emoție, făcea ca vorbirea ei să sune aidoma unui admirabil fragment de recitativ :

— Celia, scumpa mea, vino să mă săruți — și-și desfăcu brațele.

Celia îngenunchie la înălțimea potrivită, și-i dădu micul ei sărut de fluturaș, în timp ce Dorotea o împresură cu brațele-i mîngîioase și-și apăsă pe rînd buzele pe ambii ei obraji.

— Nu sta tîrziu, Dodo, ești atît de palidă astă-seară — culcă-te devreme, rosti Celia, consolator, fără urmă de patetism.

— Nu, scumpa mea, sînt foarte, foarte fericită, replică Dorotea cu aprindere.

„Cu-atît mai bine, se gîndi Celia. Dar ce ciudat sare Dodo de la o extremă la alta."

În ziua următoare, la gustarea de dimineață, lacheul întinse un plic domnului Brooke, și-i spuse :

— Domnule, Jonas s-a întors și a adus această scrisoare.

Domnul Brooke citi scrisoarea și apoi, făcînd un semn din cap către Dorotea anunță :

— Scumpa mea, e de la domnul Casaubon : o să fie aici la prînz ; n-a avut răbdare să mai scrie și altceva — n-a mai avut răbdare, știi.

Celiei nu i se părea ciudat că sosirea unui oaspete la prînz îi era anunțată mai întîi soră-si, însă, urmărind privirea unchiului, fu izbită de impresia deosebită pe care această veste o făcu asupra Doroteei. Se părea că o rază luminoasă de soare îi atinsese chipul cu aripa ei, îmbujorîndu-i obrajii.

Pentru prima dată îi veni în gînd Celiei că între domnul Casaubon și sora ei putea să existe ceva mai mult decît încîntarea manifestată de cleric în discuțiile despre cărți și încîntarea cu care-l asculta Dorotea. Pînă atunci, admirația vădită de Dorotea pentru acest „domn slut și învățat" i se părea a fi de aceeași natură cu admirația pentru *Monsieur* Liret din Lausanne, care era la rîndul lui pocit și învățat. Dorotea nu se mai sătura să-l tot asculte pe bătrînul *Monsieur* Liret, pe cînd Celiei îi înghețau picioarele și-i făcea rău să privească cum i se mișca pielea

golașă pe capul chel. Atunci, ce-ar fi fost de mirare ca Dorotea să-și fi extins și asupra domnului Casaubon entuziasmul cu care-l ascultase pe *Monsieur* Liret ? Și probabil că toți marii cărturari îi privesc pe tineri cu condescendența profesorului față de discipol.

Dar de astădată Celia tresări de-a binelea, străfulgerată brusc de o bănuială. Rareori era luată astfel prin surprindere, căci repeziciunea cu care sesiza anumite înșiruiri de semne o pregătea, îndeobște, să se aștepte la anumite evenimente exterioare ce-i trezeau interesul.

Nu și-ar fi putut închipui că domnul Casaubon era un pretendent gata acceptat : dar începu să se simtă dezgustată la simpla idee că vreun ungher din mintea Doroteei ar putea înclina spre asemenea final. Era într-adevăr ceva menit să o supere în purtarea lui Dodo ; mă rog, avea libertatea să-l respingă pe *Sir* James Chettam, dar de aici pînă la ideea de a se mărita cu domnul Casaubon ! Dar poate că, dacă Dodo era pe cale să facă asemenea trăsnaie, mai putea fi oprită de la acest pas : experiența arătase adeseori că puteai calcula reacțiile firii ei impresionabile. Vremea era întunecată, și deci nu putea fi vorba să iasă la plimbare, așa că se duseră amîndouă în salonașul lor, și acolo Celia observă că Dorotea, în loc să se apuce, cu obișnuitul ei interes sîrguincios, de vreo treabă oarecare, se mărginea să-și rezeme cotul de o carte deschisă și să privească pe fereastră la cedrul bătrîn, argintat de umezeală. Cît despre ea, își luase obligația să facă o jucărie pentru copiii preotului și nu intenționa să se avînte în mod necugetat într-o discuție delicată.

De fapt, Dorotea se gîndea că era de dorit pentru Celia să afle de schimbarea hotărîtoare intervenită în situația domnului Casaubon, de cînd fusese ultima oară în casa lor. Nu i se părea cinstit să fie lăsată în neștiință asupra unui fapt care avea neapărat să-i înrîurească atitudinea față de el ; dar îi era cu neputință să-i facă mărturisirea. Dorotea se învinui că dă dovadă de meschinărie în timidi-

tatea ei : nu-i plăcea niciodată ca în ceea ce făcea să se lase împiedicată de mici temeri sau constrîngeri, dar de astă dată trebuia să-şi adune tot curajul ca să poată înfrunta ironia replicilor drăgălaşe, dar foarte prozaic terestre ale Celiei. Reveria îi fu curmată şi ezitările alungate de glasul scăzut şi cam gutural al Celiei, care rosti cu tonul pe care-l folosea ori de cîte ori făcea o remarcă specială sau un „apropo" :

— Mai vine cineva la masă, afară de domnul Casaubon ?

— Pe cîte ştiu eu, nu.

— Sper să mai avem şi alt musafir. Ca să nu-l aud cum îşi soarbe supa.

— Ce-i atît de remarcabil în felul cum îşi soarbe supa ?

— Zău, Dodo, tu nu-l auzi cum rîcîie farfuria cu lingura ? Şi clipeşte mereu înainte de a vorbi. Nu ştiu dacă Locke clipea şi el, dar dacă avea acest tic, deplîng soarta celor care stăteau la masă în faţa lui.

— Celia, începu Dorotea, apăsînd grav asupra cuvintelor — te rog să nu mai faci nici un fel de observaţie de genul acesta.

— De ce ? Sînt lucruri adevărate, replică Celia, care avea motivele ei de a stărui, deşi începuse să fie cam speriată.

— Există multe lucruri adevărate pe care le remarcă numai minţile cele mai de rînd.

— Atunci cred că minţile cele mai de rînd trebuie să fie extrem de folositoare. Cred că e păcat că mama domnului Casaubon nu avea o minte mai de rînd : ar fi putut să-l înveţe să se poarte mai frumos în lume.

În sinea ei, Celia era înspăimîntată şi gata să o ia la fugă, după ce aruncase această săgeată.

Simţămintele Doroteei se adunaseră într-o avalanşă, şi nu mai avu vreme să-şi pregătească mărturisirea.

— În cazul ăsta, se cuvine să-ţi spun, Celia, că am acceptat cererea în căsătorie a domnului Casaubon.

Poate că niciodată pînă atunci Celia nu pălise în aşa hal. Probabil că omuleţul de hîrtie pe care-l confecţiona ar fi avut piciorul vătămat, dacă Celia nu ar fi dat şi acum dovadă de obişnuita-i grijă faţă de orice lucra cu mîinile ei. Lăsă jos îndată fragila siluetă şi, cîteva clipe, rămase cufundată într-o tăcere desăvîrşită. Cînd vorbi, se simţea că nu-i lipsea mult ca să izbucnească în plîns.

— Vai, Dodo, sper că vei fi fericită!

Tandreţea-i de soră nu putea decît să biruie, deocamdată, alte sentimente, iar temerile ce se năpusteau asupră-i izvorau din dragoste.

Dorotea era încă necăjită şi agitată.

— Aşadar, e absolut hotărît? întrebă Celia, într-un susur înspăimîntat. Şi unchiul ştie?

— Am acceptat cererea în căsătorie făcută de domnul Casaubon. Unchiul mi-a adus scrisoarea care cuprindea această propunere; fusese informat dinainte.

— Iartă-mă dacă am spus ceva care te-a jignit, Dodo, rosti Celia, cu un suspin stins.

În viaţa ei nu şi-ar fi imaginat că ar putea să se simtă astfel. Era ceva funebru în toată istoria aceea şi domnul Casaubon părea să fie preotul care oficia înmormîntarea, personaj asupra căruia ar fi indecent să faci vreo observaţie.

— Nu face nimic, Kitty, nu fi mîhnită. Noi două nu o să admirăm niciodată aceiaşi oameni. Fac adesea gafe de acelaşi fel; înclin să fiu prea pornită cînd vorbesc despre cei care nu-mi sînt pe plac.

În pofida acestei generozităţi, Dorotea era încă impresionată: poate că de vină erau deopotrivă uimirea discretă a Celiei şi micile ei înţepături. Bineînţeles, nimeni din jurul Tipton-ului nu avea să arate nici un pic de simpatie pentru căsătoria ei. Dorotea nu cunoştea vreun suflet

de om care să aibă aceeași concepție ca și ea asupra vieții și a țelurilor care o fac demnă de a fi trăită.

Cu toate acestea, înainte de sfîrșitul serii era foarte fericită. Într-un ceas petrecut în *tête-à-tête* cu domnul Casaubon discutase cu el mai liber ca oricînd, și chiar își revărsase bucuria la gîndul de a i se devota și de a învăța cum ar putea mai bine împărtăși și susține toate marile lui scopuri. Domnul Casaubon era mișcat de o încîntare necunoscută lui (și care bărbat nu ar fi fost ?) față de această ardoare neînfrînată și copilărească și nu era mirat (care îndrăgostit ar fi fost ?) că este obiectul unor asemenea elanuri.

— Scumpa mea, domnișoară Brooke, Dorotea ! rosti clericul, strîngîndu-i mîna între ale lui, împrejurarea aceasta mă face fericit cum nu mi-aș fi închipuit că-mi va fi dat să fiu vreodată. Într-adevăr, eram departe de a nutri gîndul că aș putea să întîlnesc într-o zi o minte și o persoană atît de bogată în daruri felurite, și care să facă dezirabilă căsătoria pentru mine. Dumneata ești înzestrată cu toate — ce spun, mai mult decît toate — aceste însușiri pe care le-am considerat din totdeauna a fi caracteristicile ce fac să exceleze feminitatea. Marele farmec al sexului slab îl constituie capacitatea lui de afecțiune arzătoare și jertfire de sine, care-l face apt să îndulcească și să întregească propria noastră existență. Pînă acum am cunoscut puține plăceri, în afara celor de un gen mai auster : mi-au fost date satisfacțiile unui studios solitar. M-am simțit prea puțin înclinat să culeg flori, care mi s-ar fi ofilit în mînă, dar acum le voi aduna ca să le depun la picioarele dumitale.

Nici o cuvîntare nu s-ar fi putut vădi mai deplin onestă în intențiile ei : pînă la urmă, retorica frigidă e la fel de sinceră ca lătratul unui cîine sau croncănitul unui cioroi îndrăgostit. N-ar fi pripit din partea noastră să tragem concluzia că nu se ascundea nici un strop de pasiune în

spatele acestor sonete închinate Deliei, care ne îzbeso urechea precum muzica firavă a unei mandoline ?

Credința Doroteei suplinea tot ce cuvintele domnului Casaubon păreau a fi lăsat nerostit — care credincios observă vreodată o omisiune sau o expresie nefericită ? Cînd e vorba fie de un poet, fie de un profet, spusele lor sînt de ajuns de cuprinzătoare ca să încapă în ele tot ce vrem noi să turnăm ; pînă și gramatica lui stîlcită devine sublimă.

— Sînt tare ignorantă — fără doar și poate, te va uimi ignoranța mea, declară Dorotea. Îmi trec prin minte atîtea gînduri care s-ar putea să fie absolut greșite ; acum voi putea să ți le înșir pe toate și să te consult asupra lor. Dar, adăugă fața, imaginîndu-și la iuțeală sentimentele probabile ale domnului Casaubon, nu am să te tulbur prea mult ; numai cînd vei fi dispus să mă asculți. Trebuie să fii adesea ostenit, tot urmărind propriile dumitale gînduri. Voi fi îndeajuns de cîștigată dacă mă vei călăuzi de mînă într-acolo.

— Cum aș mai putea de acum încolo să perseverez pe un drum oarecare, fără tovărășia dumitale ?, întrebă domnul Casaubon, sărutîndu-i fruntea candidă și simțind că cerul îl copleșise cu o binecuvîntare potrivită, în toate privințele, necesităților lui speciale.

Fără a-și da seama, era subjugat de farmecul unei firi lipsite de orice calcule ascunse, care nu urmărea nici rezultate imediate, nici scopuri mai îndepărtate. Asta o făcea pe Dorotea să pară aidoma unui copil și, după aprecierile unora, atît de neroadă, în ciuda reputației sale de deșteptăciune ; dar și în cazul de față, ca să uzăm de o metaforă, se arunca la picioarele domnului Casaubon și îi săruta demodatele catarame de la pantofi, de parcă ar fi fost un Papă protestant. Nu-l îndemna cîtuși de puțin să se întrebe dacă era destul de bun pentru ea, ci se mărginea să se întrebe, neliniștită, cum ar putea fi ea de ajuns de bună pentru domnul Casaubon. Înainte de plecare, în

ziua următoare, se hotărî ca nunta să aibă loc peste șase săptămîni. De ce nu ? Casa domnului Casaubon era pregătită. Nu era o casă parohială, ci un conac foarte spațios, cu mult teren în jur. Casa parohială era locuită de pastor, care îndeplinea toate îndatoririle slujbei, în afara slujbelor de dimineață.

Cap. VI

> E limba doamnei mele — al ierbii fir tăind o mînă ce-a mîngîiat-o-n treacăt. Să taie fin menită-i, despicînd cu spiritual tăiș bobul de mei, și face intangibile-economii.

În timp ce ieșea pe poartă, trăsura domnului Casaubon blocă intrarea unui docar tras de un ponei, mînat de o doamnă în spatele căreia stătea un slujitor. E îndoielnic dacă recunoașterea a fost reciprocă, fiindcă domnul Casaubon privea distrat înaintea lui, dar doamna avea ochi ageri și-i aruncă într-o clipă un salut din cap și un : „Ce mai faci ?“.

În pofida bonetei sale ponosite și a șalului indian foarte vechi, era limpede că portăreasa o considera un personaj important, după plecăciunea pînă la pămînt pe care o făcu la intrarea micului docar.

— Ei, doamnă Fitchett, cum mai clocesc orătăniile dumitale ?, întrebă vizitatoarea cu obraji îmbujorați și ochi negri, rostind cuvintele cu cea mai clară și cizelată pronunție.

— Foarte bine în ce privește clocitul, cucoană, dar au prins năravul de-și mănîncă ouăle : nu mai am defel pace cu ele.

— Ah, canibalele ! Mai bine să le vinzi pe loc, ieftin. Cît ai cere pe o pereche ? Doar nimeni nu poate mînca niște păsări cu caracter urît, la preț ridicat !

— Ei, doamnă, juma' de coroană — nu pot să le las cu mai puțin.

— Jumătate de coroană, pe vremurile astea ? Haide — pentru supa de pui de duminică a parohului ! A consumat toate păsările pe care-mi dădea mîna să le țin. Numai cu predica, și ești pe jumătate plătită, doamnă Fitchett, ține minte asta ! Ia în schimb o pereche de porumbițe, sînt o frumusețe ! Trebuie să vii să le vezi. Nu ai porumbițe printre păsările dumitale.

— Ei, cucoană, jupîn Fitchett o să vie să le vadă, după ce termină lucrul. Se dă în vînt după sorturi noi : numai așa, ca să vă îndatorez.

— Să mă îndatorezi ! Va fi cel mai grozav chilipir care i-a picat vreodată în mînă. O pereche de porumbițe de biserică, pentru două păcătoase de găini spaniole, care-și mănîncă singure ouăle ! Dumneata și cu Fitchett nu trebuie să vă umflați în pene prea mult, asta-i tot !

În timp ce se rosteau ultimele cuvinte, docarul trecu mai departe ; doamna Fitchett, care rămase locului rîzînd și clătinînd alene din cap, adăugă o interjecție : „Sigur, sigur !“ de unde se putea deduce că viața la țară i s-ar fi părut mai plicticoasă dacă soția parohului ar fi avut limba mai puțin slobodă și ar fi fost mai puțin zgîrie-brînză. Într-adevăr, atît fermierii cît și plugarii din parohiile Freshitt și Tipton n-ar fi avut subiecte de conversație dacă n-ar fi umblat din om în om poveștile despre cele spuse și puse la cale de doamna Cadwallader. Era o *lady* cu o obîrșie nespus de înaltă — căci se trăgea dintr-o spiță de conți necunoscuți, neguroasă ca și ceața umbrelor eroice — dar care se văicărea de sărăcie, se tocmea aprig și glumea în modul cel mai prietenos cu putință, deși unele întorsături de frază ale ei te lăsau să ghicești cu cine ai de-a-face.

O asemenea doamnă dădea un aer şăgalnic atît rangului, cît şi religiei şi domolea amărăciunea stîrnită de dijma neînduplecată. Un caracter mai pilduitor, înfuzat cu o doză de demnitate acră, nu ar fi izbutit să înlesnească înţelegerea celor treizeci şi nouă de articole ale legii şi ar fi avut un rol mai puţin activ în sugerarea unei unităţi sociale.

Domnul Brooke, judecînd meritele doamnei Cadwallader dintr-un punct de vedere diferit, tresări cînd i se anunţă numele ei în bibliotecă, unde se afla singur.

— Văd că l-ai avut musafir pe Ciceronele nostru din Lowick, zise vizitatoarea ; se aşeză comod şi îşi dădu vălurile pe spate, descoperind o siluetă subţire, dar armonios modelată. Bănuiesc că stai şi pui la cale vreo manevră politică urîtă, urmă ea, altminteri nu te-ai vedea aşa de des cu acest bărbat atît de ager. Am să vă denunţ : ţine minte că amîndoi sînteţi persoane suspecte, din momentul în care aţi luat partea lui Peel cînd s-a dezbătut Proiectul Catolic. Voi spune tuturor că intenţionezi să-ţi pui candidatura pentru circumscripţia Middlemarch, în rîndurile partidului *Whig*, de îndată ce va demisiona bătrînul Pinkerton, şi că o să te ajute pe sub mînă Casaubon — o să-i mituiască pe alegători cu broşurile lui şi o să deschidă larg porţile cîrciumilor. Haide, mărturiseşte tot !

— Nici gînd de aşa ceva, grăi domnul Brooke, cu un zîmbet pe buze şi ştergîndu-şi ochelarii, dar de fapt roşind puţin în faţa unei asemenea învinuiri. Casaubon şi cu mine nu discutăm prea multă politică. Nu-i pasă lui de latura filantropică a lucrurilor ; de osînde şi altele de felul ăsta. Îi pasă numai de probleme religioase. Şi ăsta nu e tărîmul meu de acţiune, ştii.

— Cam prea multe învîrteşti, prietene. Am auzit *eu* despre isprăvile dumitale. Cine şi-a vîndut petecul de pămînt papistaşilor, la Middlemarch ? Cred că l-ai cumpă-

rat dinadins. Eşti un desăvîrşit Guy Fawkes.[1] Să vedem dacă n-o să ţi se ardă efigia, la 15 noiembrie, anul viitor. Humphrey n-o să-ţi calce pragul ca să se certe cu dumneata pe chestia asta, aşa că am venit eu.

— Foarte bine. Eram pregătit să fiu persecutat pentru că eu nu persecut — nu persecut, ştii.

— Te dai de gol! Asta este o parte din capcana pe care ţi-ai pregătit-o singur pentru alegeri. Uite ce e, să nu-i laşi să te ademenească pe la tribune, dragul meu domn Brooke. Omul se face totdeauna de rîs cînd ţine discursuri: nu există nici o justificare pentru bîlbîieli şi bîiguieli, decît aceea că aperi o cauză dreaptă. Aşa că te avertizez, îţi sapi singur groapa. O să faci o plăcintă populară din opiniile tuturor partidelor şi ai să fii scărmănat de toată lumea de-o să-ţi meargă fulgii.

— La asta mă şi aştept, ştii, rosti domnul Brooke, nedorind să trădeze ce puţin îl bucura această schiţă profetică. La asta mă aştept, ca un independent ce sînt. Cît despre *Whig*-i, slabă nădejde ca un om care s-a alăturat gînditorilor să se lase prins în undiţă de vreun partid, oricare ar fi el. Poate păşi alături de ei pînă la un anumit punct — pînă la un anumit punct, pricepi. Dar aşa ceva nu înţelegeţi niciodată dumneavoastră, doamnelor.

— Unde este acest „anumit" punct-limită al dumitale? Nu zău! Mi-ar plăcea să mi se spună cum poate un om să aibe „un anumit punct", cînd nu aparţine nici unui partid, cînd duce un trai nomad şi nu le comunică niciodată prietenilor săi adresa. „Nimeni nu ştie unde o să se afle Brooke — nu te poţi baza pe Brooke", aşa vorbeşte lumea despre dumneata, ca să fiu absolut sinceră. Haide, fă-te şi

[1] *Guy Fawkes* unul dintre principalii conspiratori care au urzit „complotul prafului de puşcă", din 5 noiembrie 1605, menit să arunce în aer Parlamentul englez şi să-l ucidă pe regele Iacob I. Complotul a eşuat şi ziua de 5 noiembrie a devenit sărbătoare naţională, prilej cu care se arde, anual, efigia lui Guy Fawkes (n. t.).

dumneata om respectabil ! Cum o să-ţi placă să participi la Sesiuni, cînd toţi oamenii se sfiesc de dumneata şi ai o conştiinţă încărcată şi buzunarul gol ?

— Nu pretind să polemizez pe teme politice cu o doamnă — spuse domnul Brooke, zîmbind fără să-i pese, dar cu senzaţia cam supărătoare că atacul dezlănţuit de doamna Cadwallader îl obliga să deschidă campania defensivă la care îl expuseseră anumiţi paşi necugetaţi. Sexul dumneavoastră nu dă gînditori, ştii — *varium et mutabile semper* [1], felul ăsta de lucruri. Nu-l cunoaşteţi pe Virgiliu. Eu l-am cunoscut — domnul Brooke reflectă la timp că nu fusese în relaţii personale cu poetul augustan — voiam să spun, pe sărmanul Stodart, ştii. Asta a spus-o el. Dumneavoastră, doamnele, vă declaraţi totdeauna împotriva unei atitudini independente — cînd unui om nu-i pasă de altceva decît de adevăr, şi alte socoteli dintr-astea. Şi în nici un alt colţ al comitatului n-ai să găseşti opinii mai înguste decît aici — nu am de gînd să azvîrl primul cu piatra, ştii, dar este nevoie de cineva care să profeseze o orientare independentă, şi dacă n-am s-o adopt eu, cine vrei să o facă ?

— Cine ? Cum aşa, o puşlama care nu are nici sînge albastru, nici poziţie socială ! Oamenii de rang trebuie să-şi consume absurdităţile independente acasă şi nu să le răspîndească prin lume. Tocmai dumneata, pe cale să-ţi măriţi nepoata, care ţi-e la fel de aproape ca şi o fiică, cu unul dintre cei mai buni oameni ai noştri, dumneata să spui asta ! *Sir* James o să sufere crunt : o să-i vină foarte greu, dacă te schimbi tocmai acum la faţă şi te transformi într-o placardă a *Whig*-ilor.

Domnul Brooke fu străbătut de un fior lăuntric, fiindcă nici nu apucase bine să hotărască logodna Doroteei, că se şi gîndise că-l aşteaptă hărţuiala doamnei Cadwallader. Un observator ignorant ar fi putut foarte lesne să-l îndemne:

[1] Mereu schimbător şi nestatornic (lat.) (n. t.).

„Ceartă-te cu doamna Cadwallader !“ — dar unde găsești un gentilom de țară care să se ia la harță cu cei mai vechi vecini ai lui ? Cine ar mai putea gusta aroma fină a numelui de Brooke, dacă ar fi servit la întîmplare, cu un vin fără sigiliu ? Hotărît, omul nu poate fi cosmopolit decît pînă la un anumit punct.

— Sper că Chettam și cu mine vom fi veșnic bun prieteni, dar regret că trebuie să te informez că nu există nici o șansă ca să se însoare cu nepoata mea, zise domnul Brooke, foarte ușurat să vadă pe fereastră că venea Celia.

— De ce nu ? întrebă doamna Cadwallader, cu o notă de ascuțită surprindere în glas. Nu-s nici două săptămîni de cînd am discutat cu dumneata despre treaba asta.

— Nepoata mea a ales alt pretendent — ea l-a ales, știi. Eu n-am nimic de-a face cu asta. L-aș fi preferat pe Chettam și aș fi jurat că Chettam era bărbatul pe care l-ar fi ales oricare fată. Dar la lucrurile astea nu poți găsi nici o explicație. Sexul slab e capricios, știi.

— Cum, și cu cine vrei să spui că ți-ai pus în cap să o măriți ?

Mintea doamnei Cadwallader trecea rapid în revistă posibilitățile de alegere oferite Doroteei.

Dar în clipa aceea intră Celia, cu obrajii înfloriți de plimbarea prin grădină și saluturile schimbate cu doamna Cadwallader îl scutiră pe domnul Brooke să răspundă imediat. Se ridică în grabă :

— Fiindcă veni vorba, trebuie să discut cu Wright despre cai, se scuză el.

Ieși grăbit din încăpere.

— Scumpa mea copilă, ce înseamnă asta ? Ce-i povestea asta despre logodna surorii tale ? întrebă doamna Cadwallader.

— S-a logodit cu domnul Casaubon, rosti Celia ; recurgea, ca de obicei, la cea mai directă expunere a faptelor și folosea prilejul acela pentru a discuta între patru ochi cu nevasta ecleziastului.

— E înspăimîntător ! De cînd s-a pus asta la cale ?

— Eu am aflat abia ieri. Urmează să se cunune peste șase săptămîni.

— Ei, scumpa mea, îți urez să te bucuri de cumnatul tău.

— Îmi pare foarte rău pentru Dorotea.

— Îți pare rău ! E dorința ei, presupun.

— Da, afirmă că domnul Casaubon are un suflet mare.

— Recunosc din toată inima că are.

— Vai, doamnă Cadwallader, nu cred că-i prea plăcut să iei de soț un bărbat cu suflet mare.

— Ei, scumpa mea, ia aminte ! Acum știi cum arată unul ; cînd se va ivi următorul bărbat cu suflet mare și-o să vrea să se însoare cu tine, să-l respingi.

— Sînt sigură că nu l-aș accepta niciodată.

— Nu ; un singur exemplar într-o familie ajunge. Va să zică, sora ta nu s-a gîndit nici o clipă la *Sir* James Chettam ? Ce-ai fi zis să-ți fi fost el cumnat ?

— Mi-ar fi plăcut tare mult. Sînt sigură că ar fi fost un soț bun. Numai că, adăugă Celia roșind ușor (uneori părea să roșească la fel de firesc cum respira), nu cred că s-ar fi potrivit cu Dorotea.

— Nu are un spirit destul de înaripat ?

— Dodo este foarte exigentă față de felul cum vorbesc oamenii. Se pare că *Sir* James nu i-a fost niciodată pe plac.

— Și totuși trebuie să-l fi încurajat, sînt convinsă. Asta nu este un lucru foarte lăudabil.

— Vă rog să nu fiți supărată pe Dodo ; ea nu vede lucrurile. Se gîndea nespus de mult la noile căsuțe pentru fermieri și cîteodată a fost foarte aspră cu *Sir* James ; dar el este atît de blînd, încît nici nu a observat.

— Ei, zise doamna Cadwallader, înfășurîndu-se în șal și ridicîndu-se de parcă ar fi fost zor mare — trebuie să mă duc glonț la *Sir* James să-i dau această veste. Probabil că și-a adus mama acasă, și trebuie să-i vizitez. Unchiul

n-o să-i spună niciodată. Sîntem dezamăgiți cu toții, draga mea. Tinerii trebuie să se gîndească la familiile lor, cînd se căsătoresc. Eu am statornici o pildă rea — m-am măritat cu un pastor sărac și am ajuns o ființă vrednică de compătimire în neamul De Bracy — am fost nevoită să recurg la stratageme ca să fac rost de cărbuni și să mă rog cerului pentru uleiul de salată. Ei, dar Casaubon are bani cu toptanul ; în privința asta trebuie să fiu dreaptă cu el. Cît despre obîrșia lui, îmi închipui că blazonul familiei înfățișează trei sepii încrucișate și un șarpe încolăcit. Fiindcă veni vorba, înainte de plec, draga mea, trebuie să discut cu doamna Carter a voastră despre plăcintele ei. Trebuie s-o trimit pe tînăra mea bucătăreasă să învețe meseria de la ea. Ce vrei, unor oameni sărmani ca noi, cu patru guri de hrănit, nu ne dă mîna să ținem o bucătăreasă bună. Nu am nici o îndoială că doamna Carter mă va servi. Bucătăreasa lui *Sir* James este un veritabil dragon.

În mai puțin de un ceas, doamna Cadwallader executase o manevră de învăluire a doamnei Carter, și apoi plecase cu trăsura la Freshitt Hall, aflat nu departe de casa parohială, întrucît soțul ei era rezident în Freshitt, dar deținea și un post de preot substitut în Tipton.

Sir James Chettam se întorsese din scurta lui călătorie, care însemnase o absență de cîteva zile, și își schimbase costumul, căci intenționa să se ducă la Tipton Grange călare. Calul îl aștepta în fața porții, cînd intră doamna Cadwallader cu docarul, și imediat apăru și stăpînul lui, cu cravașa în mînă. *Lady* Chettam încă nu se înapoiase, însă informația pe care o aducea doamna Cadwallader nu putea fi transmisă de față cu rîndașii, așa că rugă să fie condusă în sera din apropiere, ca să se uite la plantele noi și, după ce-și luă o poză contemplativă, rosti :

— Am să-ți dau o grea lovitură ; sper că nu ești îndrăgostit chiar pînă peste urechi, cum pretindeai.

Era zadarnic să protestezi împotriva felului doamnei Cadwallader de a înfăţişa lucrurile. Dar purtarea lui *Sir* James se schimbă puţin. Îl năpădi o vagă nelinişte.

— Am convingerea că, pînă la urmă, Brooke are de gînd să se facă de rîsul lumii. L-au acuzat că intenţionează să candideze pentru deputăţie la Middlemarch, de partea liberalilor ; arăta prostit, dar n-a tăgăduit o clipă — vorbea despre o poziţie independentă şi o ţinea într-una cu aiurelile lui obişnuite.

— Asta e tot ? întrebă *Sir* James, foarte uşurat.

— Cum, reluă doamna Cadwallader, cu o notă mai ascuţită — nu cumva vrei să spui că ţi-ar plăcea să-l vezi că ajunge să se dea în spectacol, să facă din persoana lui un soi de Popa prostu' politic ?

— Cred că ar putea fi convins să-şi schimbe gîndul. Nu o să-i placă să suporte cheltuielile.

— Asta i-am spus şi eu. Dinspre partea asta, ce-i drept, e vulnerabil ; totdeauna găseşti un grăunte de judecată într-o uncie de avariţie. Avariţia oferă posibilităţi minunate pentru a pătrunde într-o familie ; este poarta în care nebunia poate ciocăni cu succes. Şi trebuie să existe o mică vînă de nebunie în familia Brooke, altminteri nu am vedea ce urmează să vedem.

— Ce anume ? Brooke candidînd la Middlemarch ?

— Mai rău. Ce-i drept, mă simt puţin răspunzătoare. Totdeauna ţi-am spus că domnişoara Brooke ar fi o partidă splendidă. Ştiam că are o doză bună de trăsneală — nişte gărgăuni de esenţă metodistă. Dar, cu timpul, lucrurile astea dispar din mintea fetelor. Pentru prima dată în viaţă, însă, sînt luată şi eu prin surprindere.

— Ce vreţi să spuneţi, doamnă Cadwallader ? întrebă *Sir* James.

Teama lui ca nu cumva domnişoara Brooke să fi fugit în lume pentru a intra în cinul Fraţilor Moravi [1], sau în

[1] Sectă protestantă foarte austeră (n. t.).

vreo altă sectă năstrușnică, necunoscută bunei societăți, fu puțin domolită de certitudinea că doamna Cadwallader zugrăvea totdeauna lucrurile cît mai negru cu putință.

— Ce s-a întîmplat cu domnișoara Brooke ? Vă rog să-mi spuneți !

— Foarte bine. S-a logodit.

Doamna Cadwallader tăcu cîteva clipe și privi chipul prietenului ei, umbrit de o adîncă mîhnire pe care tînărul încerca să o ascundă printr-un zîmbet nervos, în timp ce-și plesnea cizma cu cravașa ; apoi se grăbi să adauge :

— S-a logodit cu Casaubon.

Sir James scăpă cravașa din mînă și se aplecă s-o ridice. Poate că niciodată pînă atunci fața lui nu oglindise atîta dezgust ca în clipa cînd se întoarse spre doamna Cadwallader și repetă :

— Casaubon ?

— Chiar așa. Acum știi cu ce misiune am venit.

— Doamne sfinte ! E oribil ! Nu-i mai viu decît o mumie ! (Trebuie să îngăduim acest punct de vedere, venind din partea unui rival înfloritor și decepționat.)

— Ea pretinde că are un suflet mare... O sită mare, în care să zuruie mazărea uscată ! exclamă doamna Cadwallader.

— Ce nevoie are un holtei tomnatic ca el să se mai însoare ? întrebă *Sir* James. E cu un picior în groapă.

— Presupun că are de gînd să-l scoată din nou afară.

— Brooke n-ar trebui să îngăduie una ca asta : s-ar cuveni să stăruie ca fata să fie pusă sub tutelă pînă ce va ajunge la majorat. Atunci o să chibzuiască mai bine. Altminteri, la ce mai folosește un tutore ?

— Ca și cum ai putea smulge vreodată o hotărîre de la Brooke !

— Cadwallader ar trebui să-i vorbească.

— Nu el ! În ochii lui Humphrey, toți oamenii sînt fermecători. Niciodată nu-l pot face să-l ponegrească pe Casaubon. Ar rosti vorbe bune chiar și despre episcop,

deşi îi spun că aşa ceva este nefiresc din partea unui pastor cu beneficiu ; cum poţi s-o scoţi la capăt cu un soţ care ţine atît de puţin la aparenţe ? Ascund pe cît pot această lipsă, ponegrind cu gura mea pe toată lumea. Hai, hai, curaj ! ai scăpat cu bine de domnişoara Brooke, o fată care ţi-ar fi pretins să vezi stele pe cer ziua-n amiaza mare. Între noi fie vorba, Celia e de două ori mai bună decît Dorotea, şi, dacă stai să te gîndeşti, probabil că este o partidă preferabilă. Pentru că această căsătorie cu Casaubon e tot una cu o sihăstrie.

— A, din partea mea... numai de dragul domnişoarei Brooke mă gîndeam că s-ar cuveni ca prietenii ei să încerce a-şi folosi influenţa.

— Ei, Humphrey încă habar n-are de nimic. Dar cînd am să-i spun, poţi să fii sigur c-o să declare : „De ce nu ? Casaubon e om cumsecade — şi tînăr — destul de tînăr." Aceste inimi caritabile nu deosebesc niciodată oţetul de vin, pînă ce nu-l înghit şi capătă colici. Oricum, dacă aş fi bărbat, eu aş prefera-o pe Celia, mai ales după ce Dorotea a zburat din cuib. Adevărul e că ai curtat-o pe una şi ai cîştigat-o pe cealaltă. Văd eu că îţi poartă o admiraţie cum aproape nici nu visează un bărbat. Dacă ţi-ar fi vorbit aşa altcineva afară de mine, ai fi putut crede că exagerează. La revedere !

Sir James o conduse pe doamna Cadwallader pînă la docar, şi apoi sări pe cal. Nu avea de gînd să renunţe la plimbare din pricina veştilor neplăcute aduse de prietena lui — atîta doar că avea să călărească în oricare altă direcţie, afară de Tipton Grange.

Mai la urma urmei, de unde pînă unde era doamna Cadwallader atît de preocupată de măritişul domnişoarei Brooke ? Şi de ce oare cînd o partidă pe care-i plăcea să o socotească în palma ei nu se realizase, să fi pornit pe loc să înjghebe noi temeiuri în vederea alteia ? Era cumva la mijloc vreo urzeală ingenioasă, vreun joc de-a v-aţi-ascun-

selea care ar fi putut fi descoperit printr-o atentă cercetare cu telescopul ? Nicidecum : ai fi putut prea bine să-ți plimbi telescopul peste parohiile Tipton și Freshitt, peste întreaga arie vizitată de doamna Cadwallader, în docarul ei, fără să poți descoperi vreo întîlnire capabilă a stîrni bănuieli, sau vreo scenă din care numita doamnă să nu iasă cu aceeași netulburată agerime și cu acelcași culori vii în obraji. De fapt, dacă acest vehicul convenabil ar fi existat în vremurile celor Șapte Înțelepți, fără îndoială că unul dintre ei ar fi remarcat ce multe lucruri poți afla despre femei urmărindu-le cum se plimbă în docarele lor trase de un ponei. Cînd îndreptăm microscopul asupra unei picături de apă, ne trezim că formulăm interpretări ce se dovedesc a fi cam rudimentare ; căci, în timp ce sub o lentilă mai slabă îți pare că vezi o vietate gata să înghită cu lăcomie alte vietăți mai mici, care se rostogolesc cu repeciziune de parc-ar fi bănuții de impozite, o lentilă mai puternică îți dezvăluie anumiți perișori nespus de subțiri, care se-nvîrtejesc în jurul victimelor, în timp ce înghițitorul așteaptă pasiv la ghișeul de vămuire. În acest mod, vorbind metaforic, lentile puternice aplicate asupra campaniei de petit dusă de doamna Cadwallader, ne vor înfățișa jocul unor cauze, mărunte, producînd ceea ce s-ar putea numi vîrtejuri de gîndire și vorbire, destinate să-i aducă sortimentul de hrană de care avea nevoie.

Viața ei era de o simplitate rurală, complet scutită de secrete murdare sau primejdioase, ori importante sub altă formă, și nu era înrîurită, în mod conștient, de marile evenimente de pe glob. Cu atît mai mult o interesau întîmplările din lumea mare, cînd îi erau comunicate în scrisorile unor rubedenii de rang înalt : felul în care niște fascinanți mezini de neam strălucit se duseseră de rîpă însurîndu-se cu amantele lor ; sublima idioție de viță veche a tînărului lord Tapir și furioasele năbădăi stîrnite

de guta bătrînului lord Megatherium[1]; încrucișarea de genealogii care adusese o coroană de baronet pe o ramură nouă și lărgise ramificarea bîrfei — acestea erau subiectele ale căror detalii le reținea cu o impecabilă acurateță, și le reproducea conservate într-o excelentă saramură de ironii, cu care se desfăta cu-atît mai mult cu cît credea orbește în deosebirea dintre obîrșia înaltă și lipsa de obîrșie, ca și în cea dintre vînat și vermină. Nu s-ar fi lepădat în viața ei de cineva pe temeiul sărăciei: un De Bracy nevoit să-și ia prînzul într-un sufertaș i-ar fi părut un exemplu patetic, vrednic de exagerare, și mă tem că viciile lui aristocratice nu i-ar fi trezit deloc oroarea. Dar față de îmbogățiții vulgari simțea un soi de ură religioasă: probabil că-și agonisiseră întreaga avere din prețuri cu-amănuntul foarte pipărate, iar doamna Cadwallader detesta prețurile mari pentru orice soi de articol care nu era plătit în natură la casa parohială: asemenea oameni nu-și aveau locul lor în planul după care Dumnezeu zidise lumea, și accentul lor însemna o pacoste pentru urechile culte. Un oraș unde găseai din belșug asemenea monștri nu era altceva decît un fel de comedie josnică, de care nu puteai ține seama în schema unui univers bine construit. Rog pe oricare doamnă gata să se arate severă cu doamna Cadwallader să cerceteze cît de largi sînt propriile ei vederi frumoase și să se asigure dacă acestea se pot într-adevăr acomoda cu toate viețile care au cinstea de a coexista cu ea.

Cu o asemenea minte, sfîrîitoare ca fosforul, gata să muște orice se ivea în preajma ei într-o formă corespunzătoare — cum s-ar fi putut ca doamna Cadwallader să nu fie direct interesată de domnișoarele Brooke și de proiectele lor matrimoniale? Mai ales cînd de ani de zile se obișnuise să-l mustruluiască pe domnul Brooke cu cea mai prietenească franchețe, și să-i aducă la cunoștință, în

[1] Specie de animal preistoric (n. t.).

mod confidențial, că îl consideră un mototol. Din prima clipă cînd fetele sosiseră la Tipton, ea prestabilise căsătoria Doroteei cu *Sir* James, și dacă aceasta s-ar fi încheiat, ar fi fost absolut convinsă că e opera ei. Faptul că nunta nu se realizase, după cum preconizase dînsa, îi căşunase o supărare cu care va compătimi orice om cu minte. Doamna Cadwallader era diplomatul Tiptonului și al Freshittului, și orice se petrecea împotriva voinței ei constituia o abatere jignitoare. Cît despre grozăvii ca aceea comisă de domnișoara Brooke, doamna Cadwallader nu avea răbdare nici să se gîndească la ele și acum își dădea seama că părerea ce-și formase despre această fată fusese alterată de o doză din mălăieţul spirit caritabil al soţului ei : capriciile ei metodiste, aerul ei de a fi mai cuviosă decît parohul și pastorul laolaltă, proveneau dintr-o boală mai profundă și mai solid înrădăcinată în fiinţa ei decît fusese dispusă să creadă.

— Oricum, spunea doamna Cadwallader — adresîndu-se mai întîi ei însăși și apoi soţului său — eu una o arunc peste bord : dacă s-ar fi măritat cu *Sir* James, mai rămînea o posibilitate ca să devină o femeie sănătoasă, cu scaun la cap. El nu ar fi contrazis-o niciodată și cînd o femeie nu e contrazisă, nu are nici un motiv să se încăpăţîneze în trăsnăile ei. Dar acum îi urez să se desfete în rasa de călugăr.

Ca urmare, doamna Cadwallader trebuia să se decidă asupra altei partide potrivite pentru *Sir* James și, după ce-și băgase în cap că aleasa va fi cea mai mică dintre surorile Brooke, nu ar fi putut găsi o mișcare mai abilă pentru izbîndirea planului ei, decît aluzia strecurată baronetului, că făcuse o impresie puternică asupra Celiei. Căci tînărul nu făcea parte din acei gentilomi care tînjesc după mărul de nedobîndit al lui Safo, care rîde de pe ramura din vîrf — sau după farmecele care :

„Zîmbesc, precum pe creasta stîncii floarea
Pînă la care mîna nu răzbate“.

El unul nu avea sonete de scris şi faptul că nu era preferatul femeii pe care o alesese, nu-l putea influenţa poetic. Vestea că alegerea Doroteei se oprise asupra domnului Casaubon îi ştirbise ataşamentul şi slăbise puterea pe care acea afecţiune o avusese asupră-i. Cu toate că *Sir* James era un sportiv, nutrea pentru femei cam alt soi de simţăminte decît cele rezervate fazanilor şi vulpilor, iar viitoarea soţie nu era în ochii lui o pradă pe care întrecerea prilejuită de vînătoare ar fi făcut-o să valoreze mai mult. Nici nu era atît de familiarizat cu deprinderile raselor primitive încît să simtă că o luptă dusă pentru femeie — cu securea în mînă, ca să zicem aşa — ar fi necesară în scopul continuităţii istorice a legăturii stabilite prin căsătorie. Dimpotrivă, nutrind binevoitoarea vanitate care ne leagă de cei ce ţin la noi şi ne îndepărtează de cei cărora le sîntem indiferenţi, şi avînd de asemeni şi o fire blajină, recunoscătoare, simpla idee că o femeie îi arăta simpatie ţesea mici fire de tandreţe ce porneau din inima lui către a ei.

Astfel se întîmplă că, după ce *Sir* James călărise destul de iute, preţ de vreo jumătate de ceas, în altă direcţie decît Tipton Grange, domoli pasul calului şi, în cele din urmă, apucă pe-o scurtătură, care-l duse spre acelaşi loc. Simţămintele ce-l făcură să ia hotărîrea ca, pînă la urmă, să se ducă totuşi în ziua aceea la Grange, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, erau amestecate. Nu-şi putea stăpîni bucuria de a nu fi făcut nici o cerere în căsătorie, evitînd în felul acesta, să fie respins ; o simplă, politeţe amicală îi cerea să o vadă pe Dorotea în legătură cu căsuţele şi acum, din fericire, doamna Cadwallador îl pregătise să prezinte la nevoie şi felicitări, fără a trăda prea multă stinghereală. La drept vorbind, nu-i plăcea situaţia : era foarte dureros pentru el să renunţe la Dorotea ; dar hotărîrea lui de a face această vizită pe dată

și de a învinge orice manifestare a simțămintelor sale însemna un mod de a se pune singur la încercare și o contra-reacție. Și, deși nu recunoștea clar acest impuls, fără îndoială că în sufletul lui știa că Celia va fi acolo, iar el avea să-i acorde mai multă atenție decît pînă atunci.

Noi, muritorii, bărbați și femei, înghițim o sumedenie de dezamăgiri între gustarea de dimineață și cină; înfrînați-vă lacrimile și lăsați să vă pălească puțin buzele, iar drept răspuns la orice întrebare, spuneți: „A, n-am nimic!" Mîndria ne ajută; și mîndria nu este un lucru rău cînd ne îndeamnă doar să ne ascundem rănile — și nu să-i rănim pe alții.

Cap. VII

Suptul, sau plăcerea de a fi iubit,
Fiecare-și cere timpul potrivit.

Proverb italian

Cum era și de așteptat, în săptămînile acelea domnul Casaubon petrecea o bună bucată din timpul lui la Grange, iar perioada de curte înălța în calea măreței sale lucrări, *Cheia tuturor mitologiilor*, un obstacol care îl îndemna, în chip firesc, să aspire cu și mai mare ardoare către fericita încheiere a acestei perioade. Hotărîse deci să-și împodobească viața cu grațiile unei tovărășii feminine; avea de gînd să-și lumineze clipele posomorîte de oboseală, dintre orele de trudă studioasă, cu jocul capriciului feminin, să-și asigure în plină maturitate mîngîierea unei îmbrățișări de femeie, pentru anii cînd va coborî treptele vieții; și, de vreme ce luase această hotărîre,

își atrăsese cu bună știință și unele necazuri. Dar era ferm hotărît să se lase purtat de șuvoiul simțirii sale năvalnice și e cu putință că-și dădea seama cu uimire cît de firav era acest fir de apă. Așa cum în ținuturile secetoase, botezul prin cufundare în apă poate fi împlinit doar simbolic, tot astfel descoperea și domnul Casaubon că fluviul lui sentimental împroșca doar cîțiva stropi, neîngăduind nicicum o cufundare, și trase de aici concluzia că poeții exagerează mult intensitatea pasiunii masculine. Cu toate acestea, remarca măgulit că domnișoara Brooke vădea o arzătoare și supusă afecțiune, care făgăduia împlinirea celor mai agreabile dintre previziunile lui matrimoniale. Uneori îi trecuse prin minte că, poate, acea moderație a extazului său se datora unei deficiențe a Doroteei, dar nu era în stare să-i descopere vreun cusur sau să-și imagineze o femeie care să-i placă mai mult; așa că, firește, n-avea motiv să se lase amăgit de ceea ce constituie doar niște exagerări ale tradiției omenești.

— Nu m-aș putea pregăti ca să-ți fiu mai folositoare? îl întrebă într-o dimineață Dorotea, la începutul stagiului său de curtezan — n-aș putea învăța să-ți fac lectură cu glas tare, în greacă și latină, așa cum obișnuiau fiicele lui Milton cu tatăl lor, fără a înțelege ce citesc?

— Mă tem că ar fi plicticos pentru tine, răspunse domnul Casaubon, zîmbind — și, dacă-mi amintesc exact, tinerele pe care le-ai amintit au considerat acest exercițiu în limbi străine drept un temei de răzvrătire împotriva poetului.

— Da, dar în primul rînd erau fete foarte ingrate, altminteri s-ar fi mîndrit să slujească un asemenea părinte, iar în al doilea rînd ar fi putut studia în particular și învăța să înțeleagă ceea ce citeau, și atunci munca lor ar fi fost interesantă. Sper că nu te aștepți ca eu să fiu rea și proastă?

— Mă aştept să fii tot ceea ce poate să fie o tînără doamnă desăvîrşită sub toate aspectele posibile ale vieţii. Desigur, ar fi un mare avantaj pentru mine dacă ai izbuti să copiezi literele greceşti, şi în acest scop ar fi nimerit să începi cu puţină lectură.

Dorotea prinse din zbor această declaraţie, ca pe-o îngăduinţă preţioasă. Nu ar fi îndrăznit să-i ceară domnului Casaubon să-i predea limbile moarte, căci — mai presus de orice — se temea că în loc să-l ajute îl va tulbura ; dar dorinţa ei de a cunoaşte latina şi greaca nu izvora pe de-a-ntregul din devotamentul faţă de viitorul soţ. Aceste zone ale cunoaşterii masculine îi păreau o platformă de pe care întregul adevăr ar putea fi văzut mai desluşit. Aşa cum se înfăţişa situaţia, se îndoia necontenit de propriile ei concluzii, fiindcă îşi recunoştea ignoranţa : cum ar fi putut nutri convingerea că locuinţele cu o singură încăpere nu erau menite slăvirii Domnului, cînd învăţaţii, care cunoşteau pe de rost textele clasicilor, păreau să împace nepăsarea faţă de căsuţele fermierilor cu zelul pentru slăvirea divinităţii ? Poate că ar fi fost necesar chiar studiul ebraicii — cel puţin alfabetul şi cîteva rădăcini filologice — pentru a putea ajunge la miezul lucrurilor şi a-şi însuşi temeinic îndatoririle sociale ale unui bun creştin. Iar ea nu ajunsese încă la acel grad de renunţare cînd ar fi fost satisfăcută cu un soţ înţelept : dorea, sărmana copilă, să fie ea însăşi înţeleaptă. Negreşit, domnişoara Brooke era foarte naivă, cu toată presupusa ei inteligenţă. Celia, a cărei minte nu fusese niciodată considerată prea adîncă, vedea mult mai repede deşertăciunea pretenţiilor altor oameni. Singura chezăşie că nu te vei lăsa prea mult impresionat, în anumite împrejurări, pare să ţi-o asigure, în general, o simţire mai săracă.

Totuşi, domnul Casaubon consimţi să asculte şi să predea, cel mult un ceas pe zi, ca un învăţător pentru copii mici, sau mai degrabă ca un îndrăgostit pentru care

îmbinarea dintre ignoranța iubitei și dificultățile întîmpinate de aleasa inimii e de-a dreptul mișcătoare. Sînt rari cărturarii cărora le-ar fi fost greu, în asemenea împrejurări, să predea alfabetul. Dorotea, însă, era puțin revoltată și descurajată de propria ei nerozie, iar răspunsurile date de el la unele întrebări timide asupra valorii tonice a accentelor grecești îi trezeau în chip neplăcut bănuială că, pe tărîmul acela, ar exista cu-adevărat secrete ce nu pot fi explicate înțelegerii unei femei.

Pentru domnul Brooke nu încăpea nici o îndoială asupra acestui punct și se exprimă cu obișnuita lui energie în această privință, într-o zi cînd își făcu apariția în bibliotecă, în timp ce se desfășura lectura.

— Ei, nu zău, Casaubon, asemenea studii profunde, clasici și matematici, tot soiul ăsta de lucruri, sînt prea pretențioase pentru o femeie — prea pretențioase, știi.

— Dorotea nu învață decît să citească literele, zise domnul Casaubon, ocolind întrebarea. A avut ideea foarte cuminte de a-mi cruța ochii.

— Aha, bine, fără să înțeleagă, știi — asta s-ar putea să nu fie prea rău. Dar mintea femeiască are o ușurătate — un du-te-vino pentru muzică, artele frumoase, și altele asemenea — așa că s-ar cuveni să îmbrățișeze aceste studii numai pînă la un anumit punct, asta s-ar cuveni să facă femeile. Dar într-o manieră ușoară, știi. O femeie ar trebui să fie capabilă să se așeze și să-ți cînte la pian sau din gură o bună și veche melodie englezească. Asta îmi place mie, deși am auzit mai toate muzicile din lume, am fost și la Opera din Viena : Gluck, Mozart și așa mai departe. Dar în muzică sînt conservator — nu e la fel ca și cu ideile, știi. Țin morțiș la bunele melodii bătrînești.

— Domnul Casaubon nu este amator de pian, și sînt foarte bucuroasă că nu e, interveni Dorotea, a cărei lipsă de interes față de muzica salonardă și artele frumoase feminine trebuie să-i fie iertată, ținînd seama că, în acea

perioadă întunecată, acestea constau cu precădere din meschine clinchete și mizgăleli.

Zîmbi, și-și înălță privirea spre alesul ei — cu ochii plini de recunoștință. Dacă i-ar fi cerut să cînte într-una *Ultimul trandafir al verii,* ar fi trebuit să se înarmeze cu multă resemnare.

— Dealtfel, urmă ea, spune că la Lowiek există un singur clavecin vechi, și acela acoperit cu cărți.

— A, în privința asta, Celia te-a lăsat în urmă, draga mea. Ce mai, Celia cîntă foarte drăguț și e totdeauna gata cu o melodie. Oricum, de vreme ce lui Casaubon nu-i place, e în ordine. Păcat însă că nu o să aveți mici recreații de acest fel, Casaubon ; coarda mereu întinsă — soiul ăsta de lucruri, știi — n-o să reziste.

— Niciodată n-am putut privi drept o recreație faptul că urechile mi-erau puse la încercare de zgomote cadențate, mărturisi domnul Casaubon. O melodie repetată prea des are efectul ridicol de a face ca în mintea mea cuvintele să danseze un fel de menuet, ca să țină ritmul — un efect greu de admis, presupun, după ce ai trecut de vîrsta copilăriei. Cît despre formele mai mărețe de muzică, cele vrednice să acompanieze oficieri solemne și chiar să exercite o influență educativă, după concepția străveche, nu voi spune nimic, căci nu de acestea ne ocupăm acum.

— Nu, dar acest gen de muzică m-ar desfăta, declară Dorotea. Cînd ne întorceam acasă de la Lausanne, unchiul ne ducea să ascultăm orga cea mare de la Freiberg, și-mi dădeau lacrimile cînd o auzeam.

— Lucrul ăsta nu e sănătos, scumpa mea, spuse domnul Brooke. Casaubon, acum va fi pe mîna dumitale ; trebuie să o înveți pe nepoată-mea să ia lucrurile mai ușor, ei, ce zici, Dorotea ?

Își sfîrși fraza cu un zîmbet, fiindcă nu dorea să-și jignească nepoata, dar gîndea că de fapt era mai bine pentru ea să se mărite de timpuriu cu un ins atît de sobru cum era Casaubon, dacă tot nu vroia să audă de Chettam.

„Totuși, mare minune!“ — își spuse în sinea lui, în timp ce ieșea din încăpere cu pași tîrșiiți. — „Mare minune că l-a plăcut! Oricum e o partidă bună. Mi-aș fi încălcat preceptele dacă aș fi încercat să o împiedic; spună doamna Cadwallader orice-o pofti. E aproape sigur că o să ajungă episcop, Casaubon ăsta. Broșura în care dezbătea chestiunea catolică era foarte bine gîndită — o să-i aducă cel puțin un decanat. I se datorează un decanat.“

Și aici trebuie să revendic dreptul la o meditație filozofică, remarcînd că, în această împrejurare, domnul Brooke se gîndea prea puțin la discursul de colorit radical pe care urma să-l țină, într-o perioadă mai îndepărtată, pe tema veniturilor episcopilor. Care istoric elegant ar neglija o ocazie strălucită de a sublinia faptul că eroii lui nu au prevăzut felul cum avea să se desfășoare istoria lumii, și nici măcar propriile lor acțiuni?

Ar aminti, de pildă, că Henric de Navara [1], pe cînd era un prunc protestant se gîndea prea puțin să devină un monarh catolic, sau că Alfred cel Mare [2], cînd își măsura nopțile sîrguincioase după lumînările ce se mistuiau, n-avea habar de viitorii gentilomi care-și măsoară zilele trîndave cu bătaia orologiilor. Aici dispunem de o mină de adevăruri care, oricît de intens am exploata-o noi, probabil că va depăși rezerva noastră de cărbune.

Dar cu privire la domnul Brooke mai fac o remarcă, poate mai puțin garantată de cele de mai sus — anume că, dacă și-ar fi anticipat discursul, poate că n-ar fi schimbat mare lucru din conținutul lui. Una este să te gîndești cu plăcere că soțul nepoatei tale posedă un substanțial venit ecleziastic, și alta să ții un discurs liberal; o minte care nu poate judeca un subiect din diferite puncte de vedere e o minte îngustă.

[1] *Henric al IV-lea* (1553—1610), rege al Franței (1589—1610) și al Navarrei (1572—1610) (n.t.).

[2] *Alfred cel Mare* (859—899), rege al Angliei (n.t.).

Cap. VIII

Vai, izbăviți-o ! Frate-i sînt acum,
Tu, tată. Orice vergină-o-avea
În orice gentilom, zelos străjer.

Era minunat pentru *Sir* James Chettam să constate cîtă plăcere îi prilejuiau mai departe vizitele făcute la Grange, odată ce trecuse cu bine peste încercarea de a vedea în Dorotea o femeie iubită, logodită cu alt bărbat. Firește, un fulger bifurcat păru să-l despice din tălpi pînă-n creștet cînd se apropie prima oară de ea și, în tot timpul cît stătură de vorbă își dădu seama că, oricît s-ar fi străduit să o ascundă, tulburarea lui se făcea totuși simțită ; dar, în ciuda mărinimiei sale firești, trebuie să mărturisim că se simțea mai puțin stînjenit decît dacă și-ar fi considerat rivalul o partidă strălucită și demnă de invidiat. Nu avea cîtuși de puțin impresia că era pus în umbră de domnul Casaubon ; îl ardea doar indignarea că Dorotea căzuse victimă unei triste amăgiri, iar chinul lui exprima ceva mai puțină amărăciune fiindcă era copleșit totodată de milă față de ea.

Cu toate acestea, deși *Sir* James își spunea că se resemnase cu desăvîrșire de vreme ce, cu perversitatea unei Desdemone, Dorotea respinsese o partidă care, în mod clar, era potrivită și conformă naturii, totuși gîndul că se logodise cu domnul Casaubon nu-l lăsa cu totul rece. În ziua cînd îi văzuse pentru prima dată împreună, acum după ce aflase vestea, i se păru că nu reflectase cu destulă seriozitate la această situație. Brooke era adevăratul vinovat ; s-ar fi cuvenit să împiedice asemenea întorsătură a lucrurilor. Cine ar fi putut să stea de vorbă cu el ? Poate chiar în stadiul acesta se mai putea face ceva, s-ar fi putut ajunge cel puțin la o amînare a cununiei. În drum

spre casă, făcu un ocol pe la reședința parohială și întrebă de domnul Cadwallader. De data aceasta, din fericire, pastorul era acasă, și musafirul fu poftit în camera de lucru, pe pereții căreia erau atîrnate toate uneltele de pescuit. Dar amfitrionul se afla într-o odăiță alăturată, unde se îndeletnicea cu strungul lui, și-i strigă baronului să vină acolo. Între cei doi se legase o prietenie mai strînsă decît între oricare alt moșier și pastorul din ținut, fapt ce-și avea înțelesul lui și se potrivea atît de bine cu figurile lor blînde și cumsecade.

Domnul Cadwallader era un bărbat trupeș, cu buze pline și un zîmbet nespus de duios ; foarte simplu și necioplit la înfățișare, dar solid și netulburat, cu un aer firesc și o bună dispoziție din cele contagioase și care, asemenea colinelor ierboase scăldate în soare, potolesc pînă și un egoism întărîtat și-l fac mai degrabă să se rușineze de el însuși.

— Ei, bine, cum o mai duci ? întrebă pastorul, întinzînd o mînă nu prea potrivită pentru a fi strînsă. Îmi pare rău că ultima dată nu m-ai găsit acasă. S-a întîmplat ceva deosebit ? Pari supărat.

Fruntea lui *Sir* James era ușor încruntată, iar cuta dintre sprîncene — pe care părea că ține să o adîncească cu tot dinadinsul — îl făcea să arate deprimat cînd răspunse :

— E vorba numai de atitudinea lui Brooke. Cred că ar trebui într-adevăr să stea cineva de vorbă cu el.

— De ce ? Are de gînd să-și pună candidatura ? întrebă domnul Cadwallader, văzîndu-și mai departe de aranjarea mulineurilor pe care tocmai le strunjise. Nu prea-mi vine a crede că ar intenționa așa ceva. Dar, dacă lui îi face plăcere, ce rău vezi în asta ? Oricare adversar al liberalismului ar trebui să se bucure cînd *Whig*-ii nu aruncă în luptă pe cel mai puternic reprezentant. N-or să dărîme ei constituția, dacă folosesc ca berbec capul prietenului nostru Brooke.

— A, nu la asta mă refeream, spuse *Sir* James, care, după ce își pusese jos pălăria și se trîntise într-un fotoliu, începuse să-și dezmierde piciorul și să-și cerceteze talpa cizmei, cu multă amărăciune. Vorbeam de căsătoria aceea îngrozitoare. Mă refer la faptul că o lasă pe fata aceea splendidă să se mărite cu Casaubon.

— Și ce ai împotriva lui Casaubon ? Nu văd nimic rău în persoana lui — dacă fetei îi place.

— Este prea necoaptă ca să știe ce-i place. Tutorele ei ar trebui să intervină. S-ar cădea să nu îngăduie ca lucrurile să se desfășoare în felul acesta, cu ochii închiși. Mă mir că un om ca dumneata, Cadwallader, părintele unor fete, poate privi chestiunea cu indiferență, un om care mai are și o inimă ca a dumitale ! Gîndește-te serios la treaba aceasta.

— Dar nu glumesc ; sînt cît se poate de serios, grăi parohul, provocîndu-l cu o ușoară ironie. Ești la fel de rău ca Elinor. Și ea voia să mă duc să-i țin o predică lui Brooke, și i-am amintit că prietenii ei n-au dat nici doi bani pe partida pe care a făcut-o cînd s-a măritat cu mine.

— Dar uită-te la Casaubon, exclamă indignat *Sir* James. Trebuie să aibă cincizeci de ani bătuți pe muchie, și nu cred că a putut fi vreodată mai mult decît umbra unui bărbat. Uită-te la picioarele lui !

— Grozavi mai sînteți voi, *tinerii chipeși* ! Credeți că toate pe lumea asta trebuie să iasă după voia voastră. Voi nu înțelegeți femeile ! Ele nu vă acordă nici jumătate din admirația pe care v-o mărturisiți voi singuri. Elinor obișnuia să le spună surorilor ei că m-a luat pentru urîțenia mea — era ceva atît de deosebit și de amuzant, încît din pricina asta și-a pierdut capul.

— Dumneata ! Cred că i-a venit destul de lesne unei femei să te iubească pe dumneata. Dar nu-i vorba de frumusețe. Nu mi-e *simpatic* Casaubon.

Era cel mai energic mod al lui *Sir* James de a sugera că are o părere proastă despre caracterul cuiva.

— De ce ? Ce ai împotriva lui ? întrebă parohul, punîndu-şi jos spiţele şi vîrîndu-şi degetele mari în subsuorile vestei, cu un aer atent.

Sir James făcu o pauză. Îndeobşte, nu-i venea uşor să-şi expună părerile : i se părea straniu ca oamenii să nu le cunoască, fără a fi exprimate, pentru că el avea numai păreri rezonabile. În cele din urmă, vorbi :

— Haide, Cadwallader, spune : are vreun pic de inimă ?

— Ei bine, da. Nu e o inimă în genul celor care se topesc, ci un sîmbure tare, de asta poţi fi încredinţat. Este foarte bun cu rudele lui sărace ; acordă ajutoare cîtorva femei şi suportă o grămadă de cheltuieli pentru educarea unui tînăr. Casaubon acţionează conform cu simţul lui de echitate. Sora mamei lui a făcut o partidă condamnabilă — cred că s-a măritat cu un polonez, şi s-a dat la fund ; în orice caz, a fost dezmoştenită de familie. Dacă nu s-ar fi întîmplat acest lucru, Casaubon n-ar fi avut nici jumătate din averea lui actuală. Cred că din proprie iniţiativă a căutat să-şi descopere verii şi să vadă ce poate face pentru ei. Dacă ai încerca metalul din care sînt făcuţi alţi oameni, nu fiecare ar scoate un sunet atît de curat. Dumneata, da, Chettam ; dar nu şi alţii.

— Nu ştiu, zise *Sir* James şi roşi. Nu sînt atît de sigur de mine.

Făcu o scurtă pauză şi apoi adăugă :

— A fost corect din partea lui Casaubon. Dar un om poate dori să acţioneze corect, şi totuşi el însuşi să nu fie altceva decît un fel de cod pe pergament. S-ar putea ca o femeie să nu fie fericită cu el. Şi cred că, în cazul unei fete atît de tinere ca domnişoara Brooke, prietenii ei s-ar cuveni să intervină ca să o împiedice de a comite un act necugetat. Rîzi, fiindcă îţi închipui că mă îmboldeşte vreun simţămînt personal. Dar, pe onoarea mea,

nu-i vorba de asta. Aș nutri exact aceleași sentimente, dacă aș fi fratele sau unchiul domnișoarei Brooke.

— Bine, și ce ar trebui făcut ?

— Aș spune că mariajul nu trebuie să fie hotărît pînă ce fata nu este majoră. Poți fi sigur că în cazul acesta nu s-ar realiza niciodată. Aș dori să vezi lucrurile ca mine, aș dori să discuți cu Brooke despre treaba asta.

Cînd sfîrși fraza, *Sir* James se ridică, fiindcă intrase doamna Cadwallader. O ținea de mînă pe mezina familiei, o fetiță de vreo cinci ani, care alergă imediat la tăticul ei și se instală confortabil pe genunchii lui.

— Am auzit discuția voastră, zise soția. Dar nu-l vei impresiona deloc pe Humphrey. Cîtă vreme peștele mușcă momeala, toate lucrurile de pe lumea asta merg așa cum s-ar cuveni. Doamne, Casaubon are un rîu plin de păstrăvi și nici prin cap nu-i trece să pescuiască, s-ar putea găsi vreun om mai cumsecade decît el ?

— Ei, e un dram de adevăr și în asta, rosti parohul, cu rîsul lui domol, în surdină. Un rîu cu păstrăvi reprezintă o calitate însemnată la un bărbat.

— Dar, serios vorbind, urmă *Sir* James, a cărui supărare nu se potolise, nu credeți că parohul ar face bine dacă ar sta de vorbă cu domnul Brooke ?

— A, ți-am spus de la bun început ce o să zică, răspunse doamna Cadwallader, înălțîndu-și sprîncenele. Eu am făcut tot ce-am putut : mă spăl pe mîini de căsătoria asta.

— În primul rînd, începu parohul, cu un aer destul de grav, ar fi absurd să vă așteptați că l-aș putea convinge pe Brooke să se poarte conform cu voințele noastre. Brooke este un om foarte cumsecade, dar gelatinos ; intră în orice tipar, fără să-și păstreze forma.

— Ar putea să-și păstreze forma suficient timp ca să amîne cununia, rosti *Sir* James.

— Dar, dragul meu Chettam, ce rost ar avea să-mi folosesc influența în defavoarea lui Casaubon, decît dacă

aș fi convins că acționez spre binele domnișoarei Brooke? Nu știu nimic rău despre Casaubon. Nu-mi pasă de Xisutrus și Fi-fo-fum ale lui și de toate celelalte năzbîtii, dar nici lui nu-i pasă de uneltele mele de pescuit. Cît despre poziția adoptată de el în problema catolică, a fost o atitudine neașteptată; totdeauna s-a purtat însă civilizat cu mine, și nu văd de ce-ar trebui să-i stric distracția. După cîte pot eu să-mi dau seama, s-ar putea ca domnișoara Brooke să fie mai fericită cu el decît cu oricare alt bărbat.

— Humphrey! Mă faci să-mi ies din sărite! Știi că mai degrabă ai lua masa pe jos, lîngă gard, decît singur cu Casaubon. Nici nu aveți ce să vă spuneți.

— Ce legătură are asta cu măritișul domnișoarei Brooke. Nu-l ia de soț pentru amuzamentul meu.

— N-are un strop de sînge în vinele lui, se pronunță *Sir* James.

— Nu. Cineva a pus o picătură din sîngele lui la microscop și a constatat că e compus numai din puncte, virgule și paranteze, zise doamna Cadwallader.

— De ce nu-și publică mai bine cartea, în loc să se însoare? întrebă *Sir* James, cu o silă pe care-o considera justificată de simțămintele sănătoase ale unui laic englez.

— A, atîta cît visează la note și la subsoluri de pagină, îi fuge și mintea la subsol. Se spune că, pe cînd era de-o șchioapă, a făcut un extras din poezeaua: *Hopa pe degețel*, și de atunci o ține strună cu extrase și rezumate. Of! Și Humphrey pretinde că o femeie ar putea fi fericită cu specimenul ăsta.

— Ei, e genul care-i place domnișoarei Brooke, afirmă parohul. Nu pretind că înțeleg gustul oricărei fete.

— Dar dacă ar fi fiica dumitale? îl strînse cu ușa *Sir* James.

— Ar fi altă socoteală. Dar nu este fiica mea și nu mă simt chemat să mă amestec. Casaubon este la fel de bun ca noi toți. E un cleric studios și merită să ajungă episcop. Un radical care îndrugă verzi și uscate la Middlemarch

a spus că Freke ar fi parohul construit din cărămidă şi mortar, Casaubon ar fi clericul încropit din paie şi surcele, iar eu cel de cîlţi. Şi, pe cuvîntul meu, nu văd de ce unul ar fi mai bun ori mai rău decît altul.

Parohul îşi sfîrşit vorba, cu rîsul lui domol. Totdeauna vedea hazul oricărei satire îndreptate împotriva propriei sale persoane. Conştiinţa lui era vastă şi senină, ca întreaga sa personalitate : făcea doar ce izbutea să împlinească fără a pricinui vreo tulburare.

Reieşea clar că din iniţiativa domnului Cadwallader nu urma să fie ridicată nici o stavilă în faţa căsătoriei domnişoarei Brooke, şi *Sir* James simţi, cu oarecare întristare, că fetei i se lăsa toată libertatea de a proceda greşit. Faptul că hotărîrea sa de a duce la capăt planul Doroteei de construire a căsuţelor rămăsese neclintită, era o nouă dovadă a firii lui generoase. Fără îndoială, consecvenţa era calea pe care i-o impunea demnitatea sa, dar mîndria ne ajută doar să fim generoşi, fără să ne dăruiască această însuşire, după cum trufia nu ne va face să fim spirituali. Dorotea înţelegea îndeajuns atitudinea adoptată de *Sir* James faţă de ea ca să poată aprecia cît se arăta de drept stăruind într-o îndatorire de moşier, dictată la început de bunăvoinţa unui îndrăgostit ; şi acest lucru îi făcea o plăcere care se afirma chiar în mijlocul fericirii ei de acum. Poate că acorda căsuţelor lui *Sir* James Chettam tot interesul ce-i prisosea după ce-l cunoscuse pe domnul Casaubon, ori după ce cunoscuse simfonia de vise pline de speranţă, încredere, admiraţie şi pasionată dăruire de sine pe care acel erudit domn o trezise în sufletul ei. De aceea, în cursul vizitelor sale repetate, inimosul baronet, deşi începuse să aducă mici omagii Celiei, se pomenea discutînd cu tot mai multă plăcere cu Dorotea. De astă dată tînăra fată se purta cît se poate de firesc şi de calm cu Chettam ; iar tînărul des-

coperea treptat că amiciția sinceră și camaraderia dintre un bărbat și o femeie, care nu au nici o pasiune de ascuns ori de mărturisit, constituie o încîntare.

Cap. IX

Primul gentilom :
Străvechi ținut, în proorociri străvechi
Zis : „însetat de legi" ; rîvna-i mereu
Tindea către perfecte rînduieli.
Rogu-te, unde-i azi acest ținut ?
Al doilea gentilom :
Ca și-n vechime-n suflete-omenești.

Atitudinea domnului Casaubon în ce privește dispozițiile financiare fu nespus de satisfăcătoare pentru domnul Brooke, și preliminariile căsătoriei se desfășurau lin, scurtînd șirul săptămînilor de „curte". Viitoarea mireasă urma să vadă casa ce-avea să devină căminul ei și să ceară orice fel de schimbări ar fi dorit să fie făcute acolo. O femeie dictează înainte de cununie, ca să poată arăta supunere după aceea. Și, neîndoios, greșelile, pe care noi, muritorii, femei sau bărbați, le săvîrșim cînd lucrurile se petrec după voia noastră, ar putea trezi uimire pentru faptul că totuși ținem morțiș să ne impunem voia.

Într-o dimineață de noiembrie, cenușie dar uscată, Dorotea se duse cu trăsura la Lowick, împreună cu unchiul ei și cu Celia. Căminul domnului Casaubon era un conac. În apropierea lui, vizibilă din unele părți ale grădinii, se înălța bisericuța, iar în fața acesteia se afla vechea casă parohială. La începuturile carierei sale, domnul Ca-

saubon deținuse doar uzufructul proprietății, dar moartea fratelui său îl făcuse stăpîn și peste conac. Reședința era împrejmuită de un mic parc, cu cîte un frumos stejar bătrîn ici-colo, o alee de tei spre sud-vest și un gard căzut într-o rînă între parc și terenul de jocuri ; de la ferestrele salonului, privirea cutreiera fără stavilă peste o pajiște acoperită de gazon, pînă la teii dincolo de care se așternea o întindere netedă cu lanuri de grîu, și păsuni ce păreau adeseori, sub soarele de asfințit, să se topească într-un eleșteu de aur. Aceasta era latura fericită a casei, fiindcă sudul și estul proprietății aveau un aer destul de mohorît, chiar în lumina celei mai strălucitoare dimineți. Aici terenurile erau mai limitate, răzoarele de flori nu aveau o înfățișare prea îngrijită, și pîlcuri dese de copaci — mai cu seamă tisele întunecate — se înălțau la mică depărtare de ferestre. Clădirea, durată din piatră verzuie, era construită în vechiul stil englezesc ; nu era urîtă, dar avea ferestre mici și un aer melancolic : genul de casă pe care trebuie să o înviorezi cu copii, flori din belșug, ferestre deschise și mici obiecte luminoase, ca să o faci să pară un cămin vesel. În acel tîrziu sfîrșit de toamnă, cu ultimele frunze galbene și rare căzînd lent peste tufișurile veșnic verzi, întunecate, într-o muțenie văduvită de razele soarelui, casa părea învăluită și ea într-un declin autumnal, iar cînd se arătă domnul Casaubon, înfățișarea lui nu avea nimic înfloritor care să contrasteze cu fundalul.

„Vai, doamne !, își spuse Celia, sînt convinsă că Freshitt Hall ar fi fost mult mai plăcut decît locuința aceasta.“ Se gîndea la dalele albe, la porticul cu coloane și la terasa plină de flori ; iar peste toate acestea, *Sir* James zîmbind ca un prinț răsărit din boschetul de trandafiri în care fusese prefăcut prin vrajă, și cu o batistă în care se metamorfozaseră la iuțeală petalele cele mai gingaș inmiresmate — *Sir* James, care știa să discute atît de plăcut, să vorbească totdeauna despre lucruri de bun-simț, și nu despre învățătură ! Celia avea acele gusturi ușoare de

femeie tînără, pe care uneori domnii gravi și trecuți prin multe încercări le preferă la o soție ; din fericire, înclinațiile domnului Casaubon erau altele, căci cu Celia nu ar fi avut sorți de izbîndă.

Dorotea gîndi, dimpotrivă, că locuința și terenurile din jur erau înzestrate cu tot ce-și putea ea dori : rafturile sumbre de cărți din biblioteca cea lungă, covoarele și perdelele, cu culori pălite de vreme, hărțile vechi, cuvioase, și vederile de ansamblu atîrnate pe pereții coridorului, avînd ici și colo cîte o vază sub ele, n-o apăsau nicidecum ; îi păreau chiar mai vesele decît statuile și tablourile de la Grange, aduse cu mult în urmă de unchiul ei, din călătoriile lui — și care probabil că țineau de ideile care-l cuceriseră în perioada respectivă. Pentru sărmana Dorotea, acele severe nudități clasice, ca și picturile lui Corregio — sfinți tratați în maniera Renașterii — erau penibil de inexplicabile ; o sfredeleau în miezul concepțiilor ei puritane : nimeni nu o învățase vreodată cum ar putea să împace toate acestea cu propria ei viață. Dar stăpînii Lowick-ului, pe cît se părea, nu avusese patima călătoriei, iar studiile domnului Casaubon asupra trecutului nu erau întreprinse prin mijlocirea unor asemenea ajutoare.

Dorotea umbla prin casă, copleșită de o plăcută emoție. Totul îi părea aureolat : acesta urma să fie căminul ei conjugal, și-l privea cu ochi plini de încredere pe domnul Casaubon, cînd acesta îi atrăgea în mod deosebit atenția asupra vreunui aranjament actual și o întreba dacă ar prefera să aducă vreo modificare. Întîmpina cu recunoștință toate apelurile adresate gustului ei, dar nu vedea nimic de schimbat. Eforturile logodnicului, care se străduia să-i arate o curtenie pedantă și o tandrețe formală, erau fără de cusur pentru ea. Umplea toate golurile cu perfecțiuni ce nu apucaseră încă să iasă la lumină, le interpreta la fel cum interpreta și operele Providenței, punînd aparentele discordanțe pe seama surzeniei ei față de armonii mai elevate. Iar în cursul săptămînilor de curte

premaritală se ivesc multe goluri, dar o fidelitate izvorîtă din iubire le umple, plină de fericirea pe care i-o dă încrederea.

— Uite, scumpa mea Dorotea, aș vrea să-mi faci favoarea de a-mi indica încăperea care ți-ar plăcea să devină buduarul dumitale, spuse domnul Casaubon, arătînd că vederile sale asupra firii feminine erau suficient de largi ca să includă și această necesitate.

— E foarte amabil din partea dumitale că te gîndești la așa ceva, răspunse Dorotea, dar te încredințez că aș vrea mai curînd ca nu eu să hotărăsc. Voi fi mult mai fericită să iau totul așa cum este — întocmai cum ai fost obișnuit dumneata să ții casa, sau cum vei voi singur să fie ținută. Nu am nici un motiv de a dori vreo schimbare.

— O, Dodo ! exclama Celia, n-ai vrea odaia cu bovindou de la etaj ?

Domnul Casaubon le conduse pînă acolo. Bovindoul dădea spre aleea de tei ; toată mobila era de un albastru șters, iar pe un perete se afla un grup de miniaturi, doamne și domni cu păr pudrat. O tapiserie, deasupra unei uși, înfățișa o priveliște verde-albăstrie, ce încadra un cerb decolorat. Fotoliile și mesele aveau picioare subțiri și erau ușor de răsturnat. În încăperea aceea ți se putea năzări că se ivește stafia unei doamne înfășurată în dantele, care vizita iară locul unde își petrecuse timpul brodînd. O etajeră ușoară, cuprinzînd volume de literatură plicticoasă, legate în piele de vițel, completa mobilierul.

— Da, spuse domnul Brooke, ar fi o odaie drăguță dacă s-ar adăuga cîteva draperii și sofale noi, și soiul ăsta de lucruri. E nițel cam golașă acum.

— Nu, unchiule, ripostă Dorotea cu aprindere. Te rog să nu pomenești de vreo schimbare. Sînt multe alte lucruri pe lume care au nevoie de schimbare, dar lucrurile acestea îmi plac așa cum sînt. Și dumitale îți plac astfel, nu-i așa ? — adăugă, uitîndu-se la domnul Casaubon.

Poate că aceasta era odaia mamei dumitale, în tinerețea ei.

— Într-adevăr, încuviință el, aplecînd încet capul.

— Miniatura aceasta o înfățișează pe mama dumitale, spuse Dorotea, care se întorsese să cerceteze grupul de miniaturi. Aduce cu acel micuț tablou pe care mi l-ai dat; numai că, după părerea mea, acesta e un portret mai bun. Și persoana din fața ei, cine este?

— Sora ei mai mare. La fel ca dumneata și sora dumitale, erau singurele copile la părinți — miniaturile părinților sînt atîrnate deasupra, vezi?

— Sora e drăgălașă, zise Celia, implicînd prin aceasta că avea o opinie mai puțin favorabilă în ce privește mama domnului Casaubon. Ideea că se trăgea dintr-o familie în care toți fuseseră tineri, la vremea lor, iar doamnele purtaseră coliere, deschidea orizonturi noi pentru imaginația Celiei.

— Are o față aparte, afirmă Dorotea, privind de aproape. Cu ochii ăștia cenușii, adînci, mai degrabă apropiați, și nasul delicat, neregulat, cu un fel de unduire în el, și buclele pudrate, care-i atîrnă pe spate. Toate trăsăturile laolaltă îmi par mai curînd deosebite, decît drăgălașe. Nu descoperi nici o urmă de asemănare, sau un aer de familie, între ea și mama dumitale.

— Nu. Și nici nu le-a fost hărăzită aceeași soartă.

— Nu mi-ai pomenit de ea, zise Dorotea.

— Mătușa mea a făcut o căsătorie nefericită. N-am văzut-o niciodată.

Dorotea se miră puțin, dar simțea că ar fi fost nedelicat din partea ei să ceară, tocmai în clipa aceea, vreo informație pe care domnul Casaubon nu ținuse să i-o ofere singur: se întoarse spre fereastră ca să admire priveliștea. În timp ce continuau vizitarea casei, soarele străpungea pîcla cenușie și teii de pe alee aruncau umbre prelungi.

— Nu ieşim puţin în grădină ?, întrebă Dorotea.

— Ţi-ar plăcea să vezi biserica, ştii — zise domnul Brooke. Este o bisericuţă nostimă. Şi întreg satul. Încape tot într-o coajă de nucă. Fiindcă veni vorba, Dorotea, o să-ţi convină, fiindcă are căsuţele înşirate ca la un azil — cu grădiniţe, cu micşunele, sau cam aşa ceva.

— Da, te rog, stărui Dorotea, îndreptîndu-şi privirea spre domnul Casaubon, mi-ar face plăcere să văd toate acestea.

Nu obţinuse din partea lui nici un amănunt mai clar cu privire la căsuţele din Lówick, decît că „nu sînt rele".

Păşiră curînd pe o alee cu pietriş care şerpuia printre pajişti acoperite cu iarbă şi pîlcuri de copaci ; era drumul cel mai scurt spre biserică. La portiţa care dădea în cimitir rămaseră cu toţii cîteva clipe tăcuţi, în timp ce domnul Casaubon se îndrepta spre casa parohială învecinată, pentru a aduce cheia. Celia, care zăbovise puţin în urmă, apăru numaidecît cînd observă că domnul Casaubon se îndepărtase şi rosti, cu tonul ei „staccato", firesc, care părea întotdeauna că face imposibilă orice bănuială de intenţie răutăcioasă :

— Ştii, Dorotea, am văzut venind încoace, pe una din alei, o persoană foarte tînără.

— Şi e un lucru uimitor, Celia ?

— Ar fi putut fi un tînăr grădinar, ştii, — de ce nu ? îşi dădu domnul Brooke cu părerea. I-am spus lui Casaubon că ar trebui să-şi schimbe grădinarul.

— Nu, nu-i un grădinar, zise Celia, e un domn cu un caiet de schiţe. Avea bucle castanii. I-am zărit doar spatele. Dar arăta grozav de tînăr.

— Poate e fiul preotului, zise domnul Brooke. A, uite-l pe Casaubon că revine, e şi Tucker cu el. O să ni-l prezinte pe Tucker. Încă nu-l cunoaşteţi.

Domnul Tucker era pastorul de vîrstă mijlocie, unul din membrii „clerului umil", care de obicei nu duc lipsă

de odrasle. Dar, după ce fură făcute prezentările, conversația nu duse la nici o întrebare privitoare la familia lui, și uluitoarea apariție plină de tinerețe fu dată uitării de toți, afară de Celia. În sinea ei refuza să creadă că buclele castanii și silueta zveltă ar putea avea vreo înrudire cu domnul Tucker, care era atît de bătrîn și mucegăit pe cît te puteai aștepta să fie parohul domnului Casaubon; era fără doar și poate un om admirabil, care urma să ajungă în rai (căci Celia nu dorea să fie lipsită de principii), dar avea colțurile gurii tare antipatice. Celia se gîndi, cu oarecare strîngere de inimă, la timpul pe care se cuvenea să-l petreacă în calitate de domnișoară de onoare la Lowick, unde probabil că pastorul nu avea odrasle drăgălașe, care să-i fie pe plac fără a mai ține seama de principii.

În cursul plimbării, domnul Tucker se dovedi o comoară la casa omului, și poate că domnul Casaubon nu fusese lipsit de clarviziune cînd îl alesese, căci parohul era în stare să răspundă la toate întrebările puse de Dorotea cu privire la săteni și la ceilalți enoriași. O încredință că în Lowick toată lumea avea oarecare stare; nu găseai în acele căsuțe cu cîte două odăi și chirie redusă un singur țăran care să nu crească un porc, iar peticele de grădină din spatele caselor erau bine îngrijite. Băieții purtau pantaloni trainici de catifea, fetele plecau la oraș ca slujnice destoinice, sau făceau împletituri de paie, acasă: pe aici nu găseai războaie de țesut, nici dizidenți, și cu toate că obștea înclina mai degrabă către avuție decît către spiritualitate, viciul nu era prea răspîndit. Orătăniile pestrițe erau atît de numeroase, încît domnul Brooke făcu următoarea cugetare:

— Văd că fermierii voștri lasă pe ogor ceva ovăz ca să-l culeagă femeile. Oamenii sărmani de prin părțile acestea ar putea avea fiecare cîte o găină în oală, așa cum

își dorea bunul rege francez [1] pentru supușii lui. Francezii mănîncă la păsăret cu duiumul, păsări sfrijite, știți.

— Cred că era o dorință foarte ieftină din partea lui, replică indignată Dorotea. Oare regii sînt asemenea monștri, încît o dorință ca aceasta să fie socotită o virtute regală ?

— Și, mai ales, dacă le ura să aibă parte de cîte o pasăre sfrijită, adăugă Celia, nu era prea drăguț din partea lui. Dar poate că le dorea să aibă parte de găini grase.

— Da, dar cuvîntul a fost omis din text, ori poate că a fost *subauditum* [2], adică prezent în mintea regelui, fără a fi rostit, comentă domnul Casaubon, zîmbind și plecîndu-și capul spre Celia, care se dădu imediat puțin înapoi, fiindcă nu suporta ca viitorul ei cumnat s-o privească drept în față.

În drum spre casă, Dorotea se cufundă în tăcere. Simțea o anumită dezamăgire, de care însă se rușina, la gîndul că pentru ea nu era nimic de făcut la Lowick, iar în minutele următoare gîndul i se opri asupra alternativei pe care ar fi preferat-o, anume aceea de a fi descoperit că viitorul ei cămin se afla într-o parohie prevăzută cu o porție mai substanțială de mizerie lumească, ca să-și poată asuma mai din plin anumite răspunderi. Apoi, întorcîndu-și gîndul către viitorul ce se deschidea cu-adevărat înaintea ei, își schiță tabloul unui devotament și mai deplin față de țelurile domnului Casaubon și al unor noi îndatoriri, care o vor aștepta. Multe noi obligații de acest fel se vor dezvălui de la sine ca urmare a cunoștințelor mai înalte pe care le va dobîndi alături de el.

Curînd, domnul Tucker îi părăsi, căci avea o treabă clericală care nu-i îngăduia să prînzească la Hall, și cum intrau din nou în grădină, pe aceeași portiță, domnul Casaubon, spuse :

[1] Aluzie la Henric al IV-lea, rege al Franței și Navarrei (n. t.).
[2] Subînțeles (lat.) (n. t.).

— Pari cam întristată, Dorotea. Nădăjduiesc că cele văzute ți-au fost pe plac.

— Poate că simțămintele mele sînt greșite, poate că e o nerozie, răspunse Dorotea, cu obișnuita ei francheță, dar aproape că-mi doresc ca oamenii de-aci să fi avut mai multe nevoi de acoperit. Am cunoscut foarte puține căi de-a face ca viața mea să fie bună la ceva. Firește, ideile mele în ce privește utilitatea cuiva sînt, pesemne, înguste. Trebuie să învăț noi căi de a ajuta oamenii.

— Fără îndoială, glăsui domnul Casaubon. Fiecare stare își are îndatoririle sale corespunzătoare. Cred că cele ce-ți revin ca stăpînă a Lowick-ului nu-ți vor lăsa nici un dor neîmplinit.

— Într-adevăr, așa cred și eu, spuse Dorotea, deschis. Să nu-ți închipui că sînt tristă.

— Atunci e bine. Dar, dacă nu ai ostenit, ne vom întoarce acasă pe alt drum.

Dorotea nu simțea nici un pic de oboseală, și făcură un mic ocol către o frumoasă salcie, principala glorie ereditară a terenului din această latură a casei. În timp ce se apropiau de fundalul întunecat al plantelor verzi, se profilă silueta unei persoane așezate pe o bancă și care desena bătrînul copac. Domnul Brooke, aflat în fruntea micului grup, împreună cu Celia, își întoarse capul și întrebă :

— Cine a flăcăiandrul acela, Casaubon ?

Ajunseră foarte aproape de el, cînd domnul Casaubon răspunse :

— E un tînăr neam de-al meu, văr de gradul doi ; de fapt, adăugă, uitîndu-se la Dorotea, nepotul doamnei al cărei portret l-ai remarcat, mătușa mea Julia.

Tînărul pusese deoparte caietul de schițe și se ridicase. Văzîndu-i buclele castanii, stufoase, și aerul tineresc, Celia îl recunoscu numaidecît ca fiind una și aceeași persoană cu silueta remarcată de ea pe alee.

— Dorotea, dă-mi voie să ți-l prezint pe vărul nostru, domnul Ladislaw. Will, iat-o pe domnișoara Brooke.

Vărul se afla acum la distanță atît de mică, încît, cînd își scoase pălăria, Dorotea putu zări doi ochi cenușii, cam apropiați, un nas neregulat, delicat, cu o ușoară unduire și un păr care-i cădea pe spate ; dar tînărul avea și o bărbie mai proeminentă, mai amenințătoare, decît cea a bunicii din miniatură. Tînărul Ladislaw nu simți nevoia să zîmbească, manifestîndu-și în acest fel încîntarea de a fi prezentat viitoarei sale verișoare și rudelor ei ; fața îl arăta mai degrabă bosumflat, nemulțumit.

— Văd că ești un artist, spuse domnul Brooke, luînd carnetul de schițe și răsfoindu-l, în felul lui neceremonios.

— Nu, mă mărginesc să schițez și eu puțin. Nu-i nimic vrednic de văzut acolo, declară tînărul Ladislaw roșind, poate mai mult de ciudă decît de modestie.

— Ei, lasă, uite o piesă drăguță. Cîndva am desenat și eu cîteva dintr-astea, știi. Ia te uită ; asta e ceea ce numesc eu un lucru drăguț, făcut așa cum spuneam noi odinioară, „cu brio."

Domnul Brooke întinse spre cele două fete o schiță mare, colorată ; un teren pietros, copaci, un eleșteu.

— Nu sînt un bun judecător al lucrurilor de acest gen zise Dorotea, nu cu răceală, dar grăbindu-se să se dezică de efectul ce-l puteau avea asupra ei. Știi, unchiule, eu nu văd niciodată frumusețea acelor tablouri despre care afirmi că sînt atît de lăudate. Spun ceva de neînțeles pentru mine. Presupun că între picturi și natură există oarecare relație, pe care eu sînt prea ignorantă ca să o intuiesc, întocmai cum dumneata pricepi ce vrea să spună o frază elină care pentru mine nu înseamnă nimic.

Dorotea își înalță privirea către domnul Casaubon, dar acesta-și plecă spre ea capul, în vreme ce domnul Brooke, zîmbind galeș, zise :

— Doamne păzește, cît de deosebiți sînt oamenii ! Ai avut parte de o învățătură proastă, știi — dealtminteri, ăsta-i tocmai lucrul potrivit pentru fete — schițe, arte frumoase și așa mai departe. Dar tu te-ai apucat să desenezi planuri ; nu înțelegi *morbidezza*[1] și lucruri de felul ăsta. Sper, tinere, că o să vii la mine acasă și-am să-ți arăt ce-am realizat eu în genul acesta, continuă el, întorcîndu-se spre tînărul Ladislaw, care păru să se trezească, atît de absorbit era s-o studieze pe Dorotea. Ladislaw își vîrîse în cap că viitoarea lui verișoară trebuie să fie o fată antipatică, de vreme ce urma să se mărite cu domnul Casaubon, și cele mărturisite despre nepriceperea ei în materie de tablouri i-ar fi confirmat această părere, dacă i-ar fi dat crezare. Așa cum stăteau lucrurile, însă, luă cuvintele Doroteei drept o critică travestită, căci era sigur că schița lui i se părea o oroare. Se scuzase cu prea multă istețime : rîdea și de el, și de unchiul ei. Dar ce glas ! Suna ca glasul unui suflet care ar fi viețuit cîndva într-o harpă eoliană. Pesemne că reprezenta una din contradicțiile Naturii. Nu putea să fi rămas vreun strop de pasiune într-o fată care hotărîse să se mărite cu Casaubon. Dar își desprinse privirea de la ea și făcu o plecăciune. mulțumindu-i domnului Brooke pentru invitație.

— O să răsfoim împreună gravurile mele italiene, continuă acest domn jovial. Am o sumedenie de lucruri dintr-astea puse deoparte, de ani de zile. În colțul ăsta de țară omul ruginește, știi. Dumneata nu, Casaubon, dumneata te ții neclintit de studiile dumitale, dar cele mai bune idei ale mele cad la fund — nu mai sînt de nici un folos, știi. Voi, tinerii deștepți, trebuie să vă păziți de indolență. Eu am fost prea indolent, știi — altminteri, cîndva, aș fi putut ajunge departe.

[1] Moliciune, catifelare (it.) (n. t.).

— Ați dat o povață binevenită, grăi domnul Casaubon, dar acum vom intra în casă, ca nu cumva tinerele doamne să obosească stînd în picioare.

După ce-i întoarseră spatele, tînărul Ladislaw se așeză din nou pe bancă și schiță mai departe ; expresia feței lui arăta că s-a înveselit ; se simțea din ce în ce mai vesel pe măsură ce continua să deseneze, pînă cînd își dădu capul pe spate, rîzînd cu hohote. Pe de o parte, îl măgulea primirea făcută creației sale artistice ; pe de altă parte, ideea că vărul său cel solemn era iubitul acelei fete i se părea plină de haz ; ca și definiția dată de domnul Brooke poziției pe care ar fi putut să o dețină, dacă nu l-ar fi împiedicat indolența.

Simțul ridicolului înviora în mod plăcut trăsăturile lui Will Ladislaw : tînărul se desfăta cu o situație comică și nimic altceva ; nici urmă de dispreț superior sau de părere din cale-afară de bună despre sine însuși.

— Ce drum are de gînd să apuce în viață, nepotul dumitale, Casaubon ? întrebă domnul Brooke, cînd își urmară drumul.

— Vreți să spuneți, vărul — nu nepotul meu.

— Da, da, văr. Dar mă refer la cariera lui, știi.

— Răspunsul la această întrebare este dureros de îndoielnic. Cînd a absolvit colegiul „Rugby", a refuzat să intre la o universitate britanică, unde l-aș fi plasat bucuros, și a ales calea, pe care trebuie să o consider anormală, de a studia la Heidelberg. Iar acum vrea să plece din nou în străinătate, fără nici un obiectiv special, afară de vagul scop numit de el cultură, pregătire pentru nu știu ce. Refuză să-și aleagă o profesie.

— Presupun că nu are alte mijloace — decît cele oferite de dumneata.

— Totdeauna le-am dat a înțelege lui și prietenilor săi, că-i voi înlesni, cu moderație, cele necesare pentru a-i asigura o educație erudită și un început de viață respectabil. De aceea mă simt legat să îndeplinesc așteptă-

rile pe care le-am încurajat — spuse domnul Casaubon, dînd atitudinii sale nuanța unei simple corectitudini.

„Un gest delicat", își spuse cu admirație Dorotea.

— E însetat de călătorii, poate că va ieși dintr-însul un Bruce [1], sau un Mungo Park [2], se pronunță domnul Brooke. Și mie-mi umbla gîndul la asta, pe vremuri.

— Nu, nu are nici o înclinare către explorări sau pentru lărgirea geognozei noastre ; ar fi un țel deosebit, pe care-aș putea oarecum să-l încuviințez, fără a-l felicita însă pentru o carieră ce se încheie atît de des printr-o moarte pretimpurie și violentă. Dar este atît de departe de orice dorință de a cunoaște mai bine suprafața pămîntului, încît a declarat că ar prefera să nu cunoască izvoarele Nilului și că unele ținuturi trebuie să rămînă necunoscute, în chip de terenuri de vînătoare rezervate imaginației poetice.

— Ei, e ceva și în asta; știi, constată domnul Brooke, care, hotărît lucru, judeca fără părtinire.

— Mă tem că nu este decît un aspect al nepotrivirii lui cu realitatea, al ostilității sale față de orice lucru serios, în toate domeniile, ceea ce ar fi de rău augur pentru dînsul în orice profesie — fie ea laică sau religioasă — presupunînd că s-ar supune rînduielilor obișnuite măcar atît cît să-și aleagă o profesie.

— Poate se simte un neadaptat — ceea ce-i trezește scrupule de conștiință, spuse Dorotea, interesată să găsească o explicație favorabilă. Pentru că dreptul și medicina reprezintă profesii foarte serioase, nu-i așa ? De slujitorii lor depind viața și averea oamenilor.

— Nici vorbă, dar mă tem că aversiunea tinerei mele rubedenii Will Ladislaw față de asemenea chemări se da-

[1] *Jack Bruce* (1730—1794), explorator scoțian. A căutat fără succes izvoarele Nilului (n. t.).

[2] *Mungo Park* (1771—1806), explorator al Africii Occidentale ; zona cercetărilor sale a fost în deosebi bazinul fluviului Niger, în ale cărui ape a murit înecat (n. t.).

toreşte îndeosebi unei antipatii pentru studiul statornic şi pentru acel mod de dobîndire a cunoştinţelor care constituie un mijloc indispensabil, dar care nu farmecă, şi nu te invită să te arăţi îngăduitor cu tine însuţi. Am insistat să-i explic cele formulate de Aristotel cu admirabilă conciziune : că pentru realizarea oricărei acţiuni considerată ca scop, e necesară concentrarea prealabilă a multor energii, ori exercitarea unor aptitudini dobîndite, de ordin secundar, care cer multă răbdare. M-am referit la propriile mele volume în manuscris, care însumează o trudă de ani de zile, pregătitoare pentru o operă încă nerealizată. Dar în van. La raţionamente temeinice de acest gen, răspunde numindu-se singur „Pegas" şi calificînd orice formă de muncă pe care i-o recomand drept „jug".

Celia rîse. Era surprinsă să descopere că domnul Casaubon ar putea rosti ceva într-adevăr amuzant.

— Ei, ştii, s-ar putea să iasă dintr-însul un Byron, un Chatterton, un Churchill — soiul ăsta de oameni — nu poţi şti niciodată, rosti domnul Brooke. Îi vei da voie să se ducă în Italia, sau oriunde ar avea chef să plece ?

— Dă ; am fost de acord să-i ofer resurse modeste pentru un an sau doi ; nu pretinde mai mult. Îl voi lăsa să fie pus la încercare prin proba libertăţii.

— E un gest foarte binevoitor din partea dumitale, comentă Dorotea, privindu-l cu încîntare pe domnul Casaubon. E nobil. La urma urmei, oamenii ar putea chiar să aibă o vocaţie care nu e încă limpede nici pentru ei înşişi ; nu-i aşa ? Pot părea leneşi şi molateci fiindcă sînt în creştere. Cred că trebuie să avem mare răbdare unii cu alţii.

— Presupun că logodna te-a făcut să consideri că răbdarea e bună la ceva — zise Celia în timp ce se dezbrăca, de îndată ce rămase între patru ochi cu Dorotea.

— Vrei să spui că sînt o fire nerăbdătoare, Celia ?

— Da, cînd oamenii nu fac şi nu spun exact ce-ţi place ţie.

De cînd cu logodna, Celia începuse să se teamă mai puţin de a-i spune Doroteei lucrurile pe şleau : şiretenia îi părea mai vrednică de compătimire ca oricînd.

Cap. X

„Ar fi răcit zdravăn, dacă n-ar fi avut alte straie de purtat decît pielea unui urs încă neucis."

Fuller

Tînărul Ladislaw nu dădu urmare invitaţiei domnului Brooke, şi şase zile mai tîrziu, domnul Casaubon aminti că tînăra sa rubedenie a plecat spre Continent ; atitudinea sa rece, indiferentă părea să împiedice alte întrebări. Într-adevăr, Will refuzase să indice o destinaţie mai precisă a călătoriei sale decît întreaga arie a Europei. Susţinea că, în mod inevitabil, geniul nu poate suferi căţuşe : pe de o parte, trebuie să se bucure de cel mai deplin joc al spontaneităţii ; pe de alta, poate aştepta cu încredere acele mesaje ale universului care îl vor chema la activitatea lui specifică, ceea ce nu-i cere decît o atitudine de receptivitate faţă de toate şansele sublime. Aceste atitudini receptive sînt variate, şi Will încercase cu sinceritate multe dintre ele. Nu era mare băutor, dar în diferite prilejuri băuse peste măsură, numai şi numai pentru a experimenta şi această formă de extaz ; postise pînă ce leşinase şi apoi cinase, îmbuibîndu-se cu raci ; se îmbolnăvise cu bunăştiinţă, luînd apoi doze de opiu. Aceste excese nu-l făcuseră însă să zămislească ceva de o originalitate măreaţă, iar efectele opiului îl convinseseră de totala neasemănare

dintre constituția sa și cea a lui De Quincey [1]. Circumstanțele suplimentare, menite a trezi geniul, încă nu se arătaseră ; universul nu-i făcuse pînă-n clipa aceea nici un semn. Dar chiar și destinul lui Cezar, într-un anumit moment, nu era decît o măreață făgăduință. Știm cît de bizar e orice proces de dezvoltare și ce viitoare forme pline de energie pot să zacă travestite într-un embrion neputincios. De fapt, lumea e plină de analogii ce trezesc speranțe și de ouă îndoielnice și atrăgătoare numite posibilități. Will vedea destul de limpede exemplele jalnice oferite de lungi incubații care nu produseseră nici un pui ; dacă recunoștința nu l-ar fi împiedicat, ar fi rîs de Casaubon ; trudnica lui silință, șirurile sale de caiete cu însemnări și măruntele-i ciocăneli de teorie heteroclită, explorînd ruinele învălmășite ale lumii, păreau să confirme morala care-l încuraja pe Will să aibă o încredere nețărmurită în intențiile manifestate de univers față de persoana sa. Considera că încrederea lui era o dovadă de geniu ; fără îndoială, nimeni nu poate afirma contrariul, căci geniul nu înseamnă nici înfumurare, nici umilință, ci puterea de a realiza ori a face nu orice, în general, ci ceva anume. Să-l lăsăm deci să plece pe Continent, fără a ne pronunța asupra viitorului său. Dintre toate formele de eroare, profeția este cea mai gratuită.

Dar deocamdată grija de a nu mă lansa în judecăți pripite mă preocupă mai mult cînd este vorba de domnul Casaubon, decît atunci cînd se referă la tînărul său văr. Dacă pentru Dorotea, domnul Casaubon fusese doar prilejul de a aprinde frumoasa substanță inflamabilă a iluziilor ei tinerești, trebuie oare să conchidem că personajele mai puțin pasionate, care au arătat pînă acum cum îl văd ele, și-l reprezentau în mintea lor mai corect ? Protestez împotriva tuturor concluziilor categorice și a oricărei preju-

[1] *Thomas de Quincey* (1785—1859), scriitor englez, celebru pentru cartea sa, *Memoriile unui opioman* (n. t.).

decăţi care ar deriva din : dispreţul doamnei Cadwallader faţă de pretinsa măreţie sufletească a unui cleric vecin ; părerea proastă a lui *Sir* James Chettam despre picioarele rivalului său ; neputinţa domnului Brooke de a aprecia ideile unui partener de discuţii, sau criticile aduse de Celia înfăţişării unui cărturar între două vîrste. Nu sînt sigur că cel mai mare om al unei epoci — dacă acest superlativ solitar a existat vreodată — ar putea fi scutit de asemenea nefavorabile reflectări ale sale în diferite oglinzi mărunte ; chiar Milton, privindu-şi portretul într-o lingură, ar fi fost nevoit să se resemneze cu unghiul facial al unui ins necioplit. Mai mult încă, dacă domnul Casaubon, cînd vorbea despre sine, folosea o retorică oarecum glacială, e îndoielnic că, din acest motiv, ducea lipsă de înfăptuiri lăudabile sau simţiri alese. Oare un fizician nemuritor şi savant în descifrarea hieroglifelor nu a scris versuri detestabile ? Oare teoria sistemului solar a progresat cu ceva datorită manierelor distinse şi tactului arătat în conversaţie ? Să ne închipuim că trecem peste aprecierile exterioare asupra unui om pentru a ne întreba, cu un interes mai pătrunzător, ce verdict dă propria lui conştiinţă asupra înfăptuirilor sau capacităţilor sale ; ce anume n-a izbutit, pe drumul îndeplinirii trudei zilnice ; în ce măsură anii i-au spulberat nădejdile sau i-au întipărit mai adînc în suflet dezamăgirile şi cu ce doză de tărie luptă împotriva presiunii universale, care într-o bună zi va fi prea apăsătoare pentru el şi-i va sili inima să se oprească pentru totdeauna. Fără îndoială că ceea ce-i este hărăzit are însemnătate în proprii săi ochi ; şi motivul de căpetenie care ne face să gîndim că pretinde un loc prea mare în atenţia noastră trebuie să fie că aceasta nu-i atît de încăpătoare ca să-l poată cuprinde şi pe el, din moment ce-l lăsăm, cu desăvîrşită încredere, pe seama judecăţii divine ; ba ni se pare chiar minunat ca semenul nostru să aştepte cît mai mult din partea acesteia, indiferent cît de puţin ar fi căpătat de la noi. Domnul Casaubon era şi el centrul

propriei sale lumi ; dacă înclina să creadă că cei din jurul lui erau zămisliți, în chip providențial, pentru el, și mai cu seamă dacă-i cîntărea numai sub aspectul utilității lor pentru autorul tratatului *Cheia tuturor mitologiilor*, trebuie să recunoaștem că această trăsătură nici nouă nu ne este chiar străină, și asemenea celorlalte nădejdi ale muritorilor care ne fac milă, și aceasta solicită o parte din îndurarea noastră.

Desigur că această istorie a căsătoriei domnului Casaubon cu domnișoara Brooke îl privea pe el mai îndeaproape decît pe oricare dintre persoanele care pînă atunci o dezaprobaseră și, în stadiul actual al lucrurilor, mă simt mai înduioșat de strădaniile sale de a izbuti în ceea ce și-a propus decît de dezamăgirea amabilului *Sir* James. Căci, ca să fim sinceri, pe măsură ce se apropia ziua fixată pentru cununia lui, domnul Casaubon nu descoperea că entuziasmul i-ar fi sporit ; iar contemplarea acestui decor de grădină matrimonială, unde, așa cum îl învățau experiențele altora, cărarea urma să fie mărginită de flori, nu vădea nici ea un farmec mai puternic pentru el decît obișnuitele bolți pe sub care umbla cu candela în mînă. Nu își mărturisea nici sie-însuși — și cu atît mai puțin ar fi putut sufla un cuvînt altcuiva — uimirea provocată de faptul că, deși cucerise o fată fermecătoare și cu inimă nobilă, nu aflase în acest lucru nici o desfătare — senzație pe care de asemenea o considera o țintă ce trebuie să fie atinsă pe calea cercetării. E drept, cunoștea toate pasajele clasice care susțineau contrariul ; dar, după părerea noastră, cunoașterea pasajelor clasice e istovitoare, în sine, ceea ce explică de ce lasă atît de puțin prisos de energie pentru aplicarea lor spre folosul personal.

Sărmanul domn Casaubon își imaginase că îndelungata și studioasa lui burlăcie înmagazinase pentru el o dobîndă compusă la capitolul bucuriei, și că polițele serioase trase asupra afecțiunii sale nu vor întîrzia să fie onorate ; deoarece noi cu toții, fie că sîntem gravi sau ușuratici, ne

încîlcim gîndurile în metafore și acționăm, în mod fatal, pe temeiul lor. Iar acum simțea primejdia de a se întrista, fiindcă era convins că împrejurările se arătau neobișnuit de fericite pentru el : nu exista nici un factor din afară în măsură să justifice o anumită apatie a simțurilor, care îl năpădea tocmai acum, cînd bucuria lui plină de așteptare s-ar fi cuvenit să fie mai vie, tocmai acum cînd înlocuise obișnuitul plictis al bibliotecii sale din Lowick cu vizitele la Grange. Totul alcătuia o experiență ostenită ; era condamnat fără nădejde la singurătate, la fel ca și în disperarea ce-l amenința uneori cînd se zbătea în mîlul autorilor iluștri, și nu părea să se apropie de țel. Iar singurătatea lui era din cele mai rele, soiul care evită compasiunea. Își dorea să nu apară în ochii Doroteei mai puțin fericit decît se aștepta lumea să fie pretendentul care-i obținuse mîna ; iar în ce privește situația lui de autor, se bizuia pe tînăra ei încredere și venerație ; îi plăcea să scoată la suprafață interesul proaspăt cu care ea îl asculta, ceea ce pentru dînsul era un imbold ; cînd discuta cu logodnica lui, îi prezenta toate împlinirile și intențiile sale, cu încrederea cumpănită a pedagogului, și scăpa pentru o vreme de nălucirile lui : acel public imaginar, care-l înghețа în orele lui de trudă sterilă, cînd simțea parcă apăsarea aeriană a umbrelor infernului.

Căci pentru Dorotea, după acea istorie de operetă a lumii, adaptată pentru tinerele fete, care alcătuia partea de căpetenie a ceea ce învățase ea, perorațiile domnului Casaubon despre marea lui carte erau pline de vederi noi ; iar senzația revelației, surpriza pe care-o încerca atunci cînd îi cunoștea mai îndeaproape pe stoici și pe alexandrieni, ca pe niște oameni cu idei nu chiar total deosebite de ale ei, îi țineau pentru moment în frîu obișnuita-i dorință arzătoare de a găsi o teorie convingătoare în stare să stabilească o legătură între viața și crezurile ei și acel uluitor trecut și să dovedească faptul că pînă și cele mai

îndepărtate surse de cunoaștere aveau oarecare influență asupra acțiunilor ei. Această învățătură mai temeinică avea să vină, și domnul Casaubon urma să-i facă cunoscute toate acestea ; anticipa o inițiere mai elevată în lumea ideilor, la fel cum aștepta căsătoria, și cele două fenomene alcătuiau împreună un tot neclar. Ar fi o mare greșeală să presupunem că Dorotea ar fi dorit să împărtășească activ erudiția domnului Casaubon, privind acest lucru ca pe o mare înfăptuire căci, deși părerile care circulau prin împrejurimile domeniilor Freshitt și Tipton o proclamaseră deșteaptă, acest epitet nu ar fi caracterizat-o în cercurile unde, într-un vocabular mai precis, deșteptăciune înseamnă doar aptitudinea de a cunoaște și a acționa, aptitudine independentă de afectivitate. Tot zelul ei înfocat de a dobîndi cunoștințe își avea originea în acel năvalnic șuvoi afectiv în care erau de obicei tîrîte ideile și impulsurile ei. Nu dorea să adune cunoștințe — să le păstreze în mintea ei, despuiate de nervul și pasiunea ce-i hrăneau acțiunile — iar dacă ar fi scris o carte, pesemne că ar fi făcut-o ca și sfînta Tereza, sub impulsul unei forțe care i-ar fi constrîns conștiința. Dar năzuia la ceva prin care viața ei să poată fi întregită de acțiuni raționale și arzătoare totodată ; și, de vreme ce epoca viziunilor călăuzitoare și a îndrumătorilor spirituali trecuse, iar rugăciunile intensifică aspirațiile dar nu și instrucțiunea, ce altă sursă de lumină, ce altă lampă mai exista, afară de cunoaștere ? Cu siguranță că oamenii învățați păstrau cu grijă singurul ulei de lampă bun ; și cine era mai învățat decît domnul Casaubon ?

Astfel, în scurtul răgaz al acelor săptămîni, recunoscătoarea și voioasa așteptare a Doroteei rămase neștirbită ; oricît de conștient era iubitul ei că, la răstimpuri, lunecau în platitudine, nu se putea gîndi nici o clipă că aceasta s-ar datora faptului că ea îl privește cu mai puțină dragoste și interes.

Anotimpul era deajuns de blînd pentru a încuraja proiectul de a prelungi voiajul de nuntă pînă la Roma, iar domnul Casaubon se arăta nerăbdător să ajungă acolo, fiindcă voia să conspecteze unele manuscrise aflate la Vatican.

— Regret şi acum că sora dumitale nu ne va însoţi, spuse el într-o dimineaţă, la cîtva timp după ce primise asigurarea că Celia se împotrivea să plece şi că Dorotea nu stăruia ca sora ei s-o întovărăşească. Vei avea de petrecut multe ore în singurătate, Dorotea ; voi fi nevoit să-mi folosesc cît mai bine timpul în cursul şederii noastre la Roma, şi m-aş simţi mai liber dacă ai avea o însoţitoare.

Cuvintele „m-aş simţi mai liber" zgîriară auzul Doroteei. Pentru prima dată de cînd îl cunoscuse pe domnul Casaubon, roşi de iritare.

— Pesemne că m-ai înţeles greşit, replică ea, dacă socoteşti că nu-mi dau seama cît e de preţios timpul dumitale ; sau dacă crezi că nu voi renunţa bucuroasă la orice te-ar împiedica să-l foloseşti în scopul cel mai bun.

— Este foarte amabil din partea dumitale, scumpa mea Dorotea, continuă domnul Casaubon, fără să observe cîtuşi de puţin că o jignise, dar dacă ai avea în preajmă o doamnă, v-aş putea lăsa pe amîndouă în grija unui ghid, şi astfel ne-am atinge două scopuri în acelaşi timp.

— Te rog să nu mai deschizi această discuţie, replică Dorotea, cam trufaş. Dar imediat se temu că greşise şi, întorcîndu-se spre el, îşi puse mîna pe-a lui, adăugînd pe-un ton diferit : Te rog să nu te simţi îngrijorat din pricina mea. O să am destule lucruri la care să mă gîndesc, cînd voi fi singură : mi-e de ajuns tovărăşia lui Tantripp, doar ca să aibă grijă de mine. N-aş suporta s-o am în preajma mea pe Celia — s-ar simţi mizerabil.

Sosise ceasul să se îmbrace. În ziua aceea se dădea o masă, ultima din şirul celor oferite la Grange ca preliminarii de rigoare ale cununiei, şi Dorotea fu bucuroasă să se depărteze numaidecît, la sunetul clopoţelului, ca şi

cum ar fi avut nevoie să se pregătească mai mult ca de obicei. Se ruşina că se lăsase întărîtată, fără ca ea însăşi să-şi dea bine seama de ce ; căci, deşi nu avea nicidecum de gînd să fie nesinceră, replica ei nu pusese degetul pe rană. Cuvintele domnului Casaubon, pe deplin rezonabile, trădau totuşi o vagă şi subită înstrăinare.

„Hotărît, sînt într-o stare de spirit ciudat de egoistă şi mă dovedesc slabă", îşi spuse în sinea ei. „Cum pot avea un soţ care e cu atît mai presus de mine, fără a şti că el are mai puţină nevoie de mine decît am eu de el ?"

După ce se convinse că domnul Casaubon avea dreptate, îşi redobîndi seninătatea de spirit şi, cînd păşi în salon, în rochia ei cenuşie-argintie, înfăţişa o agreabilă imagine de demnitate senină : linia simplă a părului ei castaniu închis se despărţea deasupra frunţii şi se încolăcea compact, la spate, într-un rulou sobru, în armonie cu atitudinea şi expresia ei, pe deplin lipsite de căutarea celui mai neînsemnat efect. Cîteodată, cînd Dorotea se afla în societate, în jurul ei părea să plutească un aer atît de odihnitor, de parcă ar fi fost un portret al sfintei Barbara, privind din turnul ei către marginea zării limpezi ; dar aceste răstimpuri de tihnă făceau ca energia din vorbele ei şi intensitatea emoţiilor să fie şi mai vădite, cînd era mişcată de vreo chemare din afară.

În seara aceea era, în mod firesc, ţinta multor observaţii, fiindcă la masă veniseră numeroşi invitaţi şi asistenţa masculină era, probabil, cea mai eterogenă din cîte cunoscuseră nepoatele domnului Brooke de cînd locuiau cu dînsul la Grange ; ca urmare, conversaţia se desfăşura în duete şi terţete, mai mult ori mai puţin nearmonioase. Se aflau acolo primarul recent ales din Middlemarch, care se nimerise a fi un postăvar ; cumnatul lui, bancherul filantrop, care domina în asemenea măsură oraşul încît unii îl numeau metodist, alţii făţarnic, după resursele vocabularului personal ; şi mai puteai întîlni diferiţi liber profesionişti. De fapt, doamna Cadwallader

susținea că Brooke începuse să-i ospăteze pe middlemarchezi, și că ea ar fi preferat să aibă la cină pe fermierii dijmași, care beau în sănătatea ei, fără nici o pretenție și nu se rușinau de mobila bunicilor lor. Fiindcă în acel colț al ținutului, înainte ca Reforma să fi jucat rolul ei însemnat în dezvoltarea conștiinței politice, se făcea o distincție mai netă între ranguri și una mai confuză între partide; astfel că invitații amestecați ai domnului Brooke păreau a fi rezultatul moliciunii generale cauzate de călătoriile sale întreprinse la voia întîmplării și al deprinderii de a lua prea multe lucruri drept idei.

Cînd domnișoara Brooke ieși din sufragerie, se și găsi ocazia pentru cîteva *aparté*-uri în care abundau exclamațiile.

— Frumoasă femeie, domnișoara Brooke! Frumoasă de pică, pe cinstea mea! zise domnul Standish, bătrînul avocat care se ocupase atît de mult de afacerile micilor moșieri nobili, încît se împămîntenise și el; rostea această blasfemie, cu un timbru adînc și cu o manieră ce presupunea un blazon heraldic, marcînd vorbirea unui om care deține o poziție socială bună.

Se părea că exclamația îi era adresată domnului Bulstrode, bancherul, dar acest domn nu suferea grosolănia și limbajul vulgar și se mărgini doar să plece capul. Remarca fu prinsă din zbor de domnul Chichely, un holtei între două vîrste, ajuns de pomină prin înjurăturile pe care le folosea; fața lui arăta ca un ou de Paști; avea cîteva fire de păr aranjate grijuliu și o ținută care trăda că e conștient de înfățișarea sa distinsă.

— Da, dar nu e genul meu de femeie; prefer o femeie care face fițe ca să cucerească un bărbat. O femeie are nevoie de mai multe fasoane, de un dram de cochetărie. Bărbatului îi place o anumită sfidare. Cu cît îndreaptă împotriva ta mai multe atacuri premeditate, cu atît mai bine.

— E un grăunte de adevăr în afirmația asta, încuviință domnul Standish, gata să se dovedească îngăduitor. Și, pe

cinstea mea, cam așa se întîmplă cu femeile. Presupun că treaba asta corespunde vreunor țeluri înțelepte : așa le-a făcut Domnul, ce zici, Bulstrode ?

— Aș fi dispus să pun cochetăria pe seama altui autor, zise domnul Bulstrode. Aș pune-o mai degrabă pe socoteala diavolului.

— A, nici vorbă, într-o femeie se cade să zacă un mic diavol, încuviință domnul Chichely, căruia studiile asupra sexului frumos păreau să-i fi vătămat latura teologică. Și-mi plac blondele, cu mers unduios și cu gît de lebădă. Între noi fie vorba, fiica primarului e mai pe gustul meu decît domnișoara Brooke, sau chiar decît domnișoara Celia. Dacă aș fi candidat la însurătoare, aș alege-o pe domnișoara Vincy, înaintea amîndorura.

— Ei, haide, alege, exclamă mucalit domnul Standish ; vezi că azi victoria aparține indivizilor între două vîrste.

Domnul Chichely clătină din cap, cu mult tîlc : nu era el omul care să nu fie acceptat de femeia pe care și-ar fi ales-o.

Firește, domnișoara Vincy, care avusese onoarea de a fi idealul domnului Chichely, nu era de față, pentru că domnul Brooke, care nu mergea niciodată prea departe, nu s-ar fi decis ca nepoatele sale să se întîlnească cu fata unui postăvar din Middlemarch, decît dacă s-ar fi ivit un prilej public. Partea femeiască a societății lor nu includea nici o persoană la adresa căreia *lady* Chettam sau doamna Cadwallader ar fi putut avea obiecții ; fiindcă doamna Renfrew, văduva colonelului, nu numai că nu trezea nici o rezervă din punct de vedere al bunei sale creșteri, dar era și interesantă datorită bolilor sale, meteahnă ce-i intriga fără doar și poate pe doctori și părea un caz unde cunoștințele profesionale trebuiau întregite de șarlatanie. *Lady* Chettam, care atribuia sănătatea ei remarcabilă unor poțiuni amare fabricate după rețete proprii, îmbinate cu o constantă îngrijire medicală, se deda, cu o foarte vie participare a imaginației, la relatarea simptomelor înșirate de

doamna Renfrew și a uimitoarei zădărnicii dovedite, în cazul ei, de orice tonic.

— Unde s-o fi ducînd tăria tuturor acestor medicamente, draga mea ? întrebă blajina dar impunătoarea văduvă de neam mare, întorcîndu-se cu un aer meditativ spre doamna Cadwallader ; cînd atenția doamnei Renfrew fu atrasă în altă direcție.

— Nu întăresc decît boala, își rosti verdictul soția parohului, de obîrșie mult prea bună ca să nu fie și ea medic amator. Totul depinde de constituție : unii oameni fac grăsime, alții sînge, și alții fiere — asta-i părerea mea asupra problemei ; și orice iau, nu izbutesc decît să dea un fel de apă la moară bolii lor.

— Atunci, în cazul cînd ai dreptate, scumpa mea, ar trebui să se ia doctorii care să reducă... să reducă tăria bolii, știi. Și cred că e rezonabil ce spui.

— Negreșit că e rezonabil. Poftim, două soiuri de cartofi, crescute pe același sol. Unul din ele crește mai mult și e mai apos...

— Vai ! ca această sărmană doamnă Renfrew — așa socot și eu. Dropică ! Încă nu se umflă — dar răul zace înlăuntrul ei. Aș zice că s-ar cuveni să ia doctorii pentru uscat, nu crezi ? Sau să facă băi de aer uscat, fierbinte. Ar putea fi încercate multe lucruri de natură uscătoare.

— Ia să încerce broșurile unei anumite persoane, șopti doamna Cadwallader, văzînd că tocmai intra persoana respectivă. Lui nu-i lipsește uscăciunea.

— Cui, scumpa mea ? întrebă *lady* Chettam, o femeie fermecătoare, dar nu atît de ageră la minte ca să anuleze plăcerea explicației.

— Mirele Casaubon. Hotărît că s-a uscat mai repede de la logodnă încoace : presupun că vina o poartă văpaia pasiunii.

— Aș crede că și el e departe de a avea o constituție robustă, zise *lady* Chettam, într-o șoaptă și mai profundă.

Și pe urmă. studiile lui — atît de uscate, cum spui dumneata.

— Fără exagerare, alături de *Sir* James pare un cap de mort, jupuit pentru această ocazie. Ia aminte la vorbele mele : pînă-ntr-un an, fata asta îl va detesta. Acum îl privește ca pe un oracol, dar treptat va ajunge la cealaltă extremă. Totul nu-i decît un foc de paie !

— Revoltător ! Mă tem că-i îndărătnică. Dar, spune-mi — dumneata știi totul despre el — se poate afirma ceva foarte rău ? Care este adevărul ?

— Adevărul ? E la fel de rău ca și un leac greșit — scîrbos de luat, și sigur că nu-ți prieste.

— Nu poate fi nimic mai rău decît asta — spuse *Lady* Chettam, care avea o idee atît de categorică despre leacuri, încît părea a fi înțeles întocmai dezavantajele prezentate de domnul Casaubon. Oricum, James nu vrea să audă nici un cuvînt împotriva domnișoarei Brooke. Zice că pentru el rămîne și acum oglinda perfecțiunii feminine.

— Este o prefăcătorie generoasă din partea lui. Poți să mă crezi, îi place mai mult Celia, și ea îl apreciază. Sper că îți place mica mea Celia ?

— Desigur ; îi plac mai mult mușcatele și pare mai docilă, deși nu are o față la fel de frumoasă. Dar vorbeam de medicină : ia spune-mi, ce-i cu acest doctor tînăr nou-venit, domnul Lydgate ? Mi se spune că e grozav de priceput — negreșit că așa și arată ; are într-adevăr o frunte frumoasă.

— E un *gentleman*. L-am auzit vorbind cu Humphrey. Vorbește bine.

— Da. Domnul Brooke zice că se trage din spița Lydgate-ilor din Northumberland, care au chiar rude foarte bune. Nu te aștepți la așa ceva de la un practician de genul ăsta. Cît despre mine, prefer un profesionist al medicinii mai de-o seamă cu servitorii ; sînt adesea mai pricepuți, sub toate aspectele. Te asigur că ceea ce spu-

nea bietul doctor Hicks era sfînt pentru mine ; niciodată nu l-am prins cu greșeala. Era grosolan și aducea cu un măcelar, dar îmi cunoștea constituția. Pentru mine a fost o mare pierdere faptul că a plecat dintre noi atît de subit. Vai de mine, ce conversație însuflețită pare să aibă domnișoara Brooke cu acest domn Lydgate !

— Discută cu el despre locuințe și spitale, explică doamna Cadwallader, dotată cu un auz și o putere de interpretare foarte ascuțite. Cred că este un fel de filantrop, și cu siguranță că Brooke o să-l ia în brațe.

— James, zise *lady* Chettam, cînd fiul ei se apropie, adu-l pe domnul Lydgate și prezintă-mi-l. Vreau să-l pun la încercare.

Afabilă aristocrată se declară încîntată că avea prilejul să-l cunoască pe domnul Lydgate, întrucît auzise de succesele pe care le obținuse acesta în tratarea frigurilor după o nouă metodă.

Domnul Lydgate era înzestrat cu acea însușire a medicului în stare să rămînă cu desăvîrșire grav, indiferent de absurdițățile care i se îndrugau, iar atunci cînd asculta, ochii săi întunecați și fermi îi dădeau un aer impresionant. Nu aducea cîtuși de puțin cu regretatul Hicks, mai ales fiindcă era înzestrat cu un anumit rafinament în felul cum se îmbrăca și vorbea, pe care-l arăta fără să se sinchisească. Totuși, *lady* Chettam căpătă multă încredere în el. Lydgate îi confirmă vederile asupra propriei sale constituții, considerînd-o ceva cu totul aparte, admise că toate constituțiile ar putea fi considerate „aparte", și nu negă că doamna ar putea fi un caz mai aparte decît altele. Nu se arătă de acord cu un sistem prea îngust, care să facă în chip nesăbuit uz de aplicarea ventuzelor, nici nu recomanda — pe de altă parte — folosirea necumpătată a vinului de porto și a scoarței de chinină. Spunea : „Așa cred", cu un aer atît de politicos, concentrîndu-se adînc în timp ce-și dădea încuviințarea, încît *lady* Chettam își formă opinia cea mai binevoitoare asupra talentelor lui.

— Sînt absolut încîntată de acest *protégé* al dumitale, îi declară domnului Brooke, înainte de plecare.

— *Protégé* al meu ? Vai de mine — cine mai e și ăsta? întrebă domnul Brooke.

— Acest tînăr Lydgate, noul doctor. Mi se pare că se pricepe admirabil în profesia lui.

— A, Lydgate ! Nu e protejatul meu, știi ; doar că-l cunosc pe un unchi de-al lui, care mi-a scris despre el. Oricum, cred că e probabil un medic de mîna întîi — a studiat la Paris, îl cunoaște pe Broussais [1] ; are idei, știi — vrea să ridice nivelul profesiei. Are o groază de idei, absolut noi, despre ventilație și dietă, tot lucruri dintr-astea, își urmă vorba domnul Brooke, după ce o predase mai departe pe *lady* Chettam și se întorsese, ca să fie curtenitor, spre un grup de middlemarchezi.

— Dă-o naibii, crezi că e chiar o treabă cuminte să dai peste cap vechiul tratament, care a făcut din englezi ceea ce sînt azi ? întrebă domnul Standish.

— Cunoștințele medicale se află pe o treaptă joasă la noi, rosti în șoaptă domnul Bulstrode, care avea un aer cam bolnăvicios. Eu, personal, salut bucuros sosirea domnului Lydgate. Sper să găsesc temeiuri serioase de a-i încredința conducerea Noului Spital.

— Asta e cît se poate de frumos, replică domnul Standish, care nu ținea la domnul Bulstrode ; dacă-ți place să faci experiențe pe pacienții spitalului dumitale și să ucizi din spirit caritabil, cîteva persoane, n-am nimic împotrivă. Eu unul nu intenționez să scot bani din pungă ca să se încerce experiențe pe spinarea mea. Îmi place un tratament care a fost verificat în oarecare măsură.

— Ei, știi, Standish, fiecare doză de doctorie pe care o înghiți e o experiență, o experiență, știi, exclamă domnul Brooke, dînd din cap spre avocat.

---

[1] *François Victor Broussais*, medic francez, fondatorul școlii fiziologice (1772—1838).

— A, dacă o iei așa ! conchise domnul Standish, manifestînd exact atîta dezgust pentru asemenea tertipuri nelegale, cît își poate permite cineva față de un client prețios.

— Eu aș fi bucuros de orice tratament în stare să mă vindece fără să mă aducă în halul de schelet, ca pe bietul Grainger, intră în vorbă domnul Vincy, primarul, un bărbat vînjos, care ar fi putut servi ca studiu asupra cărnii, în contrast izbitor cu coloritul de franciscan al lui Bulstrode. Este un lucru neobișnuit de primejdios să fii lăsat fără nici o apărare împotriva săgeților bolii, cum spunea cineva — și expresia îmi pare și mie foarte bună.

Firește, domnul Lydgate nu se afla prin preajmă, ca să audă. Părăsise devreme petrecerea și ar fi socotit-o absolut plicticoasă, dacă n-ar fi intervenit noutatea anumitor prezentări, mai ales că fusese recomandat domnișoarei Brooke ; înfloritoarea ei tinerețe, împreună cu apropiata-i căsătorie cu acel cărturar ofilit, și interesul ei pentru probleme sociale alcătuiau o îmbinare neobișnuită, atrăgătoare.

Se gîndi : „Această fată frumoasă este o ființă distinsă — dar puțin cam prea serioasă. Te simți stînjenit să discuți cu asemenea femei. Totdeauna le lipsesc argumentele, dar sînt totuși prea ignorante ca să-și dea seama de toate aspectele unei probleme și, îndeobște, se bizuie pe simțul lor moral ca să rînduiască universul după gustul personal."

Fără îndoială, domnișoara Brooke nu era genul de femeie pe care domnul Lydgate l-ar fi găsit mai pe placul său decît domnul Chichely. Într-adevăr, pentru acesta din urmă, bărbat matur la minte, ființa domnișoarei Brooke însemna din toate punctele de vedere o greșeală, un calcul anume eronat pentru a zgudui încrederea lui în cauzele finale, inclusiv în faptul că tinerele fete frumoase se potrivesc burlacilor cu obrajii purpurii. Dar Lydgate era

mai puțin copt și, cine știe, s-ar putea să-l aștepte experiențe menite să-l facă să-și schimbe părerea despre calitățile cele mai prețioase ale unei femei.

Domnișoara Brooke nu avea însă să mai fie văzută de către nici unul din acești domni sub numele ei de fată. Nu mult după acest dineu, devenise doamna Casaubon și era în drum spre Roma.

Cap. XI

Ci fapte, grai ce întîlnești ades,
Făpturi cum comedia și-a ales,
Cînd, vrînd s-arate-a vremii față, rîde,
De-umane nebunii, dar nu de crime hîde.

Ben Jonson

De fapt, Lydgate era conștient încă de pe-acum că-l fascinase o tînără care se deosebea în mod izbitor de domnișoara Brooke : nu bănuia cîtuși de puțin că-și pierduse cumpătul și se îndrăgostise, dar se exprimase astfel despre tînăra aceea anume : „Este grația întruchipată, e absolut fermecătoare și desăvîrșită. Așa s-ar cuveni să fie o femeie : să semene cu o muzică aleasă." Femeile șterse îi apăreau la fel ca și celelalte fapte aspre ale vieții : trebuiau înfruntate cu ajutorul filozofiei și cercetate în lumina științei. Dar Rosamunda Vincy părea că răspîndește o adevărată vrajă melodică, iar cînd un bărbat a văzut femeia pe care și-ar fi ales-o dacă ar fi intenționat să se însoare curînd, menținerea sa în rîndurile holteilor va depinde de obicei mai curînd de hotărîrea ei

decît de a lui. Lydgate socotea că trebuie să mai stea neînsurat cîţiva ani — să nu se însoare pînă ce nu şi-a croit o cale a lui, bună şi sigură, departe de drumul mare, gata bătătorit. O văzuse pe domnişoara Vincy în înaltul zării lui, aproape tot atîta timp cît îi trebuise domnului Casaubon ca să se logodească şi să se însoare ; dar acel învăţat *gentleman* poseda o avere ; apoi îşi adunase însemnările voluminoase şi îşi făurise acel gen de reputaţie care precede realizarea şi care este adeseori tocmai partea mai substanţială din faima unui om. Aşa cum am văzut, îşi luase o soţie ca să împodobească pătrarul ce-i mai rămînea de străbătut pe orbita sa ; ea însemna un astru lunar prea mic ca să poată provoca vreo perturbare de care să ţină seama în calculele lui. Lydgate, însă, era tînăr, sărac, ambiţios. Avea o jumătate de secol în faţa sa în loc s-o aibă în urmă, şi venise la Middlemarch pornit să facă multe lucruri care nu erau direct menite să-i aducă avere, şi poate nici măcar să-i asigure un venit frumuşel. În asemenea împrejurări, o soţie reprezintă pentru un bărbat ceva mai mult decît o chestiune decorativă, oricît de mult ar preţui el acest aspect, iar Lydgate era dispus să-i acorde primul loc printre funcţiile conjugale. După gustul lui, orientat de o singură conversaţie avută cu domnişoara Brooke, tocmai din acest punct de vedere i-ar fi găsit el cusururi, în pofida frumuseţii ei incontestabile. Domnişoara Brooke nu privea lucrurile dintr-un unghi cu-adevărat feminin. În tovărăşia unor astfel de femei te simţi cam la fel de destins ca atunci cînd după truda zilei te-ai duce să predai lecţii la clasa a doua primară, în loc să te odihneşti culcat într-un paradis unde răsună rîsete dulci în chip de viers al păsărilor, şi unde în chip de cer priveşti doi ochi albaştri.

Sigur e însă că, deocamdată, nimic nu putea să pară mai puţin important pentru Lydgate decît starea de spirit a domnişoarei Brooke, după cum şi pentru ea aveau la fel de puţină însemnătate calităţile femeii care-l atră-

sese pe acest tînăr medic. Dar oricine privește cu pătrundere convergența tainică a destinelor omenești, vede cum un destin poate să înrîurească lent un altul, ceea ce face ca indiferența sau privirea înghețată cu care ne uităm la vecinul ce nu ne-a fost încă prezentat să apară ca o ironie dinainte prevăzută. Destinul stă deoparte, sarcastic, ținînd împăturită în mînă, distribuția noastră ca *dramatis personae* [1].

Vechea societate provincială își avea partea cuvenită din această subtilă mișcare : avea nu numai spectaculoasele ei prăbușiri, strălucirii ei tineri filfizoni, care ajungeau pînă la urmă să-și ducă zilele de azi pe mîine, înnodînd cu greu cele două capete și împovărați cu cîte șase copii ; dar mai trecea și prin acele vicisitudini mai puțin clare la prima vedere, care mută necontenit hotarele relațiilor sociale și zămislesc un nou sens al interdependenței. Unii lunecau nițel în jos, alții urcau spre o poziție mai înaltă ; oamenii își renegau aspirațiile, dobîndeau bogăție, și domni plicticoși candidau ca deputați ai tîrgurilor ; unii erau tîrîți în vîltorile politice, alții în cele ecleziastice, și poate, ca urmare, se trezeau în mod surprinzător grupați ; în vreme ce o mînă de personaje ori familii, care păstrau o fermitate de stîncă în mijlocul tuturor acestor fluctuații, prezentau treptat aspecte noi, în ciuda solidității ce-i caracteriza și se modificau odată cu dubla schimbare : a lor, și a poziției celui ce-i privea. Între tîrgul municipal și parohia rurală se țeseau treptat proaspetele fire de legătură — ele apăreau încetul cu încetul, pe măsură ce bătrînul ciorap făcea loc băncilor de depuneri și guineea, zeița solară, își pierdea adoratorii ; în vreme ce boiernași și baroneți, ba chiar lorzi, care odinioară trăiseră fără prihană, departe de opinia civică, își încărcau acum sufletul cu păcatul unor relații mai apropiate. Veneau de asemenea să se statornicească pe meleagurile acelea oameni

[1] Personaje ale dramei (lat.) (n. t.).

de prin comitate îndepărtate : unii erau înzestraţi cu o iscusinţă îngrijorător de modernă, alţii aveau avantajul de a fi supărător de şireţi. De fapt, în mare măsură se petrecea în bătrîna Anglie acelaşi soi de mişcare şi de amestec cum găsim în şi mai bătrînul Herodot ; şi dînsul, atunci cînd povesteşte ceea ce a fost, cugetă că e bine să ia ca punct de plecare soarta unei femei ; deşi Io, ca fecioară aparent amăgită de o marfă atrăgătoare, era contrariul domnişoarei Brooke, şi sub acest aspect poate că se asemăna mai mult cu Rosamunda Vincy, care avea un gust desăvîrşit în privinţa toaletelor şi care, cu silueta de nimfă şi blondul ei pur, îşi oferea cea mai vastă gamă de alegere în draparea faldurilor şi culoarea stofelor. Dar aceste lucruri constituiau doar o parte din farmecul ei. Era recunoscută ca fiind floarea şcoalei doamnei Lemon, principala şcoală din comitat, unde cursurile cuprindeau tot ce se cerea unei persoane de sex feminin cu o educaţie desăvîrşită — pînă şi unele obligaţii suplimentare cum ar fi urcarea şi coborîrea dintr-o trăsură. Doamna Lemon, personal, o dăduse totdeauna pe domnişoara Vincy de exemplu : nici o elevă, declara ea, nu o întrecuse vreodată pe susmenţionata demoazelă în dobîndirea cunoştinţelor şi vorbirea corectă, iar felul cum interpreta ea bucăţile muzicale era absolut excepţional. Nu putem împiedica lumea să vorbească despre noi aşa cum poftеşte, şi probabil că, dacă doamna Lemon şi-ar fi luat sarcina de a le descrie pe Julieta sau Imogen, aceste eroine nu ar fi părut poetice. Cît despre Rosamunda, însă, ar fi fost de ajuns să fie văzută o singură dată ca să înlăture din mintea celor mai mulţi dintre judecătorii ei orice prejudecată iscată de laudele doamnei Lemon.

Lydgate nu putea să vieţuiască mult timp în Middlemarch fără a avea parte de această agreabilă apariţie, sau chiar fără a fi intrat în relaţii cu familia Vincy, deoarece — deşi domnul Peacock, pentru a cărui clientelă plătise o modestă sumă, nu fusese medicul lor curant (doamnei

Vincy nu-i plăceau restricțiile recomandate de el) — avea mulți pacienți printre rudele și cunoștințele lor. Căci care om simandicos din Middlemarch nu era în relații, sau cel puțin înrudit, cu familia Vincy ? Aceștia erau manufacturieri vechi și păstraseră o firmă de trei generații, în cursul cărora, firește, încheiaseră multe căsătorii cu vecinii de un bonton mai mult sau mai puțin incontestabil. Sora domnului Vincy făcuse o partidă bună, acceptîndu-l ca soț pe domnul Bulstrode, care, oricum, pentru un om născut în alt oraș și de origine foarte vag cunoscută, era considerat chibzuit pentru că se aliase cu o familie de middlemarchezi autentici. Pe de altă parte, domnul Vincy coborîse o treaptă, luînd de nevastă pe fata unui hangiu. Dar și din această parte sufla un înviorător vînt de avuție fiindcă sora doamnei Vincy fusese a doua soție a bătrînului bogătaș, domnul Featherstone, și murise cu ani în urmă, fără a avea copii ; așa încît oricine ar fi putut presupune că nepoatele și nepoții ei vor atinge coarda sensibilă din inima văduvului. Și întîmplarea făcea ca domnul Bulstrode și domnul Featherstone, doi dintre cei mai importanți pacienți ai doctorului Peacock, să-l primească — din motive diferite — deosebit de bine pe succesorul său, care dăduse loc la controverse și discuții. Domnul Wrench, medicul curant al familiei Vincy, avu foarte curînd temeiuri de a-și forma o părere proastă despre discreția profesională a lui Lydgate, și orice auzea despre el ajungea numaidecît în casa Vincy, care era mereu plină de musafiri. Domnul Vincy înclina mai curînd să se înțeleagă cu toată lumea decît să ia partea cuiva, dar n-avea de ce să se pripească și să intre în legături cu orice nou-venit în oraș. Dorința nemărturisită a Rosamundei era ca tatăl ei să-l invite pe domnul Lydgate. Se săturase să tot privească fețele și figurile întîlnite de obicei — diferitele profiluri neregulate, cu umbletul și întorsăturile de frază ce-i deosebeau între ei pe acei tineri middlemarchezi, pe care-i cunoscuse de mici. Fusese co-

legă la școală cu fete care se bucurau de o poziție socială mai înaltă ; frații lor — era sigură — ar fi putut să o intereseze mai mult decît acești camarazi de care n-avea cum scăpa. Dar nu s-ar fi gîndit să-i pomenească părintelui ei de această dorință ; iar tatăl, la rîndul lui, nu se zorea defel să deschidă vorba. Un consilier municipal pe cale de a ajunge primar trebuie, treptat, să invite la dineurile lui oaspeți din medii sociale tot mai largi ; deocamdată, la masa întinsă cu generozitate în casa lui găseai oaspeți cu duiumul.

Masa rămînea adesea acoperită de rămășițele micului dejun al familiei mult timp după ce domnul Vincy plecase la depozit, împreună cu al doilea fiu al său, și cînd domnișoara Morgan ajunsese departe cu lecțiile de dimineață ale fetelor mai mici, în camera de studii. Îl aștepta pe codașul familiei, căruia orice neajuns adus celorlalți i se părea mai puțin neplăcut, decît scularea la ceasul cînd era chemat la masă. Așa se prezenta situația într-o dimineață din acea lună octombrie cînd, nu de mult, l-am văzut pe domnul Casaubon făcînd o vizită la Grange ; și cu toate că soba dogorea încălzind prea tare odaia, ceea ce-l gonise pe prepelicarul care gîfîia într-un ungher depărtat, Rosamunda, dintr-un motiv oarecare, întîrzia mai mult ca de-obicei asupra broderiei sale. La răstimpuri, umerii îi erau înfiorați de un ușor tremur și își lăsa lucrul pe genunchi ca să-l contemple, cu un aer șovăitor și plictisit. Mama ei, care se întorsese dintr-o excursie făcută în bucătărie, stătea de partea cealaltă a sobei, la măsuța de lucru ; părea mulțumită și lipsită de grabă, pînă ce pendula dădu iar de veste că are de gînd să bată : atunci își ridică privirea de pe dantela cu care i se îndeletniceau degetele dolofane și sună clopoțelul.

— Bate iar la ușa domnului Fred, Pritchard, și spune-i că a trecut de zece jumătate.

Cuvintele fură rostite fără ca buna dispoziție ce făcea să strălucească fața doamnei Vincy, în care cei patruzeci

și cinci de ani de viață nu săpaseră unghiuri sau paralele, să se schimbe întrucîtva ; împinse pe spate panglicile trandafirii ale bonetei, lăsă lucrul de mînă să i se odihnească în poală, și o privi cu admirație pe fiică-sa.

— Mamă, zise Rosamunda, cînd coboară Fred, nu-l lăsa să mănînce heringi fripți. Nu pot suporta mirosul ; năpădește toată casa, la ceasul acesta al dimineții.

— Vai, draga mea, ești atît de severă cu frații tăi ! E singura vină pe care ți-o găsesc. Ai cea mai dulce fire din lume, dar te porți într-un fel care-i provoacă pe frații tăi.

— Nu-i provoc, mamă : niciodată n-o să mă auzi vorbind într-un fel nepotrivit cu o doamnă.

— Da, dar vrei să le interzici anumite lucruri.

— Frații sînt niște ființe tare nesuferite !

— Vai, draga mea, trebuie să te arăți îngăduitoare cu tinerii. Mulțumește-te că au inimă bună. O femeie trebuie să învețe să se împace cu lucruri care n-au mare însemnătate. Într-o bună zi o să te măriți.

— Nu cu un tînăr ca Fred.

— Nu-ți bîrfi fratele, draga mea. Puțini sînt tinerii cărora să nu le poți reproșa decît niște lucruri atît de mărunte, deși nu și-a putut lua diploma ; eu una o spun hotărît : nu pricep de ce, fiindcă mie îmi pare grozav de deștept. Și știi și tu că la colegiu era socotit deopotrivă cu băieții din cea mai bună societate. Așa năzuroasă cum ești, draga mea, mă întreb de ce nu te bucuri că ai de frate un tînăr cu asemenea purtări de gentilom. Totdeauna ceri de la un om ceva ce nu este.

— A, nu, mamă, mă supără ceea ce este.

— Ei, bine, scumpa mea, nu vei întîlni nici un tînăr din Middlemarch împotriva căruia să nu se găsească ceva de spus.

Odată ajunse aici, un surîs lumină chipul Rosamundei, dezvăluind brusc două gropițe. În ceea ce o privea, avea

o părere proastă despre aceste gropițe și zîmbea foarte puțin cînd se afla în societate.

— Dar n-o să mă mărit cu nici un tînăr din Middlemarch.

— Așa se pare, iubirea mea, fiindcă pînă acum ai și refuzat crema tineretului ; și dacă se poate găsi vreun pretendent mai bun, sînt convinsă că nici o fată nu-l merită mai mult decît tine.

— Iartă-mă, mamă — aș vrea să nu mai spui : „crema tineretului"

— De ce ; ce altceva sînt acești tineri ?

— Vreau să spun, mamă, că este o expresie cam vulgară.

— Tot ce se poate, scumpa mea ; niciodată nu am fost o bună vorbitoare. Cum s-ar cuveni să spun ?

— Cei mai buni tineri...

— Ei, asta pare la fel de prost și de ordinar. Dacă aș fi avut vreme de gîndit, aș fi spus : „cei mai superiori tineri". Dar tu, cu educația ta, trebuie să știi.

— Ce trebuie să știe Rosy, mamă ? rosti domnul Fred, care se strecurase neobservat pe ușa întredeschisă, în timp ce femeile se aplecau asupra lucrului lor. Apoi, îndreptîndu-se spre cămin, se rezimă cu spinarea de el, încălzindu-și tălpile papucilor.

— Dacă e corect să spui : „tineri superiori", răspunse doamna Vincy, agitînd clopoțelul.

— A, la ora asta există o mulțime de mărci de ceai și de zahăr superioare. „Superior" tinde să intre în argoul băcanilor.

— Atunci, începi să nu suferi argoul ? întrebă Rosamunda, cu o voce blîndă și gravă.

— Numai genul nepotrivit. Orice selecționare de cuvinte înseamnă un argou. Definește o clasă.

— Mai există și engleza corectă ; aceasta nu este argou.

— S-avem iertare : engleza corectă este argoul pedanților care scriu tratate de istorie și eseuri. Și cel mai puternic argou este cel al poeților.

— Spune ce vrei, Fred, ca să obții cîștig de cauză.

— Bine, spune-mi dacă este argou sau poezie să numești un bou „picioare împletite“ ?

— Firește că poți numi asta poezie, dacă-ți place.

— Aha, domnișoară Rosy, nu faci deosebire între Homer și argou. Voi născoci un joc nou ; am să scriu frînturi de argou și frînturi de poezie pe petice de hîrtie, și am să ți le dau ca să le deosebești.

— Dragă Doamne, tare amuzant mai e să auzi cum discută tinerii ! exclamă doamna Vincy, plină de o veselă admirație.

— Nu ai nimic altceva pentru gustare, Pritchard ? i se adresă Fred servitoarei care adusese cafeaua și pîinea prăjită unsă cu unt, în timp ce tînărul dădea ocol mesei ; inspecta șunca, farfuria cu carne de vită conservată și alte bucate reci, pe care le respingea pe tăcute și stăpînindu-și din politețe sila.

— Doriți ouă, domnule ?

— Ouă nu ! Adu-mi o costiță prăjită.

— Zău, Fred, spuse Rosamunda, după ce servitoarea ieși din cameră, dacă trebuie neapărat să ai bucate fierbinți la micul dejun, aș dori să cobori mai devreme. Ești în stare să te scoli la șase dimineața ca să pleci la vînătoare ; nu pricep de ce, în alte dimineți, îți vine atît de greu să te trezești.

— Aici se vede lipsa ta de înțelegere, Rosy. Pot să mă scol ca să mă duc la vînătoare, fiindcă îmi place.

— Ce-ai crede despre mine dacă aș coborî la micul dejun cu două ceasuri mai tîrziu decît toată lumea și aș comanda costiță prăjită ?

— Aș crede că ești o tînără domnișoară neobișnuit de grăbită, rosti Fred, mîncîndu-și cu aerul cel mai firesc pîinea prăjită.

— Nu pricep de ce frații trebuie să se facă mai antipatici decît surorile.

— Nu eu mă fac antipatic ; tu mă vezi așa. Antipatic este un cuvînt care descrie sentimentele tale, și nu acțiunile mele.

— Cred că descrie mirosul de costiță prăjită.

— Nicidecum. Descrie o senzație din năsucul tău, asociată cu anumite gusturi mofturoase, tipice pentru școala doamnei Lemon. Uită-te la mama ; n-ai s-o vezi că ridică obiecții față de ceva, afară de ceea ce face ea. Ea reprezintă ideea mea despre o femeie plăcută.

— Fiți binecuvîntați amîndoi, scumpii mei, și nu vă mai ciondăniți, zise doamna Vincy, cu cordialitate maternă. Haide, Fred, spune-ne tot ce știi despre doctorul cel nou. Ce părere are unchiul tău despre el ?

— Foarte bună, cred. Îi pune lui Lydgate tot soiul de întrebări și pe urmă se schimonosește la față ascultîndu-i răspunsurile, de parcă l-ar ciupi de degete. Așa e felul lui. A, uite și costița mea prăjită !

— Dar cum se face că ai rămas în oraș așa tîrziu, dragul meu ? Doar ai spus că te duci la unchiul tău.

— A, am cinat la Plymdale. Am făcut o partidă de vist. Era acolo și Lydgate.

— Și ce impresie ți-a făcut ? Presupun că are o purtare de adevărat gentilom. Se spune că descinde dintr-o familie excelentă — neamurile lui sînt get-beget lume bună din comitat.

— Da, zise Fred. Era unul Lydgate la restaurantul „John", care arunca la bani cu nemiluita. Aflu că acest ins este văr de al doilea cu el. Dar și bogații pot să aibă ca veri de gradul doi niște pîrliți.

— Totuși, e mare lucru să fii de familie bună — glăsui Rosamunda pe un ton ferm, care arăta că meditase mult asupra acestui subiect. Rosamunda simțea că ar fi putut avea o viață mai fericită, dacă n-ar fi fost fiica unui manufacturier din Middlemarch. O supăra tot ce-i amintea

că bunicul dinspre mamă fusese hangiu. Desigur că oricine își amintea de acest fapt, putea gîndi că doamna Vincy avea înfățișarea unei patroane foarte chipeșe și voioase, deprinsă cu cele mai capricioase comenzi ale gentilomilor.

— Mi s-a părut ciudat că pronumele lui este Tertius, vorbi matroana cu fața strălucitoare — dar, firește, a moștenit acest nume din familie. Acum, însă, spune-ne exact ce fel de om e.

— A, înalt, brun, deștept — vorbește frumos, cam pedant, aș crede.

— Niciodată nu-mi pot da seama ce înțelegi prin pedant, spuse Rosamunda.

— Un individ care ține neapărat să arate că are păreri proprii.

— Cum așa, scumpul meu ? Doctorii trebuie să aibă păreri, interveni doamna Vincy. Altminteri, la ce mai sînt buni ?

— Da, mamă, părerile pentru care sînt plătiți. Dar pedantul este un ins care totdeauna îți oferă părerile lui pe gratis.

— Îmi închipui că Mary Garth îl admiră pe domnul Lydgate, spuse Rosamunda, nu fără o nuanță insinuantă.

— Zău că nu-ți pot spune, răspunse Fred cam ursuz, ridicîndu-se de la masă ; apoi, luînd un roman pe care-l adusese jos cu el, se trînti într-un fotoliu. Dacă ești geloasă pe ea, n-ai decît să te duci mai des pe la Stone Court și să o lași în umbră.

— Aș vrea să nu fii atît de vulgar, Fred. Dacă ai terminat, te rog să suni clopoțelul.

— E adevărat, totuși, ce spune fratele tău, Rosamunda — începu doamna Vincy, după ce servitoarea strînsese masa. E mai mare păcatul că n-ai avut răbdare să te duci să-ți vezi mai des unchiul, cînd știi cît se mîndrește cu tine și cum ținea să locuiești cu el. Nici nu-ți trece prin cap ce ar putea face pentru tine, ca și pentru Fred. Dumnezeu știe că mi-e drag să vă am acasă, cu

mine, dar mă pot despărți de copiii mei pentru binele lor. Iar acum e la mintea cocoșului că unchiul vostru Featherstone va avea grijă de Mary Garth.

— Mary Garth suportă să stea la Stone Court fiindcă preferă situația asta, decît să fie guvernantă, rosti Rosamunda, împăturindu-și lucrul. Sînt mai curînd dispusă să nu primesc nimic moștenire, decît să trebuie să-mi cîștig banii îndurînd într-una tusea unchiului și pe rubedeniile lui slute.

— N-o să mai întîrzie mult pe lumea asta, scumpa mea ; nu i-aș grăbi sfîrșitul, dar mai cu astma, mai cu celelalte metehne, să sperăm că îl așteaptă ceva mai bun pe celălalt tărîm. Și zău că nu am nici o rea-voință față de Mary Garth, dar trebuie să te gîndești la dreptate. Prima nevastă a domnului Featherstone nu i-a adus nici un ban, pe cînd sora mea, da. Nepoatele și nepoții ei nu pot avea aceleași pretenții ca ai surorii mele. Și trebuie să spun că o socotesc pe Mary Garth o fată îngrozitor de spălăcită, i se potrivește mai bine meseria de guvernantă.

— Nu oricine ar fi de acord cu dumneata în această privință, mamă, zise Fred, care părea în stare să citească și să asculte în același timp.

— Ei, dragul meu, replică doamna Vincy, schimbînd cu abilitate vorba — dacă i-ar fi rămas ceva avere... — un bărbat se însoară cu neamurile nevesti-si, iar Garth-ii sînt tare nevoiași și grozav de strîmtorați. Dar te las la studiile tale, dragul meu, fiindcă trebuie să mă duc să fac cîteva tîrgueli.

— Studiile lui Fred nu sînt prea profunde — precizează Rosamunda, ridicîndu-se odată cu mama ei — nu citește decît un roman.

— Bine, bine, încet-încet o să treacă la latină și la celelalte treburi ale lui, spuse doamna Vincy cu glas liniștitor, și-și mîngîie fiul pe cap. Am lăsat înadins focul aprins în fumoar. Tatăl tău dorește ; știi, Fred, dragul

meu... și eu îi spun mereu că o să fii cuminte și că o să te duci din nou la colegiu, ca să-ți iei diploma.

Fred trase mîna mamei la buzele lui, dar nu spuse nimic.

— Îmi închipui că astăzi nu ieși la călărie ? întrebă Rosamunda, zăbovind puțin după plecarea mamei.

— Nu ; de ce ?

— Papa spune că azi pot să călăresc eu roibul.

— Poți veni cu mine mîine, dacă-ți face plăcere. Numai că eu mă duc la Stone Court, ține minte.

— Țin atît de mult să călăresc, încît mi-e indiferent unde mă duc.

În realitate, Rosamunda voia să se ducă la Stone Court, mai degrabă decît în oricare alt loc.

— A, ascultă Rosy, exclamă Fred, cînd sora sa dădu să iasă din odaie — dacă te duci la pian, lasă-mă să cînt niște arii cu tine.

— Te rog să nu-mi ceri asta azi dimineață.

— De ce nu azi dimineață ?

— Zău, Fred, aș vrea să renunți la flautul tău. Un bărbat are un aer tare nătîng cînd cîntă la flaut. Și cînți atît de fals...

— Data viitoare cînd o să-ți facă cineva curte, domnișoară Rosamunda, am să-i spun cît ești de îndatoritoare.

— De ce te aștepți să te îndatorez eu ascultîndu-te cum cînți la flaut, mai mult decît m-aș aștepta eu să mă îndatorezi renunțînd la cîntat ?

— Și de ce te-ai aștepta să te iau cu mine la călărie ?

Această întrebare duse la un compromis fiindcă Rosamunda își pusese în gînd să facă plimbarea aceea cu orice preț.

Astfel încît lui Fred i se acordă aproape un ceas de exerciții cu *Ar hyd y nos, Voi țărmuri și pieptișe ma-*

luri și alte arii favorite din caietul *Îndrumarul flautului*, o performanță care îl sili să gîfîie și să dovedească multă ambiție, și un optimism neînfrînt.

Cap. XII

Fuiorul avea mai mult caier
Decît știa Gervaise.

Chaucer

Plimbarea călare pînă la Stone Court, pe care Fred și Rosamunda o făcură în dimineața următoare, oferea frumoasa priveliște a unui colț de țară din Midland, aproape tot numai pășuni și pajiști, cu garduri vii ce creșteau încă stufoase în frumusețea lor sălbatică și împrăștiau fructe ca de mărgean pentru păsări. Mici detalii dăruiau fiecărui colț cîte o înfățișare deosebită, scumpă ochilor care le-au privit încă din copilărie : iazul din capătul unde ierburile atîrnau jilave și copacii se plecau șopotind ; stejarul cel mare ce umbrea un loc gol din inima pășunii ; malul înalt pe care creșteau frasini ; povîrnișul abrupt al vechii cariere de marnă, alcătuind un fundal roșu pentru brusturi ; acoperișurile chircite și coșcovite ale așezărilor omenești spre care nu vedeai să ducă vreun drum ; poarta și ulucile cenușii, profilate pe adîncurile pădurii vecine și cabana acoperită cu stuf din cale-afară de bătrîn, pe care mușchiul alcătuia coline și vîlcele ; umbre și lumini jucau printre ele cu uluitoare constraste, pentru care, mai tîrziu în viață, călătorim în depărtări ca să le descoperim ; găsim altele mai vaste, dar nu mai frumoase. Toate acestea pentru făpturile crescute în Midland înseamnă culmea bucuriei, sînt locurile pe unde

s-au zbenguit, sau pe care le-au învățat poate pe de rost, stînd între genunchii tatei, în timp ce el mîna agale trăsura.

Dar drumul, chiar pe margine, era admirabil pentru că, așa cum am văzut, Lowick nu era a parohie cu uliţe noroioase și fermieri săraci ; după ce călăriră vreo două mile, Fred și Rosamunda ajunseră în această parohie. Iar după ce străbătură încă o milă, ajunseră la Stone Court ; nu apucaseră să facă decît jumătate din această milă cînd se și ivise dinaintea lor casa : dădea impresia că ar fi fost împiedicată să crească, și să ajungă un conac de piatră, de către o neașteptată îngrămădeală de acareturi care acum o stînjeneau și nu-i îngăduiau să fie mai mult decît locuința robustă a unui gentilom fermier. Totuși, privită de departe, casa îngăduia o priveliște plăcută, cu ciorchinele ei de clădiri și căpițele de grîu care cumpăneau frumosul șir de nuci din dreapta.

Cei doi tineri avură numaidecît putința să deosebească ceva care putea fi o cabrioletă, pe aleea circulară din fața intrării principale.

— Vai de mine, exclamă Rosamunda, sper că nu e pe-aici nici una din rubedeniile alea oribile ale unchiului.

— Totuși, ei sînt. Asta e cabrioleta doamnei Waule — cred că e ultima cabrioletă galbenă rămasă în circulație. Cînd o văd pe doamna Waule în ea, înțeleg cum galbenul poate fi o culoare de doliu. Cabrioleta asta mi se pare mai funerară decît un dric. E drept că doamna Waule poartă totdeauna văluri negre. Cum de izbutește așa ceva, Rosy ? Doar prietenii ei nu pot muri într-una.

— Habar n-am. Și nu e cîtuși de puțin evlavioasă — rosti Rosamunda pe gînduri, ca și cum acest punct de vedere religios ar fi putut explica pe deplin doliul acela veșnic. Și nici săracă nu e — adăugă, după ce se oprise o clipă din vorbă.

— Nu, pe legea mea ! Sînt bogați ca niște cămătari, toți acești Waule și Featherstone ; vreau să spun, pentru

oameni ca ei, care nu vor să cheltuiască un singur gologan. Şi cu toate astea, îi dau tîrcoale unchiului ca nişte vulturi şi se tem să nu scape vreun gologan care revine acestei ramuri a familiei. Dar cred că el îi urăşte pe toţi.

Doamna Waule, care era atît de departe de a fi vrednică de admiraţie în ochii acestor cimotii îndepărtate, se nimerise să spună chiar în dimineaţa aceea (nicidecum cu aer sfidător, ci pe un ton scăzut, înfundat, neutru, ca un glas ce răzbate prin vată) că nu dorea „să beneficieze de buna lor opinie". După cum arătase ea, venise în căminul fratelui ei de sînge pentru că ea fusese Jane Featherstone cu douăzeci şi cinci de ani înainte de a fi Jane Waule, aşa că avea dreptul să protesteze ori de cîte ori numele fratelui ei era folosit în mod abuziv de către cei care nu aveau nici un drept asupra lui.

— Încotro vrei să baţi ? întrebă domnul Featherstone ; îşi ţinea bastonul între genunchi şi-şi aranja peruca, în timp ce-o sfredelea cu privirea, ceea ce păru să stîrnească o reacţie aidoma unui curent de aer rece, pentru că începu să tuşească.

Doamna Waule fu nevoită să-şi amîne răspunsul pînă ce fratele se linişti iar şi pînă ce Mary Garth îl aprovizionă cu sirop proaspăt ; bătrînul începuse să frece măciulia de aur a bastonului, privind cu amărăciune la foc. Era un foc sclipitor, dar nu schimba cu nimic purpuriul îngheţat al feţei doamnei Waule, la fel de neutru ca şi vocea ei. Cînd vorbea, buzele abia i se mişcau şi ochii îi rămîneau morţi, ca nişte despicături în obraz.

— Doctorii nu pot veni de hac tusei, frate. E aidoma cu aceea care mă supără pe mine, fiindcă sînt sora ta de sînge, avem aceeaşi constituţie şi aşa mai departe. Dar, după cum spuneam, e păcat că familia doamnei Vincy nu poate avea purtări mai alese.

— Phiu, dar nici gînd să fi spus aşa ceva. Ziceai că cineva a folosit abuziv numele meu.

— Şi n-am spus decît ceea ce poate fi dovedit, dacă e adevărat ce spune toată lumea. Fratele meu Solomon mă înştiinţează că umblă vorbe de-a lungul şi de-a latul Middlemarch-ului, pe seama neseriozităţii tînărului Vincy. Şi de cînd a venit acasă şi-a pierdut mereu banii la biliard.

— Fleacuri ! Ce înseamnă o partidă de biliard ? Este un joc sănătos, de gentilomi, iar tînărul Vincy nu este un bădăran. Dacă băiatul tău, John, s-ar apuca de biliard, ei, atunci da, s-ar face de ocară.

— Nepotul tău nu s-a apucat în viaţa lui de biliard sau de orice alt joc, frate, şi e departe de a pierde sute de lire, care — dacă e adevărat ce spune toată lumea — sînt de găsit oriunde, numai în buzunarul lui Vincy tatăl, nu. Fiindcă se zice că de ani de zile tot pierde la bani, deşi n-ai crede cînd îl vezi cum vînează iepuri şi cum ţine casă deschisă. Şi-am auzit umblînd zvonul că domnul Bulstrode o condamnă pe doamna Vincy, mai presus de orice, pentru uşurătatea ei şi pentru că îşi răsfaţă în aşa hal copiii.

— Da ce-i Bulstrode pentru mine ? Nu-mi ţin banii la banca lui.

— Ei, doamna Bulstrode e soră bună cu domnul Vincy, şi lumea spune că domnul Vincy face negoţ mai mult cu banii băncii ; poţi să vezi şi singur, frate, cînd o femeie trecută de patruzeci de ani are totdeauna panglici trandafirii care-i fîlfîie în jurul capului ; şi felul acela fluşturatic de a rîde de orice nu-i stă bine defel. Dar una e să faci toanele copiilor, şi alta să găseşti bani pentru a le plăti datoriile. Şi se spune pe şleau că tînărul Vincy a încasat bani în contul speranţelor de moştenire. Nu zic care moştenire. Domnişoara Garth mă aude şi e gata să-mi repete spusele. Ştiu că tinerii se învîrtesc în acelaşi cerc.

— Nu, mulţumesc, doamnă Waule, zise Mary Garth. Prea nu-mi plac clevetelile, ca să doresc să le repet.

Domnul Featherstone frecă măciulia bastonului și rîse scurt, cu un hohot convulsiv, cam la fel de sincer ca un veteran al vistului care chicotește cînd are o carte proastă. Ațintindu-și mai departe privirea în foc, rosti :

— Și cine pretinde că Fred Vincy nu are asemenea speranțe ? E foarte probabil că un băiat așa de frumușel și de inimos le și are.

Se așternu o scurtă tăcere, înainte ca doamna Waule să replice cu un glas ce părea umezit de lacrimi, deși fața îi era încă uscată :

— Fie că are ori nu speranțe, frate, e firesc să ne doară inima, pe mine și pe fratele meu Solomon, auzind cum se vîntură numele tău, și se spune că răul tău ar putea să te răpească pe cea lume subit ; sau cînd auzim cum niște inși care n-au mai mult din sîngele Featherston-ilor decît Andrew Voiosul de la iarmaroc, calculează fără rușine că bunurile tale or să ajungă în mîna lor. Și asta cînd eu sînt sora ta bună, iar Solomon e fratele tău legiuit ! Și dacă e dat să fie așa, atunci la ce a mai binevoit Atotputernicul să dureze familii ?

La acest pasaj, doamnei Waule îi picurară din ochi lacrimi, dar nu șuvoi.

— Haide, dă-i drumul, Jane ! zise domnul Featherstone, măsurînd-o cu privirea. Vrei cumva să spui că Fred Vincy a convins pe cineva să-i avanseze bani pe baza informațiilor pe care le-ar avea despre testamentul meu, ai ?

— N-am spus niciodată așa ceva, frate. (Glasul doamnei Waule devenise iarăși sec și neînduplecat). Întîmplarea mi-a fost istorisită de către fratele meu, Solomon, ieri seara, cînd se întorcea de la piață și a trecut pe la mine ca să mă sfătuiască cu privire la grîul meu vechi, fiindcă eu sînt văduvă, iar fecioru-miu John are abia douăzeci și trei de ani, deși e vajnic peste poate. Iar el a aflat-o de la cineva care știe cît se poate de bine, și nu una, ci multe.

— Mofturi și nerozii ! Nu cred o iotă din istoria asta. E curată scorneală, de la un capăt la altul. Du-te la fe-

reastră, domnișoară ! Cred că am auzit pasul unui cal. Vezi dacă vine doctorul.

— Povestea nu e ticluită de mine, frate, și nici de Solomon, care, o fi el cum o fi — și nu tăgăduiesc că are suceli — dar nu-i uită pe cei de-același sînge cu el și, cînd și-a făcut testamentul, și-a împărțit egal averea între neamurile cu care se are bine ; vezi, dinspre partea mea, cred că sînt împrejurări cînd unii s-ar cuveni să fie mai cu scaun la cap decît alții. Dar Solomon nu-și tăinuiește intențiile.

— E cu-atît mai smintit ! exclamă domnul Featherstone cam anevoie, izbucnind într-o tuse urîtă, care o făcu pe Mary Garth să vină lîngă el, așa încît nu putu descoperi ai cui erau caii care se și opriseră, izbind din copite în pietrișul din fața intrării.

Tusea bătrînului nu se potolise încă în clipa cînd Rosamunda intră, purtîndu-și cu multă grație costumul de călărie. Făcu o plecăciune ceremonioasă spre doamna Waule, care rosti țeapăn :

— Ce mai faci, domnișoară ?

Fata zîmbi, dădu din cap către Mary, și rămase în picioare pînă ce tusea unchiului se stinse, dîndu-i timp amfitrionului să o remarce.

— Ei, floarea tinereții, domnișoară, spuse el în cele din urmă, ai culori frumoase. Unde-i Fred ?

— Vede de cai. Vine îndată.

— Ia loc, ia loc ! Doamnă Waule, ai face mai bine să pleci.

Pînă și acei vecini care-l numeau pe Peter Featherstone vulpoi bătrîn, nu-l acuzaseră niciodată că ar fi de-o politețe fățarnică, iar soră-sa era cît se poate de obișnuită cu această deosebită lipsă de curtenie, fiindcă la el bădărănia întruchipa simțul de rudenie. Într-adevăr, se obișnuise cu ideea că, din voia Atotputernicului, membrii familiei nu aveau neapărat datoria să se poarte frumos unul cu altul. Se ridică încet, fără să arate prin ceva că i-ar purta pică

lui frate-su, și spuse cu vocea ei dintotdeauna, înăbușită și monotonă :

— Frate, sper că noul doctor va fi capabil să facă ceva pentru tine. Solomon zice că se vorbește mult despre priceperea lui. Negreșit, dorința mea este să fii cruțat. Și nimeni nu este gata să te doftoricească mai mult decît sora ta și propriile tale nepoate, numai să le sufli o vorbuliță. Rebecca și Joanna, și Elizabeth, le știi.

— Of, of, îmi amintesc, — le ține minte pe toate — toate-s negre și pocite. Au nevoie de ceva parale, ai ? Nicicînd n-a răsărit vreo frumusețe printre femeile din familia noastră, dar Featherstonii au avut totdeauna bănet, și Waulii așijderea, Waule avea și el bani. Era un bărbat cald. Of, of, banul e un ou bun, și dacă ai bani de lăsat în urma ta, pune-i într-un cuib cald. La revedere, doamnă Waule.

Acestea fiind zise, domnul Featherstone trase de ambele laturi ale perucii, ca și cum ar fi vrut să se asurzească, iar sora lui plecă, rumegîndu-i oracolul. În pofida geloziei nutrite contra familiei Vincy și a lui Mary Garth, în cutele subțiri ale minții ei rămînea, ca mîlul pe fundul albiei, convingerea că fratele ei Peter Featherstone n-ar fi niciodată în stare să-și lase principala avuție altora decît rudelor de sînge. Altminteri, de ce mai luase Atotputernicul la sînul lui pe cele două neveste ale sale, ambele fără copii, după ce cîștigase atîta bănet cu mangalul și cu alte afaceri, ivite cînd nimeni nu se aștepta ? ; și la ce mai era o biserică în Lowick, unde Waulii și Powderellii stătuseră cu toții în aceeași strană, generații de-a rîndul, iar strana Featherstone-ilor se afla lîngă a lor, dacă, în prima duminică după ce-avea să moară fratele ei Peter, toată lumea urma să știe că averea ieșise din mîinile familiei ?

În nici o perioadă mintea omenească n-a acceptat haosul moral ; un deznodămînt atît de ridicol ar fi de-a dreptul de neînțeles. Dar ne înspăimîntă multe lucruri care sînt cu desăvîrșire de neînțeles.

Cînd Fred intră în odaie, bătrînul îl cercetă : ochii săi aveau o sclipire deosebită, în care tînărul se credea adeseori îndreptăţit să vadă mîndria unchiului pentru faptul că nepotul său arăta mulţumitor din toate punctele de vedere.

— Voi două, domnişoarelor, ieşiţi afară, decretă domnul Featherstone. Vreau să vorbesc cu Fred.

— Vino în odaia mea, Rosamunda, cîteva minute ; n-o să iei în seamă frigul.

Cele două fete nu numai că se cunoscuseră din copilărie, dar şi învăţaseră la aceeaşi şcoală de provincie (Mary ca bursieră), astfel că aveau sumedenie de amintiri comune şi le plăcea mult să stea de vorbă între patru ochi. De fapt, acest *tête-à-tête* era unul din scopurile pentru care Rosamunda venise la Stone Court.

Bătrînul Featherstone nu voi să înceapă discuţia pînă ce uşa nu se închise în urma fetelor. Se uită mai departe la Fred cu aceeaşi sclipire în ochi şi cu una din strîmbăturile lui obişnuite : îşi făcea gura pungă sau şi-o lăbărţa, pe rînd ; dar cînd vorbi, glasul îi sună potolit, încît l-ai fi luat mai curînd drept un agent informator gata să se lase cumpărat, decît un senior jignit. Nu era el omul care să se simtă indignat moraliceşte, chiar cînd era vorba de abateri săvîrşite împotriva lui. Socotea firesc ca toţi cei din jur să caute să tragă foloase de pe urma sa, — numai că, vezi bine, el se dovedea prea şiret pentru ei.

— Va să zică, domnul meu, ai plătit dobîndă zece la sută pentru banii pe care ai promis să-i restitui ipotecînd pămîntul meu, după ce voi fi mort şi îngropat, 'ai ? Ia zi, eşti convins că n-o duc mai mult de douăsprezece luni ? Mai pot încă să-mi modific testamentul.

Fred roşi. Banii nu-i împrumutase în felul ăsta, din motive bine întemeiate. Dar era conştient că vorbise cu oarecare încredere (poate mai multă decît îşi amintea exact) despre perspectivele lui de a căpăta moşia lui

Featherstone, deci, despre mijloacele de care avea să dispună în viitor pentru plata unor datorii făcute acum.

— Nu știu la ce vă referiți, domnule. Cert este că niciodată nu am împrumutat bani bizuindu-mă pe o asemenea incertitudine. Vă rog să vă explicați.

— Nu, domnule, dumneata trebuie să dai explicații. Îngăduie-mi să-ți spun că mai pot să-mi schimb testamentul. Sînt întreg la minte — pot calcula pe cap o dobîndă compusă, și-mi amintesc de numele oricărui nebun, la fel de bine ca și acum douăzeci de ani. Ce naiba ? N-am împlinit încă optzeci de ani. Ascultă, trebuie să dezminți această poveste.

— Am și dezmințit-o, domnule, răspunse Fred, ușor enervat, fără a-și aminti că unchiul lui, cînd vorbea, nu făcea nici o deosebire între a dezminți și a confirma, deși nimeni nu era mai puțin în primejdie de a confunda cele două noțiuni decît bătrînul Featherstone, care se întreba adeseori de ce atîția nctoți luau afirmațiile lui drept dovezi. Și o dezmint din nou ! Povestea asta e o minciună neroadă.

— Aiurea ! trebuie să-mi aduci documente. Vine dintr-o sursă autorizată.

— Dați-mi numele autorității și puneți-o să indice persoana de la care am împrumutat bani, și eu pot dovedi că e o minciună.

— E o autoritate foarte bună, cred — un om care știe mai tot ce se petrece prin Middlemarch. Este acel minunat, cucernic și milostiv unchiu al vostru. Ce te faci acum ?

La acest punct, domnul Featherstone fu scuturat de acea convulsie specială, care însemna că s-a înveselit.

— Domnul Bulstrode ?

— Cine altul, 'ai ?

— Atunci povestea s-a prefăcut în această minciună, pornind de la vreo predică moralizatoare lansată pe seama mea. Lumea pretinde cumva că el a menționat numele omului care mi-a împrumutat banii ?

— Dacă există un asemenea om, fii pe pace, Bulstrode îl știe. Dar, să zicem că ai încercat să obții împrumutul și n-ai izbutit : Bulstrode ar afla și despre asta. Adu-mi scris negru pe alb de la Bulstrode că nu crede că ai promis vreodată să-ți plătești datoriile vînzînd pămîntul meu. Să te văd !

Domnul Featherstone fu nevoit să străbată întreaga lui gamă de grimase, pentru ca mușchii feței să poată exprima triumful pe care-l obținuse în tăcere, dovedind că era încă deplin stăpîn pe facultățile sale mintale.

Fred simți că a intrat într-o dilemă dezgustătoare.

— Pesemne că glumiți, domnule. Domnul Bulstrode, ca și alții, crede o grămadă de lucruri care nu sînt adevărate și are un dinte împotriva mea. Mi-ar fi ușor să-l fac să arate în scris că nu cunoaște nimic care să dovedească cele ce i s-au spus, deși asta ar putea duce la situații neplăcute. Dar cu greu i-aș putea cere să aștearnă pe hîrtie ce crede sau ce nu crede despre mine.

Fred se opri o clipă și apoi adăugă, ca un apel tactic la vanitatea unchiului :

— Cu greu ar putea cere un gentilom asemenea lucru.

Dar rezultatul îl dezamăgi.

— A, știu ce vrei să spui. Mai curînd m-ai jigni pe mine, decît pe Bulstrode. Și ce hram poartă el ? N-are un petic de pămînt. Un individ care speculează ! Poate să se prăbușească oricînd, dacă diavolul n-o să-l mai susțină. Și ce înseamnă evlavia lui : vrea să-l ia tovarăș la afaceri chiar pe Atotputernicul ? Astea-s aiureli ! Un singur lucru mi-a devenit mie cu totul limpede, pe vremea cînd obișnuiam să mă duc la biserică, și anume : Atotputernicul ține la pămînt. Făgăduiește pămînt, dăruiește pămînt, și-i îmbogățește pe unii inși cu grîne și cu cirezi. Tu însă treci de partea cealaltă. Ții la Bulstrode și la speculă, mai mult decît la Featherstone și la pămînt.

— Vă cer iertare, domnule, zise Fred, şi se ridică; stătea cu spatele la cămin şi-şi plesnea cizma cu cravaşa. Nu-mi plac nici Bulstrode, nici specula.

Vorbea cam îmbufnat, fiindcă se simţea strîns cu uşa.

— Ei, ei, poţi să te descurci şi fără mine, asta-i limpede ca lumina zilei grăi bătrînul Featherstone, dar în adîncul sufletului îi era nesuferit gîndul că Fred ar putea cumva să se arate independent. Nu vrei un petic de pămînt, care să facă din tine un boiernaş, în loc să fii un pastor lihnit, şi nici o pleaşcă de o sută de lire, împuşcate-n treacăt. Pe mine mă doare-n cot! Pot face cinci codicile, dacă poftesc, şi am să-mi ţin bancnotele ca pe nişte ouă în cuibar. Pe mine mă doare-n cot.

Fred roşi iar. Featherstone îi dăruise rareori bani, şi în clipa aceea aproape că era mai greu să renunţe la bancnotele din prezent, decît la şansa mai depărtată de a primi pămînt.

— Nu sînt ingrat, domnule. N-am avut niciodată de gînd să desconsider intenţiile bune pe care le-aţi putea nutri faţă de mine. Dimpotrivă.

— Foarte bine, atunci, dovedeşte-mi. Adu-mi o scrisoare de la Bulstrode, în care să arate că nu dă crezare zvonului cum că umbli trăncănind şi făgăduieşti să-ţi plăteşti datoriile pe socoteala moşiei mele, şi-atunci, dacă te-ai vîrît într-un bucluc, o să vedem dacă te pot sprijini nitel. Haide! Am încheiat tîrgul. Poftim, dă-mi braţul tău. Am să încerc să mă plimb în jurul odăii.

Deşi se simţea întărîtat, Fred avea totuşi destulă inimă pentru ca să-l mîhnească puţin soarta acestui moşneag pe care nimeni nu-l iubea şi nu-l stima, şi care atunci cînd umbla pe picioarele lui umflate de dropică, arăta mai jalnic ca oricînd. În timp ce-i dădea braţul, se gîndi că nu i-ar plăcea să fie un moş pe care nu-l mai ţin balamalele şi, bine dispus, se opri mai întîi în faţa ferestrei, unde aşteptă să audă observaţiile dintotdeauna despre păsările de rasă şi despre morişca de vînt; apoi în faţa rafturilor să-

răcăcioase cu cărți, printre care, gloriile de căpetenie, legate în piele de vițel de culoare închisă, erau Josephus, Culpepper, *Messia* de Klopstok și cîteva volume din *Magazinul gentilomului*.

— Citește titlurile cărților. Haide! Doar ai urmat la colegiu.

Fred îi înșiră titlurile.

— Ce nevoie mai are don'șoara de alte cărți? De ce trebuie să-i mai aduci cărți?

— O amuză, domnule. Îndrăgește mult cititul.

— Cam prea mult, zise domnul Featherstone, perfid. Se dădea în vînt după citit, în timp ce ședea cu mine. Dar am pus eu capăt la treaba asta. Acum are de citit, cu glas tare, ziarul. Asta-i destul pentru o zi, cred eu. Nu pot suferi să văd cum citește pe cont propriu. Ia aminte, să nu-i mai aduci cărți, mă auzi?

— Da, domnule, aud.

Fred mai primise acest ordin și, în taină, îl călcase. Intenționa să nu se supună nici acum.

— Sună clopoțelul! porunci domnul Featherstone. Vreau să vină jos don'șoara.

Rosamunda și cu Mary discutaseră mai iute decît prietenii lor masculini. Nu se gîndiseră să stea jos, ci rămăseseră în picioare lîngă măsuța de toaletă de lîngă fereastră, în timp ce Rosamunda își scotea pălăria, își aranja voalul și, cu vîrfurile degetelor, își netezea ușor părul — un păr de un blond infantil, nici cînepiu, nici galben. Mary Garth părea mult mai ștearsă, cum sta între cele două nimfe — una în rama oglinzii, și cealaltă aevea — care se priveau cu ochi de un albastru ceresc; ochi destul de adînci pentru cele mai subtile tîlcuri pe care un spectator cu imaginație i le-ar fi putut atribui, dar și pentru a ascunde intențiile posesoarei lor, dacă ele s-ar fi întîmplat să fie mai puțin nobile. Doar puțini copii din Middlemarch păreau blonzi alături de Rosamunda, și silueta ei mlădie, pusă în valoare de costumul de amazoană, avea delicate

unduiri. În realitate, mai toți bărbații din Middlemarch — cu excepția fraților ei — o considerau pe domnișoara Vincy cea mai bună fată din lume, iar cîțiva o numeau „un înger".

Mary Garth, dimpotrivă, arăta ca o păcătoasă de rînd; smeadă la obraz, cu părul închis, cîrlionțat, aspru și rebel; era scundă și n-ar fi fost adevărat dacă susțineai, de dragul antitezei, că poseda în schimb toate virtuțile. Banalitatea își are ispitele și viciile ei specifice, în egală măsură cu frumusețea; este în stare să simuleze amabilitatea sau, cînd nu o simulează, să arate chipul respingător al nemulțumirii. În orice caz, faptul de a fi declarată o ființă urîtă, în contrast cu făptura răpitoare care-ți este tovarășă, poate avea urmări ce depășesc chiar și un ascuțit simț al realității și un fel de a te exprima potrivit lui. La douăzeci și doi de ani, hotărît că Mary nu atinsese acel desăvîrșit bun-simț și principiile sănătoase care se recomandă de obicei unei fete mai puțin norocoase, de parcă acestea s-ar obține în doze gata preparate, împreună cu izul de resemnare necesar. Maliției ozitatea ei avea o undă de amărăciune satirică, mereu reîmprospătată, care nu depășea niciodată limitele cuvenite, în afara unei năvalnice porniri de recunoștință față de cei care, în loc să-i spună că s-ar cădea să fie mulțumită, făceau ceva menit să-i aducă mulțumire. Feminitatea ei în plină afirmare îi tempera banalitatea trăsăturilor, de bună calitate umană, însă, de soiul celei vădite îndeobște de mamele neamului nostru, la toate latitudinile, sub o găteală a capului mai mult sau mai puțin asortată. Rembrandt ar fi pictat-o cu plăcere și ar fi făcut ca trăsăturile ei lătărețe să privească de pe pînză cu o inteligență onestă. Fiindcă onestitatea, felul deschis de a spune adevărul, constituiau principala virtute a lui Mary: nici nu încerca să-și facă iluzii, nici nu se lăsa prinsă în mrejele lor pentru propriul ei profit, iar în clipele de bună dispoziție, avea destul umor ca să facă haz

de ea însăși. Cînd se nimeri să se vadă împreună cu Rosamunda, în oglindă, zise rîzînd :

— Alături de tine sînt un petic negru, Rosy. Ești partenera cea mai nepotrivită pentru mine.

— O, nu ! Nimeni nu se gîndește cum arăți, ești atît de sensibilă și de folositoare, Mary. În realitate, frumusețea are foarte puțină însemnătate, o asigură Rosamunda, întorcînd capul spre Mary, dar trăgînd cu coada ochiului la imaginea nou-apărută a gîtului ei în oglindă.

— Te referi la frumusețea mea, zise Mary, cam sardonică.

Rosamunda gîndi : „Biata Mary, în tot ce i se spune vede o intenție rea". Și rosti cu glas tare :

— Ce-ai mai făcut în ultima vreme ?

— Eu ? A, am văzut de casă, am turnat sirop, m-am prefăcut că sînt amabilă și mulțumită și am învățat să am o părere proastă despre toată lumea.

— Duci o viață nefericită.

— Nu, replică Mary tăios, scuturînd ușor din cap. Cred că viața mea e mai plăcută decît cea dusă de domnișoara Morgan a ta.

— Da, dar domnișoara Morgan e atît de neinteresantă, și nu e tînără.

— În proprii ei ochi prezintă interes, îmi închipui ; și nu sînt deloc sigură că totul devine mai ușor, pe măsură ce omul îmbătrînește.

— Nu, încuviință Rosamunda, căzînd pe gînduri — te întrebi ce fac asemenea oameni, lipsiți de orice perspectivă. Negreșit, religia le asigură un reazim. Dar — adăugă, zimbind cu gropițe — cu tine lucrurile nu stau deloc așa, Mary. Tu poți fi cerută în căsătorie.

— Ți-a spus cineva că vrea să-mi ceară mîna ?

— Bineînțeles că nu. Vreau să spun că un anumit gentilom s-ar putea îndrăgosti de tine, văzîndu-te aproape zi de zi.

Pe chipul lui Mary se schimbă ceva, aceasta mai ales fiindcă era hotărîtă să nu lase să se vadă nimic.

— Asta îi face pe oameni să se îndrăgostească ? răspunse ea neglijent ; mie mi se pare că e în aceeași măsură o pricină de a se detesta reciproc.

— Nu și cînd sînt interesanți și agreabili. Am auzit că domnul Lydgate are ambele daruri.

— A, domnul Lydgate ! exclamă Mary, care părea că nu are cîtuși de puțin de gînd să se lase impresionată. — Vrei să afli ceva despre el ? adăugă.

Nu era hotărîtă să intre în joc și să se lase atrasă de întrebarea pe care Rosamunda i-o punea pe ocolite.

— Vreau să știu cum îți place, doar atît.

— Deocamdată nu-i vorba de cum îmi place. Ca oamenii să-mi fie simpatici, am totdeauna nevoie să mi se arate puțină bunătate. N-am un suflet destul de larg ca să-mi placă oamenii care-mi vorbesc și par să nu mă vadă.

— E atît de trufaș ? întrebă Rosamunda, tot mai mulțumită. Știi că e de familie bună ?

— Nu ; purtarea lui nu mi-a arătat asemenea obîrșie.

— Mary ! Ești cea mai ciudată fată din lume. Dar ce fel de bărbat e, cum arată ? Descrie-mi-l.

— Cum poate fi descris un bărbat ? Pot să-ți ofer un inventar al lui : sprîncene stufoase, ochi negri, nas drept, păr negru și des, mîini mari, solide și albe și — stai să văd — a, o batistă de linou delicioasă. Dar ai să-l vezi. Știi că își face vizita cam pe la ora asta.

Rosamunda roși ușor, dar spuse dusă pe gînduri :

— Mie îmi place o purtare mai degrabă trufașă. Nu pot să sufăr un bărbat fanfaron.

— Nu ți-am spus că domnul Lydgate este trufaș ; dar *il y en a pour tous les goûts* [1], cum ne spunea mica *Mamselle*, iar dacă vreo fată își poate îngădui să aleagă genul de îngîmfare care-i place ei, sînt convinsă că tu ești aceea, Rosy.

[1] Se găsește pentru toate gusturile (fr.) (n. t.).

— Trufia nu înseamnă acelaşi lucru cu îngîmfarea; despre Fred toţi spun că este îngîmfat.

— Aş dori ca nimeni să nu poată spune despre el ceva mai rău. S-ar cuveni să fie mai prudent. Doamna Waule i-a reclamat unchiului că Fred este foarte neserios.

Mary vorbea ca o fetişcană mînată de un impuls mai tare decît judecata ei. Cuvîntul „neserios" o făcea să se simtă uşor stînjenită şi spera că Rosamunda ar putea adăuga ceva care să-i risipească jena. Dar se feri să amintească despre toate celelalte spuse ale doamnei Waule.

— A, Fred e oribil! recunoscu Rosamunda.

Nu şi-ar fi îngăduit un cuvînt atît de nepotrivit faţă de nici o altă persoană, afară de Mary.

— Ce vrei să spui prin „oribil"?

— E tare leneş şi-l înfurie grozav pe papá; spune că el nu primeşte ordine.

— Cred că Fred are perfectă dreptate.

— Cum poţi susţine că are dreptate, Mary? Credeam că eşti mai evlavioasă.

— Fred nu este omul potrivit pentru a deveni ecleziast.

— Dar s-ar cuveni să fie.

— Ei, atunci nu este ceea ce s-ar cuveni să fie. Cunosc încă mulţi oameni care se află în aceeaşi situaţie.

— Dar nu-i aprobă nimeni. Nu mi-ar plăcea să mă mărit cu un ecleziast; trebuie însă să existe şi clerici pe lume.

— Nu înseamnă că tocmai Fred trebuie să urmeze această cale.

— Dar după ce papá a cheltuit atîta cu el în acest scop! Şi ia închipuie-ţi numai, ce s-ar întîmpla cu el dacă nu i s-ar lăsa nici o moştenire.

— Pot să-mi închipui foarte bine aşa ceva, zise Mary, sec.

— Atunci mă surprinde că poţi să-i iei apărarea, urmă Rosamunda, înclinată să clarifice acest punct.

— Nu-l apăr — și Mary rîse. Aș vrea numai ca nici o parohie să nu-l aibă de ecleziast.

— Dar, firește, dacă vrea să devină cleric, trebuie să fie altfel de om.

— Da, să fie un mare ipocrit, și încă n-a reușit.

— N-are nici un rost să-ți spun ție ceva, Mary. Totdeauna îi ții partea lui Fred.

— De ce n-aș ține cu el? zise Mary, aprinzîndu-se. Și el ține cu mine. Este singura persoană care-și dă cîtuși de cît osteneala să mă îndatoreze.

— Mă faci să mă simt tare prost, Mary, urmă Rosamunda, cu blîndețe, dar cît se poate de serios — nu i-aș spune mamei pentru nimic în lume.

— Ce nu i-ai spune? întrebă Mary, supărată.

— Te rog să nu te înfurii, Mary — o îndemnă Rosamunda, la fel de blajină ca totdeauna.

— Dacă mama ta se teme că Fred mă va peți, spune-i că nu m-aș mărita cu el dacă mi-ar cere mîna. Dar sînt conștientă că n-are de gînd să facă așa ceva. Sigur e că pînă acum nu m-a cerut niciodată de nevastă.

— Mary, totdeauna îți sare țandăra.

— Iar tu mă scoți întotdeauna din sărite.

— Eu? Ce-mi poți reproșa mie?

— A, oamenii ireproșabili sînt cei care te scot cel mai rău din sărite. Auzi clopoțelul — cred că trebuie să coborîm.

— N-am avut de gînd să ne certăm, adăugă Rosamunda, punîndu-și pălăria.

— Asta-i ceartă? Fleacuri; nu ne-am luat la harță. Dacă omul nu s-ar lăsa, cînd și cînd, pradă mîniei, ce rost ar mai avea să fii prieten cu cineva?

— Trebuie să repet ce mi-ai spus?

— Cum vrei. Nu spun niciodată lucruri de care mă tem să nu fie repetate. Dar hai să coborîm.

În dimineața aceea, domnul Lydgate cam întîrziase, dar musafirii rămaseră destul de mult ca să-l poată întîlni,

fiindcă domnul Featherstone îi ceru Rosamundei să-i cînte ceva, iar fata se arătă atît de amabilă încît îi propuse şi un al doilea cîntec favorit de-al lui : *Curgi, rîu sclipitor ;* asta după ce cîntase *Cămin, dulce cămin* (melodie pe care nu putea s-o sufere). Bătrînul hoţoman îndărătnic era un adept al melodiilor sentimentale, pe care le socotea potrivite pentru fete şi, totodată, le preţuia pentru fondul lor frumos, găsind că într-un cîntec îşi are loc şi sentimentul.

Domnul Featherstone încă o mai aplauda pe interpretă şi o asigura pe domnişoară că glasul ei este limpede ca al unei mierle, cînd calul doctorului Lydgate trecu pe sub fereastră.

Examinarea unui pacient vîrstnic — un om căruia nu-i vine a crede că medicina n-o „să-l pună pe picioare", numai să fie doctorul destul de priceput — cere o rutină neplăcută, şi Lydgate, ursuz, se aştepta la acest lucru care se adăuga la neîncrederea stîrnită, în general, de farmecele Middlemarch-ului ; aceste două stări de spirit alcătuiră fundalul pentru apariţia Rosamundei, pe care bătrînul Featherstone se zori cu tot dinadinsul să i-o prezinte drept nepoata lui, deşi nu se gîndise că ar merita să vorbească şi despre Mary Garth în aceeaşi calitate. Lui Lydgate nu-i scăpă nimic din atitudinea graţioasă a Rosamundei : cît de delicat trecuse peste vorbele lipsite de fineţe ale bătrînului, ce o puneau într-o situaţie neplăcută ; liniştea ei gravă care o făcea să nu-şi arate gropiţele cînd nu era cazul, ci numai cînd i se adresa lui Mary, căreia îi vorbea însufleţită de interesul unei firi binevoitoare ; atît de binevoitoare, încît Lydgate, după ce o cercetă în fugă pe Mary mai temeinic decît o privise pînă atunci, descoperi o adorabilă bunătate în ochii Rosamundei. Dar Mary, nu se ştie de ce, părea oarecum bosumflată.

— Domnişoara Rosy mi-a cîntat o bucată... n-ai nimic de spus împotriva acestui lucru, 'ai, doctore ? începu dom-

nul Featerstone. Îmi place mai mult decît doctoriile dumitale.

— Asta m-a făcut să uit cum zboară timpul, zise Rosamunda, ridicîndu-se să-şi ia pălăria pe care o pusese deoparte înainte de a cînta, astfel încît putea fi admirată în toată perfecţiunea capului ei ca o floare, înălţîndu-se pe lujerul alb, deasupra fracului de călărie.

— Fred, trebuie să plecăm.

— Foarte bine, aprobă Fred, care avea motivele lui să nu fie din cale-afară de bine dispus şi voia să plece.

— Domnişoara Vincy e muziciană ? întrebă Lydgate, urmărind-o cu ochii. Rosamunda nu se îndoia că e cîntărită din privire şi fiece nerv şi muşchi din trupul ei făcea faţă situaţiei. Era din naştere actriţa rolurilor care se potriveau cu al ei *physique ;* ba chiar interpreta propriul ei personaj, şi cu atîta măiestrie încît nici ea însăşi nu-şi dădea prea bine seama că este un rol.

— Pun capul că-i cea mai bună cîntăreaţă din Middlemarch, afirmă domnul Featherstone — şi a doua poate să fie cine o vrea. Ei, Fred ? Spune şi tu o vorbă pentru sora ta.

— Mi-e teamă că sînt exclus din tribunal, domnule. Mărturia mea nu ar avea nici o valoare.

— Middlemarch-ul nu are exigenţe prea ridicate, unchiule, rosti Rosamunda, cu un glas drăgălaş şi firesc, ducîndu-se să-şi ia cravaşa aflată la capătul încăperii.

Cu o mişcare rapidă, Lydgate i-o luă înainte. Puse mîna pe cravaşă şi se întoarse să i-o ofere. Fata îi făcu o plecăciune şi-l privi ; bineînţeles că şi el se uită la ea, şi ochii li se întîlniră în acea privire deosebit de intensă la care nu se ajunge niciodată printr-un efort, ci pare un fel de subită şi divină limpezire a unui cer înceţoşat. Cred că Lydgate se făcu mai palid ca de obicei, dar Rosamunda roşi grozav şi se simţi năpădită de o anumită uimire. După

aceea, fu într-adevăr nerăbdătoare să plece și nu mai știu despre ce soi de nerozie vorbea unchiul ei, cînd se duse să-i strîngă mîna.

Totuși acest rezultat, pe care-l luă drept o puternică impresie reciprocă numită „îndrăgostire", era tocmai starea la care meditase Rosamunda. Chiar din clipa acelei importante noi sosiri în Middlemarch, țesuse un mic plan de viitor, al cărui început necesar îl reprezenta un episod similar scenei petrecute. Străinii, fie că sînt niște naufragiați și se agață de o plută, fie că apar escortați după tipic și însoțiți de bagaje, sînt înzestrați pentru o minte feciorelnică cu o fascinație dăruită de hazard, împotriva căreia meritele localnicilor luptă în van. Iar pentru idila socială a Rosamundei era absolut necesar un străin, căci visurile ei se îndreptaseră întotdeauna către un adorator și un mire care să nu fie născut în Middlemarch și să nu aibă nici un fel de legături de sînge deopotrivă cu ale ei : în ultima vreme, edificiul imaginar înălțat de ea părea într-adevăr a cere ca necunoscutul să aibă și oarecare înrudire cu un baronet. Acum, că se întîlnise cu străinul, realitatea se dovedea cu mult mai impresionantă decît anticiparea, și Rosamunda nu putea să nu admită că sosise clipa de răscruce a vieții ei. Își judeca simptomele, luîndu-le drept semne ale iubirii care se trezește, și socotea și mai firesc ca domnul Lydgate să se fi îndrăgostit de ea la prima vedere. Lucruri din acestea se întîmplau atît de des la baluri — de ce nu s-ar întîmpla și în lumina dimineții, cînd tenul se vede și mai bine ? Deși nu era mai în vîrstă decît Mary, Rosamunda era destul de obișnuită ca bărbații să se îndrăgostească de ea ; în ceea ce o privea, nu se sinchisea de ei și te plictisea cu înșirarea cusururilor pe care le tot găsea, atît vlăstarelor tinere, cît și holteilor veștejiți. Și iată cum domnul Lydgate corespundea brusc idealului ei ; era întrutotul străin de Middlemarch, avea un anumit aer de distincție potrivit cu familia lui bună,

și cunoștea lume în măsură să ofere o largă perspectivă asupra acelui paradis al burghezilor : rangul social ; era, de asemenea, un om talentat, iar ea avea să fie deosebit de încîntată să-l subjuge : de fapt, bărbatul acesta o tulburase într-un chip cu totul și cu totul nou și-i stîrnise un interes viu, mai viu decît orice ipoteză clădită de închipuire, dintre cele pe care ea se obișnuise să le opună realității.

Astfel, în timp ce călăreau spre casă, fratele și sora erau amîndoi adînciți în gînduri și înclinați spre tăcere. Rosamunda își construia palatele punînd la temelia lor ușurința aeriană pe care o au îndeobște fetele de vîrsta ei ; dar odată temelia pusă, dovedea o imaginație deosebit de grijulie pentru detalii și mult simț al realității ; nu străbătuseră nici o milă, că și ajunsese la trusoul și preludiile vieții ei de femeie măritată ; își alesese locuința conjugală din Middlemarch și prevăzuse vizitele pe care urma să le facă, pe alte meleaguri, rudelor de neam ales ale soțului ei, ale căror maniere rafinate era capabilă să și le însușească la fel de temeinic cum izbutise și cu performanțele ei școlare ; în felul acesta se pregătea să urce și alte trepte, mai vag conturate în mintea ei, ce ar fi putut să se ivească, pînă la urmă. În cele ce-și înfățișa ea, nu era vorba de bani și cu atît mai puțin de lucruri sordide : se îngrijea de aspectele rafinate ale vieții și nu de banii cu care urmau să fie plătite.

Pe de altă parte, mintea lui Fred era stăpînită de o neliniște pe care nici chiar optimismul lui, mereu gata să se afirme, nu-l putu domoli imediat. Nu vedea cum i-ar fi fost cu putință să nu îndeplinească cererea aceea idioată a lui Featherstone, fără să atragă asupră-și urmări chiar și mai neplăcute decît îndeplinirea ei. Taică-su și-așa își cam pierduse răbdarea cu el, și avea să fie și mai pornit, dacă purtarea lui urma să dea loc la o nouă răceală, cît de mică, între familia lor și spița Bulstrozilor. Pe urmă, îi era nesuferit gîndul că va fi nevoit să se ducă și să stea

de vorbă cu unchiul său Bulstrode ; şi-apoi, era posibil ca la un pahar de vin să fi rostit o sumedenie de nerozii despre averea lui Featherstone, iar zvonurile făcuseră din ţinţar armăsar. Fred simţi că ajunsese caraghios, deoarece, ca un terchea-berchea, se făli se cu perspectivele lui, aşternute pe hîrtie în testamentul unui bătrîn avar şi sucit de soiul lui Featherstone, pentru ca apoi să umble şi să cerşească certificate de bună purtare, la porunca lui. Dar ce speranţe mai erau şi acelea ! Le nutrea într-adevăr şi nu vedea nici o alternativă atrăgătoare, dacă ar fi renunţat la ele — pe lîngă aceasta, în ultima vreme contractase o datorie care-i făcea mult sînge rău şi bătrînul Featherstone aproape că se învoise să i-o plătească. Întreaga afacere era mizerabil de meschină : datoriile sale erau mici, dar şi speranţele lui nu erau prea măreţe. Fred cunoscuse oameni cărora s-ar fi ruşinat să le mărturisească ce mărunte erau ciupelile sale. Firește, cînd asemenea gînduri îi frămîntau creierii, simţea că-l copleşeşte o amărăciune de mizantrop. Să te naşti ca fiu al unui manufacturier din Middlemarch şi să fii moştenitorul inevitabil a nimic deosebit ! În vreme ce oameni ca Mainwaring şi Vyan... hotărît lucru, viaţa era o treabă urîtă, de vreme ce unui tînăr inimos, înzestrat cu o poftă zdravănă de a-şi însuşi ce e mai bun din toate, i se hărăzea o perspectivă atît de sărăcăcioasă.

Nu-i trecuse prin minte lui Fred că numele lui Bulstrode fusese adus în discuţie printr-o născocire de-a bătrînului Featherstone, şi asta nici nu ar fi schimbat cu nimic situaţia sa. Vedea destul de limpede că moşneagul voia să se folosească de puterea lui punîndu-l puţin pe jăratec şi, totodată, probabil că era dornic să obţină oarecare satisfacţie la gîndul că Bulstrode se va zburli la el. Fred îşi imagina că vede în adîncul sufletului lui Featherstone, deşi în realitate jumătate din ceea ce vedea nu era decît reflexul propriilor sale înclinaţii. E greu să cunoşti

sufletul altuia ; aceasta nu e o treabă pe măsura domnișorilor pentru care conștiința e croită pe măsura propriilor lor dorințe.

Principala temă de dezbatere a lui Fred cu el însuși era dacă se cuvenea să-i mărturisească totul tatălui său, ori să încerce să ducă treaba la capăt fără știrea acestuia. Probabil că doamna Waule trăncănise pe socoteala lui, iar dacă Mary Garth îi repetase Rosamundei cele spuse de doamna Waule, nici vorbă că urmau să ajungă la urechea lui taică-su, care, negreșit, avea să-l descoase. I se adresă surorii sale, în timp ce domoleau pasul :

— Rosy, ți-a pomenit cumva Mary că doamna Waule a zis ceva despre mine ?

— Da, așa e, mi-a povestit.

— Ce anume ?

— Că ești foarte neserios.

— Atîta tot ?

— Aș crede că e de ajuns, Fred.

— Ești sigură că altceva n-a mai spus ?

— Mary nu mi-a pomenit de altceva. Dar, zău așa, Fred, cred că s-ar cuveni să-ți fie rușine.

— Ei, las-o baltă ! Nu-mi ține predici. Ce-a zis Mary de treaba asta ?

— Nu sînt obligată să-ți repet. Mult te mai sinchisești tu de ce-a spus ea ! Și apoi, ești prea grosolan ca să-mi îngădui să vorbesc.

— Bineînțeles că-mi pasă de ce spune Mary. Este cea mai bună fată din cîte cunosc.

— Nu m-aș fi gîndit niciodată că ar fi o fată de care să te poți îndrăgosti.

— De unde știi de cine se pot îndrăgosti bărbații ? Fetele n-au habar niciodată.

— Cel puțin, Fred, dă-mi voie să te sfătuiesc să nu te îndrăgostești *tu* de ea, fiindcă Mary afirmă că nu s-ar mărita cu tine, dacă i-ai cere mîna.

— Ar fi putut să aştepte pînă i-o cer cu adevărat.

— Ştiam că asta o să te usture, Fred.

— Nicidecum. N-ar fi spus aşa, dacă n-ai fi provocat-o tu.

Înainte de a ajunge acasă, Fred hotărî să-i povestească tatălui său toată tărăşenia, cu vorbe cît mai simple, şi poate că părintele avea să ia asupra sa neplăcuta obligaţie de a sta de vorbă cu Bulstrode.

CARTEA A DOUA

BĂTRÎNI ȘI TINERI

Cap. XIII

1-ul gentilom :
Cum îl aşezi ? mai bun decît noi toţi
Sau, părîud bun, sub mantia-i, mai rău ?
Sfînt sau tîlhar, fiţarnic, pelerin ?
Al 2-lea gentilom :
Ci spune-mi, cum aşezi belşug de cărţi,
Relicve de prin vremi ? Cum le-ai sorta
După mărimi şi legături :
Vellum, înalte, şi viţel de rînd,
Cu greu ar fi mai felurite
Decît cu ticluite etichete,
Să poţi clasa maeştri necitiţi.

Ca urmare a celor auzite din gura lui Fred, domnul Vincy se decise să stea de vorbă cu domnul Bulstrode la bancă, în cabinetul particular al acestuia, la unu şi jumătate, cînd de obicei nu-l deranjau alţi vizitatori. Dar la ora unu intrase cineva care venise să discute cu el şi domnul Bulstrode avea atît de multe să-i spună, încît era slabă nădejde ca întrevederea să aibă loc mai înainte de o jumătate de oră : bancherul vorbea curgător, dar totodată se întindea la taifas şi pierdea nu puţin timp cu acele scurte pauze cînd se cufunda în gînduri. Să nu vă închipuiţi cumva că aspectul lui bolnăvicios îl situa în

categoria oamenilor gălbejiți, cu păr negru : avea o piele blond-pală, păr rărit, castaniu, vrîstat cu șuvițe cărunte, ochi de un cenușiu-deschis și o frunte largă. Oamenii gălăgioși numeau tonul lui potolit șoaptă și, uneori, dădeau a înțelege că nu se potrivea cu o fire deschisă — deși pare-se că nu există nici un motiv pentru ca un om zgomotos să nu fie gata să ascundă orice în afară de propriul lui glas — doar dacă s-ar putea cumva demonstra că Sfînta Scriptură ar fi plasat sediul nevinovăției în plămîni. Domnul Bulstrode mai avea și o atitudine plină de atenție și respect : asculta, aplecîndu-se spre cel ce vorbea, cu ochi ce păreau adînc concentrați, ceea ce îi îndemna pe interlocutorii care se considerau vrednici de a fi ascultați să ajungă la concluzia că el urmărea să tragă învățăminte temeinice din vorbele lor. Alții, care nu se așteptau să strălucească dinaintea lui, nu sufereau acest gen de lanternă morală îndreptată asupra lor. Dacă nu te mîndrești cu pivnița ta, nu simți nici un fior de satisfacție văzînd cum musafirul ține paharul în lumină și îl judecă din priviri. Asemenea bucurii sînt rezervate numai valorii sigure de sine. De aceea atenția încordată a domnului Bulstrode nu era plăcută tejghetarilor și păcătoșilor din Middlemarch ; unii o puneau pe seama firii lui fățarnice, iar alții ziceau că se datorește apartenenței lui la cultul evanghelic. Iar cei din tagma care judeca mai puțin superficial ar fi dorit să afle cine fuseseră tatăl și bunicul lui ; ei atrăgeau luarea-aminte asupra faptului că, în urmă cu douăzeci și cinci de ani, nimeni nu auzise de vreun Bulstrode prin Middlemarch. Pentru Lydgate, vizitatorul care se afla atunci la el, privirea scrutătoare a domnului Bulstrode reprezenta un amănunt care-l lăsa rece ; el își forma pur și simplu o părere nefavorabilă asupra constituției fizice a bancherului și deducea că avea o viață interioară intensă, cu puține bucurii oferite de lucrurile materiale din jur.

— Vă voi fi peste măsură de îndatorat dacă veți trece pe aici să mă vedeți, din cînd în cînd, domnule Lydgate, sugeră bancherul, după o scurtă pauză. Dacă, așa cum îndrăznesc să sper, voi avea privilegiul să găsesc în persoana dumneavoastră un valoros colaborator în interesanta problemă a administrării unui spital, se vor ivi multe chestiuni pe care va fi necesar să le discutăm în particular. Cît despre Noul Spital, care este aproape terminat, voi lua în considerație spusele dumneavoastră cu privire la avantajele oferite dacă-l destinăm în mod exclusiv bolnavilor de friguri. Hotărîrea este lăsată pe seama mea, fiindcă, deși lordul Medlicote a donat pămîntul și cheresteaua pentru clădire, nu se arată dispus să acorde personal atenție instituției.

— Într-un oraș provincial ca acesta, puține lucruri sînt mai vrednice de eforturile depuse decît inițiativa dumneavoastră, zise Lydgate. Un spital frumos pentru bolnavii de friguri, pe lîngă vechiul dispensar, ar putea constitui aici nucleul unei școli medicale bazate pe reformele noastre curative, și ce ar contribui mai mult la educația medicală decît răspîndirea unor astfel de școli în întreaga țară? Un provincial din naștere, care are un dram de simț obștesc precum și cîteva idei, s-ar cuveni să facă tot ce-i stă în putință pentru a rezista iureșului spre Londra al tuturor persoanelor ceva mai valoroase decît media. Scopurile profesionale serioase, oricare ar fi ele, oferă adesea un cîmp de activitate mai liber, dacă nu mai bogat, în provincie.

Unul din darurile cu care era înzestrat Lydgate era glasul lui neobișnuit de profund și sonor, capabil totuși să devină foarte scăzut și amabil, la momentul potrivit. În atitudinea lui cotidiană exista o anumită disponibilitate, o anumită așteptare fără frică a succesului, o încredere în puterile și integritatea lui, întărită mult de disprețul față de obstacolele mărunte, sau față de ispite

împotriva cărora nu avea nici o experienţă. Dar omul cu această fire mîndră şi deschisă îţi cîştiga dragostea prin bunăvoinţa neprefăcută ce se citea pe faţa lui. Poate că domnului Bulstrode îi era şi mai simpatic din pricină că se deosebeau prin tonul cu care vorbeau şi felul cum se purtau ; un lucru e sigur, şi anume : că îl simpatiza şi mai mult, ca şi Rosamunda, fiindcă era străin în Middlemarch. Cînd îţi iese în cale un nou-venit, ai în faţă posibilitatea multor începuturi : poţi chiar începe să fii un om mai bun.

— Va fi o plăcere pentru mine să vă ofer prilejul ca zelul dumneavoastră să se poată desfăşura mai larg ; răspunse domnul Bulstrode. Vreau să spun că vă voi încredinţa direcţia noului meu spital, după ce ne vom cunoaşte mai îndeaproape ; voi găsi că aceasta e o soluţie fericită, căci sînt hotărît ca o instituţie atît de însemnată să nu fie încătuşată de cei doi medici ai noştri. Într-adevăr, sînt încurajat să privesc sosirea dumneavoastră în acest oraş ca pe un semn al proniei divine, care-mi arată că în viitor eforturile mele vor fi mai binecuvîntate decît pînă acum, căci am avut de întîmpinat multe greutăţi. Cu privire la vechiul dispensar, am cîştigat un prim punct — mă gîndesc la alegerea dumneavoastră. Şi acum, sper că nu veţi da înapoi fiindcă vă veţi atrage o oarecare doză de invidie şi antipatie din partea confraţilor dumneavoastră, înfăţişîndu-vă ca un reformator.

— Nu voi lansa o sfidare, explică Lydgate, zîmbind, dar recunosc că-mi face plăcere să mă bat, şi ar însemna că nu-mi pasă de profesia mea dacă nu aş fi de părere că aici, ca şi pretutindeni, trebuie să fie găsite şi consolidate metode noi.

— Nivelul acestei profesii este scăzut în Middlemarch, scumpul meu domn, rosti bancherul, mă refer la cunoştinţe şi la pricepere, nu la situaţia în societate a celor care profesează medicina, fiindcă aceştia sînt mai toţi în relaţii cu oameni respectabili din oraş. Sănătatea mea

personală, care lasă de dorit, m-a îndemnat să acord oarecare atenție acestor mijloace de a alina suferința, pe care îndurarea cerească le-a pus la îndemîna noastră. Am consultat specialiști eminenți din metropolă și îmi dau seama, cu mîhnire, de înapoierea sub semnul căreia se desfășoară tratamentul medical în districtele noastre provinciale.

— Da; cu regulile și educația noastră medicală actuală, trebuie să fii mulțumit dacă întîlnești din cînd în cînd un practician onest. Cît despre toate acele aspecte mai înalte care determină punctul de plecare al unui diagnostic — aspectele filozofice ale diagnozei medicale — orice scăpare de acest gen nu poate fi decît rodul unei culturi științifice despre care practicienii rurali îndeobște nu au mai mult habar decît omul din lună.

Domnul Bulstrode, care stătea aplecat și privea concentrat găsi că forma în care își exprimase Lydgate încuviințarea, cam depășea înțelegerea lui. În asemenea împrejurări, un om chibzuit schimbă subiectul și pășește pe un teren unde darurile sale pot fi utile.

— Sînt conștient, declară el, că iscusința medicală înclină să folosească îndeosebi mijloacele materiale. Cu toate acestea, domnule Lydgate, sper că nu vom avea simțăminte deosebite cu privire la o măsură în care nu e probabil că veți fi angrenat în mod activ; contribuția dumneavoastră plină de înțelegere îmi poate fi însă de ajutor pentru a o pune în practică. Recunoașteți, sper, că pacienții dumneavoastră sînt preocupați de unele probleme spirituale?

— Desigur că recunosc. Dar aceste cuvinte pot să aibă un înțeles diferit, pentru minți diferite.

— Exact. Și, la acest capitol, învățătura greșită e la fel de fatală ca și lipsa de învățătură. Iată: un punct pe care țin mult să-l asigur este o nouă reglementare a asistenței clericale la vechiul dispensar. Clădirea se află în parohia domnului Farebrother. Îl cunoașteți?

— L-am văzut. Mi-a dat votul său. Trebuie să-l vizitez ca să-i mulțumesc. Pare un omuleț foarte ager și agreabil. Și mi s-a spus că e naturalist.

— Domnul Farebrother, scumpul meu domn, este un om pe care nu-l poți privi decît cu mihnire. Presupun că în țara aceasta nu se află un cleric înzestrat cu talente mai mari.

Domnul Bulstrode făcu o pauză și păru cufundat în gînduri.

— Eu încă n-am avut mîhnirea să găsesc vreun talent prea grozav în Middlemarch — replică tăios Lydgate.

— Ceea ce doresc, continuă domnul Bulstrode, cu un aer și mai serios, este ca asistența clericală asigurată de domnul Farebrother la spital să fie înlocuită prin numirea unui duhovnic, a domnului Tyke, mai precis — și să nu se apeleze la nici un alt reazim spiritual.

— Ca medic nu-mi pot exprima vreo opinie asupra acestui punct, decît dacă l-aș cunoaște pe domnul Tyke, și chiar atunci aș avea nevoie să cunosc cazurile în care a fost aplicată asistența lui.

Lydgate zîmbi, dar înclina să nu se arate prea încrezător.

— Firește, că deocamdată, nu puteți aprecia pe deplin meritele acestei măsuri. Dar — și la acest punct domnul Bulstrode începu să-și cizeleze fraza și să facă uz de cuvinte răsunătoare — probabil că subiectul va fi lăsat pe seama consiliului medical al dispensarului, și, în ceea ce vă privește, sînt convins că vă pot cere ca, în virtutea cooperării dintre noi pe care o anticipez acum, să nu vă lăsați influențat de adversarii mei în această dispută.

— Sper că nu voi avea deloc de-a face cu polemici clericale, zise Lydgate. Calea pe care mi-am ales-o eu e să muncesc bine în profesia mea.

— Răspunderea mea, domnule Lydgate, este de un gen mai vast. Pentru mine, această problemă e într-adevăr de domeniul responsabilității sacre, în vreme ce pen-

tru adversarii mei — am motive temeinice să afirm acest lucru — este o ocazie de a răspîndi un spirit de opoziție lumească. Dar asta nu mă va face să mă abat nici măcar cu o iotă de la convingerile mele ; nici nu voi încerca să mă identific cu acel adevăr pe care o generație aservită răului îl urăște. M-am devotat acestui țel, și anume ameliorarea spitalului, dar am curajul să v-o mărturisesc, domnule Lydgate, că n-aș manifesta nici un interes pentru spitale dacă aș crede că acolo nu este în joc și altceva decît tămăduirea bolilor de care suferă muritorii. Eu am alt tărîm de acțiune și nu-l voi ascunde nici în fața persecuției.

Domnul Bulstrode rosti ultimele cuvinte în șoaptă, cu glas agitat și șuierător.

— Nu încape îndoială că asupra acestui punct avem opinii deosebite, spuse Lydgate.

Dar nu regretă că ușa se deschise și fu anunțat domnul Vincy. Acest înfloritor și sociabil personaj devenise mai interesant pentru el de cînd o văzuse pe Rosamunda. Nu că ar fi țesut, ca și ea, firele vreunui viitor imaginar în care soarta lor era unită ; dar e firesc ca un bărbat să-și amintească cu plăcere de o fată fermecătoare și să fie dornic să prînzească într-un loc unde ar putea s-o revadă. Înainte de a se despărți, domnul Vincy îi făcu o asemenea invitație după care „nu se grăbea să alerge", fiindcă la micul dejun Rosamunda pomenise în treacăt că, după părerea ei, noul doctor devenise favoritul unchiului Featherstone.

Domnul Bulstrode, rămas între patru ochi cu cumnatul său, își turnă un pahar cu apă și deschise o cutie cu sanvișuri.

— Nu te pot convinge să adopți regimul meu, Vincy ?

— Nu, nu ; nu dau doi bani pe sistemul ăsta. Viața are nevoie de căptușeală, zise domnul Vincy, care nu scăpa nici un prilej să vînture deviza lui bună la toate. Oricum, urmă el, apăsînd asupra cuvîntului, ca pentru a

înlătura orice digresiune — am venit aici ca să discut o mică afacere a tinerei mele oiţe negre, Fred.

— E un subiect asupra căruia probabil că vom avea vederi la fel de deosebite ca şi asupra dietei, Vincy.

— Sper că nu şi de data asta. (Domnul Vincy îşi pusese în cap să fie bine dispus.) Fapt e, că totul porneşte de la un capriţ al bătrînului Featherstone. Cineva a clocit o poveste aşa, numai de necaz, şi i-a îndrugat-o moşului, încercînd să-l asmută contra lui Fred. El ţine grozav la Fred şi e pe cale de a face ceva frumuşel pentru băiat ; ce mai, e ca şi cum i-ar fi spus lui Fred că are de gînd să-i lase moştenire moşia, şi asta le trezeşte unora invidia.

— Vincy, trebuie să-ţi repet că nu vei găsi nici un sprijin la mine pentru drumul pe care păşeşte fiul dumitale mai mare. Numai împins de vanitatea lumească l-ai hărăzit Bisericii : avînd o familie cu trei băieţi şi patru fete, nu-ţi erau la îndemînă mijloacele necesare pentru a dedica bani unei educaţii costisitoare, care n-a dus la nimic decît că i-a format obiceiuri nesăbuite şi i-a dat năravul trîndăviei. Acum culegi roadele.

Domnul Bulstrode se dădea ararcori în lături cînd credea că e de datoria lui să scoată la iveală greşelile semenilor săi, dar domnul Vincy nu era la fel de pregătit să fie răbdător. Cînd un om are perspectiva de a ajunge foarte curînd primar şi e gata să adopte, în interesul comerţului, o atitudine fermă în politică în general, el vădeşte un firesc simţ al importanţei persoanei sale în ordinea lucrurilor, care pare să pună pe un plan secundar chestiunile legate de purtarea personală. Şi această anume dojană a domnului Bulstrode îl supăra din cale-afară, mai mult decît oricare alta. Era absolut de prisos să i se spună că ce-a semănat, aceea culege. Dar simţea jugul lui Bulstrode pe grumaz şi, deşi de obicei îi plăcea să se poarte ca un cal nărăvaş, acum se căzni să se ferească de această satisfacţie.

— Cît despre asta, Bulstrode, n-are rost să o luăm de la capăt. Nu sînt unul dintre oamenii aceia ai dumitale, croiţi după tipar şi nici nu pretind să fiu. N-am putut prevedea totul în branşă ; nu e afacere mai strașnică decît a noastră în tot Middlemarch-ul, şi flăcăul se arăta isteţ. Sărmanul meu frate a fost slujitorul Bisericii, şi ar fi făcut treabă bună — obţinuse şi aprobarea, dar l-au răpit dintre noi frigurile stomacale ; altminteri, pînă azi, ar fi putut ajunge decan. Cred că am fost îndreptăţit în ceea ce am încercat cu Fred. Dacă treci la capitolul evlaviei, mie-mi pare că omul nu trebuie să vrea să-şi măsoare carnea din farfurie, pînă la ultima uncie : trebuie să ai puţină încredere în pronie şi să fii mărinimos. Este un sănătos sentiment britanic să încerci să-ţi ridici puţin familia ; după părerea mea, un părinte are datoria să le ofere fiilor săi un prilej bun în viaţă.

— Nu vreau să acţionez altfel decît în calitate de cel mai bun prieten al dumitale, Vincy, cînd spun că ceea ce ai înşirat chiar acum e un talmeş-balmeş de nebunie fără sens şi de trufie lumească.

— Foarte bine, grăi domnul Vincy, devenind năzdrăvan, în ciuda hotărîrilor luate, niciodată nu susţin că aş fi altceva decît lumesc şi, mai mult încă, nu văd pe nimeni altul care să nu fie aşa. Presupun că nu-ţi conduci afacerile după ceea ce numeşti principii nelumeşti. Singura deosebire pe care o văd este că un fel de a fi lumesc poate fi niţel mai cinstit decît celălalt.

— Genul ăsta de discuţie nu duce la nimic, Vincy, replică domnul Bulstrode, care, isprăvindu-şi sanvişul, îşi lipise iar spinarea de spătarul fotoliului şi-şi ferea ochii de lumină, ca şi cum ar fi fost ostenit. Aveai o altă treabă mai personală ?

— Da, da. Ca să nu mai lungim vorba, cineva i-a povestit bătrînului Featherstone, spunînd că de la dum-

neata o știe, cum că Fred ar fi împrumutat, sau ar fi căutat să împrumute bani, pe temeiul că va moșteni moșia lui. Bineînțeles că n-ai lansat niciodată asemenea trăznaie. Dar bătrînul stăruie ca Fred să-i aducă o dezmințire, scrisă de mîna dumitale; doar un petic de bilețel, în care să se spună că nu crezi o vorbă din bazaconiile astea, anume că ar fi împrumutat sau a căutat să împrumute bani în felul ăsta nătîng. Îmi închipui că n-ai de ce să te împotrivești la atîta lucru.

— Iartă-mă. Am o obiecție. Nu sînt nicidecum sigur că fiul dumitale, în nesocotința și ignoranța lui — nu voi folosi un cuvînt mai aspru — nu ar fi încercat să scoată bani, grozăvindu-se cu șansele lui de viitor, sau chiar că cineva n-ar fi putut să fie destul de netot ca să-i furnizeze bani, bazat pe o prezumție atît de vagă: pe lumea asta găsești o sumedenie de asemenea împrumuturi fluș turatice, precum și alte nebunii.

— Dar Fred îmi dă cuvîntul lui de onoare că n-a împrumutat niciodată bani, sub pretext că ar exista vreo înțelegere privitoare la moșia unchiului său. Băiatul nu minte. Nu vreau să-l fac mai bun decît e. L-am mușt ruluit zdravăn — nimeni nu poate spune că închid ochii la ce face. Dar mincinos nu este. Și aș zice — dar poate că mă înșel eu — că nici o religie nu împiedică pe un om să creadă cele mai bune lucruri despre un tînăr, cînd nu știi despre el lucruri mai rele. Îmi pare că ar fi vai de evlavia dumitale, dacă i-ai pune bețe în roate și n-ai primi să declari că nu-l crezi în stare de asemenea păcat, din moment ce nu ai nici un motiv întemeiat să-l crezi.

— Nu sînt deloc convins că i-aș face un bine fiului dumitale, netezindu-i calea către viitoarea însușire a averii lui Featherstone. Bogăția nu-mi pare o binecuvîntare pentru cei care o folosesc doar ca pe o recoltă menită acestei lumi. Nu-ți place să auzi lucrurile acestea, Vincy, dar în împrejurările de față mă simt chemat să-ți

spun că nu am nici un motiv să susțin o predispoziție la înavuțire de soiul celei la care mă refer. Nu mă sfiesc să declar că aceasta nu va tinde la propășirea veșnică a fiului dumitale, sau la slava Domnului. De ce, așadar, te-ai aștepta să-ți iscălesc acest gen de *affidavit*[1] care nu are alt obiect decît cel de a cultiva o slăbiciune nebunească și a asigura un legat nebunesc?

— Dacă ai de gînd să împiedici pe toată lumea, afară de sfinți și evangheliști, să facă parale, trebuie să renunți la cîteva asocieri foarte profitabile — asta-i tot ce-ți pot spune, i-o trînti de la obraz domnul Vincy. S-ar putea să fie spre slava Domnului, dar nu spre gloria comerțului din Middlemarch, că firma „Plymdale" folosește vopselele alea albastre și verzi cumpărate de la manufactura „Brassing"; vopselele astea putrezesc mătasea, asta-i tot ce știu despre ele. Poate că dacă alți oameni ar afla că o parte atît de mare din profit e cheltuită spre slava Domnului, le-ar plăcea mai mult vopselele. Nu-mi pasă cine știe ce de treaba asta — cu toată că aș putea stîrni un scandal de pomină, dacă aș avea chef.

Bulstrode făcu o mică pauză, înainte de a răspunde.

— Mă mîhnești adînc cînd te aud cum vorbești, Vincy. Nu mă aștept să înțelegi de ce procedez astfel — nu e lucru ușor nici măcar să ieși o cale pentru principii în hățișurile acestei lumi, darămite să faci ca urzeala să apară limpede unor semeni care nu se sinchisesc de nimic și-și bat joc de tot. Cu voia dumitale, trebuie să-ți amintesc că sînt plin de îngăduință în ceea ce te privește, deoarece ești fratele soției mele și că nu-ți șade deloc bine să te plîngi că aș fi strîns la mînă cu ajutorul material menit să-ți ridice poziția lumească a familiei. Trebuie să-ți aduc aminte că nu propria dumitale prudență sau judecată ți-a îngăduit să-ți păstrezi locul pe care-l deții în comerț

[1] Certificat (n. t.).

— Foarte probabil că nu, dar pînă azi n-ai pierdut de pe urma negoțului meu, preciză domnul Vincy, întărîtat la culme (rezultat care ararcori era întîrziat de hotărîrile luate mai înainte). Și cînd te-ai însurat cu Harriet, nu văd cum te-ai fi putut aștepta ca familiile noastre să nu intre în aceeași oală. Dacă ți-ai schimbat gîndul și vrei ca familia mea să coboare, mai bine spune așa, și gata. Eu unul nu m-am schimbat niciodată, sînt un enoriaș simplu, la fel cum eram înainte de s-au ivit doctrinele. Iau lumea așa cum este, în negoț și-n toate celelalte. Dar dacă vrei ca noi să coborîm o treaptă în societate, spune așa. Atunci am să știu mai bine ce să fac.

— O iei razna. Stima de care te bucuri în ochii lumii o să scadă cumva fiindcă n-o să ai această scrisoare despre fiul dumitale ?

— Ei, fie că o să scadă sau nu, consider ca foarte urît din partea dumitale că mi-o refuzi. Asemenea fapte s-or fi împăcînd cu evlavia, dar din afară arată scîrbos, parcă ai fi cîinele grădinarului [1]. Ai putea la fel de bine să-l și ponegrești pe Fred : cam tot acolo ajungi, dacă refuzi să spui că bîrfeala n-ai stîrnit-o dumneata. Lucruri de soiul ăsta — acest spirit tiranic, fiindcă vrei să joci pretutindeni rolul de episcop și de bancher, lucruri din astea fac ca numele omului să miroase rău.

— Vincy, dacă ții neapărat să ne certăm, o să fie nespus de dureros pentru Harriet ca și pentru mine însumi, rosti domnul Bulstrode, ceva mai enervat ca de obicei și puțin mai palid la față.

— Nu vreau să mă cert. E în interesul meu — și poate și al dumitale — să rămînem prieteni. Nu-ți port pică, nu am despre dumneata o părere mai proastă decît despre alți oameni. Un om care se lasă pe jumătate flămînd

[1] Un cîine care nu mănîncă, dar nu lasă nici pe altul să mănînce. Proverb care dă titlul unei celebre comedii de Lope de Vega (n. t.).

şi o ţine într-una cu rugăciuni de familie şi aşa mai departe, crede în religia lui, oricare o fi aceea; ai putea să-ţi dublezi capitalul, la fel de iute, b'estemînd şi înjurînd — o groază de oameni fac aşa. Îţi place să fii stăpîn, nu poţi tăgădui asta: trebuie să fii personajul numărul unu în cer, altminteri n-o să-ţi placă prea mult raiul. Dar eşti soţul surorii mele şi se cade să ne ţinem legaţi; şi, dacă o cunosc bine pe Harriet, o să arunce vina pe dumneata dacă ne certăm, fiindcă întinzi coarda în felul ăsta şi refuzi să-i dai o mînă de ajutor lui Fred. Şi n-am de gînd să spun că am să îndur în tăcere una ca asta. Consider că e o treabă murdară.

Domnul Vincy se ridică, începu să-şi încheie redingota şi privi ţintă în ochii cumnatului său, ceea ce însemna că cere un răspuns hotărîtor.

Nu era prima dată cînd domnul Bulstrode începuse prin a-l mustra pe domnul Vincy şi sfîrşise prin a vedea o imagine foarte nesatisfăcătoare a lui însuşi în grosolana şi puţin măgulitoarea oglindă pe care mintea manufacturierului o înfăţişa luminilor şi umbrelor mai subtile ale semenilor săi; şi poate că experienţa lui ar fi trebuit să-l avertizeze cum se va sfîrşi scena. Dar o fîntînă cu izvor îmbelşugat va fi generoasă cu apa chiar pe timp de ploaie, cînd devine mai mult decît inutilă; tot astfel o frumoasă fîntînă de poveţe, care se opreşte la fel de greu.

Nu stătea în firea domnului Bulstrode să dea o urmare imediată unor sugestii ce-l stînjeneau. Înainte de-a porni pe altă cale, avea totdeauna nevoie să vadă clar raţiunile sale şi să le pună de acord cu tipicul lui uzual. În cele din urmă cuvîntă:

— Am să meditez puţin, Vincy. Şi-o să-i vorbesc Harrietei despre acest subiect. Probabil că-ţi voi trimite o scrisoare.

— Foarte bine. Cît mai repede, te rog. Sper că totul va fi aranjat înainte de a ne vedea mîine.

Strieta mea reţetă ca
bun sos la carne trufandă ;
Lenevia, preferată,
De mulţi, li-e dulce bucată :
Ca un dulău, pîndeşti bucăţi,
Le-amesteci, le învîrţi c-un băţ,
Cu groş ulei de linguşeli.
Fă spumă cu minciuni, momeli.
Serveşte cald — ca vase vezi
În ghete de morţi s-o păstrezi.

Consultaţia domnului Bulstrode cu Harriet părea să fi avut efectul dorit de domnul Viney, fiindcă a doua zi, dis de dimineaţă, sosi o scrisoare pe care Fred putu să i-o ducă domnului Featherstone drept mărturia cerută.

Bătrînul domn stătea în pat, din pricina vremii friguroase, şi cum nu se zărea nici urmă de Mary Garth în odaia de musafiri, Fred urcă imediat scările şi prezentă misiva unchiului, care, rezemat confortabil de spătarul patului, nu se arăta mai puţin doritor ca de obicei să se bucure de neîncrederea lui în neamul omenesc şi de capacitatea de a-şi sîcîi semenii. Îşi puse ochelarii pe nas, ca să citească scrisoarea, ţuguindu-şi buzele şi trăgîndu-şi în jos colţurile gurii.

„În împrejurările de faţă, nu voi refuza să-mi manifest convingerea — ta-ta-ta, ce cuvinte frumoase aşterne individul ! Este la fel de stilat ca un licitator — *că fiul dumitale Frederic nu a obţinut nici un avans băneşc pe temeiul legatelor promise de domnul Featherstone* — promise ? cine spune că am promis vreodată ceva ? Nu promit nimic — voi fabrica la codicile cîte aş să poftesc — *şi că avînd în vedere natura unor astfel de procedee, este*

nerezonabil să presupunem că un tînăr înzestrat cu bun-simț și caracter ar putea încerca să le adopte. — Aha, dar *gentleman*-ul nu spune că *ești* un tînăr cu bun-simț și caracter, ia aminte, domnule! — *Cît despre asocierea mea cu orice fel de relatare de asemenea natură, afirm categoric că niciodată nu am făcut vreo declarație precum că fiul dumitale ar fi împrumutat bani garantați cu orice fel de bunuri care i-ar putea reveni prin dispozițiile domnului Featherstone.*" — Doamne păzește! bunuri — i-ar reveni — dispoziții! Avocatul Standish e un fleac pe lîngă el. N-ar putea vorbi mai frumos nici dacă ar vrea să ia bani cu împrumut. Biine — și domnul Featherstone îi aruncă o privire peste ochelari lui Fred, înapoindu-i scrisoarea cu un gest disprețuitor — nu-ți închipui cumva că o să cred un singur cuvînt, fiindcă Bulstrode le-aduce așa din condei, 'ai?

Fred roși.

— Ați dorit să aveți scrisoarea, domnule. Mi se pare foarte probabil ca dezmințirea domnului Bulstrode să fie la fel de bună ca și persoana autorizată care v-a transmis ceea ce dezminte el aici.

— Punct cu punct. N-am spus nici o clipă că n-am dat crezare vreunuia din ei. Și acum, la ce te-ai aștepta? întrebă tăios domnul Featherstone, păstrîndu-și ochelarii pe nas, dar retrăgîndu-și mîinile sub cuvertură.

— Nu mă aștept la nimic, domnule.

Fred se stăpînea cu greu ca să nu izbucnească.

— Am venit doar să vă aduc scrisoarea. Dacă vreți, vă spun la revedere.

— Nu încă, nu încă. Sună din clopoțel; vreau să vină don'șoara.

La sunetul clopoțelului, răspunse un slujitor.

— Spune-i don'șoarei să vină! izbucni nerăbdător domnul Featherstone. Ce treabă avea de-a plecat?

Nu-și schimbă tonul cînd apăru Mary.

— De ce n-ai putut să stai aici pînă-ţi spun eu să pleci ? Vreau să-mi dai halatul. Ţi-am spus de-atîtea ori să-l pui pe pat.

Mary avea ochii cam înroşiţi, de parcă ar fi plîns. Era clar că în dimineaţa aceea domnul Featherstone era arţăgos la culme, şi cu toate că Fred întrevedea acum aşteptatul dar bănesc, ar fi preferat să poată să se repeadă asupra bătrînului tiran şi să-i spună că Mary Garth era prea bună ca să slujească toanele lui. Deşi Fred se ridicase cînd fata intră în odaie, ea abia-l luă în seamă ; arăta de parcă ar fi fost în pragul unei crize de nervi şi s-ar fi aşteptat să se zvîrle cu ceva într-însa. Dar lucrul cel mai rău de care se putea teme erau cuvintele. Cînd se duse să ia halatul de pe un cuier, Fred se apropie de ea şi-i spuse :

— Dă-mi voie mie.

— Las-o în pace ! Adu-mi-l, don'şoară, şi pune-l jos aici, rosti domnul Featherstone. Acum poţi pleca iar, pînă ce te chem eu, adăugă el, după ce se acoperi cu halatul. Se deprinsese să dea mai mult gust plăcerii pe care o simţea cînd arăta cuiva că-i face o favoare, purtîndu-se deosebit de necioplit cu altcineva, iar Mary era totdeauna la îndemîna lui pentru a-i furniza condimentul. Cînd vencau rudele bătrînului, o trata mai bine. Trase un maldăr de chei dintr-un buzunar al halatului şi scoase încet la iveală o cutie de tinichea ascunsă sub aşternut.

— Te aştepţi să-ţi dau o mică avere, 'ai ? — zise, aruncîndu-i o căutătură pe deasupra ochelarilor şi făcînd o pauză înainte de a deschide capacul.

— Nicidecum, domnule. Aţi fost destul de bun pentru a-mi vorbi alaltăieri despre un dar ce-mi veţi face, altminteri, bineînţeles, nici nu m-aş fi gîndit la aşa ceva.

Dar Fred se simţea optimist şi i se părea că are în faţa ochilor o sumă numai bună ca să-l scape de anumite îngrijorări. Cînd Fred făcea datorii, totdeauna i se părea că s-ar putea foarte bine ca, într-un fel sau altul, ceva — nu

își imagina neapărat ce anume — să se întîmple, îngăduindu-i să plătească suma la termenul cuvenit. Și acum, cînd s-ar fi zis că împrejurarea providențială era la îndemîna lui, ar fi fost curată nebunie să se gîndească la o alocație care să nu acopere suma de care avea el nevoie ; la fel de absurd ca și cînd ai spera ca un miracol să se producă numai pe jumătate fiindcă nu ai tăria să crezi că minunea se va întîmpla pînă la capăt.

Mîinile cu vine umflate sub piele mînuiau numeroase bancnote, una după alta, întinzîndu-le iarăși, netezindu-le, în timp ce Fred se rezema de spătarul fotoliului ; găsea demnă de dispreț ideea că ar putea să pară nerăbdător. Se considera un gentilom adevărat, pînă-n măduva oaselor, și-i era nesuferit să lingușească un bătrîn, de dragul banilor lui.

În cele din urmă, domnul Featherstone îl privi iarăși peste ochelari și-i dărui un mic teanc de bancnote. Fred zări deslușit că nu erau decît cinci, fiindcă se căscau spre el colțurile mai puțin semnificative. În schimb, fiecare putea să valoreze cîte cincizeci de lire.

Le luă, rostind :

— Vă sînt foarte îndatorat, domnule — și era gata să le facă sul, fără a părea că se gîndește la valoarea lor. Asta însă nu-i convenea domnului Featherstone, care-l privea țintă :

— Haide, nu crezi că merită să-ți pierzi vremea numărîndu-le ? Iei banii ca un lord ; presupun că tot așa îi și pierzi.

— M-am gîndit că nu se cade să te uiți la dinții calului de dar, domnule. Voi fi însă foarte fericit să-i număr.

Totuși, după ce le numără, Fred nu se simți chiar atît de fericit. Fiindcă, oricît de absurd putea să pară, suma reprezenta într-adevăr mai puțin decît hotărîse el, plin de nădejde, că trebuie să fie. Ce înseamnă potrivirea lucrurilor dacă nu faptul că ele corespund așteptărilor unui om ? Neîmplinirea aceasta făcea să se caște în spatele lui

o prăpastie de absurd și necredință. Fred primi o lovitură cruntă cînd descoperi că nu deținea decît cinci hîrtii de douăzeci ; educația lui aleasă, primită în această țară, nu părea să-l ajute la îndreptarea situației. Cu toate acestea spuse, în timp ce chipul bălan își schimbase cu repeziciune culoarea :

— E foarte frumos din partea dumneavoastră, domnule.

— Cred și eu, zise domnul Featherstone. Încuie cutia, o puse la loc, apoi, cufundat în gînduri și fără să se grăbească, își scoase ochelarii de pe nas ; ca și cum meditația i-ar fi inspirat o convingere mai adîncă, repetă :

— Cred și eu că-i frumos.

— Vă asigur, domnule, că vă sînt foarte recunoscător, urmă Fred, care între timp își recăpătase voioșia.

— Așa s-ar și cuveni. Dacă vrei să faci figură bună în lume, mă bate gîndul că Peter Featherstone e singurul om în care trebuie să te încrezi.

Odată cu aceste cuvinte, în ochii bătrînului sclipi o satisfacție ciudată, care spunea multe, căci își dădea seama că acest tînăr deștept se bizuia pe el și că acest tînăr deștept se purta de astă dată ca un nerod.

— Da, într-adevăr : nu mi-au fost hărăzite din naștere șanse prea strălucite. Puțini oameni au fost mai urgisiți ca mine, mărturisi Fred, simțind oarecare mirare la ideea propriei sale virtuți, acum cînd se gîndea cît de neîndurătoare îi fusese soarta. — Nici vorbă, pare cam jalnic să călărești un cal de vînătoare cu răsuflarea scurtă și să vezi cum unor oameni care n-au nici pe jumătate mintea ta le dă mîna să zvîrle orice sumă vor și să încheie tîrguri proaste.

— Ei, acum îți poți cumpăra un armăsar strașnic. Socot că pentru treaba asta ajung optzeci de lire și îți mai prisosesc douăzeci de lire ca să ieși basma curată cînd o să fii ușor strîns cu ușa, vorbi domnul Featherstone, chicotind pe înfundate.

— Sînteți foarte bun, domnule : zise Fred, bucuros că una spune și alta gîndește.

— Aha, sînt un unchi mai bun decît admirabilul dumitale unchi Bulstrode. Gîndesc că n-o să scoți mare lucru din speculațiile lui. Pe cît aud, îl ține legat de picior pe taică-tău cu o sfoară zdravănă, 'ai ?

— Domnule, tatăl meu nu-mi suflă niciodată vreun cuvînt despre afacerile lui.

— Ei, în privința asta dovedește că are ceva minte. Dar alți oameni le descoperă fără să le dea el pe față. De la el n-o să-ți rămînă multe parale ; mai mult ca sigur o să moară fără testament — oamenii de soiul lui sînt în stare de așa ceva ; lasă-i să-l facă primar în Middlemarch cît or pofti. Dar la moartea lui fără testament, n-o să te-alegi cu mare lucru, deși ești fiul cel mai mare.

Fred se gîndea că niciodată domnul Featherstone nu se mai arătase atît de antipatic ca în ziua aceea. E drept, nici nu-i mai dăduse chiar atîta bănet dintr-odată.

— Să distrug această scrisoare a domnului Bulstrode, domnule ? întrebă Fred, ridicînd hîrtia ca și cum ar fi vrut să o pună pe foc.

— A, nu-mi trebuie. Pentru mine nu face nici două parale.

Fred duse scrisoarea la cămin și, plin de zel, o străpunse cu vătraiul. Ardea de dorința de-a ieși din odaie, dar îi era cam rușine atît de el însuși cît și de unchiu-su să o steargă de îndată ce băgase banii în buzunar. Arendașul fermei apăru pe neașteptate ca să-i raporteze stăpînului situația și, spre nespusa lui ușurare, Fred căpătă învoirea să plece, însoțit de îndemnul să se întoarcă în curînd.

Nu rîvnise numai să fie scutit de prezența unchiului său, dar și să o găsească pe Mary Garth. Fata stătea acum la locul ei obișnuit, lîngă cămin, cu o cusătură în mînă și o carte deschisă pe o măsuță alăturată. Nu mai avea pleoapele atît de roșii și arăta, ca de obicei, stăpînă pe sine.

— Are nevoie de mine sus ? întrebă, ridicîndu-se pe jumătate la intrarea lui Fred.

— Nu ; mi s-a dat pașaportul doar fiindcă Simmons s-a dus la el.

Mary se așeză din nou și se apucă iar de cusut. Fără doar și poate, îi arăta mai multă indiferență ca de obicei ; nu știa că duioșia pe care o simțea pentru ea îl făcuse să fiarbă de mînie din pricina ei, acolo, în încăperea de la etaj.

— Pot să stau puțin aici, Mary, sau te plictisesc ?

— Te rog să stai jos, îl pofti Mary ; ai să mă plictisești mai puțin decît domnul John Waule, care a fost iar aici și a luat loc fără să-mi ceară voie.

— Bietul băiat ! Cred că s-a îndrăgostit de tine.

— Nu-mi dau seama de asta. După mine, unul din cele mai nesuferite lucruri din viața unei fete este faptul că totdeauna lumea bănuie c-ar fi vorba de dragoste atunci cînd un bărbat se poartă frumos, iar ea îi arată recunoștință. Aș fi crezut că eu, cel puțin, aș putea să fiu scutită de toate poveștile astea. N-am de ce să fiu prostește de închipuită și să-mi bag în cap că orice tînăr din preajma mea e îndrăgostit de mine.

Mary nu intenționa să trădeze vreun sentiment dar, fără voie, încheie fraza pe un ton în care vibra o urmă de jignire.

— Dă-l naibii pe John Waule ! N-am vrut să te supăr. Nu știam că ai avea vreun motiv să-i fii recunoscătoare. Am uitat ce serviciu imens apare în ochii tăi gestul cuiva care a suflat în locul tău în vreo lumînare.

Fred avea și el mîndria lui și nu voia să arate că știe ce anume atrăsese izbucnirea aceea din partea fetei.

— A, nu sînt supărată decît pe felul în care merg lucrurile. Îmi place să mi se vorbească și mie ca unui om care are minte în cap. Drept să-ți spun, adesea simt că aș putea înțelege ceva mai mult decît ce-mi trăncănesc veșnic tinerii domnișori care umblă pe la vreun colegiu.

Mary își revenise și vorbea cu un glas în care unduia un rîs mocnit, plăcut la auz.

— În dimineața asta poți face haz cît poftești pe socoteala mea, zise Fred. Cînd ai venit sus, mi s-a părut că aveai un aer tare trist. Mai mare rușinea că ești nevoită să rămîi aici, ca să te tiranizeze în felul ăsta.

— A, duc o viață ușoară, în comparație cu alte fete. Am încercat să fiu învățătoare și nu sînt făcută pentru meseria asta : mintea mea ține morțiș să umble pe propria ei cale. Cred că e mai bine să înduri orice greutăți, decît să te prefaci că îndeplinești treaba pentru care ești plătit, iar în realitate să nu te ții de ea. Aici pot face totul la fel de bine ca oricine altul ; poate chiar mai bine decît unele persoane cum ar fi, de pildă, Rosy. Deși ea este exact genul fecioarei frumoase întemnițate de balauri, din poveștile cu zîne.

— Rosy ! strigă Fred, profund neîncrezător, ca un adevărat frate.

— Haide, Fred ! rosti cu emfază Mary, *tu* nu ai nici un drept să-i vezi cusururi.

— Te gîndești la un cusur anume — în cazul de față?

— Nu, mă refer la cusururi în general — la felul tău de-a fi din totdeauna.

— A, că sînt un fluieră-vînt și mînă spartă. Ei, ce vrei, nu sînt născut să rămîn sărac. N-aș fi fost un individ rău, dacă aș fi avut avere.

— Ți-ai fi făcut datoria în acea tagmă pentru care nu a fost voia Domnului să ai chemare, spuse Mary, rîzînd.

— Ei, n-aș fi putut să-mi fac datoria ca pastor mai mult decît îți poți împlini tu îndatoririle de guvernantă. S-ar cuveni ca asta să-ți inspire un ușor sentiment de solidaritate, Mary.

— N-am pretins niciodată că s-ar cuveni să fii pastor. Mai există și alte genuri de muncă. Mie-mi pare o situație tare nenorocită să nu te poți hotărî ce cale să urmezi, ca apoi să acționezi în acea direcție.

— Aș putea, dacă.... Fred își curmă fraza și se ridică, rezemîndu-se de cămin.

— Dacă ai fi sigur că nu vei moșteni o avere?

— N-am spus asta. Vrei să te cerți cu mine. Cu-atît mai rău din partea ta că te iei după ce spun alții despre mine.

— Cum mi-ar putea veni poftă să mă cert cu tine! Ar însemna să mă cert cu toate cărțile mele noi — răspunse Mary, ridicînd volumul de pe masă. Oricît de nesuferit poți fi pentru alții, cu mine ești bun.

— Fiindcă îmi placi mai mult decît oricare altă ființă. Dar știu că mă disprețuiești.

— Da, recunosc; dar numai puțin, admise Mary, încuviințînd din cap, cu un zîmbet.

— Ție ți-ar plăcea un tip care să te dea gata cu opiniile lui înțelepte despre orice subiect.

— Da, așa e.

Mary cosea cu sîrg; părea stăpînă pe situație, provocătoare.

Cînd o conversație ia o întorsătură proastă pentru noi, nu izbutim decît să ne cufundăm tot mai mult în mlaștina stîngăciei. Așa se simțea Fred Vincy.

— Presupun că o femeie nu se îndrăgostește niciodată de cineva pe care-l cunoaște de cînd lumea — de care-și amintește de-o viață — așa cum se întîmplă adesea cu un bărbat. Imaginația unei fete este subjugată întotdeauna de un ins nou.

— Stai să văd, rosti Mary, încrețindu-și cu toată grija colțurile gurii, trebuie să-mi amintesc tot ce știu despre asta. Să o luăm pe Julieta — ea pare un exemplu potrivit pentru ceea ce spui tu. În schimb Ofelia, probabil că-l cunoscuse pe Hamlet de multă vreme, iar Brenda Troil [1] îl cunoscuse pe Mordaunt Marton [2] de cînd erau amîndoi de-o șchioapă. Ce-i drept, dînsul pare să fi fost un tînăr demn de stimă; iar Mina [3] îl iubea din adîncul sufletului

[1], [2], [3] Personaje din romanul *Piratul* de Walter Scott (n. t.).

pe Cleveland, care era un străin. Waverley [1] era o persoană nouă pentru Flora Mac Ivor, totuși ea nu s-a îndrăgostit de dînsul. Și mai sînt și Olivia și Sofia Primrose, și Corina — despre ele se poate spune că s-au îndrăgostit de bărbați pe care nu-i cunoscuseră pînă atunci. Una peste alta, ceea ce știu eu nu-mi arată mare lucru.

Mary își ridică ochii spre Fred, înfruntîndu-l oarecum; dar tînărului îi era dragă privirea aceea, deși ochii fetei nu erau altceva decît ferestre limpezi prin care rîdea simțul ei de observație. Negreșit că Fred era o persoană duioasă și, așa cum din băiețel se făcuse bărbat în lege, la fel se îndrăgostise de vechea lui tovarășă de joacă, deși ei făcea parte din păturile mai cultivate ale societății din ținut, ceeace-i insuflase un mare entuziasm pentru rang și venituri.

— Cînd un bărbat nu are parte de dragoste, degeaba mai susține că ar putea să devină mai bun — că s-ar putea adică arăta în stare de orice, dacă ar fi sigur că dragostea lui este împărtășită.

— N-ar folosi nimănui cîtuși de puțin să spună că ar *putea* fi mai bun. Ar putea, ar voi, ar fi — auxiliare demne de dispreț.

— Nu văd cum ar putea face mare scofală un bărbat, cîtă vreme nu are o femeie care să țină la el.

— Eu cred că ar trebui să se arate bun înainte de a se aștepta la așa ceva.

— Tu știi mai bine, Mary. Femeile nu-i iubesc pe bărbați pentru bunătatea lor.

— Poate că nu. Dar, cînd îi iubesc, nu-i consideră niciodată răi.

— Nu e prea cinstit să spui că sînt om rău.

— N-am spus absolut nimic despre tine.

— N-o să fiu niciodată bun de nimic, Mary, dacă nu-mi spui că mă iubești, dacă nu-mi făgăduiești că te

[1] Eroul romanului cu același titlu de Walter Scott (n. t.).

măriți cu mine — adică, firește cînd voi fi în măsură să mă însor.

— Dacă te-aș iubi cu-adevărat, nu m-aș mărita cu tine : cu siguranță că nu aș promite niciodată să mă mărit cu tine.

— Cred că este o idee cu totul greșită, Mary. Dacă m-ai iubi, s-ar cuveni să-mi făgăduiești că te măriți cu mine.

— Dimpotrivă, cred că ar fi greșit din partea mea să mă mărit cu tine, chiar dacă te-aș iubi.

— Vrei să spui, în situația mea de acum, lipsit de orice mijloc de a întreține o soție. Bineînțeles ; n-am decît douăzeci și trei de ani.

— În această ultimă privință, e clar că te vei schimba. Dar nu sînt sigură de nici o altă schimbare. Tatăl meu spune că un bărbat trîntor s-ar cuveni nici să nu existe, cu-atît mai puțin să se însoare.

— Atunci, sînt sortit să-mi zbor creierii ?

— Nu, cercetînd totul cu amănunțime, aș socoti că ar fi mai cuminte să-ți treci examenele. L-am auzit pe domnul Farebrother zicînd că sînt rușinos de ușoare.

— Totul este foarte frumos. Pentru el totul e ușor. Nu că examenele ar avea vreo legătură cu inteligența. Sînt de zece ori mai deștept decît mulți inși care trec examenul.

— Doamne sfinte ! exclamă Mary, care nu mai era în stare să-și stăpînească limba ascuțită. Asta e valabil pentru prelați ca d-alde Crowse. Împarte-ți deșteptăciunea la zece și cîtul — dragă Doamne — încă s-ar vădi capabil să capete o diplomă. Dar asta arată numai că ești de zece ori mai leneș decît alții.

— Bun, dar dacă totuși trec, n-ai vrea să iau calea Bisericii, nu-i așa ?

— Întrebarea nu este ce vreau eu să faci. Îmi închipui că ai și o conștiință proprie. Poftim ! Uite-l pe domnul Lydgate. Trebuie să mă duc să-l anunț unchiului.

— Mary, zise Fred, apucînd-o de mînă cînd fata se ridică — dacă n-o să mă încurajezi în nici un fel, am să alunec din rău în mai rău, în loc să mă îndrept.

— N-o să te încurajez deloc — spuse Mary şi roşi. Familiei tale i-ar displace, şi alor mei de asemenea. Tatăl meu ar considera o catastrofă pentru mine, dacă aş accepta cererea în căsătorie a unui om care face datorii şi nu munceşte !

Fred se simţi atins şi-i dădu drumul la mînă. Fata păşi spre uşă, dar în prag se întoarse :

— Fred, ai fost întotdeauna tare bun şi generos cu mine. Nu sînt nerecunoscătoare. Dar să nu-mi mai vorbeşti niciodată în felul acesta.

— Prea bine, zise Fred ursuz, luîndu-şi pălăria şi cravaşa. Pe obrajii lui albi ca varul se vedeau pete de un roşu stins. La fel ca mulţi alţi domnişori trîndavi şi răzgîiaţi, era îndrăgostit pînă peste urechi ; ba încă de o fată oarecare şi fără o leţcaie ! Avînd în perspectivă moşia domnului Featherstone şi convingerea că orice-ar spune Mary, adevărul era că ţinea la el, Fred nu se lăsă copleşit de disperare.

Cînd ajunse acasă, îi dădu mamei sale patru bancnote, rugînd-o să i le păstreze.

— Nu vreau să cheltuiesc banii ăştia, mamă. Vreau să plătesc cu ei o datorie. Aşa că pune-i bine, într-un loc unde să nu-i am la îndemînă.

— Fii binecuvîntat, dragul meu, glăsui doamna Vincy. Nu avea nimic mai scump pe lume decît pe fiul mai mare şi pe mezina ei (o copilă de şase ani), pe care alţii îi socoteau cei mai nesuferiţi copii ai familiei. Ochii materni nu se înşală totdeauna cînd înclină spre un anumit copil ; ea, mama poate să judece cel mai bine care dintre copiii ei are o inimă duioasă, plină de dragoste pentru părinţi. Şi hotărît că Fred ţinea foarte mult la maică-sa. Poate că şi

sentimentele lui pentru altă persoană îi trezeau o grijă deosebită, și-l îndemnau să se asigure împotriva înclinării sale de a cheltui suta de lire. Căci creditorul căruia îi datora suta de lire deținea o garanție mai fermă, sub forma unei polițe semnată de tatăl lui Mary.

Cap. XV

Zici că ochi negri-ai părăsit,
Cu ochi de-azur nu ți-a plăcut vreo
fată ;
Dar îmi pari astăzi mai vrăjit
Decît alt' dată.

Mîndra-ntre mîndre doresc,
Noi plăceri cat-iară ;
Ici pași, colo-urme găsesc,
Mă-ndrept spre comoară.

S-a-ntors, tînără în veci,
Cu adevărul stelei reci,
Nume mii : Natură !

Un mare istoric, cum se încăpățîna să se denumească el însuși, care a avut fericirea să moară cu o sută douăzeci de ani în urmă, și astfel să-și ia locul printre coloșii la ale căror picioare uriașe cei în viață sînt nevoiți să-și tîrască micimea, se fălește cu copioasele sale observații și digresiuni ; el le consideră partea cea mai puțin supusă imitației din întreaga sa operă, îndeosebi în acele capitole de început ale numeroaselor volume din istoria lui, unde pare că-și aduce fotoliul în avanscenă și flecărește cu

noi, în toată luxurianta dezinvoltură a frumoasei sale limbi engleze. Dar pe vremea lui Fielding, zilele erau mai lungi (căci timpul, ca și banii, este măsurat după nevoile noastre), după-amiezele văratice erau încăpătoare, iar pendula ticăia încet în serile de iarnă. Noi, istoricii tîrzii, nu trebuie să zăbovim după pilda lui, și dacă am proceda astfel, probabil că flecăreala noastră ar fi anemică și înfrigurată, de parcă ne-am slobozi cuvintele cocoțați pe un scăunel pliant, plasat într-o colivie de papagal.

Eu unul, cel puțin, am atîtea de făcut ca să desfășor ghemul ursitei anumitor destine omenești, și să văd cum au fost țesute și întrețesute, încît toată lumina de care pot dispune trebuie să fie concentrată asupra acestui păienjeniș cu totul aparte, și nu împrăștiată asupra acelui ispititor lanț de raporturi, care se numește univers.

În momentul acesta, trebuie să-l prezint pe noul locuitor Lydgate oricui este interesat de persoana lui, mai limpede decît l-ar fi putut cunoaște chiar aceia care-l zăriseră cel mai des, de la sosirea lui în Middlemarch. Pentru că trebuie să recunoaștem cu toții, negreșit, că un om poate fi luat în tărbacă, ridicat în slăvi, invidiat, ridiculizat, socotit o unealtă, ori poate să devină iubitul cuiva, sau, cel puțin, să fie ales ca viitor soț și totuși să rămînă necunoscut — cunoscut doar ca un ghem de false supoziții, pentru vecinii lui.

Domnea totuși impresia generală că Lydgate nu este cîtuși de puțin un medic de țară oarecare și, în Middlemarch, la vremea aceea, asemenea impresie însemna că se așteaptă din partea lui lucruri mari. Căci doctorul fiecărei familii vădește o pricepere remarcabilă și e apreciat că ar stăpîni o iscusință nemăsurată în tratarea și „combaterea" celor mai zănatice sau perfide boli. Dovada priceperii lui ținea de o adîncă intuiție : convingerea de neclintit a pacientelor sale, pe care nici o împotrivire nu putea s-o zdruncine — numai că acestor intuiții feminine li se opuneau altele, la fel de puternice ; fiecare doamnă

care vedea adevărul medical întruchipat în persoana lui Wrench și în „tratamentul întăritor", îl categorisea pe Toller și „sistemul limitativ" drept o pacoste medicală. Fiindcă vremurile eroice ale unor copioase luări de sînge și ale lipitorilor încă nu dispăruseră, cu atît mai puțin vremurile teoriei conștiincioase, cînd maladia era îndeobște etichetată cu vreun nume urît și tratată ca atare, fără farafastîcuri — ca și cum, de pildă, ar fi fost numită insurecție — și s-ar fi văzut în ea o răzmeriță în care nu trebuie să tragi cu gloanțe oarbe, ci să o goleștî numaidecît de sînge. „Întăritorii" și „limitativii" erau cu toții oameni „deștepți", după opinia cuiva și, în realitate, nici nu se prea poate spune mai mult despre vreun talent în viață. Nimeni nu se avîntase cu închipuirea atît de departe încît să formuleze ipoteza că domnul Lydgate ar fi capabil să aibă cunoștințe la fel de multe ca și doctorul Sprague și doctorul Minchin, cei doi practicieni, care singuri puteau da vreo speranță cînd primejdia era din cale-afară de mare și cea mai slabă nădejde valora o guinee. Totuși, repet, toată lumea credea că Lydgate reprezenta ceva mai neobișnuit decît oricare profesionist din domeniul medicinii generale care activa în Middlemarch. Și era adevărat. Nu împlinise decît douăzeci și șapte de ani, vîrstă la care mulți tineri nu sînt chiar oameni obișnuiți; ei clocotesc de speranța unor mari împliniri, resping răspicat ispitele, gîndind că Mamon nu va apuca să-i momească nici măcar cu o îmbucătură, pentru ca apoi să le sară în spinare, ci mai degrabă că, dacă vor avea de-a face cu el, îl vor înhăma la carul lor.

Rămăsese orfan cînd abia absolvise o școală publică. Tatăl lui, care fusese militar, nu se îngrijise prea mult de cei trei copii, și cînd fiul său Tertius ceru să i se asigure dobîndirea cunoștințelor medicale, tutorii lui găsiră că e mai ușor să-i îndeplinească rugămintea, dîndu-l ucenic la un doctor de țară, decît să se împotrivească cumva, în numele demnității familiale. Era unul din acei flăcăi mai

rar întîlniți, care se decid de timpuriu asupra înclinației lor și ajung la ideea clară că în viață există ceva cu care le-ar plăcea să se îndeletnicească în mod deosebit, de dragul profesiei însăși, și nu fiindcă au exercitat-o și părinții lor. Aproape toți cei care pășim pe drumul unei vocații, ne amintim de o dimineață, sau de un ceas de seară, cînd ne-am urcat pe un scaun înalt ca să dăm jos din raft un volum prăfuit, sau am stat cu buzele întredeschise ca să ascultăm un glas lăuntric ; ne amintim ca de primul început al dragostei noastre. Ceva de felul acesta se întîmplase și cu Lydgate. Era un băiat ager, și cînd se întorcea înfierbîntat de la joacă, se trîntea într-un ungher. Iar în cinci minute se și cufunda în orice soi de carte care-i cădea în mînă : dacă era *Rasselas* sau *Gulliver*, cu atît mai bine, dar făcea față și dicționarului lui Bailey, sau chiar Bibliei, cu apocrifele și marginaliile ei. Ceva trebuia neapărat să citească, cînd nu călărea pe ponei, cînd nu alerga, nu vîna, sau nu asculta conversațiile adulților. Toate acestea erau adevărate despre el la zece ani ; citise de la un cap la altul *Chrysal sau Aventurile unei guinee*, care nu era nici lapte pentru prunci, nici vreo băutură albicioasă menită să fie dată drept lapte, și îi și trecuse prin minte gîndul că materia solidă o constituie cărțile, iar viața e stupidă. Anii de școală nu-i modificaseră mult această opinie, fiindcă, deși își „făcea" studiile clasice și studia matematicile, nu prea strălucea la învățătură. Se spunea despre el că e capabil să realizeze orice, dar, hotărît, nu-i plăcuse încă să facă nimic remarcabil. Era un animal viguros, înzestrat cu o înțelegere promptă, dar pînă atunci nici o scînteie nu stîrnise în el vreo pasiune intelectuală ; acumularea cunoștințelor îi părea o treabă foarte superficială, lesne de stăpînit, judecînd după conversațiile celor mai vîrstnici decît el ; avea impresia că adunase încă de pe-atunci mai mult decît îi era necesar pentru vîrsta adultă. Probabil că acest rezultat al învățămîntului costisitor nu constituia o excepție, în perioada

aceea de surtuce cu pulpane scurte și a altor mode care încă nu se iviseră. Dar, în cursul unei vacanțe, o zi umedă îl trimise în mica bibliotecă a casei, ca să vîneze încă o dată o carte care mai putea avea oarecare prospețime pentru el; zadarnic însă, pentru asta ar fi trebuit să dea jos un șir prăfuit de volume cu coperți cenușii și etichete răpciugoase — volumele unei bătrîne Enciclopedii a cărei tihnă nu o tulburase niciodată. Asta măcar ar fi fost o noutate. Se aflau pe raftul cel mai de sus, și se urcă pe un scaun ca să le ia.

Deschise primul volum luat din raft: uneori poți să citești chiar și într-o atitudine de moment, într-o poziție în care s-ar părea că lectura este cu totul nepotrivită. Pagina la care deschisese volumul purta titlul *Anatomie*, și primul pasaj care-i atrase privirea trata despre valvele inimii. Nu era prea familiarizat cu valve de nici un fel, dar știa că *valvae* înseamnă uși pliante, și prin această breșă țîșni o lumină subită: fu orbit de prima lui noțiune vie despre mecanismul fin adaptat pe care se bizuie schelăria umană. Firește, o educație liberală îl lăsase de capul lui, îngăduindu-i să citească pasajele indecente din clasicii studiați în școală; însă dincolo de acea atmosferă de taină și de lucru rușinos legată de ființa sa intimă, imaginația lui n-avea nici un punct de reper, așa că, pe cît știa el, creierul își avea lăcașul în mici pungi de la tîmplele sale și nu se gîndise să-și reprezinte cum îi circulă sîngele, așa cum nu cugetase în ce chip hîrtia bancnotă era folosită în locul aurului. Dar momentul vocației sosise, și înainte de a coborî de pe scaunul acela, lumea căpătase în ochii lui o nouă înfățișare, fiindcă presimțise procesele fără capăt care umplu vastele spații îngrădite și ascunse vederii lui de către acea ignoranță plină de cuvinte presupusă a fi cunoaștere. Din ceasul acela Lydgate simți cum crește în el o pasiune intelectuală.

Nu ne sfiim să povestim la nesfîrșit cum ajunge un bărbat să se îndrăgostească de o femeie și să se cunune cu

ca, ori, dimpotrivă, să se despartă în chip fatal. Oare poeziei sau prostiei i se datorește că nu ne mai săturăm să descriem ceea ce regele Jacob numea „frumusețea și plinirea" unei femei ? ; că tot ascultăm cu nesaț cum răsună strunele bătrînului trubadur și, prin comparație, cealaltă formă de „frumusețe și plinire", care trebuie să fie cucerită prin gîndire sîrguincioasă și prin răbdătoare renunțare la dorințe mărunte, nu ne spune nimic ?

Istoria acestei pasiuni se desfășoară și ea în mai multe feluri : cîteodată deznodămîntul este o nuntă splendidă, alteori înstrăinarea și despărțirea definitivă. Și nu arareori catastrofa se împletește cu cealaltă pasiune, cîntată de trubaduri. Căci în puzderia de bărbați de vîrstă mijlocie, care își urmează vocațiile înfundîndu-se într-o rutină zilnică, determinată pentru ei aproape în același fel ca și legarea nodului la cravată, există totdeauna un grup mărișor, care, cîndva, au intenționat să făurească fapte mari și să prefacă puțin lumea. Povestea felului în care au ajuns să fie turnați și ei în tiparul mediu, ajustați pentru a fi împachetați cu grosul, abia dacă mai este amintită vreodată, chiar de conștiința lor ; poate că ardoarea ce-i însuflețea în truda lor generoasă și neplătită s-a stins pe nesimțite, la fel ca și flacăra altor iubiri tinerești ; pînă cînd, într-o bună zi, eul lor din tinerețe, se strecoară ca o stafie în vechea ei locuință și face ca noul mobilier să arate fantomatic. Nimic pe lume nu este mai ascuns decît procesul schimbării lor treptate ! La început au respirat acest aer fără să știe : poate că dumneata și cu mine i-am molipsit cu răsuflarea noastră, cînd am înșirat vorbe false, pline de conformism, sau ne-am tras concluziile noastre neroade ; sau poate că a ajuns pînă la ei, purtat pe undele ce le împrăștie privirea unei femei.

Lydgate nu avea de gînd să ajungă unul din acești ratați și înaintea lui se conturau speranțe mai nobile, pentru că interesul lui științific căpătă curînd forma entuziasmului profesional : îl însuflețea o credință tine-

reasca în munca prin care își cîștiga pîinea, și simțirea aceea nu putea fi înăbușită de inițierea în expedientele numite „zile de ucenicie"; de-a lungul studiilor urmate la Londra, Edinburgh și Paris păstră convingerea că profesia medicală, așa cum ar putea ea să fie, era cea mai minunată din lume; că înfățișa cea mai desăvîrșită îmbinare între știință și artă și cea mai directă alianță dintre cuceririle intelectuale și binele social. Firea lui Lydgate cerea această combinație: era o ființă emoțională, înzestrată cu un simț al solidarității, izvorît din adîncul ființei lui plămădite din carne și sînge, ce rezista în fața tuturor abstracțiunilor pe care le presupune un studiu de specialitate. Nu-i păsa numai de cazuri, ci se interesa de oameni, de John și Elizabeth, mai ales de Elizabeth.

Profesia lui mai avea și altă atracție: ea necesita reforme și îți oferea prilejul ca, revoltat, să iei cîndva hotărîrea de a zvîrli cît colo toate podoabele ei venale și alte șarlatanii și să devii posesorul unor calificări autentice, cu toate că nimeni nu-ți cerea acest lucru. Se duse să studieze la Paris, cu gîndul ca la întoarcerea în patrie să se stabilească în vreun orășel de provincie, ca doctor în medicină generală, și să ducă lupta împotriva irațională separații între cunoștințele medicale și cele chirurgicale, în interesul cercetărilor lui științifice și pentru propășirea generală. Avea să se țină departe de sfera intrigilor, invidiilor și slugărniciei sociale din Londra; avea să dobîndească celebritatea, oricît de încet, așa cum făcuse Jenner [1], prin valoarea independentă a muncii sale. Căci trebuie să ne amintim că trăia într-o perioadă întunecată și, în ciuda colegiilor venerabile care se osteneau mult ca să asigure puritatea cunoștințelor, împuținîndu-le, ca să nu dea loc la greșeli, și hotărînd reguli de neclintit privitoare la onorarii și vizite, se întîmpla ca tineri domni foarte ignoranți să ajungă la o înaltă poziție socială la

[1] *Edward Jenner* (1749—1822), medic englez, descoperitorul vaccinului antivariolic (n. t.).

Londra, iar un număr mult mai însemnat să capete dreptul legal de a practica, pe mari întinderi ale țării. De asemeni, nivelul înalt al inteligenței publice menținut de către Colegiul Doctorilor, care-și dădea autorizația lui specială costisitoarei și mult rarefiatei instrucțiuni medicale dobîndite de cei care absolviseră la Oxford și Cambridge, nu împiedica deloc excrocheria să-și facă mendrele, fiindcă, de vreme ce practica profesională consta cu precădere din prescrierea unei sumedenii de medicamente, publicul ajungea să creadă că s-ar putea simți mai bine înghițind și mai multe medicamente, cu condiția să le poată obține ieftin, așa că se îndopa cu metri cubi de doftorii prescrise de niște ignoranți fără scrupule, care nu dobîndiseră nici o diplomă. Ținînd seama că statisticile încă nu înfățișaseră un calcul privitor la numărul doctorilor ignari sau fățarnici care trebuie neapărat să scoată o pîine, în pofida tuturor schimbărilor, Lydgate găsea că o modificare adusă unităților era modul cel mai direct de a schimba și numerele mari. Intenționa să devină o unitate care să aducă o anumită înnoire, o schimbare sensibilă, destinată, într-o bună zi, să înrîurească în chip apreciabil nivelul mediu al profesiei, iar pînă atunci să aibă plăcerea de a aduce o înnoire folositoare pentru viscerele propriilor pacienți. Dar nu tindea pur și simplu către un mod de practică mai original decît se obișnuia. Ambițiile lui rîvneau la rezultate mai vaste : era înflăcărat de posibilitatea de a putea pune la punct dovada unei teorii anatomice și de a făuri încă o verigă în lanțul descoperirilor.

Oare vi se pare ceva necugetat ca un medic din Middlemarch să se viseze descoperitor ? În realitate, mai toți știm prea puține despre marii deschizători de drumuri, pînă ce sînt înălțați printre constelații și ajung să ne cîrmuiască destinele. Dar acest Herschel [1], de pildă, care

[1] *Sir William Herschel* (1738—1822), astronom englez, născut la Hanovra. A descoperit planeta Uranus și doi sateliți ai ei (n.t.).

„a sfărîmat barierele cerurilor", nu a cîntat pe vremuri la orga unei biserici din provincie și nu a dat lecții de muzică unor pianiști care se poticneau ? Fiecare dintre acești oameni strălucitori a fost silit să calce pe pămînt, printre vecini care poate-i arătau mai multă stimă pentru portul și veșmintele sale, decît pentru orice avea să-l îndreptățească la faimă veșnică. Fiecare dintre ei are mica lui istorie personală, presărată cu tentații meschine și griji sordide, însemnînd un frecuș ce i-a întîrziat cursa spre tovărășia finală cu nemuritorii. Lydgate nu era orb față de primejdiile unei asemenea solicitări, dar avea deplină încredere în hotărîrea lui de a o înlătura cît mai mult cu putință : la douăzeci și șapte de ani împliniți, se simțea om cu experiență și nu intenționa ca vanitatea să fie întărîtată de contactul cu pompoasele succese lumești ale Capitalei ; își dorea să trăiască printre oameni pe care nu-i rodea rivalitatea în urmărirea unei mari idei, idee ce avea să se îngemăneze cu practica asiduă a profesiei sale. Exista o fascinație în speranța că cele două țeluri se vor lumina reciproc : observarea grijulie și deducția care alcătuiau munca lui zilnică, folosirea lentilelor menite a-i stimula judecata în anumite cazuri, aveau să-i lărgească orizontul de gîndire, pus în slujba unor cercetări mai vaste. Nu era oare aceasta caracteristica dominantă a profesiei sale ? Avea să fie un bun doctor în Middlemarch, și acest lucru va constitui însăși metoda de a se menține pe cărarea cercetării, care duce departe. În privința unui singur punct avea nevoie de aprobarea opiniei publice, în acel stadiu specific al carierei sale ; nu avea de gînd să-și ia ca model pe acei filantropi care se lăfăiesc de pe urma cîștigurilor obținute din comerțul cu murături otrăvitoare pentru a-și putea susține adulterele, sau care dețin cote într-un tripou blestemat, ceea ce le oferă răgazul de a apăra cauza moralității publice. Intenționa să înceapă prin anumite reforme concrete, chiar în activitatea lui, reforme care ridicau mai puține greutăți decît demonstrarea unei

concepții anatomice. Una din aceste reforme consta în a acționa energic pe temeiul unei recente decizii legale, ce-l obliga pe doctor doar să prescrie, dar nu să și livreze medicamente, sau să ia procente de la farmacist. Însemna o inovație, pentru un om hotărît să-și însușească stilul unui doctor în medicină generală dintr-un tîrg de provincie, iar confrații lui aveau să vadă în aceasta o critică jignitoare. Dar Lydgate își pusese în gînd să reînnoiască și tratamentul aplicat bolnavilor lui și avea destulă înțelepciune ca să vadă că cea mai bună garanție pentru o practică onestă, conformă cu credința lui, era să scape de tentațiile sistematice de a face contrariul.

Pe vremea aceea, observatorii și teoreticienii aveau mai multe bucurii decît astăzi: sîntem îndemnați să considerăm drept cea mai frumoasă perioadă din istoria lumii aceea cînd America începea să fie descoperită, cînd un marinar cutezător, chiar dacă naufragia, putea să acosteze pe țărmul unei noi lumi; și pe la 1829, teritoriile întunecate ale Patologiei însemnau o frumoasă Americă pentru un tînăr aventurier entuziast și plin de ardoare. Lydgate nutrea, mai presus de orice, ambiția de a contribui la lărgirea bazei științifice, raționale, a profesiei sale. Cu cît simțea mai mult interes pentru problemele speciale ale maladiei, cum ar fi natura febrei sau a frigurilor, cu-atît mai arzătoare era nevoia lui de a dobîndi acea elementară cunoaștere a structurii; la începutul secolului, adusese oarecare lumină asupra acestei probleme, în decursul scurtei și glorioasei sale cariere, Bichat [1], care a murit cînd împlinise abia treizeci și unu de ani, dar care, asemenea unui nou Alexandru, lăsase în urma lui un regat destul de întins ca să fie împărțit între mulți moștenitori. Acest francez de seamă a introdus cel dintîi concepția că organismele vii, privite structural, nu sînt asociații de organe

[1] *Xavier Bichat* (1771—1803), savant francez, descoperitorul relațiilor funcționale din corpul omenesc (n. t.).

care pot fi înțelese studiindu-le mai întîi separat și apoi în ansamblu ; ele trebuie să fie privite ca o structură alcătuită din anumite țesături sau păienjenișuri primare, din care se alcătuiesc diferitele organe — creier, inimă, plămîni și așa mai departe — la fel cum feluritele dependințe ale unei case sînt alcătuite din diferite proporții de lemn, oțel, piatră, cărămidă, zinc și celelalte, fiecare material avînd compoziția și proporția lui specifică. Nici un om nu înțelege și nu poate să-și facă o idee despre întreaga structură sau despre părțile ei componente, și nu poate să-i afle punctele slabe și remediile necesare, atît timp cît nu cunoaște natura materialelor de bază. Iar concepția făurită de Bichat, prin amănunțitul său studiu asupra diferitelor țesuturi, a influențat problemele medicale, la fel cum aprinderea unui bec cu gaz aerian va schimba aspectul unei străzi învăluite în ceață, luminată cu gaz lampant ; a relevat noi relații și acțiuni ale structurii, ascunse pînă atunci, de care trebuia să se țină seama în cîntărirea simptomelor maladiilor și a acțiunii medicamentelor. Dar rezultatele care depind de conștiința și de inteligența umană se dobîndesc printr-un travaliu lent și, la sfîrșitul anului 1829, practica medicală, în cea mai mare parte a ei, încă se tîra sau se poticnea de-a lungul drumurilor bătute, și mai rămînea de înfăptuit o muncă științifică ce părea să fie urmarea directă a cercetărilor lui Bichat. Acest vizionar nu a putut să vadă dincolo de țesuturi, pe care el le considera factori ultimi ai organismului viu, marcînd limita analizei anatomice ; dar deschisese calea ca o altă minte să observe : oare aceste structuri nu au toate vreo bază comună de la care au pornit laolaltă, așa cum voalul, mătasea, satinul și catifeaua ies din coconul brut ? Răspunsul avea să aducă o altă lumină, ca aceea a oxi-hidrogenului, ce va dezvălui însuși germenele lucrurilor și va pune sub semnul întrebării toate explicațiile anterioare. Lydgate era pasionat de această continuare a operei lui Bichat, care începuse să aibă ecou în multe

curente ale gîndirii europene ; rîvnea să demonstreze relaţiile mai intime ale structurii vii şi să ajute gîndirii umane să se apropie mai mult de adevărata ordine a lucrurilor. Opera încă nu fusese împlinită, ci doar pregătită pentru cei care ştiau cum să folosească pregătirea. Care era ţesutul primitiv ? În felul acesta punea Lydgate întrebarea — şi nu aşa cum se cerea pentru a obţine răspunsul aşteptat ; dar multor cercetători li se întîmplă să le scape cuvîntul potrivit. Şi se bizuia pe acele intervale de linişte de care avea să profite pentru cercetare, ca să lege unul cu altul firele investigaţiilor : se bizuia pe multe indicii ce urmau să fie dobîndite prin aplicaţia sîrguincioasă, nu numai a scalpelului, ci şi a microscopului, pe care cercetarea începuse a-l utiliza iarăşi, cu un nou entuziasm dat de o încredere deplină. Acesta era planul de viitor al lui Lydgate : o muncă bună, măruntă, în folosul Middlemarch-ului, şi o muncă mare în slujba întregii lumi.

Pe vremea aceea era, fără doar şi poate, un om fericit : împlinise douăzeci şi şapte de ani, nu avea nici un viciu înrădăcinat şi era totodată înarmat cu generoasa hotărîre ca acţiunea lui să dea roade binefăcătoare ; iar în mintea sa avea idei care dăruiau vieţii un interes cu totul diferit de cultul cărnii de cal şi alte rituri mistice şi practici costisitoare, idei pe care cele opt sute de lire rămase după ce-şi cumpărase cabinetul, cu siguranţă că nu ar fi izbutit să i le asigure prea multă vreme. Se afla la startul care face din cariera multor bărbaţi un frumos pretext de pariuri, dacă există vreun gentilom dedat acestui amuzament în stare să aprecieze toate probabilităţile complicate ce s-ar putea ivi în calea unui ţel arzător : toate obstacolele şi imboldurile datorate împrejurărilor, toate aspectele subtile ale echilibrului lăuntric, datorită cărora un om înoată şi ajunge la ţintă, sau, dimpotrivă, e tîrît de apă cu capul în jos. Riscul ar rămîne chiar după ce am cunoaşte îndeaproape caracterul lui Lydgate, deoarece ca-

racterul reprezintă și el un proces și o desfășurare. Omul era încă în formare, atît ca doctor în Middlemarch, cît și ca descoperitor candidat la nemurire, și prezenta virtuți ca și defecte în măsură să scadă sau să se dezvolte. Cusururile sale nu vor constitui, sper, un motiv ca să renunțați la interesul ce i-l purtați. Printre prietenii noștri pe care-i prețuim nu se găsește oare cîte unul cam prea încrezător în puterile lui și prea plin de dispreț, unul a cărui minte aleasă este presărată ici-colo cu platitudini; care se arată cînd nițel înțepat, cînd umflat de prejudecăți înnăscute; sau ale cărui forțe, în ce au ele mai bun, pot să alunece pe un făgaș greșit sub influența unor solicitări trecătoare? Toate acestea s-ar putea susține împotriva lui Lydgate, dar atunci ele ar fi perifrazele unui predicator politicos care vorbește despre Adam și nu ar dori să spună o vorbă menită să-i supere pe enoriașii din stranele cu plată. Aceste gingașe generalități sînt o chintesență a unor cusururi particulare care pot caracteriza diverși indivizi: ele au chip, dicțiune, fac grimase și dețin roluri în feluritе drame. Vanitatea unuia nu seamănă cu a altuia, după cum nici nasul unuia nu e la fel cu al celuilalt; fiecare e trufaș în felul său, căci mintea fiecăruia alcătuiește un cadru ce-și pune pecetea pe acele mici amănunte prin care un om se deosebește de altul. Lydgate era un trufaș dintre cei aroganți: niciodată impertinent, niciodată fandosit, ci impresionant în pretențiile lui și de-o amabilitate nu lipsită de dispreț. Era capabil să facă multe pentru nătărăi, pentru că îi era milă de ei și se simțea absolut sigur că aceștia nu ar putea avea nici o influență asupra lui; pe cînd se afla la Paris, se gîndise să adere la saint-simonism, în scopul de a-i întoarce pe adepți împotriva unora dintre propriile lor doctrine. Cusururile lui erau întovărășite de trăsături fizice înrudite și aparțineau unui bărbat cu un frumos timbru baritonal, unui tînăr pe care hainele cădeau ca turnate și ale cărui gesturi, chiar și cele mai ba-

nale, aveau un aer de distincție înnăscută. „Unde se află, atunci petele de platitudine ?“ va exclama o tînără înamorată de această grație nestînjenită. Cum ar putea să existe vreo fărîmă de platitudine la un om atît de bine crescut, care rîvnește la distincție socială și se arată atît de generos și de aparte în vederile sale asupra îndatoririlor sociale ? La fel de lesne cum un om de geniu ar putea să se arate prost, dacă-l atragi pe nepusă masă în dezbaterea unei teme ce nu i se potrivește, sau așa cum destui oameni, însuflețiți de cea mai mare bunăvoință pentru promovarea bucuriilor culturale, ar putea avea unele inspirații proaste, concretizate prin alegerea unor distracții ușoare, deoarece sînt incapabili să treacă dincolo de muzica lui Offenbach sau de calamburile strălucite din ultimul spectacol de revistă. Petele de platitudine ale lui Lydgate erau generate de prejudecățile sale : în ciuda nobilelor lui intenții și a compasiunii, cel puțin jumătate din prejudecățile sale erau de natura celor ce pot fi găsite la oameni de rînd din lumea aceasta: distincția spirituală izvorîtă din înflăcărarea sa intelectuală nu se făcea simțită și în impresiile sau părerile lui despre mobilă, de pildă, sau despre femei, nici în dorința sa de a se afla (fără să spună) că era de obîrșie mai aleasă decît alți doctori de țară. Deocamdată nu intenționa să se gîndească la mobilă ; dar de cîte ori o făcea, era de temut că nici biologia, nici proiectele de reformă nu-l vor ridica deasupra impresiei vulgare că ar fi de neconceput ca mobilierul său să nu fie cel mai costisitor cu putință.

Cît despre femei, își mai pierduse mințile odată, lăsîndu-se tîrît în volbura unei pasiuni arzătoare despre care credea că a fost marea nebunie din viața lui, deoarece căsătoria, amînată pentru o anumită perioadă îndepărtată, nu avea desigur să fie urmarea unei porniri năvalnice. Pentru cei care vor să se familiarizeze cu Lydgate, va fi

bine să afle ce a fost această vijelie, fiindcă poate servi ca exemplu de pasiune capricioasă, spre care vădea puternice înclinații, alături de bunătatea cavalerească, menită să-l facă și mai vrednic de iubire. Povestea poate fi spusă în puține cuvinte. Se petrecuse în timp ce studia la Paris, și tocmai într-o perioadă cînd, pe lîngă, și mai presus de munca de student, se îndeletnicea cu unele experiențe galvanice. Într-o seară, obosit de experimentări și nefiind capabil să smulgă faptele de care avea nevoie, își lăsase oarecum în pace broaștele și iepurii, puși la grea încercare sub misteriosul stimulent al unor șocuri rămase fără explicație, și se dusese să-și încheie seara la teatrul de la Porte Saint Martin, unde se juca o melodramă pe care o mai văzuse de cîteva ori ; era atras nu de opera ingenioasă a autorilor care colaboraseră la text, ci de o actriță al cărei rol era să-și înjunghie iubitul, luîndu-l, din greșeală, drept ducele intrigant din piesă.

Lydgate se îndrăgostise de această actriță, așa cum un bărbat iubește o femeie căreia nu nădăjduiește să-i vorbească vreodată. Era o provensală cu ochi negri, profil grecesc și forme majestuos rotunjite, dăruită cu acel gen de frumusețe care are un duios aer de matroană chiar în tinerețe, iar glasul ei era un gungurit blînd. Venise de puțin timp la Paris și lumea o considera o femeie virtuoasă; soțul actriței juca rolul iubitului nefericit. Interpretarea ei nu era „mai bună decît s-ar cuveni să fie", dar publicul se declara satisfăcut. Lydgate nu se simțea liniștit decît atunci cînd se ducea s-o privească pe femeia aceea ; era ca și cum s-ar fi trîntit sub boarea sudului, pe un maldăr de violete, fără ca aceasta să dăuneze studiilor lui galvanice, la care urma să se întoarcă de îndată. Dar în seara aceea vechea dramă s-a complicat cu o nouă catastrofă. În clipa cînd eroina trebuia să interpreteze înjunghierea iubitului ei, care urma să cadă cu grație, soția împlîntă cu adevărat pumnalul în soțul ei ; omul se prăbuși, lovit de moarte.

Un țipăt sălbatic străpunse sala și provensala căzu leșinată ; țipătul și leșinul făceau parte din piesă, dar de data aceasta leșinul era real. Lydgate sări ca ars și, fără să-și dea seama de ceea ce face, se repezi să dea ajutor ; și o cunoscu pe eroina lui, căreia îi descoperi o puternică lovitură la cap și o ridică în brațe cu blîndețe.

Parisul vui de povestea acelei morți : era vorba de o crimă ? Cîțiva dintre cei mai înflăcărați admiratori ai actriței înclinau să o creadă vinovată, ceea ce îi făcea s-o placă și mai mult (acesta era gustul epocii) ; dar Lydgate nu făcea parte din tagma lor. El se zbătu din răsputeri să-i dovedească nevinovăția și eterica pasiune pe care i-o trezise pînă atunci frumusețea acelei femei făcuse acum loc devotamentului pentru ființa ei și emoției în fața celor ce aveau să i se întîmple. Ideea de crimă era absurdă ; nu se putea descoperi nici un mobil, știindu-se că tinerii soți erau îndrăgostiți unul de celălalt, și nu lipseau precedente în care alunecarea accidentală a piciorului să fi provocat asemenea consecințe grave. Ancheta legală se încheie prin eliberarea doamnei Laura. Pînă atunci, Lydgate avusese multe întrevederi cu ea și o găsise tot mai adorabilă. Vorbea puțin ; dar asta o făcea și mai fermecătoare. Avea un aer melancolic și părea recunoscătoare ; se mulțumea s-o știe alături, ca o lumină crepusculară. Lydgate năzuia nebunește să-i cîștige dragostea și era gelos ca nu cumva alt bărbat să o cucerească și să o ceară de soție. Dar în loc să-și reînnoiască contractul la Porte Saint Martin, unde s-ar fi bucurat de și mai multă popularitate datorită fatalului episod, actrița părăsi fără veste Parisul, dînd uitării mica ei oaste de admiratori. Poate că nimeni nu merse prea departe cu cercetările, în afară de Lydgate, care simțea că întreaga știință se află în impas cîtă vreme mintea lui și-o închipuia într-una pe nefericita Laura, covîrșită de o mîhnire ce o va face veșnic să nu-și găsească locul, îm-

pingînd-o la pribegie, fără să afle nicăieri o inimă statornică, gata s-o mîngîie. Totuși, e mai ușor să descoperi o actriță care se ascunde, decît un fapt ascuns, și nu trecu mult pînă ce Lydgate culese informații ce arătau că Laura luase drumul Lyon-ului. În cele din urmă o găsi jucînd cu mare succes la Avignon, sub același nume, și arătînd mai majestuoasă ca oricînd. Interpreta rolului unei soții abandonate, ce-și purta copilul în brațe. Vorbi cu ea după spectacol, fu primit cu obișnuita-i liniște, care-i păru frumoasă precum adîncurile limpezi ale apei, și obținu îngăduința s-o viziteze a doua zi, cînd era gata să-i declare că o adoră și să-i ceară mîna. Știa că era mînat de un impuls nebunesc, că era o nesocotință chiar față de slăbiciunile lui obișnuite.

Nu conta ! Era singurul lucru pe care se hotărîse să-l facă. Părea că în el existau două euri ce trebuiau să învețe a trăi alături, răbdîndu-și unul altuia neajunsurile. E straniu că unii dintre noi, datorită unor viziuni ce alternează rapid, vedem dincolo de pasiunile noastre și, chiar cînd delirăm pe înălțimi, la picioarele noastre se așterne cîmpia plată unde eul nostru permanent a poposit și ne așteaptă.

Dacă s-ar fi apropiat de Laura cu gîndul să-i facă o altă declarație decît una pătrunsă de dragoste plină de respect, ar fi fost în contradicție cu propriile lui sentimente.

— Ai bătut tot drumul de la Paris anume ca să mă găsești ? îl întrebă actrița a doua zi, stînd dinaintea lui cu brațele încrucișate și măsurîndu-l cu ochi care păreau să se minuneze, la fel cum se miră un rumegător nedomesticit. Toți englezii sînt așa ?

— Am venit fiindcă nu puteam trăi fără a încerca să te văd. Ești însingurată ; te iubesc ; vreau să consimți a-mi fi soție : voi aștepta, dar vreau să-mi promiți că te vei mărita cu mine' — cu nimeni altul.

Laura se uită la el în tăcere ; o melancolică iradiere se cernea pe sub pleoapele ei mari, pînă cînd, cuprins de o certitudine arzătoare, Lydgate îngenunchiă la picioarele ei.

— Am să-ți spun ceva, rosti ea, cu tonul acela gungurit, ținîndu-și brațele încrucișate la piept. Mi-a alunecat într-adevăr piciorul.

— Știu, știu, replică Lydgate, dispreţuitor. A fost un accident fatal, un trăsnet înspăimîntător, o pacoste care m-a legat și mai mult de dumneata.

Laura făcu iar o mică pauză, apoi rosti lent :

— *Intenționam să săvîrșesc fapta.*

Lydgate era o fire tare ; totuși păli și se cutremură ; păru că s-au scurs ceasuri, pînă ce se ridică și se depărtă de ea.

— Atunci, era la mijloc o taină — zise el în cele din urmă atițat. Se purta brutal cu dumneata... îl urai.

— Nu ! mă obosea ; ținea prea mult la mine ; voia să stea la Paris și nu în ținutul meu natal ; asta mi-l făcea nesuferit.

— Doamne sfinte ! exclamă Lydgate, cu un geamăt de oroare. Și ți-ai pus în minte să-l ucizi ?

— Nu mi-am pus în minte : mi-a venit ideea în cursul spectacolului — *intenționam să săvîrșesc fapta.*

Lui Lydgate îi pierise glasul ; fără a-și da seama, își pusese pălăria pe cap, în timp ce se uita la ea. O văzu pe femeia aceea — prima căreia îi închinase tînăra lui adorație — în mijlocul gloatei de criminali îndobitociți.

— Ești un tînăr bun, urmă ea. Dar nu-mi plac soții. N-o să-mi mai iau nici unul.

Trei zile mai tîrziu, Lydgate se apucase iar de studiile lui galvanice, în micul său apartament din Paris, crezînd că pentru el se sfîrșise cu iluziile. Prinosul de bunătate din sufletul lui și credința că viața omenească ar putea fi transformată în mai bine îl feri să rămînă cu o inimă îm-

pietrită. Acum însă, după ce trecuse printr-o asemenea experienţă, avea mai mult ca oricînd temei să se bizuie pe judecata sa ; din clipa aceea concepu o părere strict ştiinţifică despre femei, fără să se aştepte la nimic altceva.

E foarte probabil că nici un locuitor al Middlemarch-ului nu avea putinţa de a cunoaşte despre trecutul lui Lydgate date ca acestea schiţate în linii mari aici ; şi, într-adevăr, cetăţenii respectabili ai oraşului nu rîvneau mai mult decît toţi muritorii de rînd să încerce a dobîndi cunoştinţe exacte asupra unor fapte ce nu s-au petrecut sub ochii lor. Nu numai tinerele fecioare ale acestui oraş, ci şi bărbaţii cu bărbi cărunte se pripeau adesea să formuleze ipoteze asupra modului în care o nouă cunoştinţă ar putea fi prinsă şi fixată în reţeaua lor de interese, mulţumindu-se cu foarte vagi cunoştinţe despre felul cum viaţa îl modelase în acest scop. De fapt, Middlemarch conta că-l va înghiţi şi-l va mistui foarte comod pe doctorul Lydgate.

Cap. XVI

Tot ce-n femeie-i adorat,
Din frumuseţea ta adun —
Căci sexul lor întreg a dat,
Doar ce-i frumos şi bun

Sir Charles Sedley

Problema dacă domnul Tyke va fi sau nu numit duhovnic salariat al spitalului era un subiect ce-i stîrnea pe locuitorii din Middlemarch, şi Lydgate o auzea discutată într-un fel care arunca multă lumină asupra puterii deţi-

nute în oraș de domnul Bulstrode. Bancherul era, fără doar și poate, un cîrmuitor ; exista însă și un partid de opoziție, și chiar printre adepții lui se aflau unii care lăsau să se vadă că sprijinul acordat de ei însemna un compromis și care-și exprimau pe față impresia că rînduiala generală a lucrurilor, și îndeosebi hazardurile negoțului cereau să aprinzi o lumînare și pentru diavol.

Puterea domnului Bulstrode nu se datora doar faptului că era un bancher de provincie care cunoștea secretele financiare ale mai tuturor negustorilor din oraș și putea să intervină atunci cînd era vorba de creditele ce li se acordau ; dar o întărea un spirit filantropic prompt și sever totodată : prompt să impună obligații, și sever în urmărirea rezultatelor. Cucerise, așa cum izbutește totdeauna un om harnic aflat în postul pe care-l deținea el, un loc de frunte în administrarea caritații orășenești, iar atunci cînd îi ajuta el însuși pe cei nevoiași, se arăta totodată grijuliu în privința amănuntelor și larg la mînă. Era în stare să-și dea multă osteneală pentru a-l băga la ucenicie pe Tegg, băiatul cizmarului, și veghea cît de regulat se duce la biserică ; o apăra pe madam Styrpe, spălătoreasa, împotriva birului injust aplicat de Stubb pentru terenul ei de uscat, și cîntărea el însuși o calomnie rostită împotriva doamnei Styrpe. Acorda o sumedenie de împrumuturi particulare minore, dar cerceta, fără să-i scape nimic, tot ce era în legătură cu ele, atît înainte, cît și după ce le aprobase. În felul acesta un om crește în ochii semenilor săi, care ajung să spere, să se bizuie pe el și să-i poarte recunoștință ; și odată pătrunsă în această zonă subtilă a minții, puterea pe care un om o are asupra altora crește de la sine și se răspîndește mult față de mijloacele ei reale. Principiul domnului Bulstrode era să își asigure cît mai multă putere posibilă, ca să o poată folosi întru slava Domnului. Trecea adesea prin conflicte

spirituale şi dezbateri lăuntrice, căutînd să-şi aleagă cele mai potrivite ţeluri şi să vadă limpede de ce anume ducea lipsă slava divină. Dar, aşa cum am amintit, ţelurile lui nu erau totdeauna înţelese aşa cum se cuvine. Existau multe minţi necioplite în Middlemarch ; iar talgerul lor cîntărea doar lucruri luate cu toptanul ; de aceea în aceste minţi încolţea o puternică bănuială că, de vreme ce domnul Bulstrode nu gusta viaţa în felul lor, căci mînca şi bea foarte puţin şi se perpelea de bunăvoie pentru orice, pesemne că puterea îi plăcea pînă-ntr-atît încît îi oferea un soi de ospăţ de vampir.

În timp ce Lydgate cina la domnul Vincy, comesenii se porniră să discute despre postul de duhovnic ; doctorul constată cum legăturile de rudenie cu domnul Bulstrode nu împiedicau o anumită libertate a observaţiilor, chiar din partea amfitrionului, deşi argumentele aduse de el împotriva aranjamentului propus se învîrteau toate, pînă la unul, în jurul obiecţiilor aduse predicilor domnului Tyke, înţesate numai de doctrină ; amfitrionul îşi exprima preferinţa pentru domnul Ferebrother, ale cărui predici erau scutite de această tară. Domnului Vincy nu-i displăcea ideea ca duhovnicul să primească un salariu, în ipoteza că-i va fi plătit lui Farebrother, care era un omuleţ bun ca pîinea caldă şi cel mai priceput predicator de pretutindeni, ba mai era şi sociabil.

— În cazul acesta, ca atitudine vei adopta dumneata ! — întrebă domnul Chichely, judecătorul de instrucţie, nelipsitul partener de înjurături al domnului Vincy.

— A, mă bucur grozav că nu sînt acum unul din directori. Voi vota să se treacă chestiunea pe seama directorilor şi a comisiei medicale, laolaltă. Voi arunca o parte din răspunderea mea pe umerii dumitale, doctore — spuse domnul Vincy, uitîndu-se mai întîi la doctorul Sprague, decanul medicilor din oraş, şi apoi la Lydgate,

care stătea în fața lui. Dumneavoastră, *gentlemen*-ii medicali, trebuie să vă consultați ce fel de poțiune neagră veți prescrie, 'ai, domnule Lydgate ?

— Îi cunosc prea puț'n pe amîndoi, răspunse Lydgate, dar, în general, numirile acestea ajung să țină prea mult de simpatia personală. Omul cel mai nimerit pentru un anumit post nu este totdeauna și individul cel mai bun ori cel mai plăcut. Cîteodată, dacă dorești să obții o reformă, singura cale ar fi să-i pensionezi pe oamenii cumsecade la care ține toată lumea și să-i scoți din cauză.

Doctorul Sprague, care trecea drept practicianul cu cea mai mare „greutate", deși despre doctorul Mimchin se spunea de obicei că are mai multă „pătrundere", alungă orice expresie de pe fața lui lată și greoaie și-și aținti privirea asupra paharului de vin, în timp ce vorbea Lydgate. Orice manifestare care nu dădea loc la îndoieli și suspiciuni, venind din partea acelui june — de pildă, o anumită înclinație a lui de a face vîlvă în jurul unor idei străine și o dispoziție de a zdruncina ceea ce fusese statornicit de înaintașii săi — nu era deloc binevenită pentru un practician a cărui platformă științifică o fixase cu treizeci de ani mai înainte un tratat asupra meningitei, din care cel puțin un exemplar marcat „personal" era legat în piele de vițel.

— Cît despre mine, urmă Lydgate, încerc oarecare solidaritate cu doctorul Sprague : mulțumirea de sine a cuiva reprezintă un fel de bun neimpozabil, pe care este teribil de neplăcut să-l vezi depreciat.

Dar remarca lui Lydgate nu întîmpina aprobarea adunării ; domnul Vincy declară că, dacă ar fi după el, pe oamenii dezagreabili nu i-ar plasa nicăieri :

— Dă-le naibii de reforme ! se stropși domnul Chichely, nu există șarlatanie mai mare pe lume. Nu auzi

niciodată de-o reformă, fără să nu însemne o șmecherie menită să pună în pîine oameni noi. Sper că dumneata nu ești unul din oamenii de la *Lancet,* domnule Lydgate — care pune la cale să ia instrucția din mîinile profesiei juridice : cuvintele dumitale par să bată într-acolo.

— Îl dezaprob pe Wakley, interveni doctorul Sprague, mai mult decît pe oricare altul : este un individ rău intenționat, gata să sacrifice responsabilitatea unei profesii, despre care toată lumea știe că e dată de colegiile londoneze, numai ca să dobîndească el un strop de notorietate personală. Sînt oameni cărora nu le pasă dacă ies stîlciți în bătăi, numai să se discute despre ei. Dar uneori Wakley are dreptate, adăugă doctorul. Aș putea arăta unul sau două puncte în care Wakley are dreptate.

— A, bine, încuviință domnul Chichely, nu arunc cu piatra în nimeni, fiindcă oricui îi e mai aproape cămașa decît haina ; dar, trecînd la dezbaterea noastră, aș vrea să știu cum poate un judecător de instrucție să aprecieze mărturiile, dacă nu are pregătire de jurist ?

— După părerea mea, interveni Lydgate, pregătirea juridică nu poate decît să sporească incompetența, în chestiuni care cer cunoștințe de alt gen. Oamenii vorbesc despre mărturie ca și cum ar putea fi într-adevăr cîntărită în balanță de către o Justiție oarbă. Nimeni nu poate să spună că o mărturie este valabilă, decît dacă cunoaște bine tema. Un avocat nu se pricepe mai mult decît o bătrînă, cînd este vorba de o examinare *post-mortem.* Cum poate el să cunoască felul cum acționează otrava ? La fel de bine poți spune că arta de a aprecia versuri te va învăța să apreciezi perspectiva recoltelor de cartofi.

— Îți dai seama, presupun, că nu judecătorul de instrucție are obligația de a conduce ancheta *post-mortem,* ci trebuie doar să ia depoziția martorului medical ? spuse domnul Chichely, cu o notă sarcastică în glas.

— Care este adesea la fel de ignorant ca și judecătorul de instrucție în persoană, replică Lydgate. S-ar cuveni ca problemele de jurisprudență medicală să nu depindă de competența modernă a unui martor medical; iar judecătorul de instrucție nu ar trebui să fie un om în stare să creadă că stricnina distruge învelișurile stomacului, dacă întîmplarea face ca un practician ignorant să-i afirme așa ceva.

Într-adevăr, Lydgate pierduse din vedere faptul că domnul Chichely era judecător de instrucție al Majestății sale și încheie cu întrebarea inocentă:

— Nu sînteți de acord cu mine, doctore Sprague?

— Într-o anumită măsură — cînd e vorba de districte foarte populate, și în metropolă, spuse doctorul. Dar pare că va trece multă vreme pînă ce această parte a țării va pierde serviciile prietenului meu Chichely, chiar dacă întîmplarea va face ca urmașul lui să fie cel mai bun om din profesia noastră. Sînt sigur că Vincy mă va aproba.

— Da, da — dă-mi un judecător de instrucție priceput să-și hăituiască victimele, spuse domnul Vincy, jovial. Și, după părerea mea, ai mai multă siguranță folosind luminile unui om al legii. Nimeni nu poate cunoaște totul. Majoritatea lucrurilor sînt un „har al Domnului". Cît despre otrăvire, ce mai, ai nevoie să cunoști legea. Haideți, vreți să trecem alături, în societatea doamnelor?

Lydgate nutrea părerea lui personală, cum că domnul Chichely ar putea fi chiar el judecătorul de instrucție neorientat cu privire la învelișurile stomacului; dar nu intenționase să facă aluzii la adresa celor de față. Aceasta era una din dificultățile pe care le isca frecventarea societății bune din Middlemarch; era primejdios să repeți mereu că orice slujbă salariată cere o calificare absolut necesară. Fred Vincy îl etichetase pe Lydgate pedant, și acum domnul Chichely era înclinat să-l boteze oportu-

nist ; mai cu seamă cînd, în salon, păruse că se face din cale afară de agreabil Rosamundei, pe care fără ca ceilalţi să-şi dea prea bine seama o acaparase într-un *tête-à-tête,* deoarece doamna Vincy se aşezase la masa de ceai. Nu renunţase la nici una din treburile ei casnice pentru a le trece pe seama fiicăi-si, iar obrazul înfloritor şi blajin al matroanei, văzut printre panglicile trandafirii vaporoase, ce fluturau în jurul bustului ei frumos, şi voioşia cu care se adresa soţului şi copiilor, alcătuiau, desigur, una din marile atracţii ale casei Vincy — atracţii care făceau să-ţi vină şi mai uşor să te îndrăgosteşti de fiică. Acea uşoară notă de vulgaritate fără pretenţii şi inofensivă, răspîndită de doamna Vincy, punea şi mai mult în lumină rafinamentul Rosamundei, care întrecea toate aşteptările lui Lydgate.

Desigur, nişte picioruşe mici şi umeri desăvîrşit modelaţi întăresc impresia de maniere rafinate, dar o opinie just formulată pare chiar uimitor de justă, cînd este însoţită de răpitoare arcuiri ale buzelor şi sprîncenelor. Şi Rosamunda putea spune cuvîntul potrivit ; căci era isteaţă, cu acel soi de isteţime în stare să se exprime pe orice ton, în afară de cel umoristic. Din fericire, nu încerca niciodată să glumească, şi poate că acest lucru arăta mai bine decît orice cît era de deşteaptă.

Îi veni uşor să înceapă un dialog cu Lydgate. El regreta că nu o auzise cîntînd cu cîteva zile mai înainte, la Stone Court. Singura plăcere pe care şi-o îngăduise, în ultima parte a şederii sale la Paris, fusese să se ducă să asculte muzică.

— Probabil că dumneata ai studiat muzica ? întrebă Rosamunda.

— Nu, cunosc notele pe care le scot multe păsări, şi ştiu multe melodii după ureche ; dar muzica pe care n-o cunosc deloc şi nu am nici o idee despre ea mă încîntă —

mă mișcă. Ce proști sînt oamenii că nu se folosesc mai mult de o asemenea plăcere, aflată la îndemîna lor!

— Da, și vei descoperi că Middlemarch-ul este foarte nearmonios. Anevoie găsești aici vreun muzician bun. Cunosc doar doi *gentlemen*-i care cîntă cît de cît bine.

— Îmi închipui că e la modă să se cînte bucăți comice ritmate, lăsîndu-ți libertatea să-ți născocești melodia — așa cum ți s-ar bate tactul într-o tobă?

— A, l-ați auzit pe domnul Bowyer, spuse Rosamunda, îngăduindu-și unul din rarele ei zîmbete. Dar vorbiți foarte urît despre vecinii noștri.

Lydgate aproape uitase că trebuie să continue conversația, gîndindu-se cît de fermecătoare era făptura aceea, cu veșmîntul ei ce părea croit din cel mai azuriu cer, iar ea însăși atît de imaculat blondă, de parcă tocmai se desfăcuseră petalele vreunei flori uriașe, dezvăluind-o; și totuși, odată cu acel bălai aer de copilă, vădea atît de multă grație cumpănită, firească. De cînd purta în suflet amintirea Laurei, Lydgate pierduse orice gust pentru tăcerea ochilor mari: vaca divină nu-l mai atrăgea, iar Rosamunda era absolut opusul ei. Dar își veni din nou în fire:

— Sper că astă-seară îmi vei permite să aud puțină muzică.

— Îți voi îngădui să-mi asculți încercările, dacă-ți face plăcere, grăi Rosamunda. Papa va stărui negreșit să cînt. Dar o să tremur în fața dumitale, care i-ai auzit pe cei mai buni cîntăreți din Paris. Eu am ascultat foarte puține concerte: am fost o singură dată la Londra. Dar organistul nostru de la Saint Peter este un muzician bun, și-mi continui studiile cu el.

— Spune-mi ce-ai văzut la Londra.

— Prea puțin. (O fată mai naivă ar fi spus: „A! totul! Rosamunda era însă mai pricepută). Cîteva din acele

privelişti banale pe care sînt duse totdeauna să le vadă fetele de la ţară, necioplite.

— Te socoteşti o fată de la ţară ? întrebă Lydgate, uitîndu-se la dînsa ; fără să vrea, vorbele lui vădeau admiraţie, ceea ce o făcu pe Rosamunda să roşească de plăcere.

Dar se mulţumi să rămînă serioasă ; îşi întoarse puţin gîtul lung şi întinse mîna să-şi dezmierde cosiţele care luau ochii — un gest obişnuit la ea, la fel de drăgălaş ca şi mişcarea labei unei pisicuţe. Ceea ce nu înseamnă că Rosamunda ar fi adus cîtuşi de puţin cu o pisicuţă ; era o silfidă capturată de tînără şi educată la pensionul doamnei Lemon.

— Te asigur că mintea mea a rămas necioplită, răspunse ea pe dată. Fac faţă în Middlemarch. Nu mă tem să discut cu vechii mei vecini. De dumneata însă mi-e într-adevăr frică.

— O femeie desăvîrşită ştie aproape totdeauna mai multe decît noi, bărbaţii, deşi cunoaşterea ei e de un gen diferit. Sînt convins că m-ai putea învăţa o mie de lucruri — la fel cum o pasăre încîntătoare l-ar putea învăţa pe un urs, dacă s-ar găsi între ei vreun grai comun. Din fericire, între femei şi bărbaţi există un limbaj comun, astfel că urşii pot fi învăţaţi !

— A, Fred a început să zdrăngănească ! Mă duc, să-l împiedic să-ţi toace nervii, spuse Rosamunda, trecînd în partea cealaltă a încăperii, unde Fred care, la dorinţa părinţilor lor ridicase capacul pianului, pentru ca Rosamunda să le poată oferi puţină muzică, executa în paranteză, cu o singură mînă, melodia *Cireaşă coaptă.*

Chiar oameni capabili, care şi-au trecut examenele, se ţin şi ei, cîteodată, de asemenea pozne, la fel ca şi Fred cel trîntit.

— Fred, te rog să-ţi amîni exerciţiile pe mîine ; ai să-l îmbolnăveşti pe domnul Lydgate, zise Rosamunda. Are ureche muzicală.

Fred rîse și-și duse melodia pînă la capăt.

Rosamunda se întoarse spre Lydgate, zîmbind galeș, și adăugă :

— Vezi, deci, urșii nu se lasă totdeauna educați.

— Ia, dă-i drumul Rosy ! exclamă Fred ; sări de pe taburet și-l răsuci spre ea, părînd că așteaptă din toată inima să se desfete. Mai întîi cîteva melodii sprintene !

Rosamunda cînta admirabil. Profesorul ei de la pensionul doamnei Lemon (instituție situată în apropierea reședinței unui comitat, oraș cu o istorie memorabilă, care avea ca relicve o biserică și un castel) era unul din acei muzicieni excelenți, aflați uneori prin provinciile noastre, demn de comparat cu mulți faimoși *Kapellmeister*-i dintr-o țară unde se oferă cu precădere condiții de a dobîndi celebritate muzicală. Rosamunda, cu instinctul ei de executantă, îi prinsese maniera interpretativă, și reproducea, de parc-ar fi fost propriul lui ecou, stilul amplu al profesorului, de redare a muzicii nobile. Era aproape uluitor, cînd o auzeai prima oară. Un suflet ascuns părea să țișnească din degetele Rosamundei și chiar așa era într-adevăr, deoarece sufletele își continuă existența în ecouri perpetue, și pentru oricare expresie a frumosului se află undeva un impuls al experienței trecutului, chiar cînd e vorba doar de un interpret. Lydgate era subjugat și începea să creadă în Rosamunda ca într-o forță excepțională. La urma urmei, cugeta el, nu trebuie să fii surprins, cînd descoperi aceste rare armonii ale naturii în împrejurări aparent nefavorabile : ele se ivesc oriunde au prilejul, și întotdeauna în condiții care nu bat la ochi. Stătea și privea : nu se ridică să-i facă vreun compliment, lăsînd aceste omagii pe seama altora, acum că admirația sa căpătase profunzime.

Cîntul ei era mai puțin remarcabil, dar vădea de asemenea școală bună ; suna dulce ca un clinchet în perfectă

armonie. E drept că avea în repertoriu : *Vino la întîlnire sub clar de lună* și *Am colindat,* pentru că muritorii trebuie să țină seama de moda vremii lor, și nimeni altul decît un antic nu e în stare să fie totdeauna clasic. Dar Rosamunda mai putea să cînte cu efect și *Suzana cu ochi negri,* sau arietele lui Haydn, sau *Voi che sapete* [1] sau *Batti, batti* [2] — trebuia doar să știe ce anume place publicului.

Tatăl își rotea privirea asupra asistenței, desfătîndu-se cu admirația lor. Mama, asemenea unei Niobe [3] gata să facă față oricăror încercări, stătea cu mezina în poală, mișcînd ușurel mîna copilei, în tact cu muzica. Iar Fred, deși nu se înflăcăra de obicei pentru posibilitățile lui Rosy, asculta muzica cu desăvîrșită supunere, dorindu-și să fi cîntat și el la fel de bine din flautul lui. Era cea mai agreabilă petrecere de familie la care asistase Lydgate, de cînd sosise în Middlemarch. Membrii clanului Vincy erau dornici să se bucure de viață, înlăturau orice neliniște și păstrau credința că omului i s-a hărăzit traiul pe acest pămînt pentru a se veseli ; ceea ce-i făcea să aibă o casă cu totul altfel decît cele de prin tîrgurile din comitate, în vremea aceea, cînd evanghelismul aruncase umbra unei anumite suspiciuni asupra puținelor amuzamente ce mai dăinuiau prin provincii, ca și cum ar fi purtat germenii ciumei. În casa Vincy se încingea totdeauna o partidă de vist ; și acum mesele de joc erau pregătite, făcîndu-i pe cîțiva dintre cei de față să asculte muzica măcinați de o tainică nerăbdare. Înainte de a se sfîrși interludiul muzical, apăru domnul Farebrother — un bărbat chipeș, cu pieptul lat, dar altminteri scund, de vreo

[1] *Voi care știți.* (it.) (n. t.).
[2] Bate, bate (it.) (n.t.).
[3] Regină legendară a Frigiei, mamă a șapte fii și șapte fiice (n.t.).

patruzeci de ani, al cărui păr negru era tare rărit; strălucirea se adunase toată în ochii săi ageri, cenușii.

Apariția lui părea o plăcută schimbare a luminii; o opri din drum cu un giumbușluc patern pe micuța Luiza, pe care domnișoara Morgan o ducea la culcare și salută pe fiecare cu cîte un cuvînt adresat lui sau ei personal; în zece minute, păru să condenseze mai multe vorbe decît se rostiseră toată seara. Pretinse de la Lydgate să-și țină făgăduiala și să vină să-l viziteze.

— Nu te las să-mi scapi, fiindcă vreau să-ți arăt cîteva exemplare interesante. Noi, colecționarii, simțim interes față de oricare persoană nouă, pînă ce a văzut tot ce avem de arătat. Dar de-ndată cîrmi spre masa de vist, frecîndu-și palmele: Haide, să fim serioși! Nu joci, domnul Lydgate? Aha! ești prea tînăr și ușuratic pentru asemenea lucruri.

Lydgate își spuse în sinea lui că ecleziastul, cu iscusința lui, care domnului Bulstrode nu-i era pe plac, părea să fi aflat un popas agreabil în casa aceasta unde, hotărît lucru, nu domnea deloc erudiția. Aproape că-l înțelegea: buna dispoziție, chipurile atrăgătoare ale celor mai vîrstnici și mai tineri și certitudinea că-și va petrece timpul fără a-și supune la cazną inteligența făceau casa ademenitoare, pentru cei care nu aveau ceva deosebit de făcut în orele lor libere.

Totul arăta înfloritor și voios, afară de domnișoara Morgan, care avea părul castaniu, un aer posac și resemnat și, privită în totul, era — cum spunea adesea doamna Vincy — exact persoana potrivită pentru a fi guvernantă. Lydgate nu intenționa să facă multe vizite de acest fel. Însemna să-ți irosești jalnic serile; chiar și acum, după ce va mai discuta puțin cu Rosamunda, avea de gînd să se scuze și să plece.

— Sînt sigură că n-o să-ţi placă la noi, în Middlemarch, i se adresă ea, după ce jucătorii de vist îşi fixaseră locurile. Sîntem cu toţii foarte mărginiţi, iar dumneata ai fost deprins cu ceva absolut diferit.

— Presupun că mai toate tîrgurile provinciale sînt deopotrivă, grăi Lydgate. Dar am remarcat cum fiecare crede că oraşul lui este mai stupid decît oricare altul. Eu m-am hotărît să iau Middlemarch-ul aşa cum se prezintă, şi voi fi foarte îndatorat dacă tîrgul mă va primi în acelaşi fel. Un lucru e sigur, şi anume : că am găsit aci unele farmece mult mai mari decît mă aşteptam.

— Te referi la plimbările călare făcute spre Tipton şi Lowick ; sînt pe gustul tuturora, rosti cu simplitate Rosamunda.

— Nu, mă refer la ceva mult mai aproape de mine.

Rosamunda se ridică şi-şi luă împletitura la care lucra, apoi spuse :

— Dansezi vreodată ? Nu sînt deloc sigură dacă oamenii inteligenţi dansează.

— Aş dansa cu dumneata, dacă-mi dai voie.

— O ! exclamă Rosamunda, şi rîse, luîndu-l uşor în zeflemea. Voiam doar să spun că avem uneori serate dansante, şi doream să ştiu dacă te-ai simţi indignat primind o invitaţie.

— Nu, cu condiţia menţionată adineauri.

După această flecăreală, Lydgate îşi închipui că pleacă, dar luînd-o spre mesele de vist, se lăsă antrenat de felul cum se desfăşura partida şi privi jocul domnului Farebrother, care era un maestru, precum şi faţa lui — un izbitor amestec de şiretenie şi blîndeţe. La ora zece se servi supeul (aşa cerea tradiţia împămîntenită în Middlemarch) şi se bău punci ; dar domnul Farebrother luă doar un pahar cu apă. Cîştiga, dar părea că nu există nici un motiv ca roberele să nu fie luate de la capăt, aşa că, în cele din urmă, Lydgate spuse la revedere tuturor.

Cum însă nu se făcuseră încă ceasurile unsprezece, se hotărî să se plimbe în aerul răcoros, luînd-o către turnul bisericii St. Botolph, a domnului Farebrother, edificiu care se înălța întunecat, masiv și pătrat, pe fundalul cerului înstelat. Era cea mai veche biserică din Middlemarch; ca venit, însă, reprezenta doar un vicariat și aducea abia patru sute de lire pe an. Lydgate auzise acest amănunt și se întreba acum în ce măsură pentru domnul Farebrother contau banii cîștigați la cărți; „Pare un tip foarte simpatic, dar Bulstrode poate avea motivele lui bine întemeiate," gîndi el. Multe lucruri s-ar fi desfășurat mai ușor pentru Lydgate, dacă ar fi ieșit la iveală că, în general, domnul Bulstrode își avea motivele lui bine întemeiate. „Ce contează pentru mine doctrina lui religioasă, dacă odată cu ea aduce și cîteva idei bune? Asemenea minți trebuiesc folosite așa cum sînt."

Asupra acestor constatări se opreau, în mod concret, primele meditații ale lui Lydgate, în timp ce se plimba, îndepărtîndu-se de locuința domnului Vincy, de aceea mă tem că multe doamne nu vor socoti meditațiile sale prea vrednice de atenția lor. Gîndul la Rosamunda și la muzica ei nu trecea înaintea oricărui altul; deși, cînd îi veni rîndul, stărui asupra acestei imagini în tot restul plimbării sale; totuși nu se simți deloc tulburat și nu avu cîtuși de puțin impresia că un nou suflu a pătruns în viața lui. Nu putea să se însoare; nu dorea să se căsătorească decît peste cîțiva ani, și de aceea nu era pregătit să nutrească iluzia că s-a îndrăgostit de o fată pe care se întîmplase să o admire. Nu încape îndoială că o admira nespus pe Rosamunda; dar cugeta că nebunia de care se lăsase copleșit o dată, din pricina Laurei, nu avea cum să se repete față de oricare altă femeie. Negreșit, dacă ar fi fost cît de cît vorba de dragoste, nu încape nici o îndoială că l-ar fi vrăjit o făptură ca această

domnișoară Vincy, înzestrată exact cu genul de inteligență pe care-l poate dori cineva la o femeie ; șlefuită, rafinată, docilă, pătrivită cu toate aspectele delicate ale vieții, și totul în sipetul unui trup ce exprima aceste însușiri cu o forță de convingere ce nu mai avea nevoie de nici o altă dovadă. Lydgate avea certitudinea că, dacă se va însura vreodată, soția lui va fi dotată cu acea iradiere de feminitate, acea distincție feminină menită să stea alături de flori și de muzică ; acel gen de frumusețe care, prin însăși natura sa e o expresie a virtuții, fiind turnată în tiparul bucuriilor celor mai pure și mai gingașe.

Dar, de vreme ce nu intenționa să se însoare în următorii cinci ani, treaba lui cea mai grabnică era să se uite în noua carte, intitulată *Frigurile*, a lui Louis, care îl interesa în mod deosebit, fiindcă îl cunoscuse pe Louis, la Paris, și urmărise multe demonstrații anatomice, în scopul de a verifica diferențele specifice dintre tifos și febra tifoidă. Se duse acasă și citi pînă tîrziu, spre ziuă ; urmărea detaliile și relațiile acestui studiu patologic cu mai mult spirit de pătrundere decît considerase vreodată că i-ar fi necesar în cercetarea complexităților iubirii și ale mariajului ; asupra acestor subiecte se socotea amplu informat din literatură și de acea înțelepciune tradițională transmisă în conversațiile vesele ale bărbaților. Cartea lui Louis însă prezenta condiții necunoscute și-i dăruia acea încîntătoare cazną a imaginației care nu este un simplu joc arbitrar, ci exercițiul unor facultăți disciplinate ; cu luciditate și în deplină supunere față de datele cunoașterii, imaginația combină probabilitățile și construiește ipoteze ; și apoi, într-o alianță și mai energică cu Natura imparțială, se desprinde de ceea ce a construit, pentru a inventa probe menite să pună la încercare propria ei muncă.

Mulți oameni au fost lăudați pentru imaginația lor vie, pe temeiul bogăției de amănunte cu care înfățișează un desen oarecare sau o narațiune ieftină : ei redau niște biete vorbe rostite pe aștrii îndepărtați ; îl descriu pe Lucifer pogorînd în misiunile lui josnice, sub chipul unui om mare și hîd, cu aripi de liliac și scăpărări fosforescente ; sau exagerează stări de apatie care par să reflecte viața într-un vis bolnav. Lydgate însă privea aceste soiuri de inspirații ca de ajuns de vulgare și insuflate de beție în comparație cu imaginația ce aruncă lumină asupra unor acțiuni subtile ; asemenea fapte nu pot fi urmărite cu nici un fel de lentile, ci doar detectate în beznă, pe lungile cărări ale unei cercetări anevoioase, iluminate numai de acea flacără lăuntrică, rafinament suprem al Energiei, capabilă să cuprindă pînă și atomii eterici în spațiile ei ideal iluminate. Cît despre Lydgate, aruncase departe, peste bord, toate născocirile ieftine, zestrea ignoranței, capabilă pe acest teren și la largul ei ; era înamorat de acea arzătoare inventivitate ce alcătuiește însăși viziunea cercetării, dînd un cadru provizoriu obiectului de studiu, cadru pe care-l corectează într-una pînă ce atinge o tot mai mare exactitate de relații ; voia să străpungă obscuritatea acelor minuscule procese ce pregătesc fericirea și bucuriile umane, să străbată prin acele invizibile făgașuri, primele locuri unde încolțesc spaima, mania și crima, să arunce lumină asupra acelei delicate suspensii și tranziții de care depinde conștiința fericirii sau a nefericirii.

Cînd lăsă jos cartea, își întinse picioarele spre tăciunii din vatră și își încleștă mîinile la ceafă ; îl învăluia acea plăcută căldură potolită, ce urmează unei clipe de înflăcărare, cînd gîndul lunecă de la cercetarea unei teme specifice către intuirea difuză a corelațiilor ei cu tot restul existenței noastre ; era ca și cum s-ar fi trîntit pe

spate, după o partidă zdravănă de înot, și ar fi plutit destins, cheltuindu-și prin repaus puterea neepuizată. Studiile îi deșteptau lui Lydgate o încîntare triumfătoare și un soi de milă pentru acei oameni mai puțin norocoși, care nu aparțineau profesiei sale.

„Dacă nu aș fi apucat pe această cale cînd eram un băiețandru, se gîndi el, poate m-aș fi lăsat prins în vreuna din mîncile acelea stupide, de tras la ham, și aș fi trăit veșnic cu ochelari de cal. N-aș fi fost niciodată fericit în vreo profesie care nu mi-ar fi solicitat cea mai intensă încordare intelectuală, îngăduindu-mi totodată să păstrez contactul cald cu semenii mei. Din acest punct de vedere, nimic nu se compară cu profesiunea medicală ; să duci în același timp viața omului de știință care atinge culmile și viața măruntă de prieten al bătrînilor mucegăiți din parohie. Așa ceva îi vine mai greu unui cleric. Farebrother pare a fi o anomalie."

Acest ultim gînd îi aduse aminte de familia Vincy și de toate imaginile serii. Pluteau în mintea sa în mod destul de agreabil, iar cînd își luă lumînarea de pe noptieră, un zîmbet abia schițat, care însoțește amintirile plăcute, îi arcui buzele. Era un om cu sînge arzător, dar deocamdată ardoarea i-o absorbise dragostea pentru munca sa și ambiția de a-și face din viață un factor recunoscut în strădania pentru propășirea omenirii — ca și alți eroi ai științei, care au pornit tot de la o obscură practică a profesiunii la țară.

Sărmanul Lydgate ! sau, aș spune : Sărmana Rosamunda ! Amîndoi trăiau într-o lume despre care celălalt nu știa nimic. Lui Lydgate nici nu-i trecuse prin minte că fusese subiectul unor febrile meditații ale Rosamundei ; ea nu avea motive să se gîndească la măritișul ei ca la ceva ce avea să se petreacă într-un viitor nedefinit și nici studii de patologie capabile să-i abată mintea de

la acea deprindere de a rumega la nesfîrșit anumite gînduri, de a reconstitui în sinea ei anumite priviri, cuvinte și fraze, deprindere care alcătuiește o bună parte din viața celor mai multe fete. Lydgate nu intenționase să o privească cu mai multă admirație sau să-i facă mai multe complimente decît este inevitabil atunci cînd un bărbat se află în tovărășia unei fete frumoase; într-adevăr, îi savurase muzica aproape în tăcere, fiindcă se ferise să se arate bădăran, spunîndu-i că fusese grozav de surprins să-și dea seama că ea stăpînește o asemenea măiestrie. Dar Rosamunda înregistrase fiecare privire și cuvînt și le aprecia drept preludiul unei idile voite de ea cu tot dinadinsul, momente care capătă valoare pe măsură ce acțiunea se dezvoltă și crește așa cum s-a prevăzut. În idila ei, Rosamunda nu avea nevoie să-și imagineze prea multe amănunte despre viața lăuntrică a eroului, sau despre preocuparea serioasă care-l călăuzea în lume: desigur, omul avea o profesiune și era deștept, precum și suficient de plăcut la înfățișare; dar amănuntul captivant la Lydgate era obîrșia lui aleasă; aceasta îl deosebea de toți admiratorii ei din Middlemarch și înfățișa căsătoria cu el drept perspectiva de a se înălța în rang și a se apropia puțin de acel rai pe pămînt, ce i-ar fi îngăduit să nu aibă nimic de-a face cu muritorii de rînd și, poate, să frecventeze în sfîrșit rude absolut egale cu persoanele din comitat care-i priveau de sus pe Middlemarchezi. O parte din inteligența Rosamundei consta în putința de a deosebi cu multă finețe cel mai vag parfum ce arăta rangul; iar odată, cînd le zărise pe domnișoarele Brooke cum își însoțeau unchiul la curtea cu juri și se așezau în rîndurile rezervate aristocrației, le invidiase, în ciuda îmbrăcămintii lor simple.

Dacă vi se pare de necrezut că obîrșia aleasă a lui Lydgate putea provoca fiori de satisfacție a căror apariție nu se datora deloc dragostei — vă voi ruga să vă folosiți

în mod ceva mai viu puterea de comparație și să cugetați dacă postavul stacojiu și epoleții n-au exercitat niciodată asemenea înrîurire. Pasiunile noastre nu trăiesc separate în încăperi încuiate ci, îmbrăcate cu mica lor garderobă de noțiuni, își aduc proviziile la masa comună și prînzesc laolaltă, hrănindu-se din același stoc de rezervă, după pofta fiecăreia.

De fapt, închipuirea Rosamundei era complet dominată nu atît de persoana lui Tertius Lydgate, așa cum se înfățișa el, ci de relațiile dintre ei. Era o atitudine scuzabilă — la o fată deprinsă să audă că toți tinerii ar putea fi, ar voi să fie, ar fi sau erau într-adevăr îndrăgostiți de ea — să creadă pe dată că Lydgate n-ar putea constitui o excepție.

Vorbele și înfățișarea lui însemnau pentru Rosamunda mai mult decît cele ale altor bărbați, fiindcă o interesau mai mult: medita de zor asupra lor și zăbovea sîrguincios asupra acelor perfecțiuni ale înfățișării, comportamentului, sentimentelor și a tuturor celorlalte rafinamente ale ei care ar fi găsit în Lydgate un admirator mai adecvat decît își dăduse seama pînă atunci.

Căci Rosamunda, deși nu făcea niciodată ceva neplăcut pentru ea, era harnică; și acum se arăta mai grăbită ca oricînd să-și schițeze peisajele, căruțele de tîrg și portretele prietenilor, să-și exerseze gamele și să fie din zori și pînă-n noapte propriul ei model de perfectă *lady*, avînd întotdeauna un public în propria ei conștiință, la care citeodată se adăuga un public exterior mai variat, deloc inoportun, sub chipul numeroșilor musafiri ai casei. Își mai găsea vreme și pentru a citi cele mai bune romane, și chiar pe cele mai de mîna a doua, și cunoștea multe versuri pe de rost. Poemul ei favorit era *Lalla Rookh* [1].

[1] Culegere de povestiri orientale în versuri, aparținînd lui *Thomas Moore* (1779—1852) (n.t.).

„E cea mai bună fată din lume! Fericit o să fie cel care o cucerește!", această impresie o lăsa *gentlemen*-ilor vîrstnici care vizitau familia Vincy; iar tinerii pretendenți respinși se gîndeau să-și mai încerce o dată norocul, după tipicul din tîrgurile provinciale, unde zarea nu este înțesată de rivali ce sosesc cu duiumul. Dar doamna Plymdale aprecia că Rosamunda fusese educată la un diapazon ridicul, căci la ce foloseau desăvîrșiri care urmau să fie aruncate deoparte, de-ndată ce avea să se mărite? În vreme ce mătușa ei Bulstrode, care închina un devotament de soră familiei fratelui său, nutrea două dorințe sincere pentru Rosamunda: să poată vădi o minte mai serioasă, și să întîlnească un soț a cărui avere să corespundă obiceiurilor ei.

Cap. XVII

Zîmbind, rosti-nțeleptu: — Iacă,
Fată frumoasă, dar săracă,
Speranța a murit burlacă.

În seara următoare, Lydgate se duse să-l vadă pe reverendul Farebrother, care trăia într-un vechi vicariat clădit din piatră, destul de venerabil ca să facă pereche cu biserica din apropierea lui. Tot mobilierul casei era și el bătrînesc, dar avea altă vîrstă — cea a părintelui și a bunicului domnului Farebrother. Vedeai acolo fotolii albe pictate, ornate cu aurării și cununi, și niște desuete baldachine de mătase roșie, cu multe tăieturi. Se mai aflau și niște portrete gravate ale Lorzilor Cancelari și

ale altor magistraţi celebri din secolul trecut ; şi deasemenea vechi oglinzi, menite să le reflecteze, precum şi măsuţe din lemn satinat, şi sofale semănînd cu prelungirea unor fotolii greoaie, toate reliefate pe fundalul de *boiserie* [1] întunecată. Aceasta era fizionomia salonului în care fu introdus Lydgate, şi acolo îl primiră trei doamne, la fel de demodate şi de ofilite, dar înzestrate cu o autentică respectabilitate : doamna Farebrother, mama căruntă a vicarului, înzorzonată cu volănaşe şi văluri de o gingaşă albeaţă, ţinîndu-se dreaptă în jilţ, cu ochi ageri şi neavînd încă şaptezeci de ani împliniţi ; domnişoara Noble, sora ei, o bătrînă doamnă firavă, cu aspect mai blajin ; cu danteluţe şi volănaşe vizibil mai uzate şi cîrpăcite, şi domnişoara Winnifred Farebrother, sora mai mare a vicarului, arătoasă ca şi el, dar împopoţonată şi resemnată cum sînt înclinate să fie doar femeile singuratice care-şi irosesc vieţile într-o necurmată supunere faţă de cei mai vîrstnici decît ele.

Lydgate nu se aşteptase să vadă un grup atît de neobişnuit : ştiind doar că domnul Farebrother era holtei, se gîndise că va fi condus într-un cuibuşor comod, unde mobila de căpetenie avea să fie reprezentată, probabil, de cărţi şi obiecte din domeniul ştiinţelor naturale. Vicarul însuşi părea că are o înfăţişare diferită, cam aşa cum se întîmplă cu majoritatea oamenilor, cînd persoane care i-au cunoscut într-altă parte îi văd pentru prima oară în căminele lor : unii dintre ei îţi evocă un actor ce interpretează de obicei roluri de om simpatic şi care a fost distribuit într-o nouă piesă în rolul personajului rău. Nu era cazul domnului Farebrother ; el părea doar un pic mai blînd şi mai tăcut, principalul personaj guraliv fiind maică-sa, în vreme ce vicarul presăra ici şi colo,

[1] Lemnărie (fr.) (n.t.).

în conversație, cîte o observație trădînd o fire de om bine dispus și tolerant. Era evident că bătrîna doamnă se deprinsese să indice celor din anturajul său ceea ce se cuvine să gîndească fiecare și privea orice subiect ca nereprezentînd absolută siguranță dacă nu stătea ea la cîrmă. I se garanta răgazul necesar pentru această funcțiune, deoarece toate micile sale îndatoriri casnice căzeau în grija domnișoarei Winnifred. În timp ce firava domnișoară Noble ținea pe braț un coșuleț în care depusese o bucată de zahăr, ce picase mai întîi ca din greșeală în farfurioara ei; după aceea se uită pe furiș în jur și-și întoarse privirea la ceașca ei de ceai, scoțînd un mic zgomot inocent, ca acela făcut de un patruped plăpînd și sfios. Vă rog să nu o judecați greșit pe domnișoara Noble. Coșulețul conținea mici economii, agonisite din hrana ei mai portabilă și erau destinate copiilor prietenilor săraci pe care îi vizita în diminețile frumoase. Adoptarea și răsfățarea tuturor făpturilor neajutorate îi prilejuia o încîntare atît de spontană, încît o practica socotind-o mai degrabă un viciu plăcut. Poate că era conștientă de ispita de a fura de la cei care aveau mult ca să le poată dărui celor lipsiți și, în conștiința ei, era sădit sentimentul de vinovăție trezit de dorința aceea reprimată. Trebuie să fii sărac, ca să cunoști luxul de a dărui!

Doamna Farebrother îi ură bun-venit oaspetelui, scrupulos și cu o solemnitate plină de însuflețire. Îl informă numaidecît că în casa lor nu aveau prea des nevoia de asistență medicală. Își crescuse copiii cu flanele și învățîndu-i să nu fie lacomi la mîncare, considerînd că această meteahnă era principalul motiv pentru care oamenii necesitau prezența doctorilor. Lydgate pledă pentru cei ai căror tați și mame întrecuseră ei înșiși măsura la mîncare, dar doamnei Farebrother i se părea primejdios

să judece astfel situația. Natura era mai justă ; i-ar fi ușor oricărui mîncău mîrșav să susțină că strămoșii săi trebuiau să fie spînzurați în locul lui.

Dacă cei care avuseseră tați răi și mame rele păcătuiau la rîndul lor, trebuiau spînzurați pentru propria lor vină. Nu se cade să arunci vina în spinarea celor pe care nu-i poți vedea cu ochii.

— Mama mea e ca bătrînul George al III-lea, zise vicarul, se pronunță împotriva metafizicii.

— Sînt împotriva a ceea ce este greșit, Camden. Eu zic să ții bine în mînă cîteva adevăruri simple și să măsori totul ca lumea, cu ajutorul lor. În tinerețea mea, domnule Lydgate, nu se punea niciodată întrebarea : ce e rău și ce e bine. Noi cunoșteam catehismul, și asta ne ajungea ; ne chezășuia un crez și îndatoriri înalte. Fiecare persoană respectabilă din sînul Bisericii avea aceleași păreri. Dar acum, dacă vorbești ca din cartea de rugăciuni, riști să fii contrazis.

— Asta înseamnă că trăim o perioadă mai degrabă plăcută pentru cei care doresc să-și mențină un punct de vedere personal, constată Lydgate.

— Dar mama mea cedează întotdeauna, rosti vicarul, viclean.

— Nu, nu, Camden, nu trebuie să-l atragi pe domnul Lydgate într-o greșeală cu privire la persoana *mea*. Nu aș arăta niciodată asemenea lipsă de respect față de părinții mei, încît să renunț la învățătura lor. Oricine își poate da seama ce iese cînd adopți alte opinii. Dacă te-ai schimbat o dată, de ce nu și de douăzeci de ori ?

— Un om poate descoperi argumente serioase pentru a-și schimba părerile o dată, fără să vadă altele la fel de temeinice pentru a și le schimba din nou, spuse Lydgate, amuzat de verdictele categorice date de bătrîna doamnă.

— În privința aceasta, scuză-mă. Dacă alergi după argumente, ele nu lipsesc niciodată, cînd un om nu vădește statornicie mintală. Tatăl meu nu și-a schimbat părerile, în viața lui ; a rostit predici morale simple, fără a căuta argumente, și era un suflet bun — cunosc puțini oameni mai buni decît el. Cînd o să-mi aduci un om bun croit din argumente, am să-ți pun pe masă un ospăț bun, preparat numai după cartea de bucate. Asta e părerea mea, și cred că nimeni nu are un stomac destul de solid ca să suporte așa ceva.

— În privința cinei, cu siguranță că nu, mamă, zise domnul Farebrother.

— E același lucru cu bucatele sau cu omul. Am aproape șaptezeci de ani, domnule Lydgate, și mă bizui pe experiență. Nu sînt dispusă să mă las călăuzită de noi lumini, deși se află berechet pe la noi, ca și prin alte părți. Eu susțin că oamenii aceștia vin cu lucruri în doi peri : nici laie, nici bălaie. Pe vremea mea lucrurile nu stăteau așa : prelatul era prelat, și un cleric, poți fi absolut sigur, rămînea un *gentleman*, chiar cînd nu reprezenta nimic altceva. Acum însă, cineva poate să nu fie cu nimic mai bun decît un sectant, și totuși să vrea să-l dea la o parte pe fiul meu, sub pretextul doctrinei. Dar, indiferent cine ar putea rîvni să-l dea deoparte, sînt mîndră să afirm, domnule Lydgate, că fiul meu poate sta alături de oricare predicator din acest regat, ca să nu mai vorbim din acest oraș, ceea ce constituie un termen de comparație doar scăzut ; cel puțin, după judecata mea, deoarece eu m-am născut și am fost crescută la Exeter.

— O mamă nu e niciodată părtinitoare, adăugă domnul Farebrother, zîmbind. Ce crezi că spune despre Tyke mama lui ?

— A, sărmana făptură ! Într-adevăr, ce poate spune ? exclamă doamna Farebrother, al cărei spirit tăios era

tocit pentru moment de recunoașterea încrederii în judecățile materne. Să n-ai nici o grijă, în sinea ei își spune adevărul.

— Și care e adevărul ? întrebă Lydgate. Sînt curios să aflu.

— A, nicidecum rău, interveni domnul Farebrother. Este un ins zelos : nu prea învățat și nu prea înțelept, cred — deoarece nu cădem de acord.

— Cum așa, Camden ! interveni domnișoara Winnifred. Griffin și cu soția lui mi-au comunicat chiar azi că domnul Tyke le-a zis că nu vor mai căpăta cărbuni, dacă vin să-ți asculte predicile.

Doamna Farebrother își lăsă jos lucrul de mînă la care începuse iar să croșeteze, după ce-și luase mica porție de ceai și pîine prăjită, și se uită la feciorul ei ca și cum i-ar fi spus : „Ai mai auzit una ca asta ?". Domnișoara Noble exclamă : — Vai, bietele fărădelegi ! bietele fărădelegi ! referindu-se, probabil, la dubla pierdere — predicile și cărbunii pe care o riscau cei vizați. Vicarul însă răspunse liniștit :

— Asta fiindcă nu sînt enoriașii mei. Și nu cred că pentru ei predicile mele valorează cît o încărcătură de cărbuni.

— Domnule Lydgate, i se adresă doamna Farebrother, care nu putea trece cu vederea asemenea lucru, nu-l cunoști pe fiul meu : totdeauna se subapreciază. I-am spus că-l subapreciază pe Dumnezeu, care l-a plămădit și a făcut dintr-însul un excelent predicator.

— Mamă, asta trebuie să fie o aluzie ca să-l duc pe domnul Lydgate în biroul meu, spuse vicarul, rîzînd. I-am promis să-i arăt colecția mea — și adăugă, întorcîndu-se spre Lydgate : mergem ?

Doamnele protestară în cor. Domnul Lydgate nu se cădea să fie răpit în grabă, fără a i se îngădui să accepte

încă o ceaşcă de ceai : domnişoara Winnifred avea în ceainic ceai bun, din belşug. Dé ce era Camden atît de zorit să ducă un musafir în vizuina lui ? Acolo nu găseai nimic altceva decît vermină murată şi sertare doldora de clopoţei şi molii, fără măcar un covor pe duşumea. Domnul Lydgate trebuia să-l scuze. O partidă de *cribbage* [1] ar fi fost mult mai potrivită. Pe scurt, reieşea clar că un vicar poate fi adorat de ginta lui feminină în calitate de rege al bărbaţilor şi al predicatorilor, şi totuşi ele să considere că are mare nevoie de îndrumarea lor. Lydgate, cu superficialitatea obişnuită a tinerilor holtei, se întreba de ce oare domnul Farebrother nu le trezise la realitate.

— Mama mea nu e obişnuită să primească musafiri care să arate măcar o umbră de interes pentru maniile mele, spuse vicarul, deschizînd uşa biroului său, care era într-adevăr atît de lipsit de înlesniri pentru cele trupeşti pe cît insinuaseră doamnele — cu excepţia unei scurte pipe de porţelan şi a unei cutii cu tutun. — În general oameni care îmbrăţişează profesia dumitale nu fumează, spuse el. Lydgate zîmbi şi încuviinţă din cap. Nici confraţii mei, urmînd tipicul decenţei, presupun. Unii îţi vor confirma că această pipă e un argument împotriva mea, în ochii lui Bulstrode şi compania. Nici nu ştiu ei cîtă încîntare şi-ar manifesta diavolul, dacă aş renunţa la ea.

— Înţeleg. Ai un temperament excitabil şi îţi trebuie un sedativ. Eu sînt mai greoi, şi aşa ceva m-ar face să mă las pe tînjeală. M-aş cufunda în trîndăvie şi aş zăcea acolo, cu trup şi suflet.

— Şi intenţionezi să-ţi închini muncii dumitale toate resursele. Eu sînt cu vreo zece-doisprezece ani mai vîrstnic decît dumneata şi mă văd silit să ajung la un compromis. Cultiv doar una sau două slăbiciuni, altminteri

[1] Joc de cărţi, cu punctaj marcat (n.t.).

ar deveni zgomotoase. Vezi — continuă vicarul, deschizînd cîteva sertărașe — îmi fac iluzia că am dus la capăt un studiu entomologic exhaustiv al acestui district. Urmăresc cu pasiune fauna, ca și flora ; dar cel puțin cu insectele, am făcut o treabă bună. Sîntem deosebit de bogați în materie de ortoptere — nu știu dacă... A ! ai luat în mînă recipientul acela de sticlă. Preferi să te uiți la el, decît la sertarele mele. Sincer vorbind, nu-ți prea pasă de lucrurile astea ?

— Mă interesează mai puțin, față de acest atrăgător monstru anencefal. N-am avut niciodată răgazul necesar ca să mă dedic mult științelor naturii. Încă din adolescență mi s-a deșteptat interesul pentru structuri, și este o temă legată în modul cel mai direct de profesiunea mea. N-am nici o manie nevinovată, afară de aceasta. Medicina îmi oferă o mare întreagă, să tot înot în ea.

— A ! ești un om fericit, exclamă domnul Farebrother, răsucindu-se pe călcîie și începînd să-și umple pipa. Nu știi ce înseamnă să duci lipsă de tutun spiritual... să corectezi insipide greșeli din textele vechi, sau articolașe mărunte despre o varietate de *Aphis Brassicae*, sub binecunoscuta semnătură Filomicron, scrise pentru *Twaddler's Magazine*, sau un tratat savant asupra entomologiei din *Pentateuc*, incluzînd toate insectele nementionate, dar probabil întîlnite de izraeliți în trecerea lor prin pustie ; împreună cu o monografie a Furnicii, așa cum a fost tratată de Solomon, demonstrînd armonia dintre *Cărțile Proverbelor* și rezultatele cercetării moderne. Nu te superi că te afum ?

Pe Lydgate îl surprindea mai mult acest fel deschis de a vorbi, decît sensul implicat : anume, că vicarul nu simțea că ar fi urmat întru totul vocația justă. Îngrijita îmbinare a sertarelor, rafturilor și etajerelor, încărcate cu costisitoare tomuri de istorie naturală ilustrate, îl fă-

cea să reflecteze din nou asupra cîştigurilor obţinute la jocul de cărţi şi la destinaţia lor. Dar începea să simtă dorinţa ca ipoteza optimă asupra comportării domnului Farebrother să coincidă chiar cu adevărul. Francheţea vicarului nu părea să fie atitudinea respingătoare zămislită de o conştiinţă stingherită, care caută să preîntîmpine judecata celorlalţi, ci părea, pur şi simplu, rezultatul dorinţei de a acţiona cît mai sincer. Avea, probabil, impresia că libertatea sa de vorbire ar putea să pară prematură, fiindcă grăi îndată :

— Încă nu ţi-am spus că am un avantaj asupra dumitale, domnule Lydgate : te cunosc mai bine decît mă cunoşti dumneata. Îţi aminteşti de Trowley, cu care ai împărţit o vreme apartamentul dumitale din Paris ? Corespondam cu el şi mi-a scris o sumedenie de lucruri despre dumneata. Cînd ai sosit aici, nu aveam certitudinea deplină că ar fi vorba de una şi aceeaşi persoană. M-am bucurat tare mult, descoperind că eşti identic. Eu însă nu uit faptul că dumneata n-ai avut parte de un prolog asemănător despre mine.

Lydgate ghicea o anumită gingăşie sufletească în aceste cuvinte, dar nu o înţelegea nici pe jumătate.

— Fiindcă veni vorba, replică el, ce s-a ales de Trowley ? L-am pierdut cu totul din vedere. Îl înfierbîntaseră sistemele sociale franceze şi îl frămînta proiectul de a pleca la Brackwoode, ca să întemeieze acolo un soi de comunitate pitagoreică. S-a dus ?

— Nici gînd. Practică medicina într-o localitate balneară germană şi s-a însurat cu o pacientă bogată.

— Atunci planurile mele rezistă mai bine, pînă acum, constată Lydgate, şi rîse scurt, sarcastic. El susţinea că profesia medicală te duce la o şarlatanie sistematică. Eu ziceam că viţa e sădită în sufletul oamenilor — oamenii care se ploconesc în faţa minciunilor şi a neroziei. În loc

de a predica împotriva şarlataniei din afara zidurilor, poate că ar fi mai înţelept să plasezi în interiorul lor un aparat dezinfectant. Pe scurt — îţi relatez conversaţia avută cu el — te pot încredinţa că bunul-simţ era în întregime de partea mea.

— Totuşi, planul dumitale este cu mult mai anevoios de dus la îndeplinire decît comunitatea pitagoreică. Nu numai că trebuie să lupţi cu străvechiul Adam lăuntric, dar îi mai ai ca vrăjmaşi şi pe toţi acei urmaşi ai lui Adam originar care alcătuiesc societatea înconjurătoare. Vezi, am plătit cu doisprezece sau treisprezece ani de viaţă mai mult decît dumneata pentru a dobîndi această cunoaştere a obstacolelor. Dar — domnul Farebrother se întrerupse o clipă, apoi adăugă : iarăşi măsori cu privirea vasul acela de sticlă. Vrei să facem un schimb ? N-ai să-l capeţi, decît printr-o învoială cinstită.

— Am cîţiva şoareci de mare — specimene frumoase — conservaţi în spirt. Şi mai dau pe deasupra o noutate de Robert Brown : *Observaţii microscopice asupra polenului plantelor* — dacă nu cumva ai şi luat-o.

— Ei, văzînd cu cîtă ardoare rîvneşti monstrul, aş putea cere un preţ mai ridicat. Presupune că ţi-aş cere să te uiţi prin sertarele mele şi să te declari de acord cu mine asupra speciilor noi pe care le-am descoperit ?

În timp ce vorbea în felul acesta, vicarul ba se rotea prin încăpere cu pipa în gură, ba se întorcea să zăbovească, destul de drăgăstos, pe lîngă sertarele sale.

— Ar fi un bun exerciţiu de disciplinare, ştii, pentru un tînăr doctor care trebuie să se comporte pe placul pacienţilor săi din Middlemarch. Ţine minte, trebuie să te înveţi să te laşi sîcîit. Oricum, vei căpăta monstrul în termenii propuşi de dumneata.

— Nu crezi că oamenii exagerează necesitatea de a te conforma toanelor absurde ale fiecăruia, pînă cînd

ajungi să fii disprețuit chiar de cei cărora le faci pe voie ? întrebă Lydgate, trecînd lîngă domnul Farebrother și aruncînd o privire cam distrată la insectele aranjate într-o frumoasă ierarhie, avînd numele trecute dedesubt, cu o scriere aleasă. Mijlocul cel mai bun este să-ți afirmi valoarea, astfel ca oamenii să fie siliți a ține cont de ea, fie că-i lingușești ori ba.

— Aprob din toată inima. Dar atunci trebuie să fii sigur că ai valoarea necesară — și trebuie să-ți păstrezi independența. Foarte puțini oameni se dovedesc capabili de asta. Ori te detașezi cu totul de interesele celorlalți, și ajungi să nu mai fii în stare de nimic, ori porți jugul și îl tragi o bucată bună de drum, în direcția în care te tîrăsc tovarășii de trudă. Dar, te rog, uită-te la aceste delicate ortoptere !

În cele din urmă, Lydgate fu nevoit să cerceteze puțin fiecare sertar, în vreme ce vicarul se ironiza singur și totuși insista asupra expoziției lui.

— Apropo de cele spuse despre trasul la ham, începu Lydgate, după ce se așezaseră amîndoi, nu-i mult de cînd am luat hotărîrea de a mă scuti, pe cît pot, de această corvoadă. De asta am decis să nu încerc nimic la Londra — cel puțin cîțiva ani. Nu mi-au plăcut cele văzute cînd am studiat acolo — prea multe șmecherii pentru a le pune celorlalți bețe în roate. În provincie, oamenii au pretenții mai modeste în ce privește cunoașterea și se situează la un nivel mai scăzut, dar din această pricină fac mai puțin caz de *amour-propre ;* îți faci mai puțin sînge-rău și-ți poți vedea mai tihnit de drumul tău.

— Dar bine — dumneata ai pornit cu dreptul ; ai îmbrățișat profesiunea potrivită, munca pentru care te simți cel mai adaptat. Unii ratează acest lucru și se că-

iesc prea tirziu. Dar nu trebuie să fii prea sigur că-ţi vei păstra independenţa.

— Te referi la legături familiale ? întrebă Lydgate, pricepînd că acestea ar putea apăsa din greu pe umerii domnului Farebrother.

— Nu chiar. Firește, din pricina lor, multe lucruri devin mai dificile. Numai o soţie, însă — o femeie echilibrată, nemondenă — îl poate ajuta cu adevărat pe un bărbat să-şi păstreze independenţa. Am un enoriaş — un tip strașnic, dar care anevoie ar fi răzbit așa cum a reușit, fără ajutorul soţiei lui. Cunoști familia Garth ? Cred că nu erau pacienţii lui Peacock.

— Nu ; dar o domnișoară Garth se află în casa bătrînului Featherstone, la Lowick.

— Este fiica lor ; o fată admirabilă.

— E foarte liniștită — abia dacă am remarcat-o.

— Totuși, n-avea grijă, ea te-a remarcat.

— Nu înţeleg, zise Lydgate ; doar nu putea să spună : „Firește".

— A, cîntărește din ochi pe toată lumea. Am pregătit-o pentru confirmare — e una din favoritele mele.

Domnul Farebrother pufăi în tăcere, preţ de cîteva minute, căci pe Lydgate nu-l interesa să afle mai multe despre familia Garth. În cele din urmă, vicarul puse jos pipa, întinse picioarele şi, zîmbind, îşi îndreptă ochii sclipitori asupra lui Lydgate, rostind :

— Dar noi, middlemarchezii, nu sîntem chiar așa de domesticiţi cum socotești. Avem, ca toată lumea, intrigile şi partidele noastre. Bunăoară, eu sînt omul unui partid, iar Bulstrode al altuia. Dacă votezi pentru mine, îl vei ofensa pe Bulstrode.

— Ce aveţi aici împotriva lui Bulstrode ? întrebă Lydgate, cu emfază.

— Nu am spus că ar exista ceva împotriva lui, în afară de acest amănunt. Dacă votezi împotriva lui, îți vei face un dușman.

— Nu știu dacă trebuie să-mi pese de asta, răspunse Lydgate cam orgolios, pare însă să aibă idei sănătoase despre spitale și cheltuiește sume însemnate pentru instituții publice utile. Ar putea să-mi ajute, în mare măsură, să-mi realizez ideile. Cît despre părerile religioase — ei, așa cum afirma Voltaire, și vrăjile pot nimici o turmă de oi, dacă le administrezi însoțite de o doză de arsenic. Eu caut omul care să aducă arsenicul, și puțin îmi pasă de vrăjile lui.

— Foarte bine. Dar atunci, nu trebuie să-l ofensezi tocmai pe cel care-ți livrează arsenic. Pe mine să știi că nu mă vei ofensa, continuă domnul Farebrother, pe un ton cît se poate de simplu. Eu nu transform ce-mi convine mie în îndatoririle altora. Mă opun lui Bulstrode în multe privințe. Nu-mi place gașca din care face parte : sînt niște ignoranți cu mintea îngustă și se străduie mai mult să-și sîcîie semenii, decît să-i facă mai buni. Sistemul lor reprezintă un fel de clică spiritual-lumească : în realitate, privesc restul omenirii ca pe un stîrv sortit pieirii și menit să-i hrănească, pentru ca ei să ajungă în rai. Dar — adăugă el, zîmbitor — nu spun că Noul Spital al lui Bulstrode este o treabă rea : cît despre dorința lui de a mă alunga din cel vechi — ce mai, dacă mă consideră un individ răufăcător, nu face decît să-mi întoarcă complimentul. Iar eu nu sînt un paroh model — reprezint doar un expedient onorabil.

Lydgate nu era deloc sigur că vicarul nu-și exercita ironia asupra lui însuși. Un paroh model, ca și un doctor model, se cuvine să vadă în îndeletnicirea lui profesia cea mai frumoasă din lume și să ia orice cunoștință

drept un simplu aliment pentru terapeutica și patologia lui morală. Se mulțumi să spună :

— Ce argumente aduce Bulstrode ca să ceară respingerea dumitale ?

— Faptul că nu propovăduiesc opiniile lui, pe care le numește religie spirituală ; și că nu am timp disponibil. Ambele afirmații sînt adevărate. Dar dacă mă numește, aș putea să găsesc răgazul necesar și mi-ar prinde bine cele patruzeci de lire primite. Așa se prezintă cazul, gol-goluț. Dar hai să-l lăsăm baltă. Voiam doar să-ți spun că, dacă votezi pentru omul cu arsenic, nu ești silit, ca o consecință, să mă eviți. Eu nu mă pot dispensa de dumneata. Ești un fel de navigator în jurul lumii venit să se statornicească printre noi, și-mi vei păstra vie credința în antipozi. Acum, povestește-mi tot ce știi despre cei din Paris.

Cap. XVIII

O, domn mărit, supremele nădejdi
Egale sînt în sorți cu cele umile ;
pieptul viteaz
În aer rău de ciumă e pîndit ;
Și fără sucul de lămîi de trece
hotarul
Să zacă poate de scorbut lovit.

Trecuseră cîteva săptămîni de la această conversație, înainte ca problema postului de duhovnic să capete vreo însemnătate practică pentru Lydgate și, fără a-și mărturisi lui însuși motivul, amîna să se hotărască asupra

taberei căreia se cădea să-i dea votul. Chestiunea l-ar fi lăsat rece — adică, ar fi îmbrățișat tabăra mai convenabilă și ar fi votat fără nici o ezitare pentru numirea lui Tyke — dacă nu ar fi nutrit o simpatie personală pentru domnul Farebrother.

Dar această înclinare pentru vicarul de la Saint Botolph creștea pe măsură ce-l cunoștea mai bine. Faptul că domnul Farebrother, privind de pe poziția lui Lydgate de nou-venit, obligat să-și asigure atingerea propriilor țeluri profesionale, își dăduse mai degrabă osteneala de a-l avertiza, decît de a-i cîștiga sprijinul vădea o neobișnuită delicatețe și o generozitate la care firea lui Lydgate reacționa deosebit de intens. Trăsătura era confirmată de alte aspecte din conduita vicarului, excepțional de frumoase, care făceau caracterul lui să se asemene cu acele peisaje meridionale ce par să oglindească, în egală măsură, grandoarea naturală și delăsarea socială. Foarte puțini bărbați s-ar fi putut purta la fel de filial și cavalerește cu mama, mătușa și sora lor, a căror dependență de el îi modela, în multe privințe viața în chip cam supărător; puțini bărbați siliți de micile nevoi cotidiene, vădesc o noblețe atît de fermă, refuzînd să-și ridice dorințele lor, inevitabil interesate, la rangul de rațiuni înalte. Era conștient, din acest punct de vedere, că viața sa suportă să fie scrutată; și poate că această convingere încuraja o ușoară neîncredere față de severitatea critică a persoanelor cărora intimitatea cu cerul nu părea să le îmbunătățească purtarea față de semenii lor și ale căror țeluri falnice nu erau chemate să le justifice acțiunile. Apoi, avea un stil de a predica ingenios și suculent, asemănător aceluia al Bisericii Anglicane în perioada ei robustă, iar predicile și le ținea fără ajutorul cărților. Venea să-l asculte și lume din afara parohiei sale, și cum umplerea bisericii era totdeauna sarcina cea mai dificilă ce revenea funcției de cleric, iată încă un

prilej menit să dea naștere unui degajat sentiment de superioritate. Pe lîngă aceasta, era un om simpatic, cu fire deschisă, minte isteață, franc, fără izbucniri de acreală mocnită sau alte arome ale conversației care fac ca jumătate dintre noi să fie o pacoste pentru prieteni. Lydgate ținea din toată inima la el și-i dorea prietenia.

Stăpînit de această simțire precumpănitoare, tot amîna chestiunea postului de duhovnic și căuta să se convingă nu numai că nu-l privea, dar chiar că existau destule probabilități să nu fie niciciud sîciit, pretinzîndu-i-se votul. La cererea domnului Bulstrode, Lydgate așternea pe hîrtie planuri pentru organizarea internă a Noului Spital și cei doi se consultau adesea. Bancherul presupunea mereu că, în linii mari, poate conta pe Lydgate ca pe un adjunct, dar nu făcea nici o referire specială la alegerea ce se apropia, între Tyke și Farebrother. Totuși, cînd se întruni Adunarea Generală a dispensarului și Lydgate fu informat că problema duhovnicului era aruncată pe umerii unui consiliu de directori și medici, care urma să se întrunească vinerea următoare, se simți vexat de faptul că trebuia să ajungă la o concluzie privind acea treabă neimportantă din Middlemarch. Nu se putu opri să nu audă, în sufletul lui, declarația răspicată că Bulstrode era un prim-ministru și că afacerea Tyke se rezuma pentru el la problema de a obține sau a pierde o slujbă, și nu-și putea stăpîni repulsia, nu mai puțin categorică, la gîndul de a renunța la postul promis. Pentru că observațiile sale confirmau necontenit vorbele domnului Farebrother, că bancherul nu avea să treacă cu vederea opoziția lui. „Naiba să-i ia, cu politica lor meschină" — trei dimineți în șir, acest gînd se ivi, alături de altele, în timp ce se desfășura meditativul proces al bărbieritului. Începuse să-și dea seama că trebuie, negreșit, să convoace un tribunal al conștiinței, pentru a dezbate cazul. Fără îndoială că existau argumente va-

labile împotriva alegerii domnului Farebrother ; avea și așa prea multe pe cap, îndeosebi dacă te gîndeai cîtă vreme irosea pentru ocupații necleriçale. Apoi, mai intervenea și un șoc, repetat fără încetare și care tulbura stima lui Lydgate : nici vorbă că vicarul juca vist de dragul banilor — într-adevăr, jocul îi plăcea, dar urmărea și alt scop, căruia îi slujeau partidele. În teorie, domnul Farebrother lupta pentru tolerarea tuturor jocurilor și afirma că mintea englezilor stagna din cauza absenței lor ; Lydgate nutrea însă convingerea certă că vicarul ar fi jucat mult mai puțin, de n-ar fi fost la mijloc banii. La „Dragonul Verde" exista o sală de biliard pe care unele mame și soții alarmate o priveau drept principala ispită din Middlemarch. Vicarul era un jucător de biliard de mîna întîi, și cu toate că nu frecventa localul, umblau zvonuri că, la răstimpuri, venise acolo în cursul zilei și cîștigase bani. Cît despre postul de duhovnic, nu pretindea că i-ar păsa de el, ci doar de cele patruzeci de lire. Lydgate nu era puritan, dar nu-l atrăgeau jocurile de noroc, iar cîștigurile bănești obținute la cărți îi păruseră totdeauna o meschinărie ; pe lîngă aceasta, avea un ideal în viață care-i făcea cu desăvîrșire odioasă orice subordonare a purtării cuiva față de cîștigarea unor sume mărunte. Pînă atunci, nevoile lui personale fuseseră acoperite fără vreo bătaie de cap, și totdeauna primul impuls îl îndemna să fie darnic cu jumătățile de coroană, acestea reprezentînd simple bagatele pentru un *gentleman* ; în viața lui nu-i trecuse prin cap să ticluiască cel mai mic plan menit să-i procure jumătăți de coroană. Știuse tot timpul, în termeni generali, că nu e bogat, dar nici nu se simțise vreodată sărac, și nu avea deloc capacitatea de a-și imagina ce rol joacă nevoia de bani în determinarea acțiunilor umane. Pentru el banul nu fusese niciodată un mobil. De aceea nu era dispus să

încropească scuze pentru această premeditată urmărire a unor cîştiguri mici. I se părea ceva întru totul respingător şi niciodată nu se apucase să calculeze raportul dintre venitul vicarului şi cheltuielile sale mai mult sau mai puţin necesare. Se prea poate să nu fi făcut asemenea calcule, chiar dacă ar fi fost vorba de persoana lui.

Şi acum, cînd se ivise problema votării, acest fapt respingător pleda cu mai multă tărie decît pînă atunci împotriva domnului Farebrother. Am şti mult mai bine cum să procedăm dacă oamenii ar avea caractere mai consecvente şi, îndeosebi, dacă prietenii noştri ar fi oamenii potriviţi, în mod invariabil, pentru orice funcţie pe care doresc să o asume ! Lydgate se convinsese că, dacă n-ar fi existat nici o obiecţie valabilă împotriva domnului Farebrother, i-ar fi dat votul, fără să-i pese de părerea domnului Bulstrode asupra acestui subiect : nu înţelegea să se comporte ca un vasal al lui Bulstrode. Candidatul advers era Tyke, un om devotat cu trup şi suflet misiunii sale clericale, simplu pastor la o capelă de spovedanie în parohia Sfîntului Petru, şi dispunînd de timp pentru îndatoriri suplimentare. Nimeni nu avea un singur cuvînt de spus împotriva domnului Tyke, în afara faptului că nu-l puteau suferi şi-l suspectau de făţărnicie. La drept vorbind, din punctul lui de vedere, Bulstrode era pe deplin justificat.

Dar, indiferent spre care dintre candidaţi începea să se simtă înclinat Lydgate, ceva îl făcea să şovăie şi, fiind un om mîndru, era puţin cam exasperat că e obligat să şovăie. Nu-i plăcea să-şi năruie cele mai bune ţeluri, stricîndu-şi relaţiile cu Bulstrode.

Nu-i plăcea nici să voteze contra lui Farebrother, contribuind ca astfel să fie privat de funcţie şi de salariu şi îşi punea întrebarea dacă banii aceia suplimentari nu l-ar putea elibera pe vicar de nevoia înjositoare de a

cîştiga la cărţi. Mai mult încă, pe Lydgate îl supăra conştiinţa faptului că, votîndu-l pe Tyke, însemna să voteze tabăra care-i putea fi lui de mai mult folos. Dar, pînă la urmă din toate acestea avea oare să iasă, într-adevăr, ceva care să-i convină ? Alţi oameni ar face această afirmaţie şi ar pretinde că urmărea să se vîre pe sub pielea lui Bulstrode, mînat de dorinţa de a-şi da importanţă şi a face carieră. Atunci ? Cît despre el, ştia că, în măsura în care ar fi fost în joc doar proiectele lui personale, nu ar fi dat nici o ceapă degerată pe prietenia ori ostilitatea bancherului. Nu ţinea cu adevărat decît să obţină un mediu adecvat pentru munca lui, un vehicul pentru ideile sale ; la urma urmei, nu era normal să prefere obţinerea unui spital bun, unde ar fi putut să demonstreze diferenţele specifice dintre feluritele forme de friguri şi să verifice rezultatele terapeutice trecînd peste orice alt factor legat de postul acela de duhovnic ? Lydgate simţea pentru prima dată presiunea hărţuitoare a măruntelor condiţii sociale şi complexitatea lor ce-i încurca planurile. La capătul dezbaterii sale lăuntrice, cînd porni spre spital, spera de fapt că discuţiile ar putea, într-un fel, să dea un nou aspect chestiunii şi să încline astfel balanţa încît să excludă necesitatea votării. Cred că se mai bizuia puţin şi pe impulsul generat de împrejurări — vreo izbucnire afectivă care să ducă la o rezolvare rapidă, întrucît o dezbatere condusă cu sînge rece nu făcea decît ca decizia să fie şi mai greu de luat. Oricum stăteau lucrurile, nu-şi mărturisea limpede de partea cui va vota ; şi în tot acest interval, în cugetul lui simţea la ce aservire fusese constrîns. I s-ar fi părut o mostră de logică defectuoasă dacă, cu nealterata lui hotărîre de a-şi păstra independenţa şi ţelul înalt, s-ar fi trezit chiar în pragul finalului pendulînd între alter-

native meschine, de care-i era silă în egală măsură. În odăile unde locuise în vremea studenției, își imaginase cu totul altfel acțiunea lui socială.

Lydgate ajunse tîrziu la ședința hotărîtoare, dar doctorul Sprague, ceilalți doi confrați și mai mulți directori, sosiseră devreme ; domnul Bulstrode, trezorierul și președintele consiliului, se numărau încă printre cei absenți. Conversația părea să sugereze că rezultatul stătea sub semnul întrebării și că o majoritate favorabilă lui Tyke nu era chiar atît de certă cum se presupusese îndeobște. Cei doi confrați, printr-o minune, se dovediră a avea păreri comune sau, mai curînd, deși aveau motivări diferite, căzuseră de acord asupra atitudinii necesare. Doctorul Sprague, practician hîrșit și cu greutate, se declara — după cum prevăzuse fiecare — un adept al domnului Farebrother. Asupra doctorului plana ceva mai mult decît o bănuială de ateism, dar — într-un fel — Middlemarch-ul îi tolera această deficiență, ca și cum ar fi fost vreun Lord Cancelar ; de fapt, probabil că aveau cu atît mai multă încredere în capacitatea lui profesională, asociere, veche de cînd lumea, dintre inteligență și diavol păstrîndu-și puterea pînă și în mințile pacientelor care aveau cele mai stricte idei despre volănașe și sentimente. Poate că în persoana doctorului se constata un spirit negativist care-i îndemna pe vecinii lui să-l numească minte uscată și cap tare ; un amestec ce se dovedea de asemenea favorabil verdictelor cu privire la medicamente. În orice caz, dacă vreun practician al medicinii ar fi sosit în Middlemarch însoțit de reputația că îmbrățișează vederi religioase precis conturate, că e pasionat de rugăciuni și că vădește și sub alte forme o evlavie activă, lumea ar fi manifestat o rezervă generală față de priceperea lui medicală.

Urmînd acest criteriu, pentru doctorul Minchin era un noroc — pe plan profesional faptul că simpatiile lui

în materie de religie aveau un caracter foarte general, el fiind gata să încuviinţeze cu detaşare medicală oricare sentiment serios, fie de partea Bisericii, fie de partea schismei, mai curînd decît să adere la vreo dogmă anume. Dacă domnul Bulstrode insista asupra doctrinei luterane a justificării, considerînd-o un punct de care depinde dacă o Biserică stă în picioare ori se prăbuşeşte, în schimb doctorul Minchin avea convingerea fermă că omul nu este o simplă maşină sau o întîmplătoare îmbinare de atomi ; şi dacă doamna Wimple insista asupra unei providenţe particulare în legătură cu suferinţele ei stomacale, doctorului Minchin — la rîndul lui — îi plăcea să ţină deschise ferestrele minţii şi ridica obiecţii împotriva unor limite categorice. Dacă berarul unitarian făcea glume pe tema Crezului Athanasian [1], doctorul Minchin cita *Eseul despre Om* [2] al lui Pope. Se declara adversarul genului destul de slobod de anecdote în care se complăcea doctorul Sprague, preferînd citate consacrate şi plăcîndu-i rafinamente de tot soiul : se ştia, în general, că era rudă depărtată cu un episcop şi uneori îşi petrecea sărbătorile la palat.

Doctorul Minchin avea mîini catifelate, ten palid şi o siluetă rotunjoară, şi cu greu îl deosebeai la înfăţişare de un paroh blajin, în vreme ce doctorul Sprague era un om exagerat de înalt ; pantalonii îi făceau cute la genunchi şi dezvăluiau o cantitate excesivă de gheată, într-o perioadă cînd jambierele păreau necesare oricărei ţinute demne. Îl auzeai cum bocăne, intrînd şi ieşind, ducîndu-se sus, jos, de parcă ar fi venit ca să vadă de

[1] *Athanasius* (296—373), patriarh al Alexandriei, în timpul domniei împăratului Constantin ; s-a opus, în numele ortodoxismului, ereziei lui Arius (n.t.).

[2] Poem filozofic de *Alexander Pope* (apărut între 1732—1734) (n.t.)

tabla acoperișului. Pe scurt, era om cu greutate și te puteai aștepta să se ia la trîntă cu o boală, zvîrlind-o cît colo ; pe cînd doctorul Minchin ar fi putut fi mai capabil să o detecteze, pîndind-o și dîndu-i tîrcoale. Beneficiau în măsură aproape egală de misteriosul privilegiu al reputației medicale și își ascundeau cu multă curtoazie disprețul reciproc. Considerîndu-și propriile persoane drept instituții ale orașului, erau gata să se unească împotriva tuturor inovatorilor și a neprofesioniștilor tentați să se amestece în treburile lor. Din această pricină, în adîncul inimii nutreau amîndoi aceeași aversiune față de domnul Bulstrode, deși doctorul Minchin nu purtase niciodată cu el un război declarat și niciodată nu îl contrazicea fără a prezenta elaborate explicații doamnei Bulstrode, care descoperise că nimeni altul în afară de doctorul Minchin nu îi înțelege constituția. Cu toate acestea, un profan care-și vîra nasul în conduita profesională a medicilor — și le punea totdeauna bețe în roate cu reformele lui, îi stingherea mai puțin, pe plan practic, pe cei doi doctori, decît pe spițerii care-i îngrijeau pe nevoiași prin contract ; totuși, prin simpla lui existență, aducea o jignire flerului lor profesional și doctorul Minchin împărtășea pe deplin noua ranchiună stîrnită de Bulstrode prin aparenta lui hotărîre de a-l proteja pe Lydgate. Profesioniștii cu platformă de mult timp stabilită, domnul Wrench și domnul Toller, stăteau chiar în clipele acelea deoparte, la niște taclale amicale, căzînd de acord că Lydgate era un muțunache croit pe măsură pentru a satisface scopurile lui Bulstrode. Față de prietenii nemedicali se și înțeleseseră, lăudîndu-l pe celălalt tînăr practician, care sosise în oraș cînd se retrăsese domnul Peacock, fără a avea altă recomandare decît propriile sale merite și un argument pledînd pentru o solidă măiestrie profesională, așa cum se putea deduce

din faptul că — pe cît se părea — nu-şi irosise defel timpul cu alte ramuri ale cunoaşterii. Era limpede că Lydgate, nedistribuind medicamente, intenţiona să arunce unele învinuiri pe seama egalilor săi şi totodată să dea un caracter imprecis limitei dintre rangul lui de tînăr profesînd medicina generală şi cel al doctorilor care, în interesul tagmei, se simţeau datori să menţină o ierarhie între diferitele ei trepte. Cu atît mai vîrtos o menţineau împotriva unui om care nu urmase cursurile nici uneia dintre universităţile britanice şi deci nu beneficiase de studiul anatomic şi de practica făcută la căpătîiul pacienţilor, acolo, ci venise cu pretenţia calomnioasă de a fi acumulat experienţă la Edinburgh şi Paris, unde, ce-i drept, se putea să existe o activitate ştiinţifică spornică, dar nu prea temeinică.

Astfel se nimeri că, în împrejurarea aceea, Bulstrode se identifică cu Lydgate şi Lydgate cu Tyke ; şi, datorită acestei varietăţi de nume ce pot fi schimbate la alegere, în problema duhovnicului cîteva minţi felurit alcătuite avură prilejul să judece la fel.

De îndată ce intrase, doctorul Sprague declarase imediat, de la obraz, grupului adunat acolo :

— Eu ţin cu Farebrother. Aprob din toate inima propunerea de a i se da un salariu. Dar de ce să-l luăm de la vicar ? Nu are prea mult —trebuie să-şi agonisească existenţa, pe lîngă faptul că ţine o casă şi împarte milosteniile obişnuite cerute din partea unui vicar. Puneţi patruzeci de lire în buzunarul lui, şi n-o să săvîrşiţi nici un rău. Farebrother este un tip cumsecade, şi are în persoana lui exact atît din aerul unui paroh, cît se cere pentru a sluji biserica.

— Ho ! Ho ! doctore ! intră în vorbă bătrînul domn Powderell, un negustor de fierărie retras din afaceri, cu oarecare reputaţie, exclamaţia lui situîndu-se cam între

un hohot de rîs şi o dezaprobare parlamentară. Trebuie să te lăsăm să-ţi spui cuvîntul. Dar aici nu avem de cîntărit venitul nimănui — ci sufletele sărmanilor bolnavi — la acest punct glasul şi chipul domnului Powderell exprimau un patos sincer. Dînsul este cu adevărat predicator al Scripturii, domnul Tyke al nostru. Aş vota împotriva conştiinţei mele, dacă aş vota contra domnului Tyke — chiar aşa aş face.

— Cred că adversarii domnului Tyke nu au cerut nimănui să voteze împotriva conştiinţei, rosti domnul Hackbutt, un tăbăcar bogat, înzestrat cu darul vorbirii curgătoare, ai cărui ochelari sclipitori şi cap cu păr ţepos se întorseseră sever către inocentul domn Powderell. Dar, după judecata mea, se cade ca noi, în calitate de directori, să apreciem dacă este întru totul de datoria noastră să ducem la îndeplinire propuneri venite dintr-o singură sursă. Oare va admite vreun membru al comitetului că ar fi nutrit ideea de a-l înlocui pe *gentleman*-ul care a îndeplinit totdeauna la noi funcţia de duhovnic, dacă acest lucru nu i-ar fi fost sugerat de părţi dispuse să privească orice instituţie din acest oraş ca pe o maşinărie menită să înfăptuiască propriile lor vederi ? Nu discut motivele nimănui : să le lăsăm la aprecierea fiecăruia dintre noi şi a unei puteri mai înalte ; afirm sus şi tare că aici acţionează influenţe incompatibile cu o independenţă autentică, şi că un servilism de tîrîtor este de obicei dictat de nişte circumstanţe pe care *gentlemen*-ii care-l practică nu şi-ar permite să le mărturisească nici din punct de vedere moral, nici financiar. Personal eu sînt un laic, dar am acordat o atenţie destul de serioasă dezbinărilor intervenite în sînul Bisericii...

— O, dă-le naibii de dezbinări ! izbucni domnul Frank Hawley, avocat şi funcţionar municipal, care se prezenta rar la şedinţele consiliului, dar care acum se ivi val-

vîrtej în încăpere, cu cravaşa în mînă. Noi. n-avem nimic de-a face cu ele aici. Farebrother a făcut treabă — atît cît era fără plată, şi dacă de-acum înainte urmează să se acorde un salariu, se cuvine să i se dea tot lui. Eu zic că-i o blestemăţie să-i luăm însărcinarea lui Farebrother.

— Cred că ar fi la fel de bine pentru *gentlemen*-ii aici de faţă să nu dea observaţiilor lor nici un colorit personal, rosti domnul Plymdale. Voi vota pentru numirea domnului Tyke, dar n-aş fi ştiut, dacă domnul Hackbutt n-ar fi făcut această aluzie, că eu sînt un tîrîtor servil.

— Neg orice intenţie de a ataca personal pe cineva. Am spus răspicat, dacă mi se îngăduie să repet, sau chiar să închei cele ce mă pregăteam să spun...

— Ai, iată-l pe Minchin ! strigă domnul Frank Hawley ; la această exclamaţie, toţi se îndepărtară de domnul Hackbutt, lăsîndu-l să simtă ce inutile erau însuşirile superioare în Middlemarch.

— Ei, doctore, pesemne că o să te am alături, în tabăra justă, 'ai ?

— Aşa sper, răspunse doctorul Minchin, salutînd din cap şi strîngînd mîini, în dreapta şi-n stînga. Cu orice sacrificiu pentru simţămintele mele.

— Dacă încape vreun simţămînt aici, cred că trebuie să-l avem pentru omul care este dat afară, grăi domnul Frank Hawley.

— Mărturisesc că simţămintele mele înclină şi către celălalt. Stima mea e împărţită — zise doctorul Minchin, frecîndu-şi mîinile. Îl apreciez pe domnul Tyke ca pe un adevărat exemplu — nimeni altul nu ne poate învăţa mai multe prin purtarea sa, şi cred că trebuie să fie propus din motive incontestabile. În ce mă priveşte, aş dori să-i pot da votul meu. Dar sînt nevoit să privesc cazul într-o lumină care acordă preponderenţă candidaturii domnului Farebrother. Este un om amabil, un predicator destoinic, şi e de mai multă vreme printre noi.

Bătrînul domn Powderell își înalță privirea, trist și tăcut. Domnul Plymdale își aranjă cravata, stingherit.

— Sper că nu-l ridici pe Farebrother la rangul de model a ceea ce s-ar cădea să fie un cleric, spuse domnul Larcher, eminentul comisionar, care tocmai atunci picase. Nu am cîtuși de puțină rea-voință față de el, dar cred că datorăm ceva publicului, ca să nu vorbim de forțe mai înalte, cînd facem aceste numiri. După părerea mea, Farebrother este prea moale pentru un cleric. Nu vreau să aduc vreun amănunt ca argument împotriva lui, dar va întinde cît va putea coarda, ca să treacă pe-aci cît mai rar.

— Și va fi o treabă al naibii de bună, decît să tocească pragul ! exclamă domnul Hawley, al cărui limbaj spurcat era binecunoscut prin partea locului. Bolnavii nu prea înghit atîtea rugăciuni și predici ; și soiul ăsta de confesiune metodistă dăunează moralului — dăunează pe dinăuntru, ai ? adăugă el, răsucindu-se rapid cu fața spre cei patru doctori întruniți acolo.

Dar orice răspuns fu evitat, prin intrarea a trei *gentlemen*-i cu care se schimbară saluturi mai mult sau mai puțin cordiale. Aceștia erau reverendul Eduard Thesiger, rectorul bisericii Saint Peter, domnul Bulstrode, și prietenul nostru, domnul Brooke din Tipton, care de curînd îngăduise să fie cooptat, la rîndul lui, în comitetul directorial, dar încă nu asistase la vreo ședință, participarea lui în ziua aceea datorindu-se stăruințelor domnului Bulstrode. Lydgate era unica persoană pe care o mai așteptau.

Acum se așezară cu toții, domnul Bulstrode prezidînd, palid și stăpînit, ca de obicei. Domnul Thesiger, un evanghelist moderat, dorea numirea prietenului său, domnul Tyke, om zelos și capabil care, oficiind la o capelă de spovedanie, nu avea în grijă tămăduirea a prea multe suflete, ceea ce-i lăsa timp berechet pentru noua îndatorire. Era de dorit ca asemenea misiuni duhovnicești

să fie preluate cu intenţii cucernice : ele ofereau prilejuri deosebite de înrîurire spirituală, şi, deşi nu strica să se aloce un salariu, se simţea mai curînd nevoia unei supravegheri scrupuloase, ca nu cumva slujba să fie transformată într-un simplu pretext de salariu. Purtarea domnului Thesiger oglindea atît de multă bunăvoinţă tihnită, încît potrivnicii lui nu puteau face altceva decît să fiarbă în tăcere.

Domnul Brooke credea că toată lumea era animată de intenţii bune în problema supusă dezbaterii. Personal, nu se ocupase de treburile dispensarului, deşi mărturisea un interes intens pentru orice era spre folosul Middlemarch-ului şi se simţea nespus de fericit să se întîlnească cu *gentlemen*-ii de faţă, „pentru orice chestiune publică — orice chestiune publică, ştiţi", repetă el, dînd din cap, în semn de înţelegere desăvîrşită.

— Sînt foarte ocupat în calitate de magistrat şi cu strîngerea evidenţei documentare, dar timpul mi-l socot la dispoziţia publicului — şi, pe scurt, prietenii m-au convins că un duhovnic cu salariu — salariu, pricepeţi — înseamnă un lucru foarte chibzuit, şi mă simt fericit că am avut posibilitatea să vin aici şi să votez pentru numirea domnului Tyke care, pe cît am aflat, este un om ireproşabil, apostolic, elocvent şi toate celelalte de acelaşi fel — şi sînt ultima persoană dispusă să se abţină — în circumstanţele de faţă, pricepeţi.

— Mi se pare că ţi s-a împuiat capul cu o singură faţetă a chestiunii, domnule Brooke, rosti domnul Frank Hawley, care nu se temea de nimeni şi era un *Tory* căruia nu-i plăceau intenţiile demagogice. Nu pari a şti că unul din cei mai valoroşi oameni pe care-i avem şi-a îndeplinit aci mulţi ani în şir îndatoririle de duhovnic fără plată, şi că se propune ca domnul Tyke să-i ia locul.

— Scuzaţi-mă, domnule Hawley, interveni domnul Bulstrode, domnul Brooke a fost pe deplin informat

asupra caracterului și poziției domnului Farebrother.

— De către dușmanii acestuia, fulgeră domnul Hawley.

— Am convingerea că aici nu acționează nici o ostilitate personală, declară domnul Thesiger.

— Totuși, eu jur că există, replică domnul Hawley.

— *Gentlemen*-i, reluă domnul Bulstrode, cu glas domol, aspectele chestiunii pot fi stabilite foarte concis, și dacă cineva din asistență nutrește îndoieli asupra informării complete a fiecăruia dintre *gentlemen*-ii pe cale să-și dea votul, pot recapitula acum considerațiile care vor trage în cumpănă, de ambele părți.

— Nu văd la ce-ar folosi, i-o reteză domnul Hawley. Presupun că știm cu toții pe cine vrem să votăm. Orice om care vrea să facă dreptate, nu așteaptă pînă la ultima clipă ca să asculte ambele părți. Eu n-am vreme de pierdut și propun să punem la vot chestiunea, pe loc.

Urmă o discuție scurtă, dar încă înfierbîntată, mai înainte ca fiecare persoană să scrie „Tyke" sau „Farebrother" pe un petic de hîrtie și să-l strecoare într-un păhărel de sticlă ; între timp, domnul Bulstrode îl văzu întrînd pe Lydgate.

— Constat că voturile sînt împărțite în mod egal, în acest moment, rosti domnul Bulstrode, cu un glas limpede, mușcător. Apoi, măsurîndu-l pe Lydgate : Mai rămîne de dat un vot deciziv. Al dumitale, domnule Lydgate : vrei să fii bun să-l scrii ?

— Lucrul e stabilit acum, zise domnul Wrench, ridicîndu-se. Știm cu toții cum o să voteze domnul Lydgate.

— Păreți să vorbiți cu anumit tîlc, domnule, replică Lydgate, cam sfidător și ținîndu-și creionul suspendat în aer.

— Vreau să spun, pur și simplu, că ne așteptăm să votezi cu domnul Bulstrode. Dumneata socotești jignitor acest tîlc ?

— S-ar putea să fie jignitor pentru alţii. Dar nu mă voi dezice din pricina aceasta, şi voi vota cu el.

Lydgate aşternu imediat pe hîrtie „Tyke".

Astfel reverendul Walter Tyke deveni duhovnicul spitalului, iar Lydgate continuă să lucreze cu domnul Bulstrode. Sincer vorbind, se tot întreba dacă nu cumva Tyke era chiar candidatul mai potrivit, şi totuşi conştiinţa îi şoptea că, dacă ar fi fost absolut ferit de intervenţii indirecte, ar fi votat în favoarea domnului Farebrother. Episodul postului de duhovnic rămînea un punct dureros în memoria lui, ca un caz în care mediul meschin din Middlemarch se dovedise prea puternic pentru forţele sale. Cum putea un om întreg să se declare mulţumit de o decizie luată în faţa unor asemenea alternative şi în astfel de împrejurări ? La fel cum nu putea fi satisfăcut de pălăria pe care şi-o alesese dintre modelele oferite de moda epocii, şi pe care o purta, în cel mai fericit caz, cu o resemnare temperată doar de comparaţie.

Domnul Farebrother îl întîmpină însă cu acelaşi aer prietenos. Caracterul tejghetarului, ca şi cel al păcătosului, nu este totdeauna incompatibil cu fariseismul modern, pentru că cei mai mulţi dintre noi arareori ne dăm seama de greşelile propriei noastre conduite, sau de argumentele greşite, sau de glumele noastre nesărate. Hotărît, însă, vicarul de la Saint Botolph scăpase chiar şi de cea mai uşoară contaminare de *farisesim* şi, datorită faptului că recunoştea, în sinea lui, prea marea lui asemănare cu ceilalţi oameni, ajunsese să se deosebească în chip remarcabil de ei tocmai prin acest aspect — încît îşi putea ierta semenii fiindcă nu-l preţuiau prea mult şi le putea judeca nepărtinitor purtarea, chiar cînd acţionau împotriva sa.

— Ştiu, lumea e prea puternică pentru *mine*, îi spuse într-o bună zi lui Lydgate. Iar eu nu sînt un om puternic,

niciodată nu voi cuceri faima. Alegerea făcută de Hercule reprezintă o alegorie frumoasă ; dar Prodicus i-a ușurat soarta eroului, și primele hotărîri au fost de ajuns. Altă istorisire spune că a ajuns să țină în mînă furca de tors și, în cele din urmă, a purtat cămașa lui Nesus [1]. Imi închipui că o alegere bună l-ar putea menține pe un om pe calea cea dreaptă, dacă toți cei din jur sînt decișI să-l ajute.

Vorbele vicarului nu erau totdeauna inspiratoare ; scăpase de riscul de a deveni fariseu, dar nu scăpase de acea subapreciere a posibilităților personale, la care ajungem cu destulă pripeală, deducînd-o dintr-un eșec suferit. Lydgate gîndea că domnul Farebrother suferea de o jalnică infirmitate a voinței.

Cap. XIX

Pe cealaltă priviți, ce-și face pernă
Obrazului, din palmă, și suspină.

Dante, *Purgatoriul*, VII

Cînd George al IV-lea mai domnea încă peste proprietățile particulare de la Windsor, cînd ducele de Wellington era prim-ministru, iar domnul Vincy deținea funcția de primar al străvechii corporații din Middlemarch, doamna Casaubon, născută Dorotea Brooke, pornise în voiaj de nuntă la Roma.

[1] Centaur care a vrut să o răpească pe Dejanira, soția lui Hercule, iar acesta l-a ucis cu o săgeată muiată în sîngele hidrei din Lerna. În pragul morții, Nesus i-a dăruit Dejanirei, drept talisman menit să-i păstreze credința soțului, cămașa înveninată care a provocat moartea în chinuri a lui Hercule.

În zilele acelea, lumea era, în general, cu patruzeci de ani mai ignorantă în materie de bine și rău, decît în prezent. Nu prea des călătorii duceau în capetele, sau în buzunarele lor, informații complete asupra artei creștine ; pînă și cei mai străluciți critici englezi ai vremii luau mormîntul acoperit cu flori al Fecioarei înălțate la cer drept un vas ornamental datorat fanteziei pictorului.

Romantismul, care a ajutat să fie umplute cu dragoste și cunoaștere cîteva goluri mohorîte, încă nu adusese fermentul lui în plămada epocii și nu făcea parte din hrana tuturor ; însă fremăta, cu un entuziasm viguros, în sufletele cîtorva pletoși artiști germani, la Roma, și tineri de alte naționalități, care munceau sau trîndăveau în preajma lor, erau uneori angrenați în mișcarea ce căpăta amploare.

Într-o frumoasă dimineață, un june al cărui păr nu era peste măsură de lung, ci doar abundent și cîrlionțat, și care altminteri avea un port englezesc, tocmai întorsese spatele Torsului Belvedere din Vatican și privea minunata panoramă a munților, pe fereastra vestibulului rotund învecinat.

Era suficient de absorbit ca să nu remarce apropierea unui tînăr german însuflețit, cu ochii negri, care veni drept la el și, punîndu-i mîna pe umăr, rosti cu accent străin :

— Vino repede ! altfel o să-și schimbe poza.

La chemarea aceea, tînărul răspunse prompt și cele două siluete trecură sprintene pe lîngă Meleagru, mergînd către holul unde Ariadna culcată — pe atunci numită Cleopatra — se tolănește în voluptatea marmoreană a frumuseții sale, cu drapajul unduind în jurul ei, aerian și tandru ca o petală. Ajunseseră tocmai la timp pentru a vedea o altă figură stînd rezemată de un piedestal din marmură sculptată : un chip înzestrat cu viață, o

făptură înfloritoare ale cărei forme, fără a fi puse în umbră de Ariadna, erau învesmîntate într-un drapaj cenușiu de *quacker*; pelerina lungă, prinsă în copci la gît, îi era aruncată pe spate, dezgolindu-i brațele, și o mînă frumos modelată slujea drept reazim obrazului, împingînd nițel spre spate boneta albă din blană de castor, care alcătuia un soi de aureolă în jurul chipului și al părului castaniu închis, pieptănat simplu. Nu privea sculptura, probabil nici nu se gîndea la ea : ochii ei mari erau ațintiți visători asupra unei raze de soare care cădea pe dușumea. Dar își dădu seama de prezența celor doi străini, care se opriră brusc, ca și cum ar fi stat să contemple statuia Cleopatrei și, fără a-i privi, se întoarse imediat ca să se apropie de o slujnică și un comisionar ce-și purtau pașii prin sală, la mică distanță de vizitatoare.

— Ce părere ai despre ea, pentru o splendidă antiteză ? grăi germanul, cercetînd fața prietenului ca să găsească o admirație echivalentă cu a lui ; dar fără a aștepta vreun răspuns își urmă volubil fraza : Iată colo adormită frumusețea antică, care nu seamănă a cadavru nici măcar în moarte, ci pare oprită în deplina mulțumire a perfecțiunii ei senzuale ; iar dincoace stă frumusețea însuflețită, vie, cu conștiința secolelor de creștinătate în cugetul ei. Ar fi trebuit să poarte însă strai monahal ; cred că e îmbrăcată aproape la fel cu ceea ce numiți voi un *quacker* ; în tabloul meu o voi învesmînta astfel. Oricum, e măritată, i-am văzut verigheta, altminteri aș fi socotit că părintele ei este un străveziu *Geistlicher* [1]. L-am văzut acum cîtva timp depărtîndu-se de ea, și iată că o regăsesc în această admirabilă poză. Gîndește-te numai ! poate că individul are avere și i-ar plăcea ca fata să fie pictată. Ah ! n-are rost să te uiți după ea — pleacă ! Hai să o urmărim pînă acasă !

[1] Cleric (germ.) (n.t.).

— Nu, nu, spuse tovarășul lui, încruntîndu-se ușor.

— Ești ciudat, Ladislaw. Pari încremenit de-a binelea. O cunoști ?

— Știu că este măritată cu vărul meu, zise Will Ladislaw plimbîndu-se prin hol cu un aer preocupat, în vreme ce prietenul lui german stătea alături de el și-l privea cu aprindere.

— Cum, acel *Geistlicher ?* Arată mai degrabă ca un unchi, o rubedenie mai utilă.

— Nu e unchiul meu. Îți spun că mi-e văr de gradul al doilea rosti Ladislaw, cu oarecare iritare.

— *Schön, schön* [1]. Nu mă repezi. Nu te-ai supărat pe mine fiindcă o consider pe Doamna Văr al Doilea cea mai desăvîrșită tînără Madonă pe care am văzut-o vreodată ?

— Supărat ? ce absurditate. N-am văzut-o decît o singură dată, două minute, cînd vărul meu m-a prezentat, cu puțin timp înainte de plecarea mea din Anglia. Pe atunci nu erau căsătoriți. Nu știam că vor veni la Roma.

— Acum însă ai să te duci să-i vezi ; o să afli ce adresă au de vreme ce le știi numele. Să mergem la poștă. Și le-ai putea vorbi despre portret.

— Naiba să te ia, Naumann ! Habar n-am ce-am să fac. Nu am tupeul tău.

— Eh ! asta din cauză că ești diletant și amator. Dacă ai fi artist, ai judeca-o pe Doamna Văr al Doilea drept o formă antică însuflețită de un sentiment creștin — un fel de Antigonă creștină : forță senzuală dominată de pasiune spirituală.

— Da, și aș gîndi că portretul pictat de tine era țelul de căpetenie al existenței sale — esența divină trecînd într-o stare de mai înaltă plenitudine, fără a fi defel epuizată în actul de materializare, pentru a acoperi bucata

[1] Frumos, frumos (germ.) (n.t.).

ta de pînză. Sînt amator, dacă așa vrei tu, pentru că eu *nu cred* că încordarea întregului univers are drept finalitate obscura semnificație a tablourilor tale.

— Dar așa este, dragă, în măsura în care se încordează prin intermediul meu, Adolf Naumann : adevărul acesta rămîne de neclintit, declară pictorul, bine dispus, punîndu-și mîna pe umărul lui Ladislaw și cîtuși de puțin tulburat de inexplicabila umbră de enervare din tonul prietenului. *Ia ascultă aici ! Existența mea presupune existența întregului univers, nu-i așa ?* și mie îmi revine misiunea de a picta, iar în calitate de pictor am o concepție absolut *genialisch* despre stră-mătușa ta sau bunica de gradul al doilea ca subiect de tablou ; așadar, universul se îndreaptă către tabloul acesta prin acel particular cîrlig sau gheară pe care a întins-o sub înfățișarea mea, nu-i așa ?

— Dar ce se întîmplă dacă altă gheară, sub înfățișarea mea, se încordează ca să-ți zădărnicească planurile — atunci cazul e mai puțin simplu ?

— Nicidecum : rezultatul luptei rămîne același — cu sau fără tablou — în mod logic.

Will nu putu rezista acestei dispoziții imperturbabile, și norul de pe fața lui fu risipit de un rîs luminos.

— Haide, prietene — ai să mă ajuți ? întrebă Naumann, pe un ton plin de speranță.

— Nu ; îmi ceri o trăsnaie, Naumann ! Doamnele britanice nu sînt la discreția oricui, în chip de modele. Iar tu vrei să exprimi prea mult prin pictura ta. Ai face doar un portret mai mult sau mai puțin bun, ca un substrat împotriva sau în favoarea căruia oricare cunoscător ar aduce argumente diferite. Și ce înseamnă portretul unei femei ? Pictura și plastica ta sînt lucruri sărăcăcioase, la urma urmei. Ele tulbură și aplatizează concepțiile, în loc să le înalțe. Limbajul reprezintă un mijloc de expresie mai rafinat.

— Da, pentru cei care nu pot picta, ripostă Naumann. În privința asta, ai perfectă dreptate. Nu te sfătuiesc să pictezi, prietene.

Amabilul artist avea acul său, dar Ladislaw se hotărî să nu se arate înțepat. Urmă de parcă n-ar fi auzit nimic.

— Limbajul redă o imagine mai completă, cu atît mai bună tocmai fiindcă este vagă. La urma urmei, adevărata vedere este lăuntrică ; iar pictura te privește cu o imperfecțiune insistentă. Simt asta îndeosebi în fața portretelor de femei, de parcă o femeie s-ar alcătui din simple suprafețe colorate ! Trebuie să prinzi mișcarea și tonul. Însăși răsuflarea lor produce o diferență : se schimbă dintr-o clipă într-alta. De exemplu, femeia pe care ai văzut-o adineauri : cum i-ai picta glasul, rogu-te ? Glasul ei este însă mult mai divin decît tot ce ai văzut tu la ea.

— Pricep, pricep. Te roade gelozia. Nici un om nu poate avea trufia de a gîndi că-ți poate picta idealul. E o treabă serioasă, prietene ! Stră-mătușa ta ! *„Der Neffe als Onkel“* [1] într-un sens tragic — *ungehört !* [2]

— Noi doi o să ne certăm, Naumann, dacă o mai numești pe doamna aceea mătușa mea.

— Atunci, cum să-i spun ?

— Doamna Casaubon.

— Bine. Presupune că aș face cunoștință cu ea, în ciuda ta, și aș descoperi că ține grozav să fie pictată !

— N-ai decît să presupui ! exclamă Will Ladislaw, într-o șoaptă dispreţuitoare, intenționînd să pună punct discuției. Își dădea seama că se lasă iritat de cauze ridicol de mărunte, pe jumătate create de el. De ce făcea atîta tărăboi în jurul doamnei Casaubon ? Și totuși, intuia că i se întîmplase ceva care avea legătură cu persoana ei.

[1] Nepotul în chip de unchi (germ.) (n.t.).
[2] Nemaiauzit (germ.) (n.t.).

Există personaje care crează necontenit ciocniri şi noduri de tensiune, în drame pe care nimeni nu este pregătit să le joace alături de ele. Susceptibilităţile lor se izbesc de obiecte care rămîn inocent liniştite.

Cap. XX

Copil uitat, ce brusc trezit din vis,
Privirea-n jur roteşte spăimîntat,
Şi vede doar că nu-i chip a zări
De tandri ochi cum e întîmpinat.

Peste două ore, Dorotea stătea într-o cameră sau mai curînd un budoar dintr-un impunător apartament de pe Via Sistina.

Regret să adaug că suspina amar — lăsîndu-se în voia acestei alinări a unei inimi împovărate, atît cît îşi poate îngădui, uneori, cînd se simte sigură de izolarea ei, o femeie care de obicei îşi controlează reacţiile, din mîndrie personală şi din grijă de a-i cruţa pe cei din jur. Şi nu începea nici o îndoială că domnul Casaubon urma să rămînă cîtăva vreme departe de ea, la Vatican.

Totuşi, în sufletul Doroteei nu se conturase precis nici o mîhnire pe care să şi-o poată mărturisi măcar ei însăşi ; prinsă în vîrtejul gîndurilor şi pasiunii sale confuze, actul mintal ce se zbătea să iasă la lumină era un strigăt de autoacuzare, aruncînd vina pentru senzaţia de pustietate, pe care o resimţea, pe propria ei sărăcie spirituală. Se măritase cu bărbatul pe care şi-l alesese, avînd asupra majorităţii fetelor avantajul de a vedea în mariajul acela îndeosebi începutul unor noi îndatoriri ; din prima clipă,

îl apreciase pe domnul Casaubon ca pe-un om înzestrat cu o minte situată atît de sus, în comparaţie cu a ei, încît era inevitabil ca să fie adesea răpit de studii pe care ea n-avea să le poată împărtăşi întru totul ; mai mult încă, după scurta şi îngusta experienţă a adolescenţei sale, se afla acum la Roma, cetatea istoriei care se poate vedea cu ochii, unde trecutul unei întregi emisfere pare a defila într-o procesiune funerară de stranii imagini ancestrale şi trofee adunate din depărtări.

Această uluitoare viziune fragmentară dădea însă intensitate ambianţei stranii, ca de vis, a vieţii sale de tînără măritată. Dorotea se şi afla de cinci săptămîni la Roma. Iar în dimineţile blînde, cînd toamna şi iarna păreau că merg mînă în mînă ca o fericită pereche vîrstnică, dintre care unul dintre parteneri urma curînd să supravieţuiască într-o mai rece însingurare, se plimbase în trăsură, întîi cu domnul Casaubon, dar pe urmă numai cu Tantripp şi cu experimentatul lor însoţitor. Fusese călăuzită prin cele mai bune galerii, condusă la principalele privelişti, i se arătaseră cele mai măreţe ruine şi cele mai superbe biserici şi sfîrşise prin a se decide, de cele mai multe ori, să iasă la plimbare în trăsură spre Campania, unde se putea simţi singură cu cerul şi pămîntul, departe de apăsătoarea mascaradă a epocilor, în care propria ei viaţă părea că devine o piesă cu măşti şi cu costume enigmatice.

Pentru cei care au privit Roma cu puterea acceleratoare a cunoaşterii ce dăruie un suflet în creştere tuturor formelor de vremuri, izbutind astfel să niveleze toate contrastele, Cetatea Eternă poată să rămînă centrul spiritual şi interpretul lumii. Dar să-i lăsăm să conceapă încă un contrast istoric : giganticele revelaţii sfărîmate ale acestei cetăţi Imperiale şi Papale, prăvălindu-se brusc asupra noţiunilor unei fete educate în spiritul puritanismului elveţian şi englez, hrănită, îndeosebi pe tărîmul artei cu spelbe poveşti protestante, de soiul celor care

tind să mascheze realitatea ; o fată a cărei fire arzătoare prefăcea în principii toată bruma de cunoştinţe agonisite, modelîndu-şi acţiunile după tiparul lor, şi ale cărei emoţii rapide dădeau celor mai abstracte lucruri calitatea unei plăceri sau a unei suferinţe ; o fată devenită de curînd soţie şi care, din pricina acceptării entuziaste a unor îndatoriri în care era încă neiniţiată, se trezea azvîrlită într-o tumultuoasă preocupare pentru soarta ei. Greutatea neinteligibilei Rome poate cîntări uşor pe umerii diafanelor nimfe, cărora le formează un fundal pentru strălucitorul picnic al societăţii anglo-străine ; dar Dorotea nu dispunea de asemenea pavăză împotriva unor impresii profunde. Ruine şi bazilici, palate şi colisee, aşezate în mijlocul unui prezent sordid, unde tot ce era viu şi cu sînge cald părea cufundat în adînca degenerare a superstiţiei definitiv separate de venerare ; viaţa titanică, încă palpitîndă, trăgînd cu ochiul şi luptîndu-se pe ziduri şi tavane ; lungile şiruri de forme albe, ai căror ochi de marmură păreau să reţină lumina monotonă a unei lumi înstrăinate ; toată această vastă epavă a unor ambiţioase idealuri, senzoriale şi spirituale, amestecate în mod confuz cu semnele uitării şi ale degradării dar palpitînd încă, mai întîi o zgudui ca un şoc electric, iar apoi se făcu simţită prin acea durere pricinuită de un amalgam de idei învălmăşite, care frînează curgerea emoţiei.

Siluete totodată pale şi strălucitoare se înstăpîneau pe tinerele ei simţiri şi i se întipăreau în memorie, chiar cînd nu se gîndea la ele, pregătind stranii asocieri care aveau să-i stăruie în adîncul sufletului ani de-a rîndul. Stările noastre de spirit sînt capabile să poarte cu ele imagini ce se succed, ca lanterna magică a visului ; şi, în anumite momente de lîncedă uitare de sine, Dorotea a continuat să vadă aevea, toată viaţa, vastitatea catedralei Sfîntului Petru, uriaşul baldachin de bronz, intenţia pa-

roxistică vădită de atitudinile și veșmintele profeților și evangheliștilor din mozaicurile bolților, ca și draperia roșie așezată de Crăciun — iar imaginile se întindeau pretutindeni, ca o boală a retinei.

Asta nu pentru că uimirea lăuntrică a Doroteei ar fi ceva excepțional : multe suflete, în tînăra lor nuditate, sînt rostogolite printre nepotriviri și lăsate să-și găsească singure echilibrul în vîrtejul faptelor, în vreme ce mai vîrstnicii lor își văd de treabă. Nici nu-mi vine a crede că o descoperim pe doamna Casaubon în mijlocul unei crize de lacrimi, numai la șase săptămîni după cununie ; situația va fi considerată tragică. O anumită descurajare, o anumită slăbiciune a inimii cînd noul viitor real ia locul celui imaginar nu prezintă nimic neobișnuit, și nu ne așteptăm ca oamenii să fie adînc mișcați de ceva care nu e neobișnuit.

Acest element de tragedie, inclus în însuși factorul repetării, continuă încă să existe în emoțiile rudimentare ale omenirii ; și poate că sîntem astfel alcătuiți încît l-am suporta anevoie, dacă ar exista în doză prea mare. Dacă am avea o viziune exactă asupra oricărei vieți omenești obișnuite, ar fi la fel de parcă am auzi cum crește iarba și cum bate inima veveriței, și ne-ar ucide această larmă aflată dincolo de tăcere. Așa cum stau lucrurile, însă, cel mai ager dintre noi pășește prin lume bine căptușit cu opacitate.

Oricum, Dorotea plîngea, și dacă i s-ar fi cerut să dezvăluie cauza lacrimilor, ar fi putut să o definească în termeni generali, de felul celor folosiți de mine — iar a o supune la o analiză mai amănunțită ar fi fost ca și cum ai încerca să fixezi istoria umbrelor și a luminilor. Căci acel nou viitor real, care lua locul celui imaginar, își extrăgea materialul din nesfîrșite mărunțișuri ; odată măritată cu domnul Casaubon, vederile ei asupra acestuia și

a relațiilor lor conjugale se schimbau gradat față de visele ei feciorelnice, cu mișcarea tainică a unui minutar de ceas. Era încă prea devreme ca să recunoască pe de-a-ntregul schimbarea sau măcar să o admită, și încă și mai prematur să-și readapteze la realități acel devotament care constituia o parte atît de necesară a vieții ei cerebrale, încît simțea aproape certitudinea că — mai curînd sau mai tîrziu — avea să-l redobîndească. Nu-și putea îngădui răzvrătirea permanentă, dezordinea unei vieți lipsite de o hotărîre cucernică, afectuoasă ; acum se afla însă într-o etapă cînd însăși forța firii ei îi sporea confuzia. Lunile de la începutul căsniciei sînt adesea o perioadă de zbucium critic — fie că te zbați în băltoace, fie în ape adînci — un zbucium care se domolește mai tîrziu, prefăcîndu-se într-o tihnă voioasă.

Dar oare domnul Casaubon nu mai era la fel de savant ca înainte ? Formele sale de expresie se schimbaseră, ori sentimentele lui deveniseră mai puțin lăudabile ?

O, înapoiere a feminității ! — Oare îl trădase erudiția în cronologie, sau abilitatea nu numai de a enunța o teorie, ci și de a înșira numele celor care o formulaseră ? — ori poate darul lui de a indica, la cerere, izvoarele oricărui subiect ?

Și nu era tocmai Roma orașul cel mai potrivit din lume pentru a deschide cîmp larg unor asemenea performanțe ?

Pe lîngă aceasta, entuziasmul Doroteei nu se înălțase mai ales pe temelia perspectivei de a ușura povara, și poate și tristețea cu care marile misiuni îi încărcau pe cei chemați să le ducă la îndeplinire ? Și doar era mai limpede decît pînă atunci, că pe domnul Casaubon îl apăsa o astfel de povară.

Toate acestea sînt întrebări nimicitoare ; dar, indiferent cîți factori ar fi rămas identici, lumina se schimbase și nu poți admira zorile perlate, în plină amiază. Faptul

incontestabil este că un muritor a cărui fire ai cunoscut-o exclusiv în cursul scurtelor intrări și ieșiri din scenă rezervate de puținele săptămîni pline de imaginație ce constituie așa-numita perioadă de „curte", poate să ți se dezvăluie, cînd îl vezi zi de zi, datorită tovărășiei maritale, mai bun sau mai rău decît era în imaginea ta preconceputâ — dar în nici un caz nu va apare întru totul identic. Și e uluitor cît de curînd simțim efectul opticii diferite, mai ales dacă nu avem alte schimbări înrudite cu care s-o comparăm. Schimbări de optică tot atît de rapide ai avea, de pildă, dacă ai ajunge să-ți împarți locuința cu un strălucitor comesean, sau cînd îți vezi politicianul favorit ajuns în guvern ; în aceste cazuri, începem la fel : cunoaștem puțin și credem mult și adesea sfîrșim inversînd proporțiile.

Totuși, asemenea comparații pot induce în eroare, deoarece nici un om nu era mai incapabil de o prefăcătorie pretențioasă decît domnul Casaubon ; avea un caracter la fel de neprihănit ca oricare animal rumegător și nu căutase cu tot dinadinsul să ajute la crearea vreunei iluzii despre persoana sa.

Cum se făcuse că, în săptămînile scurse de la căsătoria ei, Dorotea nu observase în mod definit, ci simțise cu o deprimare înăbușitoare, că întinsele priveliști dăruite de zarea largă și aerul proaspăt pe care visase să le găsească în mintea soțului ei erau înlocuite de anticamere și coridoare întortochiate — care păreau să nu ducă nicăieri ? Aceasta se datora, presupun, faptului că în perioada curtării totul este privit ca provizoriu și preliminar și cea mai mică mostră de virtute sau împlinire trece drept o garanție a desfătătoarelor zăcăminte pe care le va dezvălui amplul răstimp al căsătoriei. Dar, odată trecut pragul căsniciei, așteptările se concentrează asupra prezentului. Îmbarcat în călătoria ta maritală, este imposibil să nu-ți dai seama că nu înaintezi deloc și că

nu se zărește defel marea — că, în realitate, explorezi un bazin închis.

În conversațiile avute înainte de căsătorie, domnul Casaubon zăbovise adesea asupra vreunei explicații sau a unui detaliu discutabil, al cărui sens Dorotea nu-l pricepuse ; dar asemenea imperfecțiuni de coerență păreau datorate relațiilor lor sporadice și, susținută de credința ei în viitor, Dorotea ascultase cu pasionată răbdare înșirarea argumentelor care ar fi putut să fie aduse împotriva părerii absolut noi a domnului Casaubon despre zeul filistin Dagon și despre alte zeități-pești, gîndindu-se că ulterior avea să mediteze și ea asupra acestui subiect, care-l preocupa profund, de pe aceeași platformă înaltă de unde, neîndoielnic, devenise atît de important pentru el. De asemenea, verdictele searbede și tonul categoric cu care înlătura el gîndurile ce o tulburau cel mai mult, erau ușor de pus pe seama grabei și a preocupării împărtășite și de Dorotea, în perioada logodnei. Acum însă, din clipa sosirii la Roma, cînd sensibilitatea ei profund răscolită era în plină efervescență, și cînd viața devenise o problemă nouă datorită unor elemente noi, ajunsese tot mai conștientă — și oarecum terorizată — de faptul că mintea ei cădea pradă unor crize de mînie și repulsie, sau luneca într-o stare de osteneală și amorțire. Nu avea mijlocul de a ști în ce măsură cumpănitul Hooker, sau oricare alt erou al erudiției, s-ar fi purtat identic la vîrsta domnului Casaubon, așa încît acesta nu putea beneficia de avantajul comparației ; dar modul în care soțul ei comenta obiectele straniu de impresionante din jurul lor începea să-i provoace un fel de fior mintal : poate că avea cele mai bune intenții de a-și duce cu demnitate la capăt îndatoririle, dar numai atît. Tot ce pentru mintea ei era proaspăt, pentru a lui se uzase, iar capacitatea de gîndire și simțire care fusese cîndva stimulată în sufletul lui de viața generală a omenirii, se

redusese de mult la un fel de preparat uscat, la o cunoaștere mumificată, lipsită de viață.

Cînd spunea : „Asta te interesează, Dorotea ? Să mai stăm puțin ? Sînt gata să mai rămîn, dacă dorești", ei i se părea că plecarea sau rămînerea ar fi la fel de ispititoare. Sau : „Să mergem la palatul Farnesina, Dorotea ? Se află acolo fresce celebre, concepute sau pictate de Rafael, despre care majoritatea persoanelor bine gîndesc că merită osteneala de a fi văzute".

„Dar ții să le vezi ?" — suna întotdeauna întrebarea Doroteei.

— Cred că se bucură de o înaltă prețuire. Unele dintre ele reprezintă fabula lui Cupidon și Psyche, care constituie, probabil, o invenție romantică, datînd dintr-o perioadă literară, și nu poate fi, după părerea mea, trecută în rîndul produselor mitice autentice. Dar dacă îți plac aceste picturi murale, putem ajunge lesne acolo, și atunci cred că vei fi văzut operele de seamă ale lui Rafael, dintre care e păcat să omiți măcar una, în cursul unei vizite făcute la Roma. Acest pictor și-a cîștigat aprecierea că ar fi îmbinat cea mai deplină grație a formei cu o expresie sublimă. Cel puțin am fost informat că asta ar fi opinia grupului de *cognoscenti* [1].

Acest gen de răspuns, acordat pe un ponderat ton oficial, asemenea unui cleric citind după tipicul *Scripturii,* nu contribuia la justificarea gloriilor Cetății Eterne, nici nu izbutea să dăruiască unei tinere soții speranța că, dacă ar ști mai multe despre ele, lumea urma să-i apară într-o lumină mai veselă. Cu greu poate exista vreun contact mai deprimant, pentru o tînără făptură arzătoare, decît cel stabilit cu o minte în care ani plini de cunoștințe par a se fi condensat într-o amorfă absență de interes sau simpatie.

[1] Cunoscători (it.) (n.t.).

Ce-i drept, pentru alte subiecte domnul Casaubon vădea o preocupare tenace şi o fervoare considerate de obicei ca fiind efectul entuziasmului, şi Dorotea ardea de nerăbdare să păşească în această direcţie spontană a gîndurilor lui, în loc de a fi făcută să simtă că îl obligă să se abată de la preocupările sale.

Dar acum, încîntătoarea ei încredere din trecut n-o mai făcea să se aştepte că pe tărîmul unde-l va urma, vaste zone necuprinse încă de mintea omenească se vor aşterne în faţa ei. Bietul domn Casaubon era el însuşi pierdut printre mici tainiţe şi scări răsucite în spirală şi se afla pradă unei agitate începeţoşări provocate de cabiri; alteori, acuzînd unele paralele nechibzuite făcute de anumiţi mitologişti, pierdea uşor din vedere orice alt scop care-l îndemnase la acele studii. Cu lumînarea înfiptă în faţa lui, uita de absenţa ferestrelor şi, cufundat în amare adnotări făcute pe manuscris cu privire la concepţiile nutrite de oameni despre zeităţile solare, devenise indiferent faţă de lumina soarelui.

Aceste caracteristici, fixate şi neschimbătoare la domnul Casaubon ca un sistem osos, ar fi putut trece mai multă vreme neobservate de Dorotea, dacă ar fi fost încurajată să-şi reverse simţămintele de fată şi femeie; dacă soţul ei i-ar fi ţinut mîinile într-ale lui şi ar fi ascultat cu încîntarea iubirii şi a înţelegerii toate micile istorioare care alcătuiau experienţa ei, dăruindu-i în schimb acelaşi gen de intimitate, astfel ca trecutul amîndurora să se poată contopi în cunoaştere şi afecţiune reciprocă; sau dacă şi-ar fi putut hrăni tandreţea cu acele alintări copilăreşti, slăbiciunea oricărei femei duioase, care fac la început să plouă sărutările pe creştetul tare şi plesuv al păpuşii, însufleţind cu preaplinul iubirii jucăria de lemn. Spre aşa ceva se simţea înclinată şi Dorotea. Cu toată rîvna şi dorul ei de a cunoaşte ceea ce era depărtat de dînsa şi de a-şi arăta pe larg bunăvoinţa, mai avea des-

tulă ardoare şi pentru ceea ce simţea apropiat, ca să fi sărutat mîneca domnului Casaubon, sau să-i fi mîngîiat catarama de la ghete, dacă el ar fi dat oricare alt semn de acceptare decît acela de a-i declara, cu decenţa lui impecabilă, că este înzestrată cu firea cea mai afectuoasă şi cu o autentică feminitate, indicînd în acelaşi timp, prin felul politicos în care-i oferea un scaun — că judeca aspru asemenea manifestări, întrucît îi păreau grosolane şi surprinzătoare. Dimineaţa, după ce-şi făcea toaleta clericală cu toată grija cuvenită, era pregătit doar pentru acele comodităţi ale vieţii care se asortau cu cravata scrobită şi bine dichisită din perioada aceea, şi cu o minte împovărată de material nepublicat.

Şi, printr-o tristă contradicţie, ideile şi hotărîrile Doroteei păreau ca gheaţa ce se topeşte, plutind şi pierzîndu-se în şuvoiul cald a cărui altă formă fuseseră cîndva. Era umilită să se vadă o simplă victimă a sentimentului, ca şi cum nu ar fi putut cunoaşte nimic decît pe calea aceea : toată forţa ei se irosea în accese de agitaţie, de zbatere, de descurajare, şi apoi se aduna iarăşi în viziunile unei renunţări mai complete, convertind în datorie toate condiţiile grele.

Sărmana Dorotea ! hotărît că era chinuitoare — mai cu seamă pentru ea însăşi ; dar în dimineaţa aceea, pentru prima dată, îl supărase pe domnul Casaubon.

În timp ce-şi sorbeau cafeaua, luase hotărîrea de a scutura ceea ce i se părea a fi o pornire egoistă, şi-şi întorsese obrazul, luminat numai de atenţie şi voioşie, spre soţul ei, cînd acesta spusese :

— Scumpa mea Dorotea, acum trebuie să ne gîndim la tot ce a rămas încă nefăcut, ca preliminarii ale plecării noastre. M-aş fi întors acasă mai devreme, ca să putem fi la Lowick de Crăciun ; dar cercetările întreprinse de mine aici s-au prelungit peste termenul prevăzut. Sînt însă încredinţat că timpul nu s-a scurs în mod neplăcut pentru tine. Printre privelиştile europene, panorama Ro-

mei a fost totdeauna considerată a fi una dintre cele mai impresionante și, sub anumite aspecte, edificatoare. Îmi amintesc prea bine că la fel am considerat-o într-o perioadă a vieții mele cînd am vizitat-o pentru prima dată, după căderea lui Napoleon — un eveniment care a deschis călătorilor porțile continentului. Într-adevăr, cred că figurează printre cele cîteva orașe cărora li s-a aplicat o hiperbolă extremă : „Vezi Roma și apoi mori", dar în cazul tău aș propune un amendament, spunînd : „Vezi Roma ca mireasă, și trăiește după aceea ca soție fericită".

Domnul Casaubon rosti acest mic discurs animat de cea mai conștiincioasă intenție, clipind puțin din ochi, legănîndu-și capul în sus și-n jos și încheind cu un zîmbet. El nu găsise că starea matrimonială ar produce vreun extaz, dar nici prin gînd nu-i trecea că ar putea fi altceva decît un soț ireproșabil, capabil să-i hărăzească unei tinere femei fermecătoare fericirea meritată.

— Sper că ești pe deplin satisfăcut de șederea noastră aci — mă refer la rezultatul atins pînă acum de studiile dumitale, răspunse Dorotea, încercînd să-și concentreze mintea asupra subiectului care-l afecta cel mai mult pe soțul ei.

— Da, spuse domnul Casaubon, cu acea specifică intonație care face dintr-un cuvînt o jumătate de negație. Am fost purtat mai departe decît prevăzusem, și mi s-au prezentat singure, pentru adnotări, diverse subiecte pe care, deși n-am neapărat nevoie de ele, nu le-aș putea trece cu vederea. În pofida asistenței oferite de secretara mea, am avut o sarcină cam dificilă, iar compania ta m-a distras în chip fericit de la acea prea constantă urmărire a gîndului dincolo de orele de studii, care a fost capcana traiului meu singuratic.

— Sînt foarte bucuroasă că prezența mea a însemnat o oarecare schimbare pentru dumneata, zise Dorotea, care păstra o amintire vie a serilor cînd presupusese că mintea domnului Casaubon se cufundase în cursul zilei la o adîn-

cime prea mare, ca să mai fie în stare să iasă iarăși la suprafață.

Mă tem că replica ei trăda oarecare iritare.

— Cînd vom ajunge la Lowick, urmă ea, sper să-ți fiu mai folositoare și am să intru ceva mai mult în sfera intereselor dumitale.

— Neîndoielnic, scumpa mea, rosti domnul Casaubon, cu o ușoară plecăciune. Notele luate aici vor necesita o triere, și poți, dacă ești bună, să le extragi, sub îndrumarea mea.

— Dar toate celelalte însemnări ale dumitale ? întrebă Dorotea, a cărei inimă ardea de mult din pricina acestui subiect, încît acum nu se putea împiedica să dea glas frămîntării sale. Toate șirurile acelea de volume — nu vei face acum lucrul acela de care vorbeai într-una ? Nu te vei hotărî care anume pot fi folosite și nu vei începe să scrii cartea care va face ca vastele dumitale cunoștințe să folosească întregii lumi ? Voi scrie sub dictarea dumitale, sau voi copia și voi extrage tot ce-mi vei spune : la altceva nu-ți pot fi de folos.

Dorotea, manifestînd o reacție cît se poate de imprevizibilă, sfîrși cu un ușor suspin și cu ochii plini de lacrimi.

Dacă n-ar fi fost decît faptul că se arătase din cale-afară de sensibilă, și tot ar fi fost de ajuns să-l stingherească peste măsură pe domnul Casaubon, dar mai existau și alte motive menite a face ca vorbele Doroteei să-i pară tăioase și iritante la culme. Arăta aceiași orbire față de preocupările lui lăuntrice, ca și el față de ale ei personale ; încă nu învățase nimic despre acele conflicte ascunse din sufletul soțului ei, care cereau stăruitor mila noastră. Nu ascultase pînă acum cu răbdare bătăile inimii lui ; simțea doar că a ei bătea violent. În urechea domnului Casaubon, glasul Doroteei insista zgomotos și emfatic asupra acelor sugestii înăbușite ale conștiinței pe care mai înainte putea lesne să le explice ca pe-o simplă închipuire, iluzia unei senzitivități exagerate ; tot-

deauna, cînd asemenea sugestii vin, neîngăduitor, din afară, întîmpină rezistenţă, căci li se pune eticheta : „crude şi injuste". Ne înfurie chiar şi deplina acceptare a spovedaniilor noastre umilitoare — şi cu mult mai mult ne pierdem cu firea cînd auzim formulate în silabe dure şi distincte, pe buzele unui observator apropiat, acele murmure confuze pe care încercăm să le numim morbide, şi ne zbatem împotrivă-le de parcă ar prevesti amorţirea totală ! Şi acest crud acuzator exterior se afla acolo sub înfăţişarea unei soţii — ba încă sub cea a unei tinere mirese care, în loc de a privi abundentele mîzgăleli ale penei sale şi oceanul de hîrtie cu respectul evlavios al unei păsăruici elegante, părea să se înfăţişeze ca o spioană, pîndind totul cu o răutăcioasă forţă de deducţie. Aici, în acest precis punct al busolei, domnul Casaubon era la fel de susceptibil ca şi Dorotea şi avea o egală rapiditate în a-şi imagina mai mult decît faptul brut. Remarcase aprobator, mai înainte, capacitatea ei de a adora obiectul cuvenit ; acum întrezărea, cuprins de-o subită teroare, că această capacitate ar putea fi înlocuită de presupuneri îndrăzneţe, iar adorarea de cea mai exasperantă critică — aceea care întrevede doar în chip ceţos ţelurile minunate ale unui om mare şi n-are nici cea mai mică idee de preţul greu cerut ca să le atingă.

Pentru prima dată de cînd îl cunoştea Dorotea, pe obrazul domnului Casaubon se întinse rapid purpura mîniei.

— Iubirea mea, grăi el, cu o iritare ţinută în frîu doar de buna-cuviinţă, poţi fi cu desăvîrşire convinsă că eu cunosc perioadele şi anotimpurile potrivite pentru diferite stadii ale unei lucrări ce nu trebuie să fie măsurată după ieftinele presupuneri ale unor spectatori ignoranţi. Ar fi fost uşor pentru mine să dobîndesc un succes temporar, bazat pe mirajul unei opinii nefundate ; dar totdeauna exploratorul scrupulos este supus la încercări şi înfruntă ironiile fără astîmpăr ale flecarilor care aleargă

doar după cele mai mediocre realizări, nefiind cu adevărat înzestrați pentru altele. Și ar fi bine dacă toți cei de teapa asta ar putea fi povățuiți să facă deosebirea între judecăți care depășesc competența lor și cele care pot fi cuprinse de o cercetare îngustă și superficială.

Această cuvîntare fu servită cu o energie și o promptitudine absolut neobișnuite la domnul Casaubon. În realitate, nu fusese în întregime improvizată, ci căpătase contur în cursul unui colocviu interior, iar cuvintele țîșniseră asemenea semințelor rotunde dintr-o păstaie, cînd arșița bruscă face să-i crape coaja. Dorotea nu era numai soția lui : era întruchiparea acelei lumi lipsite de substanță care-l înconjoară pe autorul neînțeles și mîhnit.

La rîndul ei, pe Dorotea o cuprinse indignarea. Oare nu înăbușise în sufletul ei totul, afară de dorința de a stabili o anumită comunicare cu interesele de căpetenie ale soțului ei ?

— Judecata *mea* era foarte superficială — atît cît mă taie pe mine capul, răspunse ea cu o indignare bruscă, care nu avea nevoie de repetiții. Mi-ai arătat șirurile de carnete pline cu însemnări — mi-ai vorbit în multe rînduri despre ele — și ai spus adesea că au nevoie să fie digerate. Dar niciodată nu te-am auzit vorbind despre lucrarea care urmează a fi publicată. Faptele acestea erau foarte simple și judecata mea n-a mers mai departe. Te-am rugat doar să mă lași să-ți fiu de folos în vreun fel.

Dorotea se ridică, vrînd să plece, și domnul Casaubon nu-i dădu nici un răspuns, ci luă în mînă o scrisoare așezată alături, ca și cum ar fi cîntărit-o iarăși. Pe amîndoi îi stînjenea situația creată — cuvintele pline de mînie pe care și le aruncaseră în față. Dacă s-ar fi aflat acasă, statorniciți la Lowick, în viața de toate zilele, printre vecinii lor, ciocnirea ar fi fost mai puțin supărătoare : dar într-o călătorie de nuntă, care are ca scop precis izolarea a doi oameni, pe temeiul că reprezintă unul pentru altul lumea întreagă, ideea că nu te înțelegi cu celălalt este,

ca să ne arătăm indulgenți, năucitoare și te prostește de-a binelea. Chiar cele mai călite firi, cu greu pot fi mulțumite că au izbutit să treacă pe un meridian atît de depărtat de partener, că s-au închis de bună voie în solitudinea lor morală, care le permite mici explozii, faptul că le vine greu să converseze, sau să întindă un pahar cu apă fără a-și privi tovarășul de viață. Pentru firea senzitivă și neexperimentată a Doroteei, situația aceea părea o catastrofă ce-i modifica toate perspectivele, iar pentru domnul Casaubon însemna o nouă durere — fiindcă nu mai plecase niciodată într-o călătorie de nuntă — nici nu se aflase în acea strînsă unire care te silește să depinzi de celălalt mai mult decît fusese el în stare să-și închipuie, deoarece tînăra și fermecătoarea mireasă nu numai că-l obliga să-i arate mai multă stimă (acordată sîrguincios de el), dar se dovedise capabilă de a-l tortura, tocmai cînd avea mai multă nevoie de alinare. În loc de a-și făuri un paravan plăcut împotriva publicului, alcătuit din umbre care-i priveau cu răceală viața fără să-și arate entuziasmul, el nu făcuse altceva decît să dea umbrelor o prezență mai substanțială.

În momentul acela, nici unul din ei nu vedea cum ar putea să continue conversația. Renunțarea la un aranjament prealabil și refuzul de a ieși în oraș ar fi fost o dovadă că păstrează ranchiună, simțămînt de care conștiința Doroteei se ferea, ținînd seama că și începuse să se simtă vinovată. Oricît de îndreptățită ar fi fost să se revolte, Dorotea nu nutrea idealul de a pretinde dreptate, ci de a dărui tandrețe. Așa că, în clipa cînd trăsura trase la scară, se duse cu domnul Casaubon la Vatican, străbătu împreună cu el aleea de piatră străjuită de inscripții, și — cînd se despărțiră la intrarea Bibliotecii își urmă mecanic drumul prin muzeu, simțind nepăsare față de tot ce era în jurul ei. N-avea tăria să se întoarcă la trăsură, cerînd să fie plimbată oriunde, într-altă parte. Naumann o văzuse prima oară într-o zi cînd domnul

Casaubon o părăsise, și pictorul intrase odată cu ea în lunga galerie de sculptură; dar acolo Naumann trebuise să-l aștepte pe Ladislaw, cu care urma să facă o prinsoare pe o sticlă de șampanie cu privire la o enigmatică statuie cu aer medieval, expusă în locul acela. După ce examinară statuia și plecară, încheindu-și disputa, se despărțiră; Ladislaw zăbovi în urmă, în timp ce Naumann ieșise în sala statuilor, unde o zărise din nou pe Dorotea, pierdută în meditația ce dădea figurii sale un aspect remarcabil. În realitate, Dorotea nu vedea fîșia de lumină, la fel cum nu vedea nici statuile; în sinea ei vedea doar lumina anilor ce-aveau să se perinde în căminul lor și peste cîmpiile englezești și peste ulmii și șoselele mărginite de tufișuri, simțind că felul în care acei ani ar putea fi însuflețiți de un devotament fericit nu îi mai era atît de clar ca la început. Dar în mintea Doroteei exista un curent în care erau menite să se reverse — mai devreme sau mai tîrziu — orice gînd și simțire; întreaga ei conștiință trudea înainte, către adevărul cel mai deplin, către binele cel mai puțin parțial. Era limpede că viața îți poate înfățișa ceva mai bun decît să te simți mînios și abătut.

Cap. XXI

Avea din plin muierea nuri cinstiți,
Nimica ticluit la noi, or'altcum,
'nțeleptului năier.

Chaucer

Astfel se porni Dorotea să suspine, de îndată ce rămăsese singură, în siguranță. Fu însă trezită numaidecît de o bătaie în ușă, care o îndemnă să-și șteargă în grabă ochii,

înainte de a spune : „Intră". Tantripp aduse o carte de vizită și o anunță că în vestibul așteaptă un *gentleman*. Feciorul îl înștiințase că numai doamna Casaubon era acasă, dar străinul zicea că e rudă cu domnul Casaubon ; dorea să-l vadă ?

— Da, zise Dorotea, fără nici o ezitare, condu-l în salon.

Avea o singură amintire mai precisă despre tînărul Ladislaw : faptul că, atunci cînd îl întîlnise la Lowick, i se atrăsese atenția asupra generozității ce-i arătase domnul Casaubon și, totodată, ținea minte că o interesaseră ezitările lui în alegerea carierei. Accepta plină de însuflețire orice îi oferea un prilej de simpatie activă, și în momentul acela i se părea că vizita venise la timp ca să o scuture și să o scoată din starea de nemulțumire de care se lăsase absorbită, amintindu-i de bunătatea soțului ei și făcînd-o să simtă că de astă dată avea dreptul să fie părtașă la toate înfăptuirile lui bine intenționate. Așteptă două-trei minute, dar cînd trecu în încăperea alăturată, pe fața ei deschisă rămăseseră doar atîtea semne că plînsese cît să o facă să arate mai tinerească și mai atractivă ca de obicei. Îl întîmpină pe Ladislaw cu un zîmbet răpitor, plin de bunăvoință, lipsit de orice urmă de vanitate, și-i întinse tînărului mîna ; era cu cîțiva ani mai în vîrstă decît ea, dar în clipa aceea îi dădeai mult mai puțin fiindcă pe fața lui transparentă se ivi o roșeață bruscă și vorbi cu o sfială ce nu se potrivea deloc cu indiferența pe care o vădea față de prietenul lui, în vreme ce Dorotea se liniștea tot mai mult, îndemnată de dorința de a-l face să se simtă la largul său.

— Abia azi-dimineață am aflat că dumneavoastră și domnul Casaubon sînteți în Roma, cînd v-am văzut la Muzeul Vaticanului, zise tînărul. V-am recunoscut imediat, dar — vreau să spun, am conchis că adresa dom-

nului Casaubon poate fi găsită la *Poste Restante*, și eram nerăbdător să vă prezint cît mai curînd omagiile mele.

— Vă rog să luați loc. Acum a ieșit în oraș, dar sînt sigură că îl va bucura să audă de vizita dumneavoastră, spuse Dorotea, așezîndu-se, fără a se gîndi, între foc și lumina înaltei ferestre și arătînd spre un scaun din fața ei, cu gestul domol al unei matroane blajine. Urmele de mîhnire tinerească de pe obrazul ei erau cu atît mai izbitoare. — Domnul Casaubon este foarte prins de treburi ; dar o să lăsați adresa dumneavoastră, nu-i așa ? — și o să vă scrie.

— Sînteți foarte bună, răspunse Ladislaw, începînd să-și piardă încrederea, datorită interesului cu care observa urmele plînsului ce alterase trăsăturile gazdei. Adresa mea e trecută pe cartea de vizită. Dar, dacă îmi veți îngădui, voi veni din nou mîine după-amiază, la ora cînd, probabil, domnul Casaubon va fi acasă.

— În fiecare zi se duce să citească în Biblioteca Vaticanului, și cu greu îl puteți găsi, doar dacă fixați o întîlnire. Mai cu seamă acum. Tocmai ne pregătim să părăsim Roma, așa încît este foarte ocupat. De obicei e plecat aproape de la micul dejun pînă la prînz. Dar sînt convinsă că va dori să luați masa cu noi.

Cîteva clipe, Will Ladislaw rămase fără grai. Niciodată nu ținuse la domnul Casaubon, și dacă nu l-ar fi înfrînat sentimentul obligației, ar fi rîs de el ca de un șoarece de bibliotecă. Dar gîndul că acel pedant uscat, care prelucra date minore, cam la fel de importante ca și stocul de antichități false aflat în camera din spatele unei dughene, după ce o făcuse pe această tînără și adorabilă făptură să se mărite cu el, își petrecea acum luna de miere departe de ea, bîjbîind după flecuștețele lui mucegăite (Will se lăsa antrenat în hiperbole) îi stîrnea un soi de dezgust comic : era sfîrtecat între impulsul de a rîde în hohote și cel, la fel de nepotrivit, de a izbucni în invective batjoco-

ritoare. O clipă simți că lupta aceasta lăuntrică îi provoca o ciudată contorsiune a trăsăturilor lui mobile, dar — făcînd un efort serios — izbuti să transforme crisparea într-un zîmbet vesel.

Dorotea se minuna; dar zîmbetul lui era irezistibil și scînteia acum, ca răspuns, și pe fața ei. Zîmbetul lui Will Ladislaw te vrăjea, doar dacă nu te supărașeși pe el mai înainte; era un torent de lumină care-i iriza pielea transparentă și ochii, și pîlpîia în jurul fiecărei curbe și linii, de parcă vreun Ariel le-ar fi binecuvîntat cu un farmec nou și ar fi alungat pe vecie urmele oricărei supărări. Reflexul acelui zîmbet nu putea să n-aibă și el un strop de veselie, chiar sub niște gene negre, încă umede; dar deodată Dorotea rosti, iscoditoare:

— Vă amuză ceva?

— Da, recunoscu Will, inventiv în găsirea rapidă a pretextelor: mă gîndesc ce mutră am făcut cînd v-am văzut prima dată și ați nimicit sărmana mea schiță, cu criticile dumneavoastră.

— Criticile mele? exclamă Dorotea, tot mai mirată: sînt sigură că nu v-am criticat. Totdeauna mă simt deosebit de ignorantă în judecarea picturii.

— Eu v-am bănuit că știți atît de multe, încît v-ați priceput cum să spuneți tocmai ce era mai tăios. Ați spus — sînt sigur că nu vă amintiți la fel de bine ca mine — că relația dintre schița mea și natură rămîne o taină pentru dumneavoastră. Cel puțin, asta am înțeles eu din vorbele dumneavoastră.

Will putea acum să rîdă și să zîmbească, cu inima ușoară.

— Vina o poartă, cu-adevărat, ignoranța mea, se apără Dorotea, admirînd buna dispoziție a lui Will. Pesemne că m-am exprimat așa numai fiindcă niciodată n-am putut vedea vreun dram de frumusețe în picturile despre care unchiul meu susține că toți experții în materie le consideră foarte frumoase. Și am umblat prin Roma manifes-

tînd cam aceeași ignoranță. Există relativ puține picturi de care să mă pot bucura sincer. Cînd intru pentru prima dată într-o încăpere ai cărei pereți sînt acoperiți cu fresce sau cu picturi rare, simt un fel de teamă — ca un copil în fața unor mari ceremonii, urmărind defilările de mantii și procesiuni mărețe ; simt că mă aflu în fața unei vieți mai elevate decît a mea. Dar cînd încep să cercetez picturile una cîte una, viața piere din ele, sau îmi trezesc o senzație violentă și stranie. De vină trebuie să fie neînțelegerea mea. Văd atît de multe dintr-o dată, și nu înțeleg nici jumătate din opere. Asta te face întotdeauna să te simți stupid. Îți vine greu să ți se spună că totul e nespus de frumos și, cînd nu ești capabil să simți frumusețea celor elogiate, te afli cam în situația unui orb căruia oamenii îi vorbesc despre cer.

— A, trebuie să dobîndești multă experiență ca să vibrezi în fața artei, rosti Will. (Acum îi era imposibil să pună la îndoială sinceritatea mărturisirilor Doroteei.) Arta este un limbaj vechi, cu o mulțime de stiluri artificiale — căutate — și, cîteodată, plăcerea gustată de cineva prin cunoașterea lor echivalează, pur și simplu, cu sentimentul de a cunoaște. Eu unul trăiesc aici o bucurie covîrșitoare, contemplînd opere de artă care aparțin tuturor genurilor ; dar presupun că, dacă aș putea analiza particulele desfătării mele, aș descoperi că este țesută dintr-o sumedenie de fire diferite. Una este să izbutești să înrîurești personalitatea cuiva, și alta să-ți formezi o idee despre acest proces.

— Intenționați cumva să deveniți pictor ? întrebă Dorotea, căreia i se trezise interesul pentru alt subiect. Doriți să vă faceți din pictură o profesie ? Domnul Casaubon va fi bucuros să audă că v-ați ales o profesie.

— Nu, o, nu, zise Will, cu oarecare răceală. M-am decis categoric să nu îmbrățișez această carieră. Oferă o viață prea unilaterală. Am văzut o droaie de artiști germani pe-aici : am călătorit de la Frankfurt cu unul din

ei. Cîţiva sînt oameni admirabili, chiar strălucitori — dar nu mi-ar face plăcere să dobîndesc felul lor de a privi lumea, care se limitează la punctul de vedere unilateral al atelierului de pictură.

— Asta pot înţelege, recunoscu Dorotea cu căldură. Iar la Roma se pare că există atîtea lucruri mai necesare decît picturile. Dar dacă aveţi talent la pictură, nu ar fi fost firesc să vă lăsaţi călăuzit de această însuşire ? Poate că aţi fi capabil să pictaţi lucrări mai bune decît cei despre care mi-aţi vorbit, sau într-o manieră diferită, ca să nu mai vedem adunate la un loc atît de multe tablouri, aproape toate la fel.

Simplitatea ei era neîndoielnică şi Will fu cîştigat de ea şi îndemnat spre sinceritate.

— Trebuie să fie cineva dăruit cu un geniu foarte rar ca să înfăptuiască asemenea schimbări. Mi-e teamă că talentul meu nu m-ar duce nici măcar pînă în pragul unei lucrări bune care a mai fost făcută înainte — cel puţin, nu ar realiza-o atît de bine încît să merite osteneala. Şi nu m-aş împlini niciodată, în nici o direcţie, ci doar m-aş căzni, ca atunci cînd îndeplineşti o corvoadă. Dacă lucrurile nu-mi vin uşor, renunţ cu totul la ele.

— L-am auzit pe domnul Casaubon spunînd că regretă lipsa dumneavoastră de răbdare, rosti Dorotea, cu blîndeţe.

O cam intriga acest mod de a lua viaţa drept o vacanţă.

— Da, cunosc părerea domnului Casaubon. Ne deosebim.

Uşoara umbră de dispreţ ce răzbătea în această replică grăbită o ofensă pe Dorotea. Necazul prin care trecuse în acea dimineaţă o făcea cu-atît mai susceptibilă faţă de tot ce-l privea pe domnul Casaubon.

— Desigur că vă deosebiţi, confirmă ea, destul de trufaş. Nu m-aş gîndi să vă compar : puterea de muncă

perseverentă și devotată a domnului Casaubon nu este o însușire întîlnită la oricine.

Will văzu că o ofensase, dar acest lucru nu izbuti decît să atîțe și mai tare antipatia sa latentă față de domnul Casaubon. Nu era de suportat faptul ca Dorotea să-și adore soțul : asemenea slăbiciune la o femeie nu îl încîntă pe nici un bărbat, cu excepția soțului în cauză. Muritorii se lasă lesne ispitiți să înăbușe viața ce palpită în gloria zornăitoare a semenului lor, și asemenea omor nu este trecut în categoria crimelor.

— Nici vorbă, replică el prompt. Și de aceea este păcat ca asemenea putere de muncă să fie irosită, cum se întîmplă de atîtea ori, din lipsa dorinței de a te ține la curent cu ce se face în restul lumii. Dacă domnul Casaubon ar fi citit lucrări apărute în limba germană, și-ar fi cruțat multă trudă.

— Nu vă înțeleg, rosti Dorotea, tresărind neliniștită.

— Vreau să spun doar, urmă Will, pe-un ton detașat, că germanii sînt în frunte în domeniul cercetărilor istorice, și rîd de rezultatele obținute de alții care bîjbîie prin codri, înarmați cu un compas în buzunar, cînd ei au croit șosele bune. Cînd eram în preajma domnului Casaubon, am văzut că își astupă singur urechile în această privință : aproape împotriva voinței sale, citea un tratat latin scris de un german. Mi-a părut tare rău.

Will avea de gînd doar să facă o aluzie usturătoare, care să micșoreze în ochii ei sîrguința aceea mult slăvită, și nu era în stare să-și imagineze în ce măsură vorbele lui puteau să o rănească pe Dorotea. Nici tînărul Ladislaw nu aprofundase tomurile scriitorilor germani, dar nu ți se cer prea mari înfăptuiri ca să poți compătimi eșecurile altcuiva.

Sărmana Dorotea simți un fior la gîndul că truda de o viață întreagă a soțului ei ar putea fi deșartă, ceea ce nu-i lăsă stropul de energie necesar pentru a se întreba dacă nu s-ar fi cuvenit ca tînăra rubedenie, care-i datora

atîta recunoștință, să-și fi stăpînit această remarcă. Nu scoase un singur cuvînt, ci rămase privindu-și mîinile, cufundată în gîndul acela jalnic.

Totuși Will, după ce dăduse lovitura nimicitoare, se cam rușină ; tăcerea Dorotcei îl făcea să își închipuie că o jignise și mai rău ; deveni astfel conștient că smulgea penele cu care se împăunase un binefăcător.

— Am regretat întîmplarea, reluă el firul conversației — urmînd cursul obișnuit : de la ponegrire, la panegiric nesincer — din pricina recunoștinței și respectului pe care le port vărului meu. Eroarea nu ar fi atît de gravă la un om care s-ar distinge mai puțin decît el prin talente și tărie de caracter.

Dorotea își înalță privirea, cu fața mai strălucitoare ca de obicei, iluminată de exaltare, și rosti, pe cel mai tînguitor glas al ei.

— Tare aș vrea să fi învățat limba germană cînd mă aflam la Lausanne ! Erau o mulțime de profesori germani. Acum însă, nu-i pot fi de nici un folos.

Cuvintele Doroteei aprinseră pentru Will o nouă lumină — dar o lumină încă misterioasă. Întrebarea „cum de ajunsese să-l accepte pe domnul Casaubon ?", pe care renunțase să și-o pună cînd o cunoscuse prima dată, spunîndu-și că, în ciuda aparențelor, trebuie să fie antipatică, cerea acum un răspuns ce nu putea fi dat pe loc. Putea să aibă orice alt cusur, dar antipatică nu era. Nu vădea o inteligență rece și satirică, ci o simplitate adorabilă și plină de simțire. Era un înger ademenit. Părea o desfătare unică să poți aștepta și veghea pentru a descoperi crîmpeiele melodioase care-i dezvăluiau în chip atît de direct și încîntător inima și sufletul. Îi veni iarăși în gînd imaginea harpei eoliene.

Pesemne că inima ei țesuse o idilă romantică în jurul acelei căsătorii. Iar dacă domnul Casaubon era un balaur care o răpise în vizuina sa, doar prin forța ghearelor, ar fi însemnat că el, Will, trebuia negreșit să săvîrșească o

faptă de vitejie, eliberînd-o, pentru ca să cadă apoi la picioarele ei. Dar un soţ era ceva mai greu de manevrat decît un balaur : acest soţ juca rolul unui binefăcător susţinut de o societate în nume colectiv, şi în momentul acela tocmai intra în încăpere, cu toată corectitudinea ireproşabilă a ţinutei, în vreme ce Dorotea părea cuprinsă de nelinişte şi păreri de rău, iar Will se lăsa absorbit de speculaţiile pline de admiraţie inspirate de sentimentele gazdei.

Domnul Casaubon resimţi o mirare deloc amestecată cu plăcere, totuşi nu se abătu de la politeţea de rigoare în saluturile schimbate, cînd Will se ridică şi-şi explică prezenţa. Domnul Casaubon era mai puţin fericit ca de obicei, şi poate că acest amănunt îl făcea să aibă un aspect şi mai şters, şi mai ofilit — dar acelaşi efect ar fi putut să fie lesne produs de contrastul cu înfăţişarea vărului său. Prima impresie, cînd îl zărise pe Will, fusese aceea de strălucire însorită. Desigur, înseşi trăsăturile lui îşi schimbau forma ; falca părea uneori lată şi alteori mică, iar uşoara unduire a nasului prevestea o metamorfoză. Cînd răsuci iute capul, din părul lui parcă se scuturară stropi de lumină, şi existau cîteva persoane care susţineau morţiş că această scăpărare era o mărturie a geniului. Lui Will, dimpotrivă, domnul Casaubon îi apărea lipsit de orice aureolă.

Cînd Dorotea, tulburată, îşi îndreptă ochii asupra lui, poate că nu rămăsese insensibilă la contrastul vizibil, dar impresia ei se datora şi altor cauze, care o făceau mai conştientă de acea nouă neliniştе ce i-o trezea soţul ei ; pentru prima oară încerca un impuls de duioşie plină de compasiune, stîrnită de lipsurile lui reale şi nu de propriile ei vise. Totuşi, prezenţa lui Will o făcea să se simtă ea însăşi mai liberă ; echilibrul lui spiritual era înviorător, şi poate că aceeaşi impresie îi făcea şi firea lui, gata să acorde importanţa cuvenită oricăror argumente convin-

gătoare. Dorotea simţea o nevoie arzătoare de a stă de vorbă cu cineva, iar pînă atunci nu mai văzuse o persoană care să pară atît de ageră la minte şi de maleabilă, avînd asemenea posibilităţi de a înţelege orice.

Domnul Casaubon îşi exprimă cu glas solemn speranţa că Will îşi petrecea timpul la Roma în mod tot atît de util pe cît de plăcut — avusese la un moment dat impresia că intenţiona să rămînă în sudul Germaniei — şi îl rugă să ia prînzul cu ei în ziua următoare, cînd vor putea să stea de vorbă mai pe-ndelete : în momentul acela era cam ostenit. Ladislaw pricepu şi, acceptînd imediat invitaţia, îşi luă ziua bună de la rudele sale.

Dorotea, îngrijorată, îşi urmări cu privirea soţul care se trînti obosit pe marginea sofalei ; îşi sprijini cotul de rezemătoare şi îşi propti bărbia în palmă, pironindu-şi privirile în podea. Îmbujorată la faţă şi cu ochii strălucitori, tînăra soţie se aşeză alături de el şi rosti :

— Iartă-mă pentru că ţi-am vorbit atît de repezit azi dimineaţă. Am greşit. Mi-e teamă că te-am jignit, şi din pricina asta ziua mi s-a scurs în chip şi mai apăsător.

— Mă bucur că simţi acest lucru, scumpa mea, zise domnul Casaubon.

Vorbea liniştit şi-şi plecă puţin capul, dar în ochii lui mai plutea încă o undă de stinghereală, cînd se uită la ea.

— Chiar mă ierţi ? întrebă Dorotea, cu un suspin de uşurare. Nevoia ei de a exprima ceea ce simţea o făcea să-şi exagereze vina.

Oare iubirea nu deslueşte cum căinţa dă să sară de gîtul ei şi s-o sărute ?

— Scumpa mea Dorotea, „cel ce de căinţă nu e mulţumit, nu-i făptură a cerului, nici a pămîntului" ; nu cumva mă socoţi vrednic de a fi osîndit prin această severă sentinţă ? răspunse domnul Casaubon, căznindu-se să ticluiască o frază impresionantă şi, în acelaşi timp, să schiţeze un zîmbet pal.

Dorotea tăcu, dar o lacrimă răsărită odată cu suspinul se încăpățîna să-i lunece pe obraz.

— Ești agitată, scumpa mea. Și eu simt deopotrivă anumite consecințe neplăcute ale unei încordări mintale prea mari, rosti domnul Casaubon.

De fapt, avusese de gînd să-i spună că nu s-ar fi cuvenit să-l primească pe tînărul Ladislaw în lipsa lui ; dar se abținu, pe de-o parte cu gîndul că ar fi fost nedelicat să ridice o nouă plîngere tocmai în clipa pocăitei ei mărturisiri, pe de alta, fiindcă voia să-și cruțe o nouă agitație, datorată vorbirii ; dealtminteri, era prea mîndru pentru a-și trăda înclinarea spre gelozie, pe care pizma purtată rivalilor săi întru erudiție o secătuise prea mult ca să mai aibă cu ce înteți măcar un focșor pricăjit ; asemenea scînteie abia dacă se poate numi pasiune ; este doar o mălură încolțită în noroioasa și umeda depresiune a egoismului stînjenit.

— Cred că e timpul să ne schimbăm ținuta pentru seară, adăugă el, uitîndu-se la ceas.

Se ridicară amîndoi, și nu se mai făcu nici o altă aluzie la cele petrecute în ziua aceea.

Dorotea avea să-și amintească însă de acel episod — cu însuflețirea resimțită de oricare dintre noi cînd evocăm experiențele din trecut legate de stingerea vreunei nădejdi scumpe sau de ivirea vreunui ideal nou. Din ziua aceea începu să vadă că fusese prada unei iluzii nesăbuite cînd se așteptase ca sentimentul ei să aibă un ecou în sufletul domnului Casaubon ; i se trezi și presimțirea că se putea ca în viața lui să se fi strecurat conștiința tristă a unei situații care-l făcea şă simtă o îndoială la fel de arzătoare ca și a ei.

Ne naștem cu toții îmbibați de nerozie, luăm lumea drept o cămară menită a hrăni ființele noastre supreme : Dorotea începuse de timpuriu să iasă din găoacea acestei nerozii, totuși îi venise mai ușor să-și imagineze cum se va devota domnului Casaubon și va deveni înțeleaptă și

puternică datorită tăriei de cuget și înțelepciunii lui, decît să conceapă în acel mod nelămurit, care nu mai este reflecție ci simțire, o idee modelată de expresia directă a simțurilor, anume că și el avea un centru al personalității care împrăștia un alt soi de lumini și umbre.

Cap. XXII

Nous causâmes longtemps ; elle était simple et bonne
Ne sachant pas le mal, elle faisait le bien ;
Des richesses du coeur elle me fit l'aumône,
Et tout en écoutant comme le coeur se donne,
Sans oser y penser, je lui donnai le mien ;
Elle emporta ma vie, et n'en sut jamais rien.

Alfred de Musset

A doua zi, Will Ladislaw se arătă încîntător de agreabil la dejun și nu-i dădu domnului Casaubon nici un prilej de a-și manifesta dezaprobarea. Dimpotrivă, Doroteei îi păru că Will vădea un fel mai fericit de a-l atrage în conversație pe soțul ei și de a-l asculta cu deferență, decît observase pînă atunci la vreun alt interlocutor.

[1] Tăifăsuirăm mult ; suflet bun, plin de har
Răul necunoscînd, binele-a semănat ;
Din sufletești comori mi-a dat milostiv dar
Făr' să cutez gîndi, pe-a mea i-am închinat ;
Mi-a luat viața cu ea, și-n veci nici n-a aflat (fr.) (n.t.).

Hotărît, ascultătorii din Tipton nu erau prea înzestraţi ! Will vorbea şi el destul de mult, dar spusele lui erau aruncate în discuţie cu asemenea repeziciune şi cu aerul atît de firesc al celui ce spune ceva în treacăt, încît păreau un slab clinchet voios, însoţind dangătul clopotului cel mare. Chiar dacă Will nu atingea totdeauna desăvîrşirea, negreşit că se afla într-una din zilele lui bune. Descria instantanee surprinse în mijlocul sărăcimii Romei, care putuseră fi văzute doar de o persoană în stare să colinde pe unde avea chef ; cădea de acord cu domnul Casaubon asupra opiniilor şubrede exprimate de Middleton cu privire la relaţiile dintre iudaism şi catolicism, şi trecea cu dezinvoltură la descrierea, pe jumătate poznaşe, a desfătării izvorîte pentru el din însuşi caracterul foarte împestriţat al Romei, plăcere ce dădea minţii sale mai multă flexibilitate, datorită comparaţiilor ce se iveau necontenit şi te ferea să vezi epocile omenirii ca pe un set de despărţituri, aidoma unor cutii, fără nici o conexiune vitală între ele. Studiile domnului Casaubon, relevă Will, avuseseră totdeauna o arie prea vastă pentru a reuşi acest lucru şi poate că el nu simţise niciodată asemenea efect subtil ; cît despre persoana lui, mărturisea că Roma îi dăruise un simţ absolut nou al istoriei, privită ca unitate ; fragmentele îi stimulau imaginaţia şi-l făceau să devină mai constructiv. Apoi, la răstimpuri, dar nu prea des, o atrăgea în discuţie pe Dorotea şi dezbătea afirmaţiile ei, ca şi cum impresiile tinerei femei ar fi fost un factor vrednic de luat în consideraţie, chiar în stabilirea verdictului final asupra Madonei din Foligno sau a grupului statuar Laocoon. Convingerea de a contribui la formarea opiniei mondiale insuflă o voioşie deosebită oricărei conversaţii ; şi nici domnul Casaubon nu era lipsit de mîndrie, constatînd că tînăra lui soţie vorbea mai bine decît majoritatea femeilor, după cum întrezărise, pe bună dreptate, cînd îşi oprise alegerea sa asupra ei.

De vreme ce vizita se desfășura atît de plăcut, declarația domnului Casaubon că lucrările sale întreprinse în biblioteci urmau să fie suspendate pentru două-trei zile, și că după o scurtă reluare nu va mai avea nici un motiv de a rămîne la Roma, îl încurajară pe Will să stăruie ca doamna Casaubon să nu plece fără a fi văzut două-trei ateliere artistice. Nu intenționa cumva domnul Casaubon să o ducă prin ateliere? Asemenea vizite nu se cuvine să fie pierdute; alcătuiau ceva cu totul deosebit: o formă de viață care creștea ca o mică vegetație proaspătă, cu populația ei de gîze, pe fosile uriașe. Will ar fi fost fericit să-i conducă — nu la ceva plicticos, ci doar în cîteva locuri tipice.

Domnul Casaubon, văzînd cum Dorotea îl privește stăruitor, nu putu decît să o întrebe dacă ar interesa-o asemenea vizite: acum era la dispoziția ei toată ziua; și se înțeleseră ca Will să vie în ziua următoare și să plece cu ei în trăsură.

Will nu-l putea omite pe Torwaldsen[1], o celebritate în viață de care se interesa pînă și domnul Casaubon; însă nu se scurseseră nici cîteva ceasuri, că-i și ducea la studioul prietenului său Adolf Naumann, pomenit de tînăr drept unul dintre principalii înnoitori ai artei creștine, unul dintre creatorii care nu numai că reînviase, dar și răspîndise măreața concepție a evenimentelor supreme privite drept niște mistere avînd ca spectatoare epocile, în perindarea lor, și cu care marile suflete ale tuturor perioadelor se simțeau, într-o măsură, contemporane. Will adăugă că, pentru moment, devenise discipolul lui Naumann.

[1] *Bertel Torwaldsen* (1770—1844), cunoscut sculptor danez. Colecția donată de el constituie nucleul unui muzeu special din Copenhaga (n.t.).

— Am făcut cîteva schiţe în ulei sub îndrumarea lui, spuse Will. Detest copierea. Trebuie să pun ceva din mine în lucrare. Naumann a pictat *Sfinţii trăgînd Carul Bisericii,* iar eu am o schiţă care-l înfăţişează pe Tamerlan al lui Marlowe mînînd din carul lui pe Regii învinşi. Nu sînt atît de ecleziastic ca Naumann şi uneori îi reproşez că-şi încarcă în mod excesiv arta cu semnificaţie. De data aceasta însă, vreau să-l depăşesc ca lărgime de vederi. Tamerlan în carul lui simbolizează cursul cumplit al istoriei fizice a lumii, biciuind dinastiile înhămate. După părerea mea, reprezintă o bună interpretare mitică.

La acest punct, Will se uită la domnul Casaubon, care primi foarte jenat această tratare degajată a simbolisticii şi făcu o plecăciune, păstrînd un aer neutru.

— Schiţa trebuie să fie foarte măreaţă, dacă transmite un asemenea mesaj, rosti Dorotea. Aş avea nevoie de anumite explicaţii chiar asupra sensului dat de dumneata. Intenţionezi ca Tamerlan să reprezinte şi cutremurele şi vulcanii ?

— O, da, aprobă Will, rîzînd, şi migraţiile popoarelor, şi defrişările pădurilor, şi America, şi maşina cu aburi. Orice vă poate trece prin minte !

— Ce gen dificil de cifru ! exclamă Dorotea, zîmbindu-i soţului ei. Vei avea nevoie de toate cunoştinţele dumitale, ca să fii capabil să-l citeşti.

Domnul Casaubon clipi pe furiş către Will. Îi dădea tîrcoale bănuiala că este luat peste picior. Dar nu îşi îngăduia să extindă şi asupra Doroteei bănuiala aceea.

Îl găsiră pe Naumann pictînd plin de zel, dar nu se zărea nici un model, tablourile lui erau aranjate în mod atrăgător, iar persoana lui simplă, vioaie, era pusă în valoare de o bluză culoarea guşei de porumbel şi de o tichie din catifea cafenie, astfel că norocul potrivise totul

atît de bine de parcă ar fi așteptat-o pe frumoasa și tînăra doamnă britanică exact la ceasul acela.

Vorbind în engleza lui plină de bunăvoință, pictorul ținu mici dizertații asupra temelor sale terminate și neterminate, părînd a-l studia pe domnul Casaubon la fel de atent ca și pe Dorotea. Will izbucnea cînd și cînd în cuvinte înflăcărate de laudă, subliniind merite deosebite în lucrările prietenului său ; iar Dorotea simțea cum își însușește idei absolut noi asupra semnificației Madonelor așezate sub tronuri cu inexplicabile baldachine, avînd ca fundal un simplu peisaj de țară, precum și asupra sfinților cu modele arhitectonice miniaturale puse în mîinile lor, sau cu pumnale vîrîte accidental în țestele lor. Cîteva lucruri care îi păruseră monstruoase căpătau un aspect rațional și chiar un înțeles firesc, dar toate acestea păreau a constitui o ramură a cunoștințelor de care domnul Casaubon nu se interesase.

— Cred că mai degrabă aș fi simțit frumusețea acestui tablou, decît să fiu nevoită a-l descifra ca pe o enigmă; voi învăța însă să înțeleg aceste tablouri mai iute decît pe ale dumitale, cu semnificația lor foarte vastă, mărturisi Dorotea, adresîndu-se lui Will.

— Nu vorbi despre pictura mea în fața lui Naumann, zise Will. Îți va spune că totul este *fuscherei*,[1] cuvîntul cel mai plin de oprobriu din vocabularul lui !

— Adevărat ? — întrebă Dorotea, îndreptîndu-și ochii sinceri asupra lui Naumann, care făcu o ușoară strîmbătură și spuse :

— A, el nu are intenții serioase în pictură. Trebuie să-și facă promenada pe o alee de *belles-lettres*[2]. Aceasta este la-ar-gă.

[1] Apă de ploaie (germ.) (n.t.).
[2] Beletristică (fr.) (n.t.).

Felul cum pronunța Naumann vocala părea să prelungească în mod satiric cuvîntul. Lui Will nu prea îi plăcu, totuși izbuti să rîdă ; domnul Casaubon, deși simțea o oarecare repulsie față de accentul artistului german, începu să nutrească puțin respect față de judicioasa lui severitate.

Respectul nu scăzu nici cînd Naumann, după ce-l trase deoparte pe Will pentru o clipă și se uită mai întîi la o pînză mare, apoi la domnul Casaubon, se apropie iarăși de ei și zise :

— Prietenul meu Ladislaw este de părere că-mi veți ierta îndrăzneala, domnule, dacă vă spun că o schiță a capului dumneavoastră mi-ar fi nespus de prețioasă pentru sfîntul Toma de Aquino din tabloul de colo. Înseamnă să vă cer prea mult, dar mi se întîmplă atît de rar să întîlnesc exact ce vreau — idealul și realul îmbinate.

— Mă uimiți peste măsură, domnule, grăi domnul Casaubon, cu înfățișarea luminată de un licăr de încîntare, dar dacă fizionomia umilă, pe care m-am deprins să o consider ca aparținînd celui mai comun gen, vă poate fi de vreun folos ca să vă furnizeze unele trăsături pentru doctorul angelic, mă voi simți onorat. Firește, dacă operația nu va cere un timp îndelungat și dacă doamna Casaubon nu va avea vreo obiecție împotriva întîrzierii.

Cît despre Dorotea, nimic nu i-ar fi făcut mai multă plăcere — doar dacă un glas miraculos l-ar fi decretat pe domnul Casaubon cel mai înțelept și mai valoros dintre fiii neamului omenesc. În cazul acela, credința ei care se clătina și-ar fi redobîndit fermitatea.

Ustensilele lui Naumann se aflau la îndemînă, în minunata lor deplinătate, și schița căpătă ființă pe loc, progresînd odată cu conversația. Dorotea se așeză și se cufundă într-o tăcere calmă, simțindu-se mai fericită

decît fusese de multă vreme. Toate ființele din jurul ei îi păreau bune, și în cugetul ei își spuse că, dacă s-ar fi dovedit mai puțin ignorantă, Roma ar fi fost plină de frumusețe, tristețea cetății ar fi fost înaripată de speranță. Nici o fire nu ar fi putut fi mai puțin suspicioasă decît a ei ; în copilărie, credea în recunoștința viespilor și în onorabila susceptibilitate a vrăbiilor iar indignarea ei era proporțională cu abaterile comise, mai cu seamă cînd era vorba de ceva josnic.

Dibaciul artist îi punea domnului Casaubon întrebări referitoare la politica engleză, care-i procurau răspunsuri lungi, și între timp Will se cocoțase pe niște trepte din fundal, dominînd întreaga încăpere.

Naumann grăi brusc :

— Acum, aș pune schița deoparte pentru o jumătate de oră ca să o reiau după aceea — vino să te uiți Ladislaw, cred că e perfectă, pînă aici.

Will izbucni în acele exclamații încurajatoare care implică o admirație prea intensă pentru sintaxă ; și Naumann constată, pe un ton de regret jalnic :

— Ah, să fi putut dispune de mai mult timp — probabil că aveți alte angajamente — n-aș îndrăzni să vă cer... sau, eventual, ați putea reveni mîine ?

— Hai să rămînem ! exclamă Dorotea. Astăzi nu avem altceva de făcut decît să ne plimbăm prin oraș, nu-i așa ? ! — adăugă ea, uitîndu-se rugătoare la domnul Casaubon. Ar fi păcat ca tocmai capul să nu iasă bine.

— În această chestiune sînt la dispoziția dumneavoastră, domnule, rosti domnul Casaubon, cu o politețe condescendentă. — De vreme ce am lăsat interiorul capului meu în voia trîndăviei să-l punem în concordanță și cu exteriorul.

— Sînteți nespus de amabil, domnule — sînt de-a dreptul fericit ! exclamă Naumann, și apoi continuă să discute cu Will în germană, indicîndu-i din cînd în cînd schița, ca și cum ar fi dezbătut-o.

Pe urmă, părînd să uite o clipă de ea, își roti privirea în jur, la întîmplare, de parcă ar fi căutat ceva ce-ar fi putut să-i intereseze pe musafirii săi, după care, întorcîndu-se spre domnul Casaubon, rosti :

— Poate că frumoasa mireasă, grațioasa doamnă, n-ar avea nimic împotrivă să-și treacă timpul îngăduindu-mi să-i fac în fugă o schiță — bineînțeles, nu legată de tablou, ci doar așa, ca un studiu izolat.

Domnul Casaubon, înclinîndu-se, nu se îndoi că soția lui are să-i îngăduie, iar Dorotea replică pe loc :

— Unde să mă așed ?

Naumann se pierdu în mii de scuze, rugînd-o să stea în picioare și să-i permită a-i fixa atitudinea, îndemn la care Dorotea se supuse fără aerele afectate și chicotelile socotite adeseori necesare în asemenea prilejuri, iar pictorul o rugă :

— Aș vrea să-mi pozați pentru Sfînta Clara — așa aplecată, cu obrazul rezemat în palmă... așa... privind la scăunașul acela, vă rog... așa !

Will era sfîșiat între dorința de a cădea la picioarele sfintei pentru a-i săruta poala rochiei și ispita de a-l doborî cu un pumn pe Naumann în timp ce-i aranja brațul în poziția dorită. Toate acestea însemnau adevărată nerușinare și pîngărire, și se căi că o adusese acolo.

Artistul lucra cu dibăcie și Will, venindu-și iar în fire, se învîrti prin atelier, reținînd, în mod cît mai ingenios posibil, atenția domnului Casaubon, dar pînă la urmă nu izbuti să alunge plictiseala acestuia, fapt care reieși clar din observația că se teme ca doamna Casaubon să nu obosească. Naumann prinse aluzia din zbor și răspunse :

— Acum, domnule, dacă ați fi de acord să-mi pozați din nou, aș elibera-o pe doamna, soția dumneavoastră.

Astfel, răbdarea domnului Casaubon mai rezistă și cînd, în cele din urmă, se dovedi că pentru a desăvîrși

capul sfîntului Toma de Aquino, ar fi fost necesar să mai pozeze o dată, acceptă încă o ședință, pentru ziua următoare. A doua zi, Sfînta Clara fu retușată la rîndul ei, și nu numai o dată. Rezultatul tuturor acestor eforturi era atît de departe de a-i displace domnului Casaubon, încît hotărî să cumpere tabloul în care sfîntul Toma de Aquino se afla în mijlocul înțelepților Bisericii, prins într-o dispută prea abstractă pentru a putea fi reprezentată în pictură, dar ascultat cu mai multă sau mai puțină atenție de către un public ce-i înconjura. De Sfînta Clara, despre care se vorbea cu interes mai puțin viu, Naumann se declară nesatisfăcut — nu putea, cu conștiința împăcată, să se angajeze a face din schița aceea un tablou valoros; astfel că în privința Sfintei Clara înțelegerea depindea de rezultat.

Nu voi zăbovi asupra glumelor făcute de Naumann în seara aceea, pe socoteala domnului Casaubon, sau asupra ditirambelor inspirate de farmecele Doroteei, cărora Will le ținu isonul, cu o singură rezervă. Nici n-apuca bine Naumann să amintească vreun amănunt al frumuseții Doroteei, că pe Will îl și scotea imediat din fire impertinența lui; îi reproșa că alege cu grosolănie cuvintele cele mai ordinare, și de unde pînă unde avea el dreptul să vorbească despre buzele ei? Despre o asemenea femeie nu-ți puteai permite să vorbești la fel ca despre altele. Will nu ar fi putut exprima precis ce gîndea, dar deveni irascibil. Și totuși, după oarecare rezistență, consimțise să-i aducă pe cei doi Casaubon în atelierul prietenului său; mîndria lui se lăsase ademenită de gîndul că el va fi persoana capabilă să-i ofere lui Naumann prilejul de a studia frumusețea Doroteei — sau, mai degrabă, divinitatea ei, fiindcă frazele de rînd nimerite pentru o simplă drăgălășenie fizică nu i se potriveau deloc ei. (Negreșit că întregul Tipton și împrejurimile sale, precum și

Dorotea însăşi, ar fi fost surprinşi aflînd că frumuseţea ei se bucură de atîta preţuire. În colţul acela de lume, domnişoara Brooke fusese doar o „tînără femeie atrăgătoare".)

— Fii bun, Naumann, şi lasă baltă subiectul ! Doamna Casaubon nu poate fi discutată ca şi cum ar fi un model, zise Will.

Naumann îl măsură cu privirea.

— *Schön !* [1] Atunci voi vorbi despre Sfîntul Aquino al meu. La urma urmei, capul nu arată prea rău. Aş zice că marele scolastic în persoană ar fi fost măgulit, dacă i s-ar fi cerut portretul. Nimeni nu-i întrece în vanitate pe aceşti scrobiţi doctori în teologie. Treaba a mers aşa cum am prevăzut : i-a stat mult mai puţin la inimă portretul ei decît al lui.

— Este un afurisit de fanfaron pedant, cu apă în vine în loc de sînge, rosti Will, mînat de o năvalnică pornire.

Interlocutorul său habar n-avea de obligaţiile contractate faţă de domnul Casaubon, dar Will se gîndea la ele şi dorea să se fi putut plăti de toate printr-un cec.

Naumann înălţă din umeri şi grăi :

— Noroc că va părăsi în curînd oraşul, admirabila ta fire are de suferit din pricina lui.

Toată speranţa şi strădania lui Will se concentrau acum asupra unui ţel unic : s-o poată vedea pe Dorotea cînd era singură. Ar fi dorit doar un semn că-l ia în seamă ; ţinea să lase în amintirea ei o urmă mai aparte decît ar fi putut deocamdată spera. Acea făţişă şi caldă bunăvoinţă, care părea să fie starea ei de spirit obişnuită, îl făcea mai curînd să-şi piardă răbdarea. Adorarea de la distanţă a unei femei înălţate pe un piedestal inaccesibil joacă un mare rol în viaţa bărbaţilor, dar de cele

[1] Frumos (germ.) (n.t.).

mai multe ori adoratorul aspiră la vreo regească recunoaștere, în vreun semn de încuviințare, prin care sufletul suveranei să-l poată îmbărbăta fără a coborî din înălțimi. Tocmai la așa ceva rîvnea și Will. Dar în pretențiile lui imaginare se făceau simțite o sumedenie de contradicții. Era frumos să vadă cum ochii Doroteei se întorceau rugători, trădînd o îngrijorare conjugală, către domnul Casaubon. Fără acea îngrijorare docilă aureola i-ar fi fost știrbită, și totuși, în clipa următoare, felul în care soțul absorbea asemenea nectar precum nisipul apa, devenea cu totul de nesuportat; iar pe Will îl chinuia cu atît mai mult pofta de a rosti lucruri nimicitoare despre el cu cît avea temeiuri mai puternice de a și-o înfrîna.

Will nu fusese invitat la masă în ziua următoare. Drept care se convinse singur că avea obligația să facă o vizită, și singurul răstimp favorabil din întreaga zi era amiaza, cînd domnul Casaubon nu era acasă.

Dorotea, care nu-și putuse da seama că vizita precedentă a lui Will îl nemulțumise pe soțul ei, îl primi și acum fără nici o ezitare, mai ales că se putea să fi fost o vizită de adio.

Cînd Will intră în încăpere, ea se uita la niște camee cumpărate pentru Celia. Îl întîmpină de parcă vizita lui ar fi fost ceva cît se poate de firesc și i se adresă pe dată, ținînd în mînă o brățară din camee:

— Ce mult mă bucur că ai venit! Poate că te pricepi la camee și-mi poți spune dacă acestea au într-adevăr valoare. Eu aș fi vrut să ne însoțești cînd le-am ales, dar domnul Casaubon s-a împotrivit: era de părere că nu avem vreme. Mîine își va sfîrși lucrarea, iar peste trei zile plecăm. Am oarecari îndoieli cu privire la aceste camee. Te rog ia loc și uită-te la ele.

— Nu sînt un cunoscător prea grozav, dar nu cred că ai greșit cumpărînd aceste mici frînturi homerice : sînt de o finețe desăvîrșită. Iar culoarea lor frumoasă îți va sta foarte bine.

— A, le-am cumpărat pentru sora mea, care are un ten cu totul de altă culoare. Ai întîlnit-o cînd era cu mine la Lowick : este blondă și foarte drăguță — cel puțin așa o văd eu. N-am fost niciodată în viața noastră atît de mult timp despărțite. E grozav de răsfățată, dar deloc răutăcioasă. Înainte de a pleca, am aflat că vrea să-i cumpăr cîteva camee, și mi-ar părea rău să nu fie bune — în felul lor.

Dorotea adăugă ultimele cuvinte cu un zîmbet.

— Dumitale pare să nu-ți pese de camee, zise Will așezîndu-se la oarecare distanță de ea și măsurînd-o cu privirea, în timp ce închidea caseta.

— Nu, sincer vorbind, nu le consider obiecte de mare însemnătate în viață, recunoscu Dorotea.

— Mi-e teamă că, în general, în domeniul artei, ești o eretică. Cum vine asta ? M-aș fi așteptat să fii foarte sensibilă la frumos, oriunde s-ar ivi el.

— Presupun că sînt opacă față de multe lucruri, rosti Dorotea, cu simplicitate. Mi-ar plăcea să înfrumusețez viața, — mă gîndesc la viața tuturor oamenilor. Și pe urmă, toată această imensă risipă de artă, care pare să rămînă oarecum în afara vieții și nu face vreun bine omenirii, te mîhnește. Cînd stau să mă gîndesc că majoritatea oamenilor sînt lipsiți de aceste valori, nu mai pot gusta plăcerea frumosului.

— Aș numi această stare „fanatismul compasiunii", rosti Will impetuos. Același lucru se poate susține despre peisaj, despre poezie, despre oricare rafinament. Dacă ai împinge ideea pînă la ultimele ei consecințe, s-ar cuveni să te simți nenorocită din pricina propriei dumitale

bunătăți și să devii rea doar ca să nu mai fii superioară altor oameni. Lucrul cel mai caritabil este să te bucuri de ceva — atunci cînd poți. În felul acesta înseamnă că faci tot ce-ți stă în puteri ca să păstrezi caracteristica globului nostru de a fi o planetă agreabilă. Și bucuria iradiază. Nu are rost să cauți a te îngriji de întreaga omenire ; cînd simți o încîntare de pe urma artei sau a oricărui alt domeniu, e ca și cum te-ai îngriji de întregul univers. Ai dori oare să prefaci tot tineretul din lume într-un cor tragic, care se vaită și ține predici moralizatoare pe tema mizeriei ? Bănuiesc că nutrești vreo falsă credință în virtuțile mizeriei și vrei să-ți faci din viață un martiriu.

Will mersese mai departe decît intenționase și se opri la timp. Dar gîndurile Doroteei nu se îndreptaseră în aceeași direcție cu gîndurile lui, și ea îi răspunse, fără a trăda vreo emoție deosebită :

— Mă judeci într-adevăr greșit. Nu sînt o făptură tristă, melancolică. Niciodată nu mă simt nefericită multă vreme. Sînt mînioasă și răutăcioasă, nu semăn cu Celia : mă las tîrîtă de cîte o mare izbucnire de furie și pe urmă totul îmi pare iarăși strălucitor. Nu mă pot împiedica să cred orbește în lucruri minunate. Aș fi foarte dornică să mă desfăt cu arta de-aici, dar s-a acumulat atît de multă artă încît nu-i mai înțeleg rațiunea — atît de multă, încît îmi pare mai degrabă o consfințire a urîțeniei decît autentică frumusețe. Picturile și sculpturile pot fi minunate, dar sentimentele care le-au inspirat sînt adesea josnice și brutale, ba uneori chiar ridicule. Ici și colo văd cîte ceva care-mi vorbește pe dată de noblețe, ceva ce-aș putea compara cu munții Albani sau cu apusul soarelui văzut de pe colina Pincio ; dar asemenea lucruri nu fac decît să-mi sporească regretul că întîlnesc atît de puține valori reale în toată această imensitate de opere la care oamenii au trudit așa de mult.

— Fără îndoială că totdeauna ai să întîlnești o mare cantitate de lucruri slabe : acestea alcătuiesc solul în care pot încolți operele rare.

— O Doamne ! exclamă Dorotea, absorbind și acest gînd în șuvoiul neliniștii sale, văd că trebuie să fie foarte greu să înfăptuiești ceva bun. De cînd mă aflu la Roma, am simțit adesea că cea mai mare parte din viețile noastre ar arăta mult mai hîde și mai ratate decît tablourile, dacă ar putea fi expuse pe pereți.

Dorotea își întredeschise iar buzele, de parcă ar fi vrut să mai spună ceva, dar se răzgîndi și se opri.

— Ești prea tînără, pentru dumneata astfel de gînduri înseamnă un anacronism, grăi Will cu energie, clătinînd repede din cap, după obiceiul lui. Vorbești de parcă n-ai fi avut niciodată parte de tinerețe. Este monstruos, dai impresia că în copilărie ai avut o viziune a Hadesului, ca băiatul din legendă. Ai fost crescută în spiritul cîtorva din acele oribile prejudecăți care-și aleg drept pradă pe cele mai duioase femei, pentru a le devora — asemenea unor Minotauri. Și acum vei pleca și vei fi zăvorîtă în temnița aceea de piatră de la Lowick : vei fi înmormîntată de vie. Mă apucă furiile, cînd mă gîndesc la una ca asta ! Mai bine nu te-aș fi întîlnit niciodată, decît să știu că te așteaptă o asemenea perspectivă.

Will se temu din nou că mersese prea departe, dar înțelesul dat de noi cuvintelor altuia depinde de propria noastră simțire, și tonul lui plin de regret și mînie suna cu atîta blîndețe pentru inima Doroteei, care întotdeauna dăruise celorlalți căldură și nu fusese niciodată hrănită cu prea multă văpaie de către ființele din jur, încît acum încerca un sentiment nou de recunoștință, și-i răspunse cu un zîmbet gingaș :

— E foarte frumos din partea dumitale să te arăți îngrijorat din pricina mea. De vină e faptul că detești Lowick-ul : inima dumitale tînjește după alt fel de trai. Lowick-ul este însă căminul ce mi-am ales.

Ultima frază fusese rostită cu o cadență aproape solemnă și Will nu știu ce să spună, deoarece nu i-ar fi folosit să-i sărute condurii și să-i destăinuie că ar fi gata să moară pentru ea : era limpede că nu cerea nimic de soiul acesta ; și cîteva minute păstrară amîndoi tăcerea, pînă cînd Dorotea deschise iar discuția, cu aerul de a destăinui ceva ce-i încolțise mai de mult în minte.

— Voiam să te întreb din nou despre ceva ce mi-ai spus alaltăieri. Poate că în parte nu era decît rodul felului dumitale vioi de a discuta : observ că îți place să pui lucrurile la inimă ; și eu exagerez adesea, cînd mă pripesc la vorbă.

— Ce anume era ? întrebă Will, remarcînd că-i vorbea cu o timiditate absolut nouă la ea. Eu am o limbă hiperbolică, ia foc de-ndată ce-și dă drumul. Sînt convins că voi fi nevoit să retractez cele spuse.

— Mă refer la afirmația dumitale asupra necesității de a cunoaște limba germană, pentru subiectele în care s-a angajat domnul Casaubon. M-am gîndit la asta ; și cred că, dată fiind erudiția lui, domnul Casaubon ar fi trebuit să cerceteze aceleași materiale ca și studioșii germani, nu-i așa ?

Sfiala Doroteei se datora unei conștiințe nelămurite a faptului că se afla în strania situație de a consulta o terță persoană cu privire la cunoștințele, corespunzătoare sau nu, stăpînite de soțul ei.

— Nu tocmai acelcași materiale, răspunse Will, cu intenția de a păstra rezerva cuvenită. El nu este un orientalist, știi și dumneata. În această direcție nici el nu afirmă că ar deține mai mult decît cunoștințe indirecte.

— Dar există cărți foarte valoroase despre istoria antică, scrise cu multă vreme în urmă de către cărturari care nu știau nimic despre cercetările moderne ; totuși, acestea mai sînt folosite și azi. De ce nu ar fi la fel de valoroasă și lucrarea domnului Casaubon ? întrebă Do-

rotea, cu zel sporit și cu mustrare în glas. Se simțea îmboldită să rostească cu voce tare argumentul ivit în mintea ei.

— Asta depinde de orientarea luată de studiu, afirmă Will adoptînd la rîndul lui un ton de dispută. Tema abordată de domnul Casaubon are aspecte labile, ca și chimia: descoperirile noi introduc mereu alte puncte de vedere. Cine are nevoie de un sistem bazat pe cele patru elemente, sau de o carte destinată să combată tezele lui Paracelsus[1] ? Nu pricepi că acum nu mai are nici un rost să te tîrăști o bucățică de drum în plus pe urmele unor oameni din veacul trecut — oameni ca Bryant — și să îndrepți greșelile lor ? Să trăiești într-o încăpere din birne, și să lustruiești teorii șchioape despre Chus și Mizraim ?

— Cum te rabdă inima să vorbești cu atîta ușurătate ? întrebă Dorotea, și-i aruncă o privire în care se îmbinau mîhnirea și mînia. Dacă lucrurile ar sta precum spui, ce-ar fi mai deprimant decît atîta muncă chinuitoare, irosită în van ? Mă minunez cum de nu te afectează mai dureros, dacă într-adevăr ai convingerea că un om ca domnul Casaubon, înzestrat cu atîta bunătate, putere de muncă și învățătură, ar putea da greș, în vreun fel, cu ceea ce a reprezentat truda celor mai buni ani ai vieții sale ?

Începuse să se simtă revoltată de faptul că ajunsese pînă la acest punct cu supozițiile ei, și indignată împotriva lui Will că o împinsese pînă acolo.

— Discutăm despre fapte și nu despre sentimente, ripostă Will. Dacă însă vrei să mă pedepsești pentru fapt, mă supun. Nu mă aflu într-o situație indicată pentru a-mi exprima sentimentele față de domnul Casaubon: ar reprezenta cel mult elogiul adus de un bursier.

[1] *Theophrastus Bombastus Paracelsus* (1493—1541), cunoscut savant elvețian, alchimist și medic (n.t.).

— Te rog să mă scuzi, replică Dorotea, cu chipul năpădit de roșeață. Îmi dau seama, așa cum spui, că eu port vina de a fi adus acest subiect în discuție. Ai dreptate, am greșit. Eșecul la capătul unei perseverențe îndelungate păstrează mai multă măreție decît faptul de a nu fi depus niciodată suficiente eforturi pentru ca truda ta să poată fi numită eșec.

— Sînt absolut de acord cu dumneata, spuse Will, hotărît să schimbe discuția — cu atît mai mult cu cît m-am decis să nu înfrunt riscul de a nu ajunge niciodată la un eșec. Generozitatea domnului Casaubon a fost, poate, primejdioasă pentru mine, și am de gînd să renunț la libertatea ce mi-a dăruit. Intenționez să mă întorc în curînd în Anglia și să-mi croiesc singur drumul în viață — să nu depind de nimeni altcineva decît de propriile mele forțe.

— Proiectul acesta este admirabil, îți respect sentimentul, răspunse Dorotea, din nou amabilă. Am însă certitudinea că domnul Casaubon, în problema aceasta, nu s-a gîndit niciodată decît la ceea ce era mai indicat pentru bunăstarea dumitale.

În sinea lui, Will își spuse : „Acum că s-a măritat cu el are destulă îndărătnicie și mîndrie ca să-i slujească în loc de iubire". Cu glas tare, zise, ridicîndu-se de pe scaun:

— Nu te voi mai vedea.

— A, te rog să rămîi pînă ce vine domnul Casaubon, replică cu sinceritate Dorotea. Mă bucur nespus că ne-am întîlnit la Roma. Țineam să te cunosc.

— Iar eu te-am supărat. Te-am determinat să-ți formezi o părere proastă despre mine.

— O nu ! Sora mea susține că eu mă supăr totdeauna pe oamenii care nu spun exact ce-mi place mie să aud. Dar sper că nu am tendința de a-mi forma păreri proaste despre ei. De obicei, sînt obligată pînă la urmă să-mi formez o părere proastă despre mine însămi, pentru că manifest atîta nerăbdare.

— Totuși, nu-ți sînt simpatic ; am făcut din prezența mea o amintire urîtă pentru dumneata.

— Nicidecum, îl contrazise Dorotea, cu cea mai deschisă amabilitate. Mi-ești tare simpatic.

Will nu era chiar mulțumit, gîndindu-se că, probabil, ar fi căpătat mai multă importanță în ochii ei dacă i-ar fi fost antipatic. Nu adăugă nimic, dar își luă o înfățișare morocănoasă ca să nu spunem ursuză.

— Și sînt sincer interesată să văd ce vei face în viață, urmă voioasă Dorotea. Cred cu evlavie că există o deosebire naturală între vocații. Dacă nu aș avea această credință, îmi închipui că aș fi foarte îngustă la minte — mai sînt pe lume atîtea lucruri, în afară de pictură, pe care le ignor cu desăvîrșire. Cu greu ți-ar veni să crezi cît de puțin cunosc din muzică și literatură, la care dumneata te pricepi atît de bine. Mă întreb care vocație se va dezvălui a fi cea adevărată pentru dumneata : poate că vei ajunge poet ?

— Depinde. A fi poet înseamnă a avea un discernămînt atît de ager încît să nu-ți scape nici o nuanță de calitate, și o simțire atît de subtilă, încît discernămîntul să fie ca degetele unei mîini ce atinge coardele emoției, scoțînd variațiuni frumos armonizate — un suflet în care cunoașterea se preface instantaneu în simțire, iar simțirea reflectă realitatea, ca un nou mijloc de cunoaștere. Această stare poate fi atinsă doar în momente de criză.

— Dar văd că nu vorbești de poezie, zise Dorotea. Cred că e nevoie și de ele pentru a-l întregi pe poet. Înțeleg ce vrei să spui despre cunoașterea devenită simțire, căci tocmai prin asemenea experiență îmi pare că trec eu acum. Și sînt sigură, totuși, că niciodată n-aș fi în stare să realizez un poem.

— Dumneata însăți *ești* un poem — și asta înseamnă a fi cea mai bună parte a unui poet — cea care alcătuiește conștiința poetului în cele mai bune stări afective ale sale, rosti Will, văzînd aceeași originalitate pe care o îm-

prumutăm cu toţii de la ivirea zorilor, sau de la primăvară, sau de la toate celelalte reînnoiri fără de sfîrşit.

— Mă bucur nespus să aud acest lucru, mărturisi Dorotea, cu un rîs care dădea o modulaţie de tril păsăresc cuvintelor ei, şi privindu-l pe Will cu o undă de recunoştinţă jucăuşă în ochi. Ce lucruri nespus de frumoase îmi spui!

— Aş dori să pot înfăptui măcar o dată ceva din ceea ce numeşti dumneata frumos, aş dori să-ţi pot face cel mai neînsemnat serviciu. Mi-e teamă că nu voi avea nicicînd acest prilej, declară Will, cu fervoare.

— Ba da! exclamă Dorotea cu căldură. Va veni prilejul şi îmi voi aminti cît de mult îmi doreşti binele. Speram într-adevăr să fim prieteni, încă de cînd te-am văzut prima oară, — din cauza înrudirii dumitale cu domnul Casaubon.

În ochii ei plutea o anumită sclipire lichidă, şi Will îşi dădu seama că şi ochii lui urmau o lege a naturii şi se umpleau de lacrimi. Aluzia la domnul Casaubon ar fi stricat totul, dacă ceva ar fi putut strica în clipa aceea puterea copleşitoare, duioasa demnitate a nobilei şi inocentei sale lipse de experienţă.

— Poţi face chiar acum ceva pentru mine, urmă Dorotea, ridicîndu-se şi plimbîndu-se puţin prin încăpere, sub povara impulsului ce-o covîrşea. Făgăduieşte-mi că nu vei pomeni niciodată, nimănui, despre această chestiune. Mă refer la scrierile domnului Casaubon — adică să nu vorbeşti în felul în care ai vorbit adineauri. Eu am provocat această discuţie. A fost vina mea. Dar, făgăduieşte-mi, te rog.

Se apropiase din celălalt capăt al odăii şi se oprise drept în faţa lui Will, cercetîndu-l cu gravitate.

— Negreşit, îţi făgăduiesc, zise Will, roşind totuşi.

Dacă n-avea să mai rostească niciodată un cuvînt tăios despre domnul Casaubon şi renunţa să mai accepte favoruri din partea lui, era clar că-şi putea îngădui să-l

urască și mai mult. Goethe spunea : „Poetul trebuie să știe cum să urască", și, puțin pentru această înfăptuire, Will era pregătit. Declară, că acum era nevoit să plece, fără a-l mai aștepta pe domnul Casaubon, la care urma să vină, pentru a-și lua rămas bun, chiar în clipa plecării. Dorotea îi întinse mîna și schimbară un simplu : „La revedere"

Dar, în timp ce ieșea pe *porte cochère*[1], se întîlni față-n față cu domnul Casaubon, și *gentleman*-ul cu pricina, exprimîndu-i vărului său cele mai bune urări, înlătură politicos plăcerea oricărei alte vizite de adio în ziua următoare, care și-așa avea să fie destul de încărcată cu pregătirile plecării.

— Am să-ți spun ceva despre domnul Ladislaw, vărul nostru, ceva care cred că-ți va întări părerea bună despre el, i se adresă Dorotea soțului ei, în cursul serii.

Imediat ce intrase în odaie, îi pomenise că Will tocmai plecase și intenționa să revină, dar domnul Casaubon o anunțase : „L-am întîlnit afară, și cred că ne-am luat definitiv rămas bun" — cu tonul și aerul folosit cînd indicăm că un anumit subiect, particular sau public, nu mai prezintă pentru noi suficient interes ca să mai dorim să-l dezbatem, așa că Dorotea așteptase un nou prilej.

— Ce este, iubirea mea ? întrebă domnul Casaubon (folosea totdeauna expresia „iubirea mea" cînd se purta cu cea mai mare răceală).

— S-a hotărît să renunțe la peregrinările lui și să nu mai depindă de generozitatea dumitale. Intenționează să se întoarcă curînd în Anglia și să-și croiască singur drumul în viață. M-am gîndit că vei considera acest proiect drept un semn bun, zise Dorotea, privind stăruitor fața impasibilă a bărbatului ei.

— A menționat categoria precisă de profesie pe care ar dori s-o îmbrățișeze ?

[1] *Poarta mare* (fr.) (n.t.).

— Nu. A spus că îl pîndește o primejdie în generozitatea dumitale. Bineînțeles, îți va scrie despre toate astea. N-ai o părere mai bună despre el, acum că a luat această hotărîre ?

— Voi aștepta înștiințarea sa personală asupra acestui fapt, rosti domnul Casaubon.

— I-am spus că sînt sigură că, în tot ce-ai făcut pentru el, n-ai avut în vedere decît binele lui. Mi-am amintit de bunătatea arătată în cele ce mi-ai povestit despre el cînd l-am văzut prima dată, la Lowick, grăi Dorotea, punîndu-și mîna peste cea a soțului.

— Am o datorie față de dînsul, rosti domnul Casaubon, lăsîndu-și și mîna cealaltă peste a Doroteei, acceptînd în mod conștient dezmierdarea, dar cu o privire care nu putea ascunde o umbră de stinghereală. Mărturisesc că acest tînăr nu mai constituie obiectul interesului meu, și cred că nu e nevoie să discutăm drumul lui viitor, noi neavînd căderea de a-l determina dincolo de limitele indicate de mine suficient de clar.

Dorotea nu mai pomeni de Will.

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXXIII

Cartea întîia. *Domnișoara Brooke* . . . 1
Cartea a doua. *Bătrîni și tineri* 159

Lector : BIANCA ZAMFIRESCU
Tehnoredactor : ION GHICA

Bun de tipar 20.IV.1977. Tiraj 109 090 ex. broşate. Coli ed. 16,82. Coli tipar 11.

Comanda nr. 70 060
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Bucureşti — Piaţa Scînteii nr 1,
Republica Socialistă România

george eliot

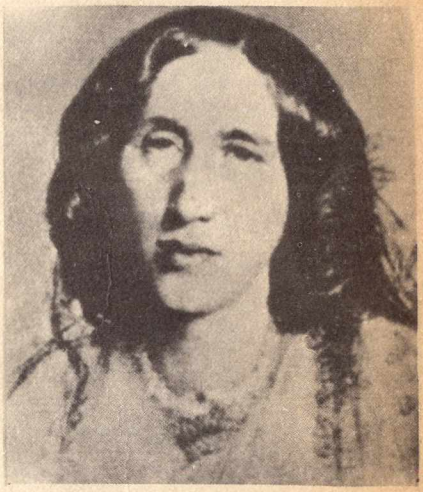

«După părerea mea, puterea creatoare a autoarei este la apogeu în *Middlemarch*, carte minunată și, cu toate imperfecțiunile ei, unul din puținele romane engleze scrise într-adevăr pentru adulți.»

VIRGINIA WOOLF

«*Middlemarch* este, în general, recunoscut nu numai ca încununarea geniului lui George Eliot, dar și ca unul dintre cele mai frumoase romane apărute în limba engleză.»

LETTICE COOPER

editura minerva

Vol. I—IV, lei 20